Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sefer Daniʾel

Ṿolf ben Yosef

Dessau, 1808

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10270

Visual Library

22

٤٤١

22

70,-

Daniel

Geschenk d. Vorsteher des Lehrhaus-Vorsteher Israel Sachs

14.10.57

ספר

דניאל

מתורגם בלשון אשכנזי

מאת

וואלף בן מוה״רר יוסף זצ״ל

ומבואר

מאת

משה בן כ״ה אורי פייבש זצ״ל

ונלוה אליו

פירוש הרב אבן יחייא

Dessau, 1808.
im Verlage bei Moses Philippssohn,
gedruckt bei C. Schlieder.

Veitel Heine Ephraimsche Lehranstalt Beth-ha-Midrasch

D. 4.

22

1720
UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

ספר
דניאל

דניאל א

(א) בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה
בָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלַםִ וַיָּצַר
עָלֶיהָ׃ (ב) וַיִּתֵּן אֲדֹנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וּמִקְצָת כְּלֵי בֵית הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ־שִׁנְעָר בֵּית
אֱלֹהָיו וְאֶת־הַכֵּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצַר אֱלֹהָיו׃
(ג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפַּרְתְּמִים׃ (ד) יְלָדִים

פירוש אבן יחייא

(א) בשנת שלש וגו' ספר כי בשנה הג' למלכות יהויקים מלך יהודה שהיה מלך תקיף ועם תקיף · וכבר היה מוחזק במלכותו אשר החזיק בו שלש שנים בשכוש השלישי יוקח החזקה בכל דבר כי ביאת נבוכדנצר היה בשנה הרביעית למלכות יהויקים אחרי תום השלישי · כאשר קרה שהסכים לבוא נבוכדנצר על ירושלם שהיה דבר קשה בכל הג' גבולים היינו בהעתקתו מהמס שממנו והוא אומרו בא נבוכדנצר ירושלם · ובהמה שבין והוא אומרו ויצר עליה · ובהמה שאליו והוא אומרו: (ב) ויתן ה' בידו את יהויקים וכלי בית האלהים כי לולי עזרת ה' לנבוכדנצר לא היה יכול לכבוש ירושלם לרוב גבורת בני יהודה · מה שהמלך יהויקים וגדוליו אשר נתן ה' בידו הביאם ארץ

באור

א (א) בשנת, כותב הספר, זמן חיי דניאל וענין חזיונותיו בכלל, ימצא קורא משכיל מבואר היטב בהקדמה· שלש למלכו וגו', והלא לא מלך נבוכדנאצר כ"א בשנת ארבע ליהויקים, כמו שנאמר בירמי' (כ"ה א')? לפי פשוטו שנה ראשונה של נבוכדנאצר היתה בסוף שנת ג' ובתחלת שנת ד' ליהויקים· ודרך הכתוב למנות באופן זה פעם לשנה שכלתה ופעם לשנה שאחריה (סר' סעדיה ומצמח דוד)· וגם דעת חז"ל אינה רחוקה מהפשט, שענינו בשנת שלש למרדו והמטלכה

דניאל א

(א) אים דריטטן רעגירונגסיאהרע דעס יהויקים׳ קעניגס
פֿאן יהודה׳ צאג נבוכדנאצר, קעניג פֿאן בבל
נאך ירושלים אונד בלאגערטע עס׳ (ב) דער עוויגע איבר=
גאב איהם. יהויקים דען קעניג פֿאן יהודה׳ נעבסט איינגן
דער הייליגן טעמפל=גערעהטע׳ ער ליס זיא נאך דעם
לאנדע שנער פֿיהרן׳ ווא זיין פֿארנעהמסטר געטצן=טעמפל
וואר, היר לעגטע מאן דיא גערעהטע צום שאטצע דעס
געטצן הין׳ (ג) דער קעניג בפֿאהל הירויף דעם אשפנז׳
אויפֿזעהער זייגר פֿערשניטטענן: מאן נעהמע איינגע פֿאן
דען איזראעליטישן קנאבן׳ דיא פֿאם קעניגליכן שטאממע

פירוש אבן יחייא

שנער המקום שהיה בית אלהיו שמה כי בל אלהיו היה בבבל וכאומרו
הכתוב ופקדתי על בל בבבל׳ והכלים הביאם בית אוצר אלהיו וכל
זה לשבח ושם ותהלה אליו בחושבו כי זה כוחו לאלהיו וכי עזרתו שוה
אליו בנצחון ההוא׳ (ג) ויאמר המלך לאשפנז וגו׳ אז בראות המלך
מעלת יהויקים ועמו וכלי המקדש׳ הסכים לקחת ממיוחסי העם
הנעלה ההוא אם מזרע המלוכה׳ ואם מן זרע הפרתמים׳ ילדים
לאפוקי שלא יהיו בחורים וזה להיותם כלוח החלק המוכן לקבל כל
הרשמים׳ למען יתחנכו באשר ילמדום עתה מחדש ויורגל טבעם בו׳
מה שאם היו בחורים היה קשה העתקם מההרגל אשר הורגלו בו כי

באור

נכונה בידו כנאמר (מלכים ב׳כ״ד א) ויהי לו יהויקים עבד שלש
שנים וישוב וימרד בו עיי׳ הקדמה׳ (ב) ויביאם, אף האנשים׳
בית אלהיו, שמה הי׳ בית אלהיו׳ (ג) רב׳ גדול כמו
קרית מלך רב (מרא״בע)׳ ומזרע ומן וגו׳, וו״י המחלקים
(דיסיונקטיפֿע) כלומר או מזרע הממלכה או ממשפחת שרים
גדולים אם לא ימצאו מזרע המלוכה׳ פרתמים, מלה
יונית (פרָטימאי) ולדעת קצת שרשו פרת ועניננו פריץ ותקיף
והמ״ם כמו מ״ם שלשם׳ (ד) ילדים וגו׳, מאמר מוסגר

אונד זאנסט פֿאן האָהר אבקונפֿט זינד — (ד) דיאיעניגן קנאבן נעמליך, וועלכע קיינע לייבעס־געברעכן האבן׳ שענן אנ־זעהנס, פֿיינן פֿרשטאנדעס, קענטניסרייך אונד שארפֿזיננינג זינד׳ אויך דיא פֿעהיגקייט האבן, אים קעניגליכן פאללאסטע אויפֿצו ווארטן — אונד לאסע זיא אין דער קאַלדעער שפראכע אונד שריפֿט אונטערריכטן׳ (ה) דיזן וואָלטע דער קעניג פֿאן זיינר טאפֿל־שפייזע אונד פֿאן זיינם מונדוויינע׳ יע טאג פֿיר טאג, רייכן לאסן׳ דאמיט זיא זא דרייא יאהרע לאנג פֿערפֿפלעגט ווערדן אונד אייניגע פֿאן איהנן דיא בדיהנונג

פירוש אבן יחייא

הרגל על כל דבר שלטון ומנהג טבע שני׳ (ד) אשר אין בהם כל מום מחסרון אבר או העוותו או השמטתו כי כאשר נמאס הקרבן והמקריב בעל מום בעיני האלוה ית׳ ככה הקרב אל היכל מלך הוא נמאס אם מומו עמו כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא׳ והטעם כי מי שלא שמרו אלוהו וטבעו מן הפגעי׳ הוא להמצא בו רוע התכונה ועל כן יאמרו המושלים בין הנוצרים כי לא היה מעולם שלם מי שהאלוה סימנו באות מומיי׳ וטובי מראה באיכות שיהיה מראיהם טוב בלובן והאדמימות בשווי כפי טבע האנושי ולא יהיה אדום הרבה נוטה אל האדומה אשר הוא מזג רע ולא שחור הרבה נוטה אל השחורה אשר גם הוא מזג רע וכן בשאר המראים וכאלו מראהו יורה על שיווי מה שהשיווי ימשך השלימות׳ ומשכילים בכל חכמה וגומר אחרי שיספר שלשת שלמיות גופיים סיפר עוד שלש שלמיות מהשכל האחת שיהיו משכילים בכל אשר ילמדום והוא השלימות העיוני׳ והשנית שיהיו יודעי דעת והוא ההנהגה הטובה באדם ובבית ובמדינה ועשיית המלאכות ותחבולות המלחמה שהוא שלימות השכל המעשי׳ והשלישית שיהיו מביני מדע סגולת אשר ילמדו בשלמו׳ השכל העיוני והמעשי

באור

עד וללמדם׳ **וללמדם׳** נמשך למלת **להביא** בפסוק הקודם, כלומר להביא מב"י וללמדם ספר ולשון כשדים׳ **יודעי** דעת ומביני מדע, ההבדל בין מלת דעת ומלת מדע לדעתי הוא כמו ההבדל בין מלות (קענטניס׳ וויסענשאפֿט בל"א, כי הראשון יֵאָמֵר בבחינת האדם היודע המושכלות, והשני יֵאָמֵר בבחינת הידיעות המקנות לאדם המתבונן בהם שכל ובינה. ולכן על הא׳ יאמר יודעי דעת, כלומר

אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כָּל מאום וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּלִים
בְּכָל חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם
לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים׃
(ה) וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת־בַּג
הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו וּלְגַדְּלָם שָׁנִים שָׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם

פירוש אבן יחייא

ויסיפו בשכלם חכמה ודעת בהבינם דבר מתוך דבר· ואשר כח בהם וגומר עוד סיפר שלימות אחר והוא שיהיו בטבעם גבורים ויהיה להם כח לעמוד בהיכל המלך לשרתו אשר הוא דבר גדול וקשה מאד ומסוכן כי עבודת המלכים נמשל לרכיבת הספינות כי כאשר זעף הים וסערת גליו הוא גדול ושם יראה מעשה ה' כי נורא הוא ככה אמת מלך מלאכי מות ולכן המשרתים אותם צריך שיהי' להם כח לסבול לבלתי ירוקו ויתעטשו ויצאו בנקביהם· ולסבול העמידה התמידיית ודברי' רבים כאלה· וללמדם ספר· רוצה לומר שיהיה גם כן להם כח לסבול העיון בלמידת החכמות העיון התמידיי מתיש הכח ולסבול העיון בלמידת לשון כשדים והוא רמז ללמידת הדתות והנמוסים והמלאכות ותחבולות המלחמה מהשכל המעשי אשר היה לבבליים בלשונם לשון כשדים· (ה) וימן להם וגומר שהמלך יכין להם מנה יפה דבר יום ביומו מפתו ומיינו אשר היו היותר טובים שבמלכות· וככה יתגדלו שלשה שנים למען ישתלמו בשלימות גדול לפחות מקצתם ויעמדו לפני המלך לשרתו· אשר בדרך טבע היה הכרח שיהיו שלמים הן מצד טבע אומתם שהיא השלימה שבאומות הן מצד טבע אבותם שהיה המיוחס שבאומה מן זרע המלוכה והפרתמים, הן מצד תכונת איבריהם ומראיתם השלימה המורה על שלימותם הן מצד שכלם והן מצד כחם והן מצד מאכלם ושתייתם·

באור

שיש להם ידיעת המושכלות ועל הב' יאמר ומביני מדע' שיש להם כח והכנה לקבל שלימות המושכלות ההם· (ה) וימן לשון הזמנה, כמו וימן ה' אלהים דיונה· וזכר הכתוב כי רצון המלך וכוונתו במצות הבאת הילדים היתה, שיהיו מזומנים לכלכלם במאכל ומשתה משלחן המלך משך שלש שנים, למען יהיו בריאים וטובי מראה כראוי לשרתי פני המלך, ומקצה הילדים הראויים יותר, יעמדו

יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ (ו) וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה
דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ (ז) וַיָּשֶׂם לָהֶם
שַׂר הַסָּרִיסִים שֵׁמוֹת וַיָּשֶׂם לְדָנִיֵּאל בֵּלְטְשַׁאצַּר
וְלַחֲנַנְיָה שַׁדְרַךְ וּלְמִישָׁאֵל מֵישַׁךְ וְלַעֲזַרְיָה עֲבֵד נְגוֹ׃
(ח) וַיָּשֶׂם דָּנִיֵּאל עַל־לִבּוֹ אֲשֶׁר לֹא־יִתְגָּאַל
בְּפַת־בַּג הַמֶּלֶךְ וּבְיֵין מִשְׁתָּיו וַיְבַקֵּשׁ מִשַּׂר הַסָּרִיסִים
אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאָל׃ (ט) וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת־דָּנִיֵּאל
לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שַׂר הַסָּרִיסִים׃ (י) וַיֹּאמֶר
שַׂר הַסָּרִיסִים לְדָנִיֵּאל יָרֵא אֲנִי אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר
לָמָּה יִרְאֶה אֶת־פְּנֵיכֶם זֹעֲפִים מִן־הַיְלָדִים אֲשֶׁר

פירוש אבן יחייא

(ו) ויהי בהם מבני יהודה וגומר ספר שהיה בהם היינו בילדים הנזכרים מבני יהודה אשר לקח אליו אשפנז כדבר המלך ארבעה שלמים אחד היינו דניאל חנניה מישאל ועזריה. (ז) אשר לגוזרו אומר אשפנז היותם ראוים לעמוד לפני המלך לשלימותם שינה את שמם וישם להם שמות מאלהי הארץ לכבוד ולתפארת. (ח) וישם דניאל וגומר הנה גאולה גדולה ותשועה היתה לדניאל וחביריו עלותם במעלה רמה לאכול מפת בג ויין משתה מלך גדול כנבוכדנאצר ועם כל זה למען ה' ותורתו הסכים הוא וחביריו לבלתי התגאל בגאולה והישועה כזאת ולקדש את ה' ולסבול המיתה בטרם יטנפו פיהם במאכלות אסורות - ולהיות כי דניאל היה היותר שלם מכלם והוא היה אשר העיר הדבר וחביריו נתפתו אחריו לכן בראשונה התיחס לו לבדו הפעל

באור

לפניו לשרתו. פת בג, שם מאכל מלך בלשון כשדים (רשי). (ו) ויהי בהם, בשבויי ישראל. שמות, כן דרך מלכי קדם להחליף שמות עבדיהם המובאים מארצות אחרות, כמו שעשה פרעה ליוסף. (ח) יתגאל, ענינו מגועל בחלוף ע"ין בא"לף. וביין משתיו, כי דרכם הי' לתת מכל מאכלם ומיינם לע"ז. (ט) לפני שר הסריסים.

ביים קעניגע ערהאלטן זאללן׳ (ו) מאן פֿאנד אונטר אנ־
דערן בעזאנדערס דניאל׳ חנניא׳ מישאל אונד עזריה, פֿאן
דען זעהנן יהודה׳ס; (ז) דענען דער אויפֿזעהר דער פֿער־
שניטטנען פֿאלגענדע נאמן בייאלעגטע: דען דניאל נאננטע
ער בלטשאצר׳ דען חנניא חדרך, דען מישאל מישך אונד
דען עזריה עבד נגו׳ (ח) דא זיך נון דניאל פֿארגענאממן
האטטע׳ זיך ניכט דורך דיא קעניגליכע טאפֿעל־שפייזע,
נאך דורך דעסן מונדוויין פֿעראונרייניגן צו לאסן, זא שטעלל־
טע ער דיס דעם אויפֿזעהר דער פֿערשניטטנען פֿאר׳ (ט)
גאטט ליס דניאל צוואר ביים אויפֿזעהר דער פֿערשניטטנען
גונסט אונד געוואגענהייט פֿינדן; (י) אינדעסן זאגטע
דיזר צו דניאל: מיר באנגט׳ס פֿאר מיינם העררן דעם קע־
ניגע׳ דער דען אונטערהאלט פֿיר אייך בשטיממט האטטע;
פֿענדע ער נון אייער אנזעהן שלעכטר, אלס דאז דער קנאבן
אייערס גלייכן — ווארום וואללט איהר שולד זיין, דאס

פירוש אבן יחייא

הנאות הלז׳ ואחר כך לו ולחביריו יחד׳ ובראשונה ביקש דניאל
בתפלה ותחנונים משר הסריסים הממונה על ככה שלא יכריחהו
להתגאל׳ (ט) מה שהיה מהכרח שהשר ההוא יכעס עליו וילשינהו
אל המלך הן מפני האהבה אל כבוד המלכות אשר הילד מסכן ונבזה
הלז בזה בדחותו מאכלו ומשתהו׳ והן מפני היראה מהמלך פן
יענישהו בראותו כי לא יצא אל הים תכליתו המוכן מכל הסבות בהעדר
המאכל ומשתה הטוב אשר יעמיד הגוף וכליו על מתכונתם למען
יצאו פעולות השכל שלימות׳ מה שנתן ה׳ את דניאל לחסד לפני השר
ולא הלשינו מפני אהבתו אל המלך וגם מפני היראה לא הלשינו׳ (י)
ואמנם אמר אליו בלתי עשותו כדברו ליראו מהמלך בהתראות העדר

באור

ולא הלשין למלך דבר דניאל, רק דבר אתו דברי טעם,
(י) אשר למה, טעם אשר פדה כטעם כי, יחס חסבה׳
וענינו כמו שלמה אהיה כעוטיה (שיר א ה׳)׳ בגילכם
אין לו בן גילו במקרא אך בתלמוד וענינו מגמתכם ודומיכם׳
וחיבתם, מגזרת חבולתי חוב והם שני בנינים ושרשם
כמו קום עם קים פורים האלה (רא״בע) הזרעונים, מיני

דניאל א

איך ביים קעניגע מיין לעבן פֿערווירקט האבן זאלל? (יא)
דניאל שפראך הירויף מיט דעם מלצר, דען דער אויפֿזעהער
דער פֿערשניטטנן איבר דניאל חנניא מישאל אונד עזריה
גזעטצט האטטע: (יב) „פֿערזוכע עס (זאגטע ער) מיט
דיינן דיהנערן, צעהן טאגע לאנג, לאס אונס הילזן־פֿריכ־
טע צו אונזרער שפייזע, וואסר צו אונזרם טרונקע רייכן,
(יג) אונטרזוכע דאן, אב וויר אדר יענע קנאבן, דיא דיא
קעניגליכע טאפֿעל־שפייזע געניסן, איין בעסרעס אנזעהן
האבן; אלסדאן פֿערפֿאהרע מיט דיינן דיהנערן, וויא דוא
עס פֿינדן ווירסט.״ (יד) דיזר גהארכטע איהנן הירין, אונד
שטעללטע צעהן טאגע לאנג איינן פֿערזוך מיט איהנן אן: (טו)
אלס נון דיזע צייט צו ענדע וואר, זא פֿאנד מאן, דאס זיא
איין ווייט בעסרעס אנזעהן אונד איינע שטערקרע לייבעס־
בעשאפֿענהייט האטטן, אלס יענע קנאבן, דיא פֿאן דער
טאפֿעל דעם קעניגס גשפייזט ווארדן. (טז) הירויף בע־
הילט דער מלצר דיא פֿיר זיא בשטיממטע שפייזע אונד
טראנק פֿיר זיך, זיא אבר אונטרהילט ער שטעטס מיט
הילזן־פֿריכטן. — (יז) אויך פֿערליה גאטט דיזן פֿיר
קנאבן איינזיכט אונד פֿרשטאנד, זא דאס זיא אין אללן
שריפֿטן אונד וויסנשאפֿטן קענטניס ערלאנגטן; אונד דניאל
בזאנדערס פֿערשטאנד זיך אויף גזיכטע־אונד טרוימדייטונגן.

פירוש אבן יחייא

התכלית אשר למעלה נתנו במשמרת בידו · (יא) ויאמר דניאל אל
המלצר וגומר נראה שאחרי ראות דניאל כי שר הסריסים לא שמע אליו
דבר כדברים האלה עם המלצר אשר היה עבד השר ההוא והפקיד עליהם
ועל מאכלם ומשתיהם וגם הוא ענה כדבריו ליראתו מהשר ומהמלך ·
(יב) ואז אמר דניאל אליו שינסה עשרה ימים שהוא שליש החדש
אשר בזמן הלז יתראה התפעלות שיעשה בהם אם טוב ואם רע במאכלם
מן הזרועים והוא כל מיני קטנית ובשתותם המים · (יג) ויראה
מראיהם ומראה שאר הילדים האוכלים המעונגים וכאשר יראה כן

באור

קטניות ופולים · (יא) מלצר׳ הסודר המנורה והקערות
שקוראין מאישטר באלה (Maitre valet אבער בדיהנטר)

בְּגִילְכֶם וְחִיַּבְתֶּם אֶת־רֹאשִׁי לַמֶּלֶךְ׃ (יא) וַיֹּאמֶר
דָּנִיֵּאל אֶל־הַמֶּלְצַר אֲשֶׁר מִנָּה שַׂר הַסָּרִיסִים עַל־
דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ (יב) נַס־נָא אֶת־
עֲבָדֶיךָ יָמִים עֲשָׂרָה וְיִתְּנוּ־לָנוּ מִן־הַזֵּרֹעִים וְנֹאכְלָה
וּמַיִם וְנִשְׁתֶּה׃ (יג) וְיֵרָאוּ לְפָנֶיךָ מַרְאֵינוּ וּמַרְאֵה
הַיְלָדִים הָאֹכְלִים אֵת פַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ וְכַאֲשֶׁר תִּרְאֵה
עֲשֵׂה עִם־עֲבָדֶיךָ׃ (יד) וַיִּשְׁמַע לָהֶם לַדָּבָר הַזֶּה
וַיְנַסֵּם יָמִים עֲשָׂרָה׃ (טו) וּמִקְצָת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה
מַרְאֵיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי בָּשָׂר מִן־כָּל הַיְלָדִים הָאֹכְלִים
אֵת פַּתְבַּג הַמֶּלֶךְ׃ (טז) וַיְהִי הַמֶּלְצַר נֹשֵׂא אֶת־
פַּתְבָּגָם וְיֵין מִשְׁתֵּיהֶם וְנֹתֵן לָהֶם זֵרְעֹנִים׃ (יז)
וְהַיְלָדִים הָאֵלֶּה אַרְבַּעְתָּם נָתַן לָהֶם הָאֱלֹהִים מַדָּע
וְהַשְׂכֵּל בְּכָל־סֵפֶר וְחָכְמָה וְדָנִיֵּאל הֵבִין בְּכָל־חָזוֹן

פירוש אבן יחייא

יעשה כי אולי מראיתם תהיה יותר חשובה מהם׃ (יד) מה שכן עשה וישמע לקולם׃ (טו) ובהשגחת האל ית׳ באיכות נראה מראיהם טוב׳ ובכמות היו בריאי בשר מכל שאר הילדים׳ (טז) והתמיד לעשות כן המלצר והיה נושא את פת בגם ויין משתיהם ונותן להם זרעונים׳ (יז) וזולת כי הילדים האלה ארבעתם בהשגחת ה׳ היו שלמים בדברים הגופניים ביופי ובריאות מכל הזולת׳ עוד היו שלמים והם בדברים הרוחניים וזה לבוטחם בה׳ ולקדשם את שמו׳ כי נתן להם האלהים מדע מהשכל המעשי בכל ספר והשכל מהשכל העיוני בכל חכמה. ודניאל שהיה השלם שבכלם הגיע לקצה הגבול האנושיי והבין בכל חזון וחלומות׳ (יח) ולמקצת הימים אשר אמר המלך להביאם

באור

(מרשי) ולפי פשוטו שם איש פרס׳ (יג) וכאשר תראה, כפי אשר תראה עשה (רשי)׳ (טו) נראה מראיהם טוב׳ כי כל מאכל תאוה לנפש מחזיק ומבריא הבשר (מראבע)׳

וַחֲלֹמוֹת׃ (יח) וּלְמִקְצָת הַיָּמִים אֲשֶׁר־אָמַר הַמֶּלֶךְ
לַהֲבִיאָם וַיְבִיאֵם שַׂר הַסָּרִיסִים לִפְנֵי נְבֻכַדְנֶצַּר׃ (יט)
וַיְדַבֵּר אִתָּם הַמֶּלֶךְ וְלֹא נִמְצָא מִכֻּלָּם כְּדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה
מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ (כ) וְכֹל דְּבַר
חָכְמַת בִּינָה אֲשֶׁר־בִּקֵּשׁ מֵהֶם הַמֶּלֶךְ וַיִּמְצָאֵם עֶשֶׂר
יָדוֹת עַל־כָּל־הַחַרְטֻמִּים הָאַשָּׁפִים אֲשֶׁר בְּכָל־
מַלְכוּתוֹ׃ (כא) וַיְהִי דָּנִיֵּאל עַד־שְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ
הַמֶּלֶךְ׃

ב

(א) וּבִשְׁנַת שְׁתַּיִם לְמַלְכוּת נְבֻכַדְנֶצַּר חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר
חֲלֹמוֹת וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה

פירוש אבן יחייא

שהם שלשה שנים. ובטרם כלות הימים ההם רק קצתם השר הסריסים הביאם מעצמו לפני המלך בראותו את שלימותם. (יט) ודבר אתם המלך ולא נמצא מכלם שלמים כאלו הארבעה ולכן המלך החזיקם לעמוד לפניו. (כ) ולא די שהיו חכמים מכל שאר הילדים. אבל בכל דבר חכמה אשר למדו. ובינה אשר היו מבינים מעצמם ומוציאים דבר מתוך דבר אשר ביקש מהם המלך מצאם עשר ידות על כל החרטומים והאשפים אשר בכל מלכותו. וחרטומים הם החכמים בשכל עיוני. והאשפים הם החכמים בשכל המעשי. (כא) ויהי דניאל עד שנה אחד וגומר ספר כי היה דניאל עומד בחצר המלכות בבבל עד שנת אחת לכורש כי כל המלכים כבדוהו לחכמתו ולא יצא

באור

(יח) ויביאם, עם אחרים. (כ) עשר ידות, מספר ההפלגה בל"ע כמו מעשרה שליטים. החרטמים ואשפים, עיי' להלן ב' ב'. (כא) עד שנת אחת לכרש בחצר המלכות בבבל.

(יח) אלס נון דיא צייט הערבייא קאם, וועלכע דער קעניג צו איהרער ערשיינונג אם האָפֿע פֿעסטגזעצט האטטע, וואורדען זיא (אונטר אנדערן) פֿאם אויפֿזעהער דער פֿער־שניטטנען דעם נבוכדנאצר פֿארגשטעללט׳ (יט) דער קעניג אונטערהילט זיך צוואר מיט אללן׳ פֿאנד אבר אונטר איהנן קיינן, דער דניאל חנניא מישאל אונד עזריה גלייך קעמע, אונד לעצטרע בליבן אלזא אם קעניגליכן האָפֿע׳ (כ) אין יעדם וויסענשאפֿטליכן פֿאכע׳ וואריִן דער קעניג עטוואס פֿאן איהנן צו וויסן פֿרלאנגטע׳ פֿאנד ער זיא צעהנפֿאך שטערקר אלס אללע מאגיער אונד וועלטווייזע אים גאנצן רייכע׃ (כא) זא בליב נון דניאל (אם האָפֿע צו בבל), ביס צום ערשטן רעגירונגסיאהרע דעס קעניגס כורש׳

ב

(א) אים צווייטן רעגירונגסיאהרע דעס נבוכדנאצר, האטטע דערזעלבע טרוימערשיינונגן׳ וואדורך זיין געמיהט זעהר בעאונרוהיגט אונד זיין שלאף אונטער־

פירוש אבן יחייא

משה עד אז אשר עלה מבבל לירושלם עם שאר העולים ברשות כורש אשר הרשה לבנות ולשוב אל עיר הקדש׳ מה שבזמן הלז נמשך כל הקורות אשר יספר׳

ב (א) ובראשונה קרה בשנה השנית למלכות נבוכדנצר שחלם חלומות׳ היינו כי בראשונה חלם החלום׳ ושנית בחלומו ההוא תקף חלם פתרון החלום הראשון ולכן אמר הנה לשון רבים חלומות׳ ואחר כך נספרו החלום אמר חלום חלמתי בלשון יחיד׳ ותתפעם רוחו וגו'

באור

ב (א) בשנת שתים, והלא כבר נאמר ולגדלם שלש שנים, וכתיב ולמקצת הימים הביאם וגו' וא"כ איך פתר דניאל חלומותיו בשנת שתים? — הנכון, בשנת שתים אחרי כבשו ארצות רבות באזיא ובאפריקא והמליכוהו עמו שנית לקיסר על כל ארצותיו׳ וכן נראה מהכתובים להלן

בראָכן וואַרד· (ב) דער קעניג בעפֿאהל הירויף, דיא מאַגיער, וועלטוויזן׳ צייכן ׃ אונד שטערן־דייטר רופֿן צו לאסן, דאמיט זיא דיא טרוים ערשיינונגן דעס קעניגס זאגן· אלס דיזע נון פֿאר דעם קעניגע ערשינן, (ג) שפראך ער צו איהנן: איך האטטע איינן טרוים׳ דער מיין געמיהט בע־ אונרוהיגט אונד דען איך צו וויסן פֿערלאנגע· (ד) דיא שטערנדייטר ערווידערטן דעם קעניגע (אין זירישר מונד־ ארט:) עוויג לעבע דער קעניג! אָ זאגע דיינן קנעכטן דען

פירוש אבן יחייא

נראה כי אחרי העירו משנתו שכח החלום ופתרונו · מה שלשכחת החלום ותתפעם רוחו כי היה כפעמון שהכה פעם לצד זה ופעם לצד אחר וכן הוא היה חושב מחשבות משתנות כדי לזכור החלום · ולשכחת הפתרון שנתו נהייתה עליו שכשהיה ישן היה נשבר ונדכה ואלא כי גזר אומר היות דברי הפתרון ההוא מנבאים רעה עליו וכאשר הנכתב כשישן אפילו בשנתו הוא נדכה ולבו בל עמו כן הוא היה נשבר וחולה בשנתו · (ב) ואז צוה המלך שיבואו לפניו החרטומים שהם החכמים בשכל עיוני והאשפים והם החכמים בשכל מעשי · והמכשפים והם בעלי הכישוף מאוב וידעוני ודרישת אל המתים מהמעשים והפעולות הנכנסות תחת החכמה ההיא הנקראת בלשון לעז נגרומאנציאה · והכשדי׳ הם החכמים המודיעים לחדשים על דרך האיצטגנינות כחוכמי׳ והוברי שמי׳ ובעלי הגורל בעל׳ הנקר׳ קאלעאטאראמה · למען יגידו לו חלומותיו מהחלום והפתרון · (ג) ואז אמר להם המלך שחלם

באור

לז׳ ולח׳ שכבר הי׳ בימים האלה רב ושליט במדינות רבות· ויתכן ג״כ לומר שפרשה ראשונה כלל ואחריה פרט· ובפרשה ראשונה יספר בדרך כלל שהמלך מצא בדניאל וחביריו עשר ידות חכמת בינה מבכל חכמי בבל · ועתה בפ׳ב׳ יפרט איך מצאו, היינו: בשנת שתים חלם ולא מצא בכל מלכותו איש אשר רוח אלהים בו לפתר חלומו, ויצו להרוג כל חכמי בבל׳ ופתשגן כתב הזה להמירת ינתן עד תום שנת ג׳ לגידול שבויי היהודים ואז בא דניאל ויפתר חלומו· ולפ״ז הותרה ג״כ שאלה אחרת אשר שאלו קצת חכמי אומות לאמר: מדוע לא בקש המלך מיד פתרון חלומותיו מדניאל,

עָלָיו׃ (ב) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לַחַרְטֻמִּים וְלָאַשָּׁפִים
וְלַמְכַשְּׁפִים וְלַכַּשְׂדִּים לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֹמֹתָיו וַיָּבֹאוּ
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ (ג) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם
חָלָמְתִּי וַתִּפָּעֶם רוּחִי לָדַעַת אֶת־הַחֲלוֹם׃ (ד) וַיְדַבְּרוּ
הַכַּשְׂדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרָמִית מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי אֱמַר

פירוש אבן יחייא

חלום ושכחו ונפעם רוחו לדעת אותו ולכן היה מבקש מהם שיודיעוהו אליו׳ ולא זכר להם דבר מהפתרון כי אמר אחרי שיודיעוהו החלום עוד אשאל מהם הפתרון כי רצה ללכת במדרגה׃ (ד) וידברו הכשדים וגו׳ הנה הכשדים להיות להם יותר החיוב ומשפט התשוב׳ לשאלתו להיו׳ מלאכת׳ בזה להודיע החדשים והעתידו׳׃ ענו בראשונה לאמר המלך לעולם יחיה כחנו היא להודיע דבר מה בשאלת האנשי׳ כשיתנו לנו חומר בדבר והתחלה מה בזה ולכן אם תאמר אלינו החלום באופן שיהי׳ החלו׳ ההוא כחומר אצלנו בודאי שנתן אליו הפתרון אבל באופן

באור

הלא מצא בו מדע והשכל מכל חכמי ארצותיו ? אבל לפי מה שאמרנו נכון הוא, כי בשנת שתים עדן לא הי׳ דניאל בחצר המלכות׃ חלומות, בעבור שהי׳ בחלומו דברים שונים כמו צלם זהב כסף נחושת וכהנה לכן כתיב חלומות לשון רבים (מראבע)׃ ושנתו נהיתה, לשון שברון כמו הוה על הוה (רשי)׃ (ב) החרטומים, לדעת רשי המה האנשים הנחרים בטימי מתים, כלומר ידעו דברים נסתרים׃ ולדעת ראבע, היודעים עקרים ותולדות כל מעשים שיעשו בלט, ולדעת שניהם מלה זאת מרובעת׃ ולדעת רמבמן (בראשית מ״א ח׳) שרשו חרט (והמם הוא כמם שלשום), ועניינו חרט אנוש (או חרת בחלוף דשלנת), והמה האנשים אשר ידעו ויבינו כל חרות בחרט אנוש על לוחות ועצים גדולים (הירֹאגליפֿען) וישכילו לפתרם היטב׃ כל הדעות האלה נכללות במלת מאגיער שבחר המתרגם׃ ואשפים, עניינו כמו זאפאס בלשון יון (והאלף הוא כמו האלף של אסוך שמן) והמה חכמי לב יודעי עניני אלהית׃

חֶלְמָא לְעַבְדָיךְ וּפִשְׁרָא נְחַוֵּא׃ (ה) עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר
לְכַשְׂדָּיֵא מִלְּתָה מִנִּי אַזְדָּא הֵן לָא תְהוֹדְעוּנַּנִי
חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ הַדָּמִין תִּתְעַבְדוּן וּבָתֵּיכוֹן נְוָלִי
יִתְּשָׂמוּן׃ (ו) וְהֵן חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֺן מַתְּנָן וּנְבִזְבָּה
וִיקָר שַׂגִּיא תְּקַבְּלוּן מִן־קֳדָמָי לָהֵן חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ
הַחֲוֺנִי׃ (ז) עֲנוֹ תִנְיָנוּת וְאָמְרִין מַלְכָּא חֶלְמָא יֵאמַר
לְעַבְדוֹהִי וּפִשְׁרָה נְהַחֲוֵה׃ (ח) עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר
מִן־יַצִּיב יָדַע אֲנָה דִּי עִדָּנָא אַנְתּוּן זָבְנִין כָּל־קֳבֵל
דִּי חֲזֵיתוֹן דִּי־אַזְדָּא מִנִּי מִלְּתָא׃ (ט) דִּי הֵן־חֶלְמָא
לָא תְהוֹדְעֻנַּנִי חֲדָה־הִיא דָתְכוֹן וּמִלָּה כִדְבָה

פירוש אבן יחייא

אחר א"א הידיעה כזאת· (ה) ואז ענה המלך כי שכח החלום
והלך ממנו· וכי היה רוצה בחוזקה שיודיעו אליו החלום
שחלם ואם לא יעשו כן שיעשה אותן נתחים כדי לאבדם וביתם ישימם
לאשפה כדי לאבד את שמם· כי הבתים והאצרות היפים ישאירו שם
ושארית בארץ לבעליהם אחרי מותם· (ו) ואם יודיעוהו אותם אליו
מתנן והוא מתנות מהכנסות גדולות כל ימי חייהם ונבזבה והוא מתנות
גדולות ממטלטלי אגב קרקעי ויקר שגיא והוא שכל זולתם ישתעבדו

באור

מכשפים, לרעתי מלת כַּשָּׁף נרדף למלת כָּזָב, והמה
אנשים המכזבים ומחליפים דברים למראה עין· או כמו
שאמרו חכמינו זל המכחישים בפמלי' של מעלה כלומר
האומרים אין אלהים בארץ והכל מנהג הטבע· וכשדים,
יעזכירוב חכמי כשדים, היו בימים האלה בעלי אסטראלאגיע
לכן כל חווה כוכבים בימים ההם נקרא, כשדי· (ה)
מלתה מני אזדא, ממני מלך משפטי יצא בתוקף ובחוזק
יד המלך· אזדא לשון תוקף כמו זדון (מראבע, ר'סעדיי).
הדמין, נתחים כמו וינתחהו מתרגמינן והדמיה, ויתכן ג"כ
מענין דומן והטעם אנתחכם לנתחים ותהיו כדומן על פני

טרוים, דעסן דייטונג וויר אלסדאן אנצייגן ווערדן׃ (ה)
דער קעניג פֿרזעצטע הירויף אונד שפּראך צו דען כאלדעערן:
עס איזט מיין ערנסטליכר בפֿעהל, ווען איהר מיר ניכט דען
טרוים זאוואהל אלס דעסן דייטונג אנצייגט, זא זאלל אייער
לייב אין שטיקן צערלעגט, אונד איירע הייזר אין קאָטהוי־
פֿען פֿערוואנדעלט ווערדן׃ (ו) ווערדעט איהר מיר אבר
דען טרוים נעבסט דער דייטונג זאגן, זא זאללן אייך גע־
שענקע, גאבן אונד עהרענבעצייגונגן פֿאן מיר צו טהיילע
ווערדן; זא צייגט מיר דען דען טרוים זאמט דער דייטונג
אן׃ (ז) אלס נון יענע הירויף נאָכמאלס דעם קעניגע פֿאר־
שטעללטן: ער וואללע איהנן דען טרוים צופֿאר זאגן, דע־
סען דייטונג זיא אלסדאן אנצייגן ווערדן׃ (ח) זא ערווי־
דערטע דער קעניג פֿאלגענדעס: יעטצט בין איך איבערצייגט,
דאס איהר נור צייט צו גוויננן זוכט, אינדעם איהר זעהט,
דאס דער אינהאלט מיר אין פֿערגעסענהייט גקאממן איזט;
(ט) ווערדעט איהר מיר נון ניכט דען טרוים פֿערקינדן, זא
איזט אייער אורטהייל גשפּראכן׃ איהר וואללט מיך נור

פירוש אבן יחייא

אליהם ויכבדום׃ יקבלו מן המלך מה שלכן ראוי להם להגיד החלום
והפתרון׃ (ז) ענו תנינות וגומר כראה שאמר החכמים החרטומים
והאשפים והמכשפים ענו שנית למלך שאם יודיע להם החלום שהם
יודיעוהו הפתרון כאשר אמרו הכשדים׃ (ח) והמלך ענה בודאי
יודע אני שהעת הזאת אתם כמכרים יען כי אתם ראיתם ששכחתי את
החלומות הנז׳׳ (ט) והוא מוסכם אצלי שאם לא תודיעוהו אלי שאתם

באור

השדה׃ ובתיכון נולי, לשון מנוול ואשפה, כלומר
אעשה בתיכם כאשפתות מתועבות׃ (ו) תהחון, תגידו,
אתנן ונבזבה, מנחה ודורון׃ (ח) מן יציב, באמת ויציב
יודע אני עתה׃ אנתון זבנין, סבורים אתם לקנות עת
ולדחות השעה׃ אזדא, יתכן פה טעם אזדא כמו אזלא
בחלוף המוצאות, כטעם ואזדא רבא לטעמי׳ כלומר חלף
ואזל מטני׃ (ט) חדה היא דתכן, משפטכם נחרץ

מיט טריגליכן אונד ליגענהאפֿטן ווארטן טיישן, וויל איהר האָפֿט, דאס דיא צייטאומשטענדע זיך ענדערן ווירדן · איילט דאהער מיר דען טרוים צו זאגן, אונד איך ווערדע אלסדאן וויסן, דאס איהר איהן אויך צו דייטן פֿערשטעהט · (י) דיא כלדעער פֿוהרן פֿארט דעם קעניגע פֿאלגענדעס פֿארצושטעל־לען: עס איזט קיין מענש אויף ערדען, דער דעם וואונשע דעם קעניגס געניגע לייסטן קעננטע; אויך האט ניא איין קע־ניג, נאָך זאנסט איין רעגענט אדר בעהעררשר דערגלייכן פֿאָן אירגענד איינם מאַגיער, וויזן אדר שטערנדייטר צו וויסן פֿערלאנגט · (יא) אונאויפֿלעזליך איזט דיא זאכע, דיא דער קעניג צו וויסן ווינשט; עס איזט ניאמאנד אויסר דען געטטרן, דערן וואהנונגן ניכט אונטר דען שטערבליכן זינד, דער דיזן בפֿעהל ערפֿיללן קאן · (יב) דער קעניג געריהט הירויף אין העפֿטיגן צארן אונד גאב דען בעפֿעהל, אללע געלעהרטן בבל׳ס הינצוריכטן · (יג) שאהן ווארדע דאז אורטהייל פֿאללצאגן, שאהן ווארדן אייניגע גלעהרטע דעם טאָדע איברגעבן; אלס מאן נון אויך דניאל אונד זיינע

פירוש אבן יחייא

יהיה דתכם כדת הכשדים אשר אמרתי לעשותם נתחים ובתיה׳ אשפותי ואין להאשימני על הורגי אתכם יען כי אשר תאמרו אלי לומר הפתרון מהחלום אשר אגיד לכם · הוא מרמה בפיכם כי הכינותם לומר דבר כזב ונשחת בפתרון ההוא כדי להנצל מן המות עד שהזמן ישתנ׳ וימות אם אני אם אתם · ומי יוכיח על הדבר · ולכן תאמרו החלום אם תרצו שאאמין שפתרוניכם יהיה אמיתי · (י) ענו כשדאי וגו׳ ועוד שנו הכשדי׳ לדבר למלך אחרי שדברו החכמים האחרים כי לא נמצא איש על היבשה שיוכל להגיד דבר המלך · ובודאי לא נמצא מלך

באור

ומחודד ממני כי אחת דתכם למות · הזדמנתון, שרשו זמן והדלת אחרי פ׳ הפעל תחת תיו ההתפעל כדרך זס״שץ, כמו נזדמן נזדקן בדברי חכמינו ז״ל · עד ערנא ישתנה, תאמינו כי ישתנו העתים ואשוב ממצותי · (י) כל קבל, כל כנגד כלומר תשובתנו אמת היא לעומת שלא

וּשְׁחִיתָה הִזְמִנְתּוּן לְמֵאמַר קָדָמַי עַד דִּי־עִדָּנָא
יִשְׁתַּנֵּא לָהֵן חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ
תְּהַחֲוֻנַּנִי׃ (י) עֲנוֹ כַשְׂדָּיֵא קֳדָם־מַלְכָּא וְאָמְרִין
לָא־אִיתַי אֱנָשׁ עַל־יַבֶּשְׁתָּא דִּי מִלַּת מַלְכָּא יוּכַל
לְהַחֲוָיָה כָּל־קֳבֵל דִּי כָל־מֶלֶךְ רַב וְשַׁלִּיט מִלָּה כִדְנָה
לָא שְׁאֵל לְכָל־חַרְטֹּם וְאָשַׁף וְכַשְׂדָּי׃ (יא) וּמִלְּתָא
דִי־מַלְכָּה שָׁאֵל יַקִּירָה וְאָחֳרָן לָא אִיתַי דִּי יְחַוִּנַּהּ
קֳדָם מַלְכָּא לָהֵן אֱלָהִין דִּי מְדָרְהוֹן עִם־בִּשְׂרָא לָא
אִיתוֹהִי׃ (יב) כָּל־קֳבֵל דְּנָה מַלְכָּא בְּנַס וּקְצַף
שַׂגִּיא וַאֲמַר לְהוֹבָדָה לְכֹל חַכִּימֵי בָבֶל׃ (יג) וְדָתָא
נֶפְקַת וְחַכִּימַיָּא מִתְקַטְּלִין וּבְעוֹ דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי

הזדמנתון ק׳ **פירוש אבן יחייא** כשדאי ק׳

המולך על מדינות ומחוזות רבות ורב והוא המולך על עיירות רבות ממחוז אחד׃ ושליט והוא המולך על כפרים רבים מעיר אחד שישאל דבר כזה לשום חרטום ואשף וכשדי׃ (יא) יען הדבר ששואל המלך הוא דבר יקר ונמנע ההשגה ולא יש מי שיגידנה אליו רק האלוהות שמושבם אינו עם בשר ודם׃ (יב) כל קבל וגו׳ מתוך אלה הדברים נתכעס המלך ואמר שיאבדו כל חכימי בבל׃ (יג) ודתא נפקת כי ראה שימותו בדין ובדת המלכות להיותם מורדים בו ובלתי עושים רצונו׃ והיותם מוכנים לומר אליו בפתרון דבר כוזב ונשחת כי לפי סכלותו הטענות האלה היו טובים ונכונים׳ באופן שהדבר יצא אל היום והחכמים

באור

היה מעולם מלך ששאל כזה (רשי) (יא) יקירה, כמו ויקר פדיון נפשם שלא מצאה טעם (ראבע)׳ (יב) בנס, בזעף תרגום זועפים נסיסין׳ שגיא, רבה׳ להובדה להאבידי (יג) ודתא נפקת, הדת יצא,׳ ובעו ויבקשו׳ (יד) באדין דניאל התיב עטא וטעם, אז השיב דניאל עצה וטעם עם אריוך שר ההורגים׳ (טו) ענה, ויען ויאמר

לְהִתְקְטָלָה׃ (יד) בֵּאדַיִן דָּנִיֵּאל הֲתִיב עֵטָא וּטְעֵם
לְאַרְיוֹךְ רַב טַבָּחַיָּא דִּי־מַלְכָּא דִּי נְפַק לְקַטָּלָה
לְחַכִּימֵי בָּבֶל׃ (טו) עָנֵה וְאָמַר לְאַרְיוֹךְ שַׁלִּיטָא דִי־
מַלְכָּא עַל־מָה דָתָא מְהַחְצְפָה מִן־קֳדָם מַלְכָּא אֱדַיִן
מִלְּתָא הוֹדַע אַרְיוֹךְ לְדָנִיֵּאל׃ (טז) וְדָנִיֵּאל עַל
וּבְעָה מִן־מַלְכָּא דִּי זְמָן יִנְתֶּן־לֵהּ וּפִשְׁרָא לְהַחֲוָיָה
לְמַלְכָּא׃ (יז) אֱדַיִן דָּנִיֵּאל לְבַיְתֵהּ אֲזַל וְלַחֲנַנְיָה
מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְּתָא הוֹדַע׃ (יח) וְרַחֲמִין
לְמִבְעֵא מִן־קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל־רָזָא דְנָה דִּי לָא
יְהוֹבְדוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם־שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל׃ (יט)
אֱדַיִן לְדָנִיֵּאל בְּחֶזְוָא דִי־לֵילְיָא רָזָא גֲלִי אֱדַיִן דָּנִיֵּאל
בָּרִךְ לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא׃ (כ) עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא
שְׁמֵהּ דִּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא
דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי־לֵהּ הִיא׃ (כא) וְהוּא

פירוש אבן יחייא

היו מומתים והיו מבקשים דניאל וחביריו להורגם׃ (יד) ואז דניאל במתק שפתיו השיב דברי עצה וטעם לאריוך שר הטבחים ההורג לחכמי בבל כדי שישמע דבריו ולא יהרגהו׃ (טו) ושאל אליו סבת ההריגה הזאת׃ (טז) ועלה אל המלך ושאל ממנו זמן להודיע הפתרון מהחלום אשר בידיעת הפתרון ידע גם החלום שהוא ממנו׃ (יז) ודניאל הלך לביתו והודיע הדבר לחביריו׃ (יח) כדי שישאלו רחמים מה' על הגלות הסוד הלז למען לא יאבדו ארבעתם עם שאר חכמי בבל׃ (יט) ודניאל במראות הלילה גלה ה' אליו הסוד כי

באור

לאריוך אתה שליט המלך! הלא תאמר לי על מה תמהר הדת לצאת מפי המלך׃ טעם מהחצפה מהירות (מראבע)׃ (טז) ובעה ויבקש ויחנן כמו אם תבעיון בעיון (מהנ"ל)׃ (יח) על רזא דנא, על סוד הזה כמו רזי לי רזי לי׃ (כ)

געפֿעהרטען היגריכטען וואללטע ; (יד) זא וואנדטע
דניאל זיינע בערעדזאמקייט אן, בייא אריוך, דעם אָבערסטן
דער קעניגליכן לייבוואכע, וועלכר דען אויפֿטראג האטטע־
דיא געלעהרטן בבל׳ס אומצובריגגן׳ (טו) ער פֿראגטע
נעמליך דיזן אריוך: אָ מיין קעניגליכר פֿערוואלטר! וואס
בדייטעט דער בעפֿעהל, דען דער קעניג זא שנעלל פֿאלל־
ציהן לעסט? אלס נון אריוך דעם דניאל דיא אורזאכע אנ־
געצייגט, (טז) פֿערפֿיגטע זיך דיזר צום קעניגע הינויף, אונד
באט איהן, דאס מאן איהם איינע צייט בעשטיממן מעגע,
נאך דערן פֿרלויף ער דעם קעניגע דיא וואהרע דייטונג אנ־
צייגן וואללע׳ (יז) דניאל גינג הירויף אין זיינע וואהנונג,
טהיילטע זיינן פֿריינדן חנניא׳ מישאל אונד עזריה דיא זא־
כע מיט, (יח) אונד עמפֿפֿאהל איהנן, איין אנדעכטיגעס
געבעט וועגן דיזעס געהיימניסעס צום גאטטע דעס הימםעלס
צו פֿערריכטן, דאמיט דניאל אונד זיינע געפֿעהרטן ניכט
איין גלייכס שיקזאל מיט דען איבריגן געלעהרטן בבל׳ס
האבן מעכטן׳ (יט) אלס נון באלד דארויף דעם דניאל
אין איינם נעכטליכן געזיכטע דאז געהיימניס ענטדעקט
וואורדע, שטיממטע ער פֿאלגענדן לאָבגזאנג דעם גאטטע
דעס הימםעלס אן: (כ) האכגלאָבט זייא דער נאמע דעס
ערערן פֿאן עוויגקייט צו עוויגקייט, זיין איזט ווייסהייט
אונד אללמאכט׳ (כא) ער פֿערענדערט צייטן אונד אומ־

פירוש אבן יחייא

רחם עליהם ושמע תפלתם׳ ותכף ברך דניאל לאלהי השמים׳ (כ)
וענה דניאל והתחיל בתפלתו כי הוא ע״ד ועניית ואמרת׳ יהיה שם
האלוה מבורך מן העולם הזה ועד העולם הבא שהחכמה והגבורה היא
שלו׳ וזכר החכמה לראותו חכמתו באשר הודיעו החלום והפתרון׳
וזכר הגבור׳ לראותו גבורתו באשר יקרא באחרית הימים להשפילו גבוהים
ולהגביהו שפלים׳ (כא) וזהו אומרו כנגד הגבורה הוא משנה

באור

להוא שמיה וגו׳, יהי שם ד׳ מבורך מעולם ועד עולם כי
לו החכמה והגבורה׳ (כא) מהשנא עדניא, בגבורתו
משנה עתים המקרים הפרטים ההוים בכל עת ורגע׳ וזמניא

שטענדע, שטירצט קעניגע פֿאם טהראָנע, ערהעבט אנדערע,
ערטהיילט דען וויזן ווייזהייט, איינזיכט דען פֿרשטענדיגן;
(כב) ער ענטהיללט דיא טיפֿסטע פֿרבארגענהייט, ער קעננט,
וואס אים דונקעלן איזט; דאך איהן אומגיבט שטעטס העל=
לעס ליכט׳ — (כג) דיר, אָ גאטט מיינר פֿארעלטערן!
דאנקע איך, דיך לאבפרייזע איך, דוא גאבסט מיר וויז=
הייט אונד טאפּפֿערן מוהט, ערהערטעסט יעטצט מיינע
ביטטע אונד ענטדעקעסט מיר דאז געהיימניס דעס קעניגס׳
— (כד) דניאל איילטע נון צו אריוך הינויף, דער בע=
אויפֿטראגט וואַרד, דיא געלעהרטן בבל׳ס הינצוריכטן אונד
שפראך פֿאלגענדעס צו איהם: האַלט איין מיט דער אויס=
ראטטונג דער געלעהרטן בבל׳ס! מיך אבר פֿיהרע צום קע=
ניג הינויף׳ דען איך ווערדע איהם דאז געהיימניס לעזן׳
(כה) שנעלל געלייטעטע אריוך נון דען דניאל צום קעניגע,
דען ער זא אנרעדעטע: עס האט זיך אונטר דען געפֿאנגע=
נען יהודערן איין מאן אנגעפֿונדן, דער דעם קעניגע דיא
טרוימדייטונג אנצייגן וויל׳ (כו) דער קעניג פֿראגטע

פירוש אבן יחייא

עיתים וזמנים ומסיר המלכים החזקים ממלכותם ומקים מלכי' אחרי'
תחתם אנשים שפלים׳ וכנגד החכמה אמר הוא נותן חכמה שהוא
שלימות השכל העיוני לחכמים שר"ל לאשר מכינים עצמם לקבל השפעות
החכמ' שהם חכמים בכח ונותן הדעת שהוא שלימות השכל המעשי
ליודעים בינה בכח שהם המכינים עצמם לקבלת השפע מהבינה׳ (כב)
הוא מגלה לאוהביו העמוקות והמסותרות כי אין נסתר לפני כסא
כבודו ולפניו כחשיכה כאור' והוא יודע מה שבחשך עם היות שהאור
חונה עמו מה שלכן היה ראוי שהחשך שהוא הפכי לאור לא יראהו ולא
ידעהו׳ (כג) לך אלהי אבותי מודה ומשבח אני אשר חכמה וגבורה

באור

המקרים הכללים המזומנים לזמן קצוב׳ העדה, גם בגבורתו
מסיר מלכים ומקים אחרים תחתם, יהב חכמתא וגו'
ובחכמתו מחכים ומבין המשתדל לחכמה ובינה׳ (כב)
הוא גלא, גם בחכמתו מגלה עמוקות׳ ונהורא,
סביבותיו הופע נהורה׳ ומלת שרא כטו חונה (מראבע)׳

מְהַשְׁנֵא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים
מַלְכִין יָהֵב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה׃
(כב) הוּא גָּלֵא עַמִּיקָתָא וּמְסַתְּרָתָא יָדַע מָה בַחֲשׁוֹכָא
וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא׃ (כג) לָךְ אֱלָהּ אֲבָהָתִי מְהוֹדֵא
וּמְשַׁבַּח אֲנָה דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא יְהַבְתְּ לִי וּכְעַן
הוֹדַעְתַּנִי דִּי־בְעֵינָא מִנָּךְ דִּי־מִלַּת מַלְכָּא הוֹדַעְתֶּנָא׃
(כד) כָּל־קֳבֵל דְּנָה דָּנִיֵּאל עַל עַל־אַרְיוֹךְ דִּי מַנִּי
מַלְכָּא לְהוֹבָדָא לְחַכִּימֵי בָבֶל אֲזַל וְכֵן אֲמַר־לֵהּ
לְחַכִּימֵי בָבֶל אַל־תְּהוֹבֵד הַעֵלְנִי קֳדָם מַלְכָּא וּפִשְׁרָא
לְמַלְכָּא אֲחַוֵּא׃ (כה) אֱדַיִן אַרְיוֹךְ בְּהִתְבְּהָלָה הַנְעֵל
לְדָנִיֵּאל קֳדָם מַלְכָּא וְכֵן אֲמַר־לֵהּ דִּי־הַשְׁכַּחַת גְּבַר
מִן־בְּנֵי גָלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַע׃
(כו) עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל דִּי שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר

פירוש אבן יחייא

נתת לי באשר הודעתני אשר שאלתי מאתך מדבר המלך והנה אמר שנתן לו ה' חכמה בגלוי הסוד הלז כאשר הוא מהמפורסם׳ ואמר שנתן לו גבורה כי בידיעה הזאת יציל נפשו ממות וכן נפש חביריו וכל אשר בשם חכמים יכונה׳ והנצחון אם להרוג ואם להנצל מהריג' יהיה בכלי זיין או בחכמה ודברים יקרא גבורה׳ (כד) ואז הלך דניאל אל אריוך הממונה על ההריגה ואמר אליו שאל יאבד עוד חכמי בבל ושיעלהו לפני המלך והוא יגיד אליו הפתרון׳ (כה) ואז אריוך במהירות הביא דניאל לפני המלך והודיעו כי נמצא איש מן גלות היהודי' שיודיע הפתרון למלך׳ (כו) ואז המלך שאל לדניאל אתה

באור

(כג) הודעתני, אמר הודעתני כי לו לבדו נודע הסוד ואמר די בעינא הוא וחבריא כאומר לא בזכותי לבד הודעתני (מראב"ע)׳ (כה) בהתבהלה, בחפזון מתרגמינן בבהילו׳ די השכחת גבר שנמצא איש׳ ומצא מתרגמינן ואשכח׳ (כו) האיתיך כהל, הישך יכול, כלומר

הַאִיתָ֣יךְ כָּהֵ֗ל לְהוֹדָעֻ֛תַנִי חֶלְמָ֥א דִי־חֲזֵ֖ית וּפִשְׁרֵֽהּ׃
(כז) עָנֵ֧ה דָנִיֵּ֛אל קֳדָ֥ם מַלְכָּ֖א וְאָמַ֑ר רָזָ֞א דִּֽי־מַלְכָּ֣א
שָׁאֵ֗ל לָ֣א חַכִּימִ֞ין אָֽשְׁפִ֤ין חַרְטֻמִּין֙ גָּזְרִ֔ין יָכְלִ֖ין לְהַחֲוָיָ֥ה
לְמַלְכָּֽא׃ (כח) בְּרַ֨ם אִיתַ֤י אֱלָהּ֙ בִּשְׁמַיָּ֔א גָּלֵ֣א רָזִ֔ין
וְהוֹדַ֗ע לְמַלְכָּא֙ נְבֽוּכַדְנֶצַּ֔ר מָ֛ה דִּ֥י לֶהֱוֵ֖א בְּאַחֲרִ֣ית
יוֹמַיָּ֑א חֶלְמָ֨ךְ וְחֶזְוֵ֥י רֵאשָׁ֛ךְ עַֽל־מִשְׁכְּבָ֖ךְ דְּנָ֥ה הֽוּא׃
(כט) אַ֣נְתְּה מַלְכָּ֗א רַעְיוֹנָךְ֙ עַל־מִשְׁכְּבָ֣ךְ סְלִ֔קוּ מָ֛ה
דִּ֥י לֶהֱוֵ֖א אַחֲרֵ֣י דְנָ֑ה וְגָלֵ֥א רָזַיָּ֛א הוֹדְעָ֖ךְ מָה־דִ֥י לֶהֱוֵֽא׃
(ל) וַאֲנָ֗ה לָ֤א בְחָכְמָה֙ דִּֽי־אִ֥יתַי בִּי֙ מִן־כָּל־חַיַּיָּ֔א
רָזָ֥א דְנָ֖ה גֱּלִ֣י לִ֑י לָהֵ֗ן עַל־דִּבְרַת֙ דִּ֤י פִשְׁרָא֙ לְמַלְכָּ֣א
יְהֽוֹדְע֔וּן וְרַעְיוֹנֵ֥י לִבְבָ֖ךְ תִּנְדַּֽע׃ (לא) אַ֣נְתְּה מַלְכָּ֔א
חָזֵ֣ה הֲוַ֔יְתָ וַאֲל֨וּ צְלֵ֥ם חַד֙ שַׂגִּ֔יא צַלְמָ֨א דִּכֵּ֥ן רַב֙ וְזִיוֵ֣הּ

פירוש אבן יחייא

יכול להודיעני החלום אשר ראיתי ופתרונו· (כז) ואז ענה דניאל בענותנותו אינו יכול באנושי להודיעך את כל אלה כי הסוד שאתה שואל אין ביכולת החכמים וגו׳ גזרין והם הכשדים הגוזרים על איש שיקרה אליו ככה להגידו למלך· (כח) אמנם יש אלוה בשמים שהוא מגלה הסודות והודיע אליך מה שיהיה באחרי׳ הימי׳· וסבת החלום שלך ומראות שהלך על משכבך היה זה· (כט) כי אתה בכל לילה היית חושב במה שיהיה אחרי זה ואם יתמיד מלכותך הגדל זמן רב והמגלה סודות הודיעך מה שיהיה· (ל) ואני לא לסבת חכמה שיש בי מן כל בשר מכל חיי הסוד הזה נתגלה אלי· אך הוא זה בדרך נס

באור

היש אתך יכולת וכח שהודעתני חלומי ולפתרהו· (כז) גזרין, בעלי קסם ההולכים לקראת נחשים· ולדעתי הוא מענין גזרי עצים המה האנשים הקסמים באותות אשר חרתו על שני עצים וקסם זה נקרא אצל יונים (רהאבדאמאנטיע) עיי׳ באורי להושע ד׳ י״ב (כח) מה די להוא׳ מה שיהיה בעתיד (כט) אנתא מלכך רעינך׳ מחשובתיך שהיית מחשב מי

הירויף דניאל, (יעטצט בלשאצר גנאננט); ביזט דוא אים
שטאנדע, מיר דיא ערשיינונג, דיא איך אים טרוימע
האטטע, זא וויא דערן דייטונג אנצוצייגן? (כז) דניאל
ערווידערטע דעם קעניגע פֿאלגענדעס: דאז געהיימניס, דאז
דער קעניג צו וויסן פֿערלאנגט, איזט פֿאן דער אַרט,
דאס עס וועדר געלעהרטע, נאך ווייזע, נאך מאַגיער אונד
וואהרזאגר צו לעזן פֿערמעגענד זינד׃ (כח) יעדאך, עס
איזט איין גאטט אים הימטעל, דער דיא געהיימן דינגע
אָפֿפֿענבארעט; ער איזט'ס, דער דעם קעניג נבוכדנאצר
ענטדעקטע, וואס איינסט אין שפעטער צוקונפֿט ענטשטעהן
ווירד׃ פֿאלגענדעס איזט דאז טרוים-געזיכט, דאז דיר
אויף דיינר לאגרשטעטע ערשין: (כט) דיר, אָ קעניג, שטיג
נעמליך דער גדאנקע אויף, וואס וואהל אין דער פֿאלגעצייט
ענטשטעהן ווירדע, אונד ער, דער דיא געהיימן דינגע אויפֿ-
דעקט, צייגטע עס דיר אן׃ (ל) מיר אבר ווארדע דיס
געהיימניס ענטדעקט — ניכט עטווא אויס אייגנער
איינזיכט, דיא איך מעהר אלס יעדער אנדרע פֿער-
נינפֿטיגע העטטע — זאנדערן בלאס אום דיר, אָ קעניג,
דיא דייטונג אנצוצייגן, אונד דאמיט דוא דאזיעניגע, וואס
דיין הערץ צו וויסן ווינשט, ערפֿאהרן מעגעסט׃ (לא)
דיר, אָ קעניג, קאם עס נעמליך פֿאר, אלס שטינדע דיר
געגנאיבר איינע האָהע בילדזיילע, איינע בילדזיילע פֿאן

פירוש אבן יחייא

פי נתעלתי בהשגה ה' למען יודע אליך הפתרון ומחשבות לבבך תדע׳
(לא) אנת מלכא וגומ׳ אתה המלך היית רואה והנה צלם אחד גדול
הכמות׳ ור"ל כה בצלם צור׳ איש׳ הצלם והצור׳ מהדבר הזה היה רב
האיכות לה׳יתה צורה נכבדת וזיוו גדול ותארו נורא עומד לנגדך בחוכן
שהצורה הזאת היתה גדולת הכמות ורבת האיכות עם זיו רב ותאר

באור

ימלוך אחרי, על משכבך סליקו, לפי שאין מראין לאדם
אלא מהרהורי לבו (מר' סעדי')׃ וגלא רזיא, זה השם
יתעלה׃ (ל) די אית בי, שיש בי׃ (לא) ואלו, והנה
צלם גדול ורב עם זיו פנים יפה ומראה נורא עומד למולך׃

גראסם אנזעהן, איברשוועגליכם גלאנצע אונד פירכטער־
ליכער גשטאלט׃ (לב) דאז הויפט דער זעלבן גאלדען,
דיא ברוסט אונד ארמע זילבערן, דער בויך אונד דיא היפטע
צהרען, (לג) דיא שענקעל אייזערן, דיא פיסע אבר טהיילס
אייזערן׳ טהיילס אירדען׃ (לד) דיר שיהן עס פערנער׳
אלס לעסטע זיך איין שטיין -- ניכט דורך מענשן הענדע --
שליגע דיא אייזערנן אונד אירדנען פיסע דער בילדזיילע
אונד צערמאלמטע זיא׃ (לה) אללעס אייזען, אירדען,
עהרן, זילבער אונד גאלד צערטרימערטע אונד דעם שפרייא
אין דער זאממער־ טעננע גלייך, אללעס פאם וויגדע
צערשטיבט׳ זא דאס עס נירגענדס מעהר צו פינדן
זייא; יענער שטיין אבער, דער דיא בילדזיילע טראף, איין
איינן האהן, זיך איבר דיא גאנצע ערדע ערשטרעקענדן בערג
פערוואנדעלטע׃ —— (לו) דיס איזט דער טרוים; דיא דיי־
טונג פערנעהמע נון דער קעניג! (לז) דוא, א קעניג דער
קעניגע! דער דוא פאם גאטטע דעם הימעלס רעגירונג,
מאכט, שטערקע אונד האהייט עמפפינגסט, (לח) דוא,
אין דעסן געוואלט אללע געגענדן, ווא נור מענשן קינדער,
טהירע דעס פעלדעס אונד געפליגעל דעס הימעלס זיך
בעפינדן׳ ערגעבן זינד, דוא, דער איבר אללעס הערשט,

פירוש אבן יחייא

נורא׃ (לב) והצלם הלז היה לו הראש מזהב טוב. והחזה והזרועות
מכסף׃ והמעים והירכים מנחושת׃ (לג) והשוקים מברזל׃ והרגלים
מהם מברזל ומהם מחרס׃ (לד) ובכן ראית שנגזרה אבן מסלע אחד
מעצמו, ולא בידי אדם והכתה הצלם על רגליו מברזל וחרס ותדק
ויפוצץ אותם׃ (לה) ואז הודקו כאחד הברזל והחרס והנחושת והכסף
והזהב מהצלם והיו כמוץ מגרנות הקיץ ונשא אותם הרוח ולא נמצא
מקומו איה׃ והאבן אשר הכתה הצלם היתה להר גדול ומלא׳ כל הארץ.

באור

צלמא דכן, לדעת ראב״ע מלת דכן כמו זה כלומר צלם
זה ולדעת רשי כמו כיור וכנו, (לב) חדוהי וגו׳, החזה
וזרועותיו ובטנו וירכו תרגום חזה חדיא׃ (לג) מנהון
די חסף׳ יש מהם חרס׃ (לד) התגזרת אבן נגזרת

יַתִּיר קָאֵם לְקָבְלָךְ וְרֵוֵהּ דְּחִיל: (לב) הוּא צַלְמָא
רֵאשֵׁהּ דִּי־דְהַב טָב חֲדוֹהִי וּדְרָעוֹהִי דִּי כְסַף מְעוֹהִי
וְיַרְכָתֵהּ דִּי נְחָשׁ: (לג) שָׁקוֹהִי דִּי פַרְזֶל רַגְלוֹהִי
מִנְּהֵין דִּי פַרְזֶל וּמִנְּהֵין דִּי חֲסַף: (לד) חָזֵה הֲוַיְתָ עַד
דִּי הִתְגְּזֶרֶת אֶבֶן דִּי־לָא בִידַיִן וּמְחָת לְצַלְמָא עַל־
רַגְלוֹהִי דִּי פַרְזְלָא וְחַסְפָּא וְהַדֵּקֶת הִמּוֹן: (לה) בֵּאדַיִן
דָּקוּ כַחֲדָה פַּרְזְלָא חַסְפָּא נְחָשָׁא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא וַהֲווֹ
כְּעוּר מִן־אִדְּרֵי־קַיִט וּנְשָׂא הִמּוֹן רוּחָא וְכָל־אֲתַר לָא־
הִשְׁתְּכַח לְהוֹן וְאַבְנָא | דִּי־מְחָת לְצַלְמָא הֲוָת לְטוּר רַב
וּמְלָאת כָּל־אַרְעָא: (לו) דְּנָה חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ נֵאמַר
קֳדָם־מַלְכָּא: (לז) אַנְתְּה מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא דִּי אֱלָהּ
שְׁמַיָּא מַלְכוּתָא חִסְנָא וְתָקְפָּא וִיקָרָא יְהַב־לָךְ:
(לח) וּבְכָל־דִּי דָאְרִין בְּנֵי־אֲנָשָׁא חֵיוַת בָּרָא וְעוֹף

פירוש אבן יחייא

(לו) זהו החלום אשר ראית ופתרונו נאמר קדם המלך׳ (לז) אנת מלכא וגו׳ אתה המלך מלך שאר המלכים. אשר אלהי השמים מלכות וחוסן ותוקף וכבוד נתן לך ולא בכחך הסבת כל אלה והנה יקרא מלכות המולך על כפרי עיר אחת׳ ויקרא חוסן המולך על עיירות מדינה אחת ויקרא תוקף המולך על מדינו׳ ומחוזו׳ ואקלימים הרבה ויקרא כבוד סתם המולך על כל העולם מה להיות כי אין כבוד למעלה ממנו ונבוכדנאצר נתן לו ה׳ כל אלה׳ (לח) וכאמרו ובכל מקום אשר

באור

ונבדלת אבן אחת לא בידי אדם, ומחת לצלמא, והכתה בצלם׳ והדקת המון, ותידק אותם׳ (לה) כחדא, יחדיו׳ כעור וגו׳, כמוץ יסוער מגורן בימי קיץ׳ וכל אתר וגו׳, כל מקום, כלומר לא ניכר עוד מקומם הראשון׳ טור רב, הר גדול׳ (לו) דנה׳ זהו׳ נאמר, לשון רבים דרך מוסר (מראבע)׳ (לז) חסנא, תוזק כמו והי׳ החסון לנעורת׳ (לח) דארין כמו מדור באהלי רשע׳ חיות ברא, חיות

שְׁמַיָּא יְהַב בִּידָךְ וְהַשְׁלְטָךְ בְּכָלְּהוֹן אַנְתְּה־הוּא
רֵאשָׁה דִּי דַהֲבָא׃ (לט) וּבָתְרָךְ תְּקוּם מַלְכוּ אָחֳרִי
אֲרַעא מִנָּךְ וּמַלְכוּ תְלִיתָאָה אָחֳרִי דִּי נְחָשָׁא דִּי
תִשְׁלַט בְּכָל אַרְעָא׃ (מ) וּמַלְכוּ רְבִיעָאָה תֶּהֱוֵה תַקִּיפָה
כְּפַרְזְלָא כָּל־קֳבֵל דִּי פַרְזְלָא מְהַדֵּק וְחָשֵׁל כֹּלָּא
וּכְפַרְזְלָא דִּי־מְרָעַע כָּל־אִלֵּין תַּדִּק וְתֵרֹעַ׃ (מא) וְדִי
חֲזַיְתָה רַגְלַיָּא וְאֶצְבְּעָתָא מִנְּהֵין חֲסַף דִּי־פֶחָר וּמִנְּהֵין
פַּרְזֶל מַלְכוּ פְלִיגָה תֶּהֱוֵה וּמִן־נִצְבְּתָא דִּי־פַרְזְלָא
לֶהֱוֵא בַהּ כָּל־קֳבֵל דִּי חֲזַיְתָה פַּרְזְלָא מְעָרַב בַּחֲסַף
טִינָא׃ (מב) וְאֶצְבְּעָת רַגְלַיָּא מִנְּהֵון פַּרְזֶל וּמִנְּהֵין חֲסַף
מִן־קְצָת מַלְכוּתָא תֶּהֱוֵה תַקִּיפָא וּמִנַּהּ תֶּהֱוֵא תְבִירָה׃
(מג) וְדִי חֲזַיְתָ פַּרְזְלָא מְעָרַב בַּחֲסַף טִינָא מִתְעָרְבִין
לֶהֱוֹן בִּזְרַע אֲנָשָׁא וְלָא־לֶהֱוֹן דָּבְקִין דְּנָה עִם־דְּנָה הֵא־
כְדִי פַרְזְלָא לָא מִתְעָרַב עִם־חַסְפָּא׃ (מד) וּבְיוֹמֵיהוֹן

ודי ק׳

פירוש אבן יחייא

ידורו בו בני האדם וחית השדה ועוף השמים השליט אותך ונתנם בידך· אתה הוא הראש מזהב (לט) ואחריך יקום מלכות שני שפל ממך· ומלכות שלישי אחריו מנחשת שישלוט בכל הארץ· (מ) ואחריו מלכות רביעי שיהי׳ חזק כברזל וכאשר הברזל מהדק ומפוצץ וכורת הכל ככה הוא יפוצץ וישבור כל השארית הנמצאה מהמלכיו׳ הקודמים· (מא) ואשר ראית הרגלי׳ והאצבעו׳ מהם חרש היוצר ומהם ברזל· הוא לרמז כי יהיה מלכות נחלק ומעשת הברזל יהיה בחרם כל עומת

באור

השדה׳ אנתה הוא ראשה די דהבה׳ ראש צלם זהב שראית אתה הוא. (לט) ארעא מנך׳ שפל ממך כשם שכסף פחות מזהב· שעם פתרון חלום זה וענין מלכיות האלה יבואר בהקדמתנו יעיי׳ הקורא שם וימצא נחת. (מ) מהדק׳ מכתת׳ מרעע׳

דוא ביזט — דאז גילדנע הויפט · (לט) דאך נאך דיר
ווירד איינע צווייטע מאכט ענטשטעהן, דער דייניגן ניכט
גלייך, דער איינע דריטטע עהערנע מאכט פאלגן, דערן
העררשאפט זיך איבר דיא גאנצע ערדע ערשטרעקן ווירד·
(מ) אלסדאן אבר ווירד איינע פירטע מאכט זיך ערהעבן
הארט וויא אייזן; דען זא וויא אייזן אללעס צערניכטעט
אונד צערמאלמט, עבן זא ווירד דיזע מאכט, דעם צער=
שמעטטערנדן אייזן גלייך, אללעס צערהויען אונד צער=
ניכטן · (מא) יענעס געזיכט, אין דעם דיר דיא פיסע
אונד דיא צעהען טהיילס טעפפער אירדן, טהיילס אייזערן
צו זיין שיהנן, בעדייטעט, דאס דיזע מאכט געטרעננט
זיין אונד נור צום טהייל אייזן = שטערקע בזיטצן ווירד, זא
וויא דוא זאהעסט, דאס דאז אייזן זיך נעבן דעם אירדען
בעפאנד · (מב) דיא צום טהייל אייזערנן, צום טהייל
אירדנען צעהען בעדייטן, דאס איין טהייל דיזר מאכט
שטארק, איין טהייל דערזעלבן אבר שוואך זיין ווירד. (מג)
וואס דוא פערנער זאהעסט, דאס דאז אייזן מיט דעם איר=
דען זיך פערמישטע, בדייטעט, דאס דיא זיך מיט דען
גמיינן מענשן פליישליך פערמישן, אבר ניכט גאנץ פעראיי=
ניגט זיין ווערדן; זא וויא אייזן זיך מיט אירדן ניכט פער=
איינבארן לעסט · (מד) צור צייט דיזר קעניגע ווירד דער

פירוש אבן יחייא

סרקית הברזל מעורב בחרס · (מב) וקצבעות הרגלים מהם חרס
ומהם ברזל לרמז כי קצת המלכות יהיה חזק כברזל וקצתו נשברת
ותלושה כחרס · (מג) ואשר רקית הברזל מעורב עם החרס · לרמז
כי יהיו מתערבי' בזרע אדם ולא ידבקו זה עם זה כמו שהברזל אינו
מתדבק עם החרס · (מד) וביומי המלכים ההם יקים אלהי השמים

באור

מרצץ · (מא) חסף די פחר חרס של יוצר, כמו מאניה
דפחרא בדר"זל · ומן נצבתא, מן חוזק ומצבת הברזל
יהיה בו · (מג) מתערבין להוין, יתחתנו בשאר אומות
אמנם לא יהיה שלם עמהם בלב תמים כי דתיהם שונות מעם
ההוה כברזל זה שאינו נדבק יפה עם חרס · (מד) לא

גאטט דעס הימּמעלס ענדליך איינע רעגירונג ענטשטעהען
לאססן, דיא אין עוויגקייט ניכט צערשטערט, אונד דערן מאכט
צו קיינם אנדערן פֿאלקע איבערגעהען ווירד: דיזע נון ווירד
אללע יענע מעכטע צערניכטן אונד פֿערדערבן, זיא זעלבסט
אבר אין עוויגקייט בעשטעהען· (מה) דיס דיא דייטונג
יענעס געזיכטס, דא איין שטיין זיך אונמיטטלבאר לאָס
ריס, אונד אללעס אייזן, אירדן, זילבר אונד גאלד צער=
מאלמטע. — זא האט דער אללמעכטיגע גאטט דעם קע=
ניגע אנגעצייגט, וואס איינסט אין שפּעטן צייטן ערפֿאלגן
ווירד· וואהרהאפֿט איזט דער טרוים, דיא דייטונג צו=
פֿערלעסיג· — (מו) דער קעניג נבוכדנאצרווארף זיך
הירויף אויף זיין אנגזיכט, פֿערבייגטע זיך פֿאר דניאל אונד
בעפֿאהל, דעמזעלבן אָפּפֿער אונד גאָבן צו שפּענדן· (מז)
אויך זאגטע דער קעניג צו דניאל: וואהרליך! אייער גאטט
איזט אללער געטטער גאטט, דער קעניגע העררר, דער
אָפּפֿענבארער דער געהיימניססע, דא ער דיר דאז פֿערמעגן
פֿערליה, דיס געהיימניס צו ענטהיללן· (מח) הירויף ער=
האָב דער קעניג דניאל צו האָהן ווירדן, בעשענקטע איהן

פירוש אבן יחייא

מלכות אשר לעולם לא תשחת. ומלכות אשר לא יעזב לעם אחר זולתו
צדק ותכרות כל אלה המלכיות והיא תקום לעולמים· (מה) כל
עומת אשר ראית כי מהר נגזר אבן מעצמו ולא בידי אדם ותכרות
הברזל והנחשת החרס והכסף והזהב׳ כי זה הוא משל כי המלכות
האחרון הנמשל באבן הזאת תכרות כל הנשאר משאר המלכיו׳ הנמשל
בזהב וכסף וגו׳· מה שהגזור אומר בחלום הלז כי האלוה הגדול
הודיע למלך את אשר יהיה אחרי זה ונכון החלום כי הוא צודק ולא
כוזב ונאמן וקיים הוא פתרונו· מה שראוי לדעת כי המלכות השני
אחרי נבוכדנאצר ובניו היה מלכו׳ מדי ופרס׳ והמלכות הג׳ היה מלכות
יון שהתחיל מאלכסנדר המוקדוני שגבר באחיו· והמלכות הד׳
הוא מלכות רומה אשר נחלה לשנים קצתו נוצרים וקצתו ישמעאלי׳

באור

תתחבל, לא תשחת· לא תשתבק, לא תעזב ותשאר לעם
אחר· (מה) **ויציב חלמא**, נכון החלום ונאמן פתרונו· (מו)

דִּי מַלְכַיָּא אִנּוּן יְקִים אֱלָהּ שְׁמַיָּא מַלְכוּ דִּי לְעָלְמִין
לָא תִתְחַבַּל וּמַלְכוּתָה לְעַם אָחֳרָן לָא תִשְׁתְּבִק
תַּדִּק וְתָסֵף כָּל־אִלֵּין מַלְכְוָתָא וְהִיא תְּקוּם לְעָלְמַיָּא׃
(מה) כָּל־קֳבֵל דִּי חֲזַיְתָ דִּי מִטּוּרָא אִתְגְּזֶרֶת אֶבֶן דִּי
לָא בִידַיִן וְהַדֶּקֶת פַּרְזְלָא נְחָשָׁא חַסְפָּא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא
אֱלָהּ רַב הוֹדַע לְמַלְכָּא מָה דִּי לֶהֱוֵא אַחֲרֵי דְנָה
וְיַצִּיב חֶלְמָא וּמְהֵימַן פִּשְׁרֵהּ׃ (מו) בֵּאדַיִן מַלְכָּא
נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל־אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגִד וּמִנְחָה
וְנִיחֹחִין אֲמַר לְנַסָּכָה לֵהּ׃ (מז) עָנֵה מַלְכָּא לְדָנִיֵּאל
וְאָמַר מִן־קְשֹׁט דִּי אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהּ אֱלָהִין וּמָרֵא
מַלְכִין וְגָלֵה רָזִין דִּי יְכֵלְתָּ לְמִגְלֵא רָזָא דְנָה׃ (מח)
אֱדַיִן מַלְכָּא לְדָנִיֵּאל רַבִּי וּמַתְּנָן רַבְרְבָן שַׂגִּיאָן יְהַב־

פירוש אבן יחייא

והנה הברזל מתערב בחרס כי ישמעאלים רבים עומדים תחת ממשלת הנוצרים · ואף שלא יהיו תחת ממשלתם יבואו לעירם בפרקמטיא למכור ולקנות · וכן נוצרים עומדים תחת הישמעאלים · והנה היום בקסטאנטינה אלף ות"ק בעלי בתים · מסוחרים נוצרי' עשירים מפלורי"נציאה וויניציאה וגינובה ושאר קצות הארץ · ועושים אלו לאלו כבוד וחברה טובה · ויהי מה אינם מתחתנים אלו עם אלו כאשר לא יתדבק הברזל עם החרס דיבוק עצמיי · והמלכות האחרון הוא מלך המשיח אשר לא ימלוך בכח ידי אדם רק בכח אלהיי ויהיה קיים לעולם ועד · (מו) ואז בשמוע נבוכדנאצר החלום והפתרון זכר אותם ונפל על פניו לאות כי היה מודה שהוא היה החלום והפתרון אשר חלם. ולדניאל השתחוה . ולכבוד נמרץ מנחה ונסכים אמ' לנסך לו כדי להראות לעמים כי עלה למעלת האלהיים ויצא מחק האינושיים

באור

לנסכא לה, לתקן לו כמו נסכתי מלכי, כלומר שהיה מתקן לו שיקח מנחה בכל שעה (מר' סעדי'). (מז) מן קשוט, באמת·

לֵהּ וְהַשְׁלְטֵהּ עַל כָּל־מְדִינַת בָּבֶל וְרַב־סִגְנִין עַל
כָּל־חַכִּימֵי בָבֶל׃ (מט) וְדָנִיֵּאל בְּעָא מִן־מַלְכָּא
וּמַנִּי עַל עֲבִידְתָּא דִּי מְדִינַת בָּבֶל לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד
נְגוֹ וְדָנִיֵּאל בִּתְרַע מַלְכָּא·

ג

(א) נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא עֲבַד צְלֵם דִּי־דְהַב רוּמֵהּ אַמִּין
שִׁתִּין פְּתָיֵהּ אַמִּין שִׁת אֲקִימֵהּ בְּבִקְעַת
דּוּרָא בִּמְדִינַת בָּבֶל׃ (ב) וּנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח
לְמִכְנַשׁ ׀ לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא
גְדָבְרַיָּא דְתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטֹנֵי מְדִינָתָא

פירוש אבן יחייא

והכן אומרו אמר לנסכה ליס׳ כי לא נסך לסבת כי דניאל מנע הדבר
ולא רצה שיעבדהו רק שיעבוד לאלהים חיים אשר הוא הודיע את כל
זאת· (מז) ולכן אחרי דברי דניאל ענה המלך ואמר באמת כי
אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדון כל המלכים יען כי על ידו יכולת
לגלות הסוד הלז· (מח) ואז המלך גדל לדניאל בהכנסות רבות
תמידיות שנתן אליו כל ימי חייו. ומתנות רבות מטלטלי אגב קרקעי
נתן אליו· והשליטו על כל מדינת ומלכות בבל בדברים הגופניים·
ועשאו גדול סגני חכמי בבל בדברים הנפשיים· (מט) ודניאל שאל
רשות מהמלך והפקיד על מלאכת מדינת ומלכות בבל לחביריו. והוא
היה יושב בשער המלך כמלך שר ודיין וחביריו ושאר שרי המלכות כל
הדבר הקשה יביאון אליו והשאר ישפטו הם·

באור

ג (א) עבד צלם דידהב, לזכר גדולתו׳ (ב) לאחשדרפניא
וגו׳, שבעת גדולי המלכות ושריו המפקחים בעניני
הנהגת המדינה כל אחד ואחד על תפקידו׳ ואף שלא ידענו
לכון פירושם׳ מ״מ בחר המתרגם לתרגם אותם ע״ד סברא
ע״פ שמות השרים והטושלים הנודעים לנו מארצות הקדם,

רייכליך, אונד ערנאננטע איהן צום רעגענטן איבער דיא גאנצע פראפינץ בבל אונד צום אָבערסטן פרעפעקטן איבר אללע געלעהרטן בבל'ס · (מט) אויף דניאל'ס אנזוכן ביים קעניגע, זעצטע דיזר שדרך, מישך אונד עבד נגו צו שטאאטס־פערוואלטערן אין דער פראפינץ בבל; דניאל אבר וואר אם קעניגליכן האָפֿע:

ג

(א) דער קעניג נבוכדנאצר ליס איינסט איינע גאלדנע בילד־זיילע פֿערפֿערטיגן, זעכציג עללען האך אונד זעכס־עללען ברייט, אונד דיאזעלבע אין דער עבנע דורא אין דער פראפינץ בבל ערריכטן · (ב) היראויף ליס דער קעניג איינן אויפרוף אן אללע זאַטראפן אַגאַס, פאַשאַ'ס, קאדי'ס, בעל־גערבעג'ס, דעפטערדאַרע, מופטי'ס, נעבסט דען זעמטלי־כען פיצירען דער פראפינצן ערגעהן, אויף דאס זיא זיך צום איינווייהונגספעסטע דער פאם קעניג נבוכדנאצר ער־

פירוש אבן יחייא

ג (א) נבוכדנצר מלכא עבד צלם וגו' ספר כי נבוכדנצר עשה אלוה בצלם וצורת אדם מזהב אשר הוא העיקר שבמתכות קומתו ששים אמות לרמוז כי הוא המשפיע בשש קצוות ולכן עשה גם כן רוחבו שש אמות · מה שברוחב נסתפק במספר הששיי באחדו' ואמנם בגובה עשה המספר הששיי בעשריו להראות לעמים היותו גבוה מעל גבוה שומר ומשפיע לכל זולת · והקימו בבקעת דורא שבמדינת בבל · נראה שבמחוז ההוא היה בקעה גדולה רחב' ידים והקי' שם הצלם למען שהמקום יוכל להכיל את העם הנקבץ לעובדו במצות המלך · (ב) כי הוא שלח אחרי הקמת הצלם שם לאסוף כל שריו ועבדיו · מה שנראה

באור

והקרובים בלשון עם השמות הנזכרים פה · אחשדרפניא, שם למושלי ארץ המשגיחים על הנהגת המדינה, קרוב למלת Satrap, כידוע שאותיות א"ח שבראש התיבה מדרכי לשון פרסית לחברם עם המלה עצמה, כמו אחשתרנים במגילת

ריכטעטן בילדזיילע פֿערזאממעלן זאללן׳ (ג) דיא זאַ-
טראַפֿן, אַגאַ׳ס, פּאַשאַ׳ס, קאדי׳ס׳ בעלגערבעג׳ס׳ דעפֿ-
טערדארס, מופֿטי׳ס אונד זעמטליכע פֿיצירע דער פראפֿינצן
פֿערזאממעלטן זיך צום איינווייהונגספֿעסטע דער נייא ער-
ריכטעטן בילדזיילע׳ אלס זיא זיך בייא דערזעלבן איינגע-
פֿונדן האטטן, (ד) ריף איין העראָלד מיט לויטער שטיממע:
„אייך, איהר פֿעלקר, נאציאָנען אונד פֿערשידנען שפראַך-
„גענאססן ווירד הירמיט׳ קונד געטהאן: (ה) זא באלד
„איהר דען טאָן דער הערנער, פֿלעטן׳ ציטטערן׳ זאַמ-
„בוקען׳ פּאָזוינן, זימפֿהאָניען אונד דער איבריגן מוזיקאלי-
„שען אינשטרומענטע פֿערנעהמט, זא זאללט איהר אייך
„זעמטליך נידרווערפֿן אונד אייער הויפּט פֿאר דער פֿאם

פירוש אבן יחייא

שהנהגת מלכותו אז היה כהנהגת התוגר היום אשר יש לו שרים על הנהגת עניני המלכות הנקראים בלשונם נאשה ואולי כי אלו הם האחשדרפנים · ושרים על הנהגת אנשי המלחמה מרוכבי הרכש והסוסים והמרכבות הנקראים בגלאלביגי ואולי כי אלה הם סגניא · ושרים על הנהגת אנשי המלחמה ההולכים רגלי · הנקראים אגא והגיניצארי · ואולי כי אלה הם פחותא · ושרים על השופטים מכל עיר ועיר המישירים את הדין והמשפט · הנקראים קאדיני ואולי כי אלה הם אדרגוריא · ושרים על הכנסות המלך והנהגת ביתו והוצאותיו ומאכלו ומשתהו . הנקראים דפטארדירי · ואולי כי אלה הם גדבריא ושרים על כל האנשים האלהיים אשר מלאכתם על שמירת בתי התפלות ועל · והישרת העם במצות התורה הנקראים מלפאקי ולאייטי · ואולי כי אלה הם דתבריא · ושרים על אנשי החכמה מהאשפים וקוסמים וכשדים ואולי כי אלה הם תפתיא · וזולת אלה יש לו על כל מלכות ומחוז שלטון אחד שהוא שמה במקום המלך הנקרא בלשונם

באור

אסתר׳ סגניא, המה הסגנים והמשנים המופקדים על הנהגת בית המלכות ובית הנשים הנקראים Agae. פחותא, הנפרד פֶּחָה, המה השרים אשר הנהגת אנשי המלחמה תחת ידם, הנקראים Pascha. אדרגזריא מלה מורכבת מן אדיר — גזריא׳ שם לשופטי ארץ הגוזרים את הדין

לְמֵתֵא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃
(ג) בֵּאדַיִן מִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא
אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְּדָבְרַיָּא דְּתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטוֹנֵי
מְדִינָתָא לַחֲנֻכַּת צַלְמָא דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא
וְקָאְמִין לָקֳבֵל צַלְמָא דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר׃ (ד) וְכָרוֹזָא
קָרֵא בְחָיִל לְכוֹן אָמְרִין עַמְמַיָּא אֻמַּיָּא וְלִשָּׁנַיָּא׃ (ה)
בְּעִדָּנָא דִּי־תִשְׁמְעוּן קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קִיתְרֹס

פירוש אבן יחייא

באנגאקי׳ ובלעז וילורייי׳ ואולי כי אלה הם שלטוני מדינתא׳ (ג) וכלם באו במצותו לחנוכת הצלם׳ (ד) מקום אשר שם נעשה הכרוז אשר היה קורא בכח אליכם עמים והם הגוי המרובה באוכלוסין׳ ואומות והם הגוי שיש להם פחות אנשים׳ ולשונות והם הגוי המעט מכל העמים ולא יוכר היותו לעם אחד רק מפני התחלפות הלשון׳ כי נראה שכל האומות כקטן כגדול באו עם השרים הנזכרים במצו׳ המלך׳ (ה) בעת אשר תשמעו קול הקרן׳ והמשרוקירא והוא הכלי השורק ובלעז סופולוטו׳ וקתרום שבלא פסנתרין ואולי כי הם הכלים שמנגנים יחד עם אנשים שונים הנקראים בלעז פיפראש׳ סומפוניא והוא הכלי

באור

בכל תוקף, ונקראים Kadi. גדבריא, דתבריא, שמות השרים המופקדים על אוצרות המלך להכנים ולהוציא צרכי ביתו, הנקראים Dephterdar. תפתיא, המשגיחים בעניני הדת והאמונה, הנקראים Mufti. וכל שלטוני מדינתא, נציבי המלך שבכל מחוז ומחוז הנקראים Visiri. (ג) לקבל צלמא, נגד הצלם. (ד) וכרוזא קרא בחיל, קול האדם המכריז בכח׳ לכון אמרין, אליכם אנשים מכל עם אומה ולשון נאמר מצות המלך׳ (ה) קל קרנא משרוקיתא וגו׳ מיני כלי זמר, גם השמות האל, בלתי נודעים לנו בקירוב, והמתרגם העתיק אותם בשמות הכלים הידועים, הקרובים בלשונם עם השמות האלה׳ קרנא, קרן שופר הידוע׳ משרוקיתא, כלי הנהון בפה המנגן לשרוק בו

סַבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין סוּמְפֹּנְיָה וְכֹל זְנֵי זְמָרָא תִּפְּלוּן
וְתִסְגְּדוּן לְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃
(ו) וּמַן־דִּי־לָא יִפֵּל וְיִסְגֻּד בַּהּ־שַׁעֲתָא יִתְרְמֵא לְגוֹא־
אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא׃ (ז) כָּל־קֳבֵל דְּנָה בֵּהּ זִמְנָא
כְּדִי שָׁמְעִין כָּל־עַמְמַיָּא קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קַיתְרֹס
שַׂבְּכָא פְּסַנְטֵרִין וְכֹל זְנֵי זְמָרָא נָפְלִין כָּל־עַמְמַיָּא
אֻמַּיָּא וְלִשָּׁנַיָּא סָגְדִין לְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר
מַלְכָּא׃ (ח) כָּל־קֳבֵל דְּנָה בֵּהּ־זִמְנָא קְרִבוּ גֻּבְרִין
כַּשְׂדָּאִין וַאֲכַלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא׃ (ט) עֲנוֹ וְאָמְרִין
לִנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי׃ (י) אַנְתְּה
מַלְכָּא שַׂמְתָּ טְעֵם דִּי־כָל אֱנָשׁ דִּי יִשְׁמַע קָל קַרְנָא
מַשְׁרוֹקִיתָא קַיתְרוֹס שַׂבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין וְסִיפֹּנְיָא וְכֹל
זְנֵי זְמָרָא יִפֵּל וְיִסְגֻּד לְצֶלֶם דַּהֲבָא׃ (יא) וּמַן־דִּי־
לָא יִפֵּל וְיִסְגֻּד יִתְרְמֵא לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא׃
(יב) אִיתַי גֻּבְרִין יְהוּדָאיִן דִּי־מַנִּיתָ יָתְהוֹן עַל־עֲבִידַת

פירוש אבן יחייא

העשוי בסכסוכות הנקרא אורגאנום׳ וכל שאר מיני כלי זמר׳ והנה זכר אלה מהם להיות קולם קול גדול וחזק ובמעט שאר הקולות לא ישמעו מפניהם׳ תפלו על פניכם ותשתחוו לצלם הזהב שהקים נבוכדנצר׳ (ו) ומי שלא יפול על פניו וישתחוה אז תכף יושלך

באור

הנקרא בלשון ספרדי Flauto. בל״א פלעטע׳ קתרוס, כלי זמר שמנגנין בו באצבעות היד הנקרא cithara או Guitare כידוע שאותיות קו״ף וצד״י מתחלפות במבטא׳ סבכא, כלי זמר הנקרא sambuca. פסנתרין, כלי זמר הנקרא Psalter. סמפוניא, כלי זמר הנקרא Symphania. זני זמר, מיני זמר, למינו ת״א לזנוהי

(ו) ״קעניגע נבוכדנאצר ערריכטעטן בילדזיילע פֿערבייגן׳
״דעריעניגע אבר, וועלכר זיך ניכט נידערווערפֿן׳ נאך
״פֿערבייגן וויורד׳ זאלל אלזאבאלד אין דען געהייצטן קאַלק־
״אָפֿן געווארפֿן ווערדן״ (ז) זאגלייך ערטענטע דער שאַלל
דער הערנער, פֿלעטן, ציטטערן, זאמבוקען, פאָזוינן אונד
דער איבריגן אינשטרומענטן, אונד איין יעדר דער פֿער־
זאממעלטן פֿעלקר׳ נאציאנן אונד שפראכגענאסן ווארף זיך
הין אונד פֿערבייגטע זיך פֿאר דער פֿאם קעניגע נבוכדנאצר
ערריכטעטן׳ גאלדנען בילדזיילע׳ (ח) באלד דארויף
נעהערטן זיך אייניגע כלדעער אונד קלאגטן דיא יהודים אן׳
(ט) זיא שפראכן נעמליך צום קעניג נבוכדנאצר: עוויג
לעבע דער קעניג! (י) דוא גאבסט דען בעפֿעהל, אָ קעניג!
דאס איין יעדר ביים שאלל דער הערנער, ציטטערן, זאמ־
בוקקען, פזאלטרן, זימפהאָניען אונד דער איבריגן אינשטרו־
מענטע נידערפֿאללע, אונד זיך פֿאר דער גאלדנען בילדזיילע
פֿערבייגע; (יא) דער זיך אבר ניכט הינווירפֿט, נאך פֿער־
בייגט, אין דען געהייצטן קאַלקאָפֿן געווארפֿן ווערדן זאלל׳
(יב) אינדעסן זינד אייניגע יידישע מעננער׳ נאמענס שדרך׳
מישך אונד עבד נגו, דענן דיא שטאאטספֿערוואלטונג דער
פראפֿינץ בבל אנפֿערטרויעט׳ דיזע נעמליך אכטעטן דיינע

פירוש אבן יחייא

לתוך כבשן האש׳ (ח) ובכן קרבו אנשים כשדיים והלשינו את
היהודים לקנאתם ממעלתם׳ (יא) אתה המלך שמת חוק ודת
שכל איש שישמע קול הקרן וגומר ולא ישתחוה שיושלך לכבשן האש׳
(יב) והנה יש אנשים יהודים אשר הפקדת אותם על מלאכת מדינת
בבל היינו שדרך מסך ועביד נגו וקבלו תועלת וכבוד ממך וממלכותך

באור

(רשי׳)׳ (ו) יתרמא, יושלך וכמוהו רמה בים (הרא״בע)׳
(ז) כל קבל דנא, למען זאת׳ (הרא״בע) (ח) ואכלו
קרציהון, הלשינו עליהם, לא תלך רכיל, מתרגמינן לא
תיכל קורצין (רשי׳) (י) שמת טעם, הלא אתה המלך
נתת דת וגזירה (יב) איתי גברין יהודאין, יש אנשים יהודים׳

בעפעהלע ניכט׳ אָ קעניג! זיא פערעהרען וועדר געטטער, נאָך פערבייגטן זיא זיך פאר דער עררייכטעטן גאלדנן בילדזיילע· (יג) ערפיללט פאן צארן אונד וואוהט׳ בעפאהל נבוכדנאצר הירויף, דאס מאן שדרך מישך אונד עבד נגו הערבייאפיהרע· אלס נון דיזע פאר דעם קעניג ערשיהנן, (יד) רעדעטע זיא דער קעניג פאלגענדערמאסן אן: איזט עס וואהר׳ שדרך מישך אונד עבד נגו, דאס איהר מיינע געטטער ניכט פערעהרט, נאך אייך פאר דער פאן מיר עררייכטעטן גאלדנען בילדזיילע פערבייגעט· (טו) אינדעסן בעפעהלע איך אייך יעצט׳ דאס איהר׳ זאבאלד דער שאלל דער הערנער, פלעטן, ציטטערן׳ זאמבוקען, פאָזוינן׳ זימפהאניען אונד דער איבריגן מוזיקאלישן אינשטרומענטע ערטעהנט׳ אייך נידערווערפן אונד פאר דער פאן מיר פעראנשטאלטעטן בילדזיילע פערבייגן זאללעט׳ זא איהר אייך אבר דעסן פערוויגערט׳ זא זאללעט איהר אלזאבאלד אין דען געהייצטן קאלקאָפן געווארפן ווערדן. ווא איזט מאָהל אירגענד איינע גאטטהייט׳ דיא אייך פאן מיינר געוואלט עררעטטן קעננטע! (טז) שדרך, מישך אונד עבד נגו ערווידערטן הירויף דעם קעניגע נבוכדנאצר: עס געציעמט אונס צוואר ניכט׳ דיר אויף דיזן בעפעהל איינע

פירוש אבן יחייא

ועם כל זה בזדונם עברו על דתך ולאלוהיך בשכבר אינם עובדים· ועתה לצלם אשר הקימות אינם משתחוים· (יג) ואז הובאו האנשי' האלה לפני המלך· (יד) ואמר להם הצדא· הוא לשון תמיהה וכי חיכם' הוא זה שאתם שדרך מישך ועבד נגו לאלהי אין אתם עובדים ולצלם אין אתם משתחוים עם כל ההטבות שעשיתי עמכם· איני מאמין בדבר לזרותו

באור

לא שמו עליך מלכא טעם׳ אינם שמים על לב לשמור מצות המלך· (יג) להיתיא׳ להביא׳ כמו שובו אתיו, רק הוא מבנין הכבד הנוסף כי הוא פועל יוצא (מהרא"בע), והוא כמו הביא בהפעיל מן בוא בקל· (יד) הצדא׳ האמת הוא. (טו) כען הן איתיכון עתידין, עתה הנכם

מְדִינַת בָּבֶל שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ לָא־
שָׂמוּ עֲלָיךְ מַלְכָּא טְעֵם לֵאלָהָיךְ לָא פָלְחִין וּלְצֶלֶם
דַּהֲבָא דִּי הֲקֵימְתָּ לָא סָגְדִין׃ (יג) בֵּאדַיִן נְבוּכַדְנֶצַּר
בִּרְגַז וַחֲמָא אֲמַר לְהַיְתָיָה לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ
בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הֵיתָיוּ קֳדָם מַלְכָּא׃ (יד) עָנֵה
נְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר לְהוֹן הַצְדָּא שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ
לֵאלָהַי לָא־אִיתֵיכוֹן פָּלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵימֶת
לָא־סָגְדִין׃ (טו) כְּעַן הֵן אִיתֵיכוֹן עֲתִידִין דִּי בְעִדָּנָא
דִּי תִשְׁמְעוּן קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קַיתְרֹס שַׂבְּכָא
פְּסַנְתֵּרִין וְסוּמְפֹּנְיָה וְכֹל זְנֵי זְמָרָא תִּפְּלוּן וְתִסְגְּדוּן
לְצַלְמָא דִי־עַבְדֵת וְהֵן לָא תִסְגְּדוּן בַּהּ־שַׁעֲתָא
תִתְרְמוֹן לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא וּמַן־הוּא אֱלָהּ
דִּי־יְשֵׁיזְבִנְכוֹן מִן־יְדָי׃ (טז) עֲנוֹ שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד
נְגוֹ וְאָמְרִין לְמַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר לָא־חַשְׁחִין אֲנַחְנָא

פירוש אבן יחייא

ולכן לא אתן לב לאלשיני רק אם אראה הדבר בעיני. (טו) ולכן איעצכם שבהיי בשמעכם את כל כלי הזמר שתשתחוו לצלם כי אם לא תשתחוו תושלכו לתוך כבשן האש ואראה מי הוא האלוה אשר יצילכם מידי. (טז) והם השיבו אליו אין אנו חוששין להשיבך על זה. ר"ל כי לפי הדין לא היה צריך תשובה מהם לדברי נבוכדנצר רק המעשה מההשתחויה. ולכן אמרו אין אנו חוששין בדבר בעברנו חוק

באור

עתידים לשמוע בקול דברי. ומן הוא אלה וגו׳ ומי הוא אלה וגו׳, ומי הוא האלהים שיכול להצילכם מידי (מרשי). (טז) לא חשחין אנחנא, הוא מבנין התנאי (קאניונקטיף) כלומר אין מן הראוי לנו לחוש לדבריך להשיבך עליהם.

עַל־דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ׃ (יז) הֵן אִיתַי אֱלָהַנָא
דִּי־אֲנַחְנָא פָּלְחִין יָכִל לְשֵׁיזָבוּתַנָא מִן־אַתּוּן נוּרָא
יָקִדְתָּא וּמִן־יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁיזִב׃ (יח) וְהֵן לָא יְדִיעַ
לֶהֱוֵא־לָךְ מַלְכָּא דִּי לֵאלָהָיךְ לָא־אִיתַנָא פָלְחִין
וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵימְתָּ לָא נִסְגֻּד׃ (יט) בֵּאדַיִן
נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמְלִי חֱמָא וּצְלֵם אַנְפּוֹהִי אֶשְׁתַּנּוּ עַל־
שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עָנֵה וְאָמַר לְמֵזֵא לְאַתּוּנָא
חַד־שִׁבְעָה עַל דִּי חֲזֵה לְמֵזְיֵהּ׃ (כ) וּלְגֻבְרִין גִּבָּרֵי־
חַיִל דִּי בְחַיְלֵהּ אֲמַר לְכַפָּתָה לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד
נְגוֹ לְמִרְמֵא לְאַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא׃ (כא) בֵּאדַיִן
גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פַּטְּשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן
וּלְבֻשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא׃ (כב)

פירוש אבן יחייא

שמוסר להשיב במקום שאין צריך תשובה׃ (יז) והן יען כי רצוננו השקוט׳ היה לבלתי שמוע אליך בזה יצילנו ה׳ מידך או לא יציל׳ הן אמת כי האלוה אשר נעבוד יש לו יכולת להצילנו מן התנור ואם בוער ומידך היינו מכל אופני משפטיך יוכל להציל׳ (יח) והנה אף כי לא יציל דע לך כי לאלהיך לא נעבוד ולצלם זהב אשר הקימות לא נשתחוה׳ (יט) ואז המלך בחמתו צוה לשרוף הכבשן שבעה פעמים יותר מאשר היה ראוי לשורפו לשריפת שלשת אנשים לבד׳ (כ) וצוה לגבורי חיל שבחילו שיקשור אותם כדי לזורקם בתנור׳ (כא) ואז האנשים האלה

באור

(יז) הן איתי אלהנא, כי באמת אלהינו שאנחנו עובדים אותו, הוא יכול להצילנו מכבשן האש ומכל משפטיך אשר הרצת עלינו׳ (יח) והן לא, אמנם אם גם לא יהיה זאת, בכל זה תדע אתה המלך שאנחנו לא נעבוד אלהיך ולא נשתחוה לצלם זהב אשר הקימות׳ (יט) וצלם אנפוהי אשתנא, תאר פניו השתנה מרב רגזו עליהם׳ חד שבעה

אנטוואָרט צו ערטהיילן; (יז) דען וויססע, עס איזט איין
גאָטט, דען וויר אנבעטען, אונד דער אונס זאָוואָהל פֿאָם גע=
הייצטען קאַלקאָפֿען עררעטטען, אלס אויך פֿאָן דיינר געוואַלט,
אָ קעניג! בעפֿרייען קאַן· (יח) אינדעססען, דעם זייא וויא
איהם וואָללע, זאָ וויססע, אָ קעניג! דאס וויר דיינע געט=
טער ניכט פֿערעהרען, נאָך פֿאַר דער עררייכטעטען גאָלד=
נען בילדזיילע אונס פֿערבייגען ווערדען· (יט) היראויף ווארד
נבוכדנאצר פֿאָללער וואוהט, זיינע געזיכטספֿאַרבע פֿער=
וואַנדעלטע זיך, געגען שדרך מישך אונד עבד נגו, אונד
ער גאַב דען בעפֿעהל, דען אָפֿען זיבען פֿאַך שטערקער אלס
ביסהער צו הייצען· (כ) דען טאַפּפֿערסטען מענגערן זיינער
קריגסלייטע אבער בעפֿאַהל ער, דאס זיא שדרך, מישך
אונד עבד נגו פֿעסט בינדען אונד זיא אין דען געהייצטען קאַלק=
אָפֿען ווערפֿען זאָללען· (כא) זאָגלייך בעמעכטיגטע מאַן
זיך דיזער מעננער, באַנד זיא פֿעסט, אין איהרען קאַפּטאַנען
אָבעררעקען, טורבאַנען אונד מענטעלן, אונד וואַרף זיא אין
דיא מיטטע דעס געהייצטען קאַלקאָפֿענס, (כב) דא דער
בעפֿעהל דעס קעניגס שנעלל פֿאָללצאָגען, אונד דער אָפֿען

פירוש אבן יחייא

נאמרו בסרבליהון והם הלבושים אשר יכסו כל הגוף בצאת האיש מביתו ללכת בשוקים ורחובות ובלעז מאנטילו או דומ' לו · פטשיהון והם הבגדי' שעל הגוף והשוקים כגי״בון וקלצי״ בלעז · וכרבלתהון והם הבגדים המכסי' הראש ככובע וזולתו · ולבושיהון והם המלבושים ההולכי' על הבגדים הראשונים תחת הסרבלים ובלעז שאיון ·
(כב) כי כדי למלאת מצות המלך במהירות לא הפשיטום וכאשר היו לבושי' לפני המלך קשרום ומסרום והשליכום לכבשן האש · מה שבהשגחת

באור

וגו', להוסיף מוקד התנור שבעתים ממה שראוי להסיקו ·
(כ) לכפתה, לקשור · (כא) בסרבליהון, השמלה
העליונה · פטשיהון, בגדי הגוף והשוקים · כרבלתהון,
הסדינים שבראשם כמין כובעים (מר' סעדי' גאון) ·
ולבושיהון יתר הבגדים שעליהם · (כב) מחצפא, במהירות ·

אָפֿען אללצו זעהר געהייצט וואורדע׳ זא ערגריף דיא פֿלאממע יענע פערזאנן ׳ וועלכע שדרך, מישך אונד עבד נגו היניין וואַרפֿן אונד טעדטעטן זיא׳ (כג) אינדעסן פֿילען דיזע דרייא מעננר, שדרך מישך אונד עבד נגו׳ געבונדן אין דיא מיטטע דעס געהייצטן קאלקאָפֿענס׳ (כד) דער ערשטוינטע קעניג נבוכדנצר ערהאָב זיך ערשראָקקן פֿאן זיינם זיטצע אונד פֿראגטע זיינע דעפֿטערדאַרע: זינד עס ניכט איהרער דרייא געוועזן, דיא וויר געבונדן אינ׳ס פֿייער געוואָרפֿן?— אללערדינגס ׳ אָ קעניג! אנטווארטעטן דיזע׳ (כה) יענר פֿוהר פֿארט: איך זעהע יא אבר יעצט פֿיהר פערזאנן, גע־לעסט פֿאן איהרן באַנדן, מיטטן אין דער גלוהט אומהער געהען׳ אהנע אים געריגגסטן בעשעדיגט צו זיין; דאז אנ־זעהען דעס פֿירטן גלייך דעם איינעס געטטליכן וועזענס׳ (כו) ער נעהערטע זיך הירויף דער עפֿפֿנונג דעס געהייצטן קאלקאָפֿענס ׳ אונד ריף מיט לויטר שטיממע: שדרך׳ מישך אונד עבד נגו! דיהנער דעס העכסטן גאטטעס! טרעטעט הערויס אונד קאממט הערבייא. אלס נון שדרך ׳ מישך אונד עבד נגו אויס דער פֿלאממע הערפֿארגעטרעטן וואַרן, (כז) פֿערזאממעלטן זיך דיא זאטראַפֿן ׳ אַגאַ׳ס ׳ פֿאַשאַ׳ס אונד דעפֿטערדאַרע דעס קעניגס אונד זאַהן (מיט ערשטוינן)

פירוש אבן יחייא

ה' נילון מהאש מהכבשן ההוא המית ושרף לאנשים הגבורים אשר השליכו לשדרך וגו' לכבשן׳ (כג) והם נפלו קשורים כי היה הקשר אמיץ ולא נתפוצץ עם חוזק השלהבה לשדרך וגו' לכבשן׳ (כד) ואז נבוכדנאצר תמה על שריפת גבוריו וקם נבהל באומרו לפקידיו הלא שלשה אנשים נקשרים ונאסרים השלכנו בתוך האש׳ (כה) ועתה

באור

וטעם המקרא׳ באשר שדבר המלך נחוץ והתנור הוסק ביותר׳ לכן האנשים אשר השליכום לתנור אחזום שביבי האש ונהרגו׳ (כג) מכפתין׳ תאר הפעל נפלו, כלומר נפלו מקושרים ואסורים׳ (כד) תוה׳ חרד׳ יציבא, אמת ונכון הדבר׳ (כה) שרין, מותרין׳ ויפתח הגמלים

כָּל־קֳבֵל דְּנָה מִן־דִּי מִלַּת מַלְכָּא מַחְצְפָה וְאַתּוּנָא
אֵזֵה יַתִּירָה גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הַסִּקוּ וּלְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד
נְגוֹ קַטִּיל הִמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא׃ (כג) וְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ
תְּלָתֵּהוֹן שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ נְפַלוּ לְגוֹא־אַתּוּן־
נוּרָא יָקִדְתָּא מְכַפְּתִין׃ (כד) אֱדַיִן נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא
תְּוַהּ וְקָם בְּהִתְבְּהָלָה עָנֵה וְאָמַר לְהַדָּבְרוֹהִי הֲלָא
גֻבְרִין תְּלָתָה רְמֵינָא לְגוֹא־נוּרָא מְכַפְּתִין עָנַיִן
וְאָמְרִין לְמַלְכָּא יַצִּיבָא מַלְכָּא׃ (כה) עָנֵה וְאָמַר
הָא־אֲנָה חָזֵה גֻּבְרִין אַרְבְּעָה שְׁרַיִן מַהְלְכִין בְּגוֹ
נוּרָא וַחֲבָל לָא־אִיתַי בְּהוֹן וְרֵוֵהּ דִּי רְבִיעָיָא דָּמֵה
לְבַר־אֱלָהִין׃ (כו) בֵּאדַיִן קְרֵב נְבוּכַדְנֶצַּר לִתְרַע אַתּוּן
נוּרָא יָקִדְתָּא עָנֵה וְאָמַר שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד־נְגוֹ
עַבְדוֹהִי דִּי־אֱלָהָא עִלָּיָא פֻּקוּ וֶאֱתוֹ בֵּאדַיִן נָפְקִין
שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן־גּוֹא נוּרָא׃ (כז) וּמִתְכַּנְּשִׁין
אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדָּבְרֵי מַלְכָּא חָזַיִן

פירוש אבן יחייא

אני רואה הולכים בתוך הכבשן ארבעה מותרים בלי קשר ושום נזק לא הגיע בהם ותאר הרביעי דומה למלאך אלהים׃ (כו) ונקרב נבוכדנצר אל השער וקראם עבדי האלוה העליון צאו ובואו כי כבר ראיתי שהאלוה ההוא עוזרכם׃ (כז) ואז נאספו כל השרים ההם מהמלך והיו רואים בגם האנשים האלו אשר לא שלט האש בגופם׃ ואפי׳ שער ראשיהם לא נחרך׃ וסרבליהם שהם הלבושים העליונים לא נשתנו עם

באור

מתרגמינן ושרא (מר׳ סעדי׳ גאון)׃ וחבל מום והשחתה׃ ורוה, ותואר, כמו יפת תאר, מתרגמינן שפירת ריוו׃ לבר אלהין, כמו בני אלהים׃ (כו) לתרע, לפתח שער התנור׃ פוקו ואתו, צאו ובואו׃ (כז) בגשמיהון

לְגֻבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי לָא־שְׁלֵט נוּרָא בְּגֶשְׁמְהוֹן וּשְׂעַר
רֵאשְׁהוֹן לָא הִתְחָרַךְ וְסָרְבָּלֵיהוֹן לָא שְׁנוֹ וְרֵיחַ נוּר
לָא עֲדָת בְּהוֹן׃ (כח) עָנֵה נְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר בְּרִיךְ
אֱלָהֲהוֹן דִּי־שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ דִּי־שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ
וְשֵׁיזִב לְעַבְדוֹהִי דִּי הִתְרְחִצוּ עֲלוֹהִי וּמִלַּת מַלְכָּא שַׁנִּיו
וִיהַבוּ גֶשְׁמְהוֹן דִּי לָא־יִפְלְחוּן וְלָא יִסְגְּדוּן לְכָל־אֱלָהּ
לָהֵן לֵאלָהֲהוֹן׃ (כט) וּמִנִּי שִׂים טְעֵם דִּי כָל־עַם
אֻמָּה וְלִשָּׁן דִּי־יֵאמַר שָׁלָה עַל־אֱלָהֲהוֹן דִּי־שַׁדְרַךְ
מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹא הַדָּמִין יִתְעֲבֵד וּבַיְתֵהּ נְוָלִי יִשְׁתַּוֵּה
כָּל־קֳבֵל דִּי לָא אִיתַי אֱלָהּ אָחֳרָן דִּי־יִכֻל לְהַצָּלָה
כִּדְנָה׃ (ל) בֵּאדַיִן מַלְכָּא הַצְלַח לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד
נְגוֹ בִּמְדִינַת בָּבֶל׃ (לא) נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא לְכָל־
עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא דִּי־דָאְרִין בְּכָל־אַרְעָא

פירוש אבן יחייא

כל חוזק האש הזאת· ושום ריח האש לא עבר בהם· (כח) ואז הודה נבוכדנצר ואמר ברוך אלהיהם אלה אשר שלח מלאכו והציל לעבדיו אשר בטחו בו ודבר המלך שנו ומסרו גופם אל המות לבלתי עבוד והשתחוות לשום אלוה רק אלהיהם. (כט) וממני יושם דת שכל עם ולשון שיאמר שגגה על אלהי האנשים האלה ינותח לנתחים

באור

בגופם· לא התחרך, כמו לא יחרך רמיה צידו· (משלי יבכז) והוא ענין שריפה מעט· שנשתנה על ידו מראה הדבר ששלטה בו אש· לא עדת בהון· הנכון כבאור ר׳ סעדי׳ גאון שהוא כמו עלת בחלוף דטלנ״ת· כלומר לא הגיעה אליהם· (כח) די התרחצו עלוהי וגו׳, אשר בטחו בו לשנות מאמר המלך שלא למלאותו· ויהבו גשמיהון ומסרו גופם למות· (כט) די יאמר שלה, דבר מכוער והוא לשון שגגה מתרגמינן שלותא (מר׳ סעדי׳ גאון) כדגא,

וויא דיא פֿלאממע קיינע מאכט אן דען קערפערן דיזר מענ=
נער געהאבט, · וויא וועדר איהר הויפטהאאר פֿערזענגט,
נאך איהרע געוועגדר ענטשטאלטעט׳ נאך אירגענד איינע
שפור דער פֿלאממע אן איהנן פֿערשפיהרט ווארדע׃ (כח)
נבוכדנאצר בעגאן הירויף: געלאָבט זייא דער גאטט דעס
שדרך מישך אונד עבד נגו; ער, דער זיינן ענגל געזאנדט
אונד זיינע דיהנער בעפֿרייעט, דיא אים פֿערטרויען אויף
איהן, דעס קעניגס בעפֿעהל פֿערלעטצטן אונד איהרן קער=
פער פרייס געַבן׳ אום קיינן אנדערן גאטט, אלס דען איה=
ריגען אנצובעטן אונד צו פֿערעהרן׃ (כט) עס ערגעהט
נון דער בעפֿעהל׳ דאס איין יעדער, אויס וועלכם פֿאלקע
וועלכר נאטיאן אונד שפראַכע ער אויך זייא׳ דער ווידר
דען גאטט דעס שדרך מישך אונד עבד נגו אירגענד עטוואס
אונאנשטענדיגעס זאַגן ווירדע׳ אין שטיקקן צערלעגט אונד
דעסן הויז אין איינן קאָטהויפֿן פֿערוואנדעלט ווערדן זאלל;
אינדעם קיין גאטט פֿארהאנדן איזט, דער גלייך יענם איינע
ווירקליכע רעטטונג צו לייסטן אים שטאנדע זייא׃ (ל)
דער קעניג בעפֿערדערטע הירויף שדרך מישך אונד עבד
נגו (צו האהען עהרענשטעללן) אין דער פראָפֿינץ בבל׃

* * *

(לא) „דער קעניג נבוכדנאצר אן אללע נאטיאנען, פֿעלקר
„אונד שפראכן, וועלכע אויף דער גאנצן ערדע פֿערברייט

פירוש אבן יחייא

ויעשה ביתו אשפה׃ יען כי לא יש אלוה שיוכל להציל בעולם הזה זולתו׃ (ל) ואז המלך הצליח להם המקדשי׳ את ה׳׃ (לא) נבוכדנאצר מלכא וגו׳ זהו אגרת ששלח נבוכדנאצר בכל העולם להודיע גדולת ה׳ ואיך השפיל גאון עוזו וזה נוסח מכתב נבוכדנאצר המלך לכל העמים

באור

כזה׃ (ל) הצלח, הצליח אותם במלאכת המדינה׳ והוסיף
יקרם מבתחילה׃ (לא) נבוכדנאצר מלכא וגו׳, לדעת
הרא"בע המה דברי כותב הספר, שספר איך כתב נ"נ אגרת
לכל העמים הדרין בכל ארץ מלכותו׃ ותחלת הכתב
שלמכון ישגא׃ אמנם יותר נכון כדעת שאר המפרשים׳

„טעט זינד׳ אייער וואָהל ווערדע ערהעהט! (לב) עס
„געציָמט מיר, פֿאן דען וואונדערן אונד צייכן, וועלכע דער
„העכסטע גאטט מיר ווידרפֿאהרן ליס, אייך קונדע צו
„בריננן׳ (לג) וויא אונענדליך גראס זינד זיינע וואונדער!
„זיינע צייכן וויא מאכטפֿאלל! זיין רייך איזט איין רייך דער
„עוויגקייט׳ זיינע רעגירונג ווערט פֿיר אונד פֿיר!

ד

(א) „איך נבוכדנאצר גענאס איינעס זעליגן פֿרידענס אין
„מיינם קעניגליכן פאללאסטע, אונד בליהענד וואר
„מיין האָף; (ב) דא האטטע איך איין טרוים=בילד, דאס
„מיך אין באנגע פֿורכט זעצטע; נעכטליכע געדאנקן בעאונ=
„רוהיגטן מיין לאגער, ערשיינונגן דער איינבילדונגסקראַפֿט
„שרעקטן מיך׳ (ג) „איך בעפֿאהל הירויף, דיא זעמט=
„ליכן געלעהרטן בבל׳ס פֿאר מיך קאממן צו לאסן, אום מיר
„דעס טרוימעס דייטונג צו פֿערקינדיגן׳ (ד) עס ערשיהנן
„צוואר מאַגיער, זאָפֿהאָס, שטערנקונדיגע אונד וואהר=
„זאגער, דענן איך דען טרוים ערצעהלטע; אללין ניאמאנד

פירוש אבן יחייא

ואומות ולשונות היושבים בכל הארץ נותן שלום ומחלה פני אל שישגה ויפרה׳ (לב) האותות והנפלאות אשר עשה עמי האלוה העליון נראה אלי היותו מהראוי להגיד׳ (לג) כי אותותיו כמה הם גדולים ונפלאותיו כמה הם חזקים׳ והנה האות הוא לעשות נס קטן אשר כמו כמופת רקיה ופלא הוא עשיית נס גדול אשר כמו כמופת סנה ולכן יחס אליו החוזק׳ מלכותו מלכות עולם נצחי וקיים ולא כמלכות בשר ודם ההווה ונפסד׳ כי השלטון שלו הוא שוה עם כל דור ודור ואף שהדורות ישתנו הוא לא ישתנה׳

באור

כי תחלת הכתב הוא נ״נ מלכא, כנודע מדרכי מלכי קדם, שכותבין כלשון הזה בתחלת כתביהם ודתיהם׳ ישגא ירבה במו הן אל שגיא (מהרא״בע)׳ (לב) שפר קדמי, לי נאה להגיד האותות והמופתים אשר עשה עמי אל עליון:

שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא׃ (לב) אָתַיָּא וְתִמְהַיָּא דִּי עֲבַד עִמִּי
אֱלָהָא עִלָּיָא שְׁפַר קָדָמַי לְהַחֲוָיָה׃ (לג) אָתוֹהִי
כְּמָה רַבְרְבִין וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין מַלְכוּתֵהּ מַלְכוּת
עָלַם וְשָׁלְטָנֵהּ עִם־דָּר וְדָר׃

ד

(א) אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלֵה הֲוֵית בְּבֵיתִי וְרַעְנַן בְּהֵיכְלִי׃
(ב) חֵלֶם חֲזֵית וִידַחֲלִנַּנִי וְהַרְהֹרִין עַל־
מִשְׁכְּבִי וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי יְבַהֲלֻנַּנִי׃ (ג) וּמִנִּי שִׂים טְעֵם
לְהַנְעָלָה קָדָמַי לְכֹל חַכִּימֵי בָבֶל דִּי־פְשַׁר חֶלְמָא
יְהוֹדְעֻנַּנִי׃ (ד) בֵּאדַיִן עָלִּין חַרְטֻמַיָּא אָשְׁפַיָּא כַּשְׂדָּיֵא
וְגָזְרַיָּא וְחֶלְמָא אָמַר אֲנָה קֳדָמֵיהוֹן וּפִשְׁרֵהּ לָא־

פירוש אבן יחייא

ד (א) אני נבוכדנאצר שלו הייתי בביתי כי שלותי ונחתי מלעשות עוד מלחמה להיות כל העולם במנוחה משועבד אלי מה שלכן רענן הייתי בהיכלי כי הייתי נמשך אחר כל תענוגי האדם המשמחים הגוף ושמים אותו רענן כברוש· מה שבכל כחי נמשכתי אחרי הגופניות בחשבי כי כחי ועוצם ידי עשה לי את כל החיל הזה ושכחתי שם המגביהי לשבת אשר הגביה קרני· (ב) מה שעל כן חלום ראיתי אשר הפחידני ורעיוני על משכבי ומראות ראשי יבהלוני כי זולת מה שהיה מפוחד בשנתו בעת החלום עוד היה נבהל אפילו בהקיץ· (ג) וממני נגזר שיובאו לפני כל חכמי בבל למען יודיעוני פתרון החלום·

באור

(לג) אתוהי, מרוב התפעלותו הקדים לקרוא׳ כמה גדולים אותותיו ומה רבו נפלאותיו!

ד (א) שלה, כמו שָׁלֵו הייתי· וידחלנני, הפחידני על משכבי וגו׳, כח המדמה שגבר בו בעת השנה

מְהוֹדְעִין לִי׃ (ה) וְעַד אָחֳרֵין עַל קָדָמַי דָּנִיֵּאל דִּי־
שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר כְּשֻׁם אֱלָהִי וְדִי רוּחַ־אֱלָהִין קַדִּישִׁין
בֵּהּ וְחֶלְמָא קָדָמוֹהִי אַמְרֵת׃ (ו) בֵּלְטְשַׁאצַּר רַב
חַרְטֻמַיָּא דִּי־אֲנָה יִדְעֵת דִּי רוּחַ אֱלָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ
וְכָל־רָז לָא־אָנֵס לָךְ חֶזְוֵי חֶלְמִי דִּי־חֲזֵית וּפִשְׁרֵהּ
אֱמַר׃ (ז) וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי חָזֵה הֲוֵית וַאֲלוּ
אִילָן בְּגוֹ אַרְעָא וְרוּמֵהּ שַׂגִּיא׃ (ח) רְבָה אִילָנָא
וּתְקִף וְרוּמֵהּ יִמְטֵא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוֹתֵהּ לְסוֹף כָּל־
אַרְעָא׃ (ט) עָפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא־
בֵהּ תְּחֹתוֹהִי תַּטְלֵל ׀ חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפוֹהִי יְדֻרוּן
צִפֲּרֵי שְׁמַיָּא וּמִנֵּהּ יִתְּזִין כָּל־בִּשְׂרָא׃ (י) חָזֵה הֲוֵית

פירוש אבן יחייא

(ד) ולא ידעו לפותרו · (ה) עד שבאחרונה בא דניאל אשר לפעלות שמתי את שמו בלטשצר כשם אלהי להיות רוח אלהים קדישים בו ואמרתי לפניו החלום · (ו) אתה בלטשצר גדול מכל החרטומים · אשר אני יודע בנסיון כי רוח אלהים קדישים בך · וכל סוד וכל סתום אינו מכוסה לך כי לא ינצחך עם כל סתומו ועומקו · ואמנם אתה תנצחהו ותבינהו מראות חלומי אשר ראיתי ופתרונו תאמר אלי כאשר אמרת החלום והפתרון האחר · ואף ששאל ממנו החלום כאשר עשה בפעם הראשונה הנה להיות כי לא שכחו כראשון · ולהיות נאמן דניאל אליו ושלא יאמר אליו פתרון כוזב ונשחת · לא רצה להטרידו בשיאמר אליו

באור

וחזיונות סעיפיו, שהמה סבות החלום, הבהלוהו · (ה) ועד אחרין · אחרון מן הבאים · רוח אלהין קדישין, רוח הנבואה והקדושה כמלאכי אלהים · (ו) וכל רז לא אניס לך, כל דבר סתר לא ינצחך, כמו אין אונס (מהרא"בע) חזוי חלמי, מראה החלום שמע, ופתרונו אמור · (ז) ואלו, והנה · בגו ארעא, בטבור הארץ · (ח) רבה אילנא ותקף, האילן היה הלוך וגדול וחזק עד כי גבה לשמים · וחזותיה, סעיפיו, כמו קרן חזות שיש לו כדמות סעיפים

„קאננטע מיר איהן דייטען· (ה) ענדליך ערשיהן דניאל,
„(מיט דעם בייאנאמן בלטשאצר, נאך דעם נאמן מיינעס
„גאטטעס), איין מאן, דעם איין הייליגר געטטליכר גייסט
„בייאוואהנט, דיזם ערצעהלטע איך מיינן טרוים פאלגענ=
„דער געשטאלט: (ו) בלטשאצר, אָבערסטר דער מאַגיער!
„(ריף איך) דוא, פֿאן דעם איך איברצייגט בין, דאס איין
„הגיליגר גייסט גאטטעס אין דיר וואהנט, אונד דיר קיין
„געהיימניס צו שווער איזט, (פֿערנים) דאס טרוימגעזיכט,
„דאז איך האטטע, אונד זאגע מיר דעסן דייטונג· (ז)
„אויף מיינם נעכטליכן לאגער שיהן עס מיר נעמליך, אלס
„שטינדע איין בוים מיטטן אויף דער ערדע, פֿאן איינער
„אנזעהנליכן העהע· (ח) דיזר בוים וואוקס אימטער הע=
„הער עמפאר, אונד ברייטעטע זיך דערגעשטאלט אויס,
„דאס ער מיט זיינם וויפֿפעל גען היממעל רייכטע, אונד
„דעסן עסטע זיך אן דער ערדע גרענצן ערשטרעקן· (ט)
„שעהן וואר זיין לויבווערק, גראס זיינע פֿריכטע, זא דאס
„זיא אללן וועזן צור שפייזע דיהנטן· אין זיינם שאטטן
„לאגערטע זיך דאז געווילד דעס פֿעלדעס, געפֿליגל דעס
„היממעלס ניסטעטע אויף זיינען עסטן, אונד ער זעלבסט
„פֿערזאה יעדע קרעאטור מיט נאהרונג· (י) נון שיהן עס

פירוש אבן יחייא

החלום· וספרו הוא כאשר ראהו· (ז) במראות שכלי שבראש על משכבי הייתי רואה כאלו היה אילן בתוך הארץ וגובהו גדול· (ח) וגדל האילן ונתחזק ורומו הגיע עד השמי' וענפיו לסוף כל הארץ· (ט) עליהו יפה ופריו הרבה באופן שמזון מספיק לכל יש בו· תחתיו בצלו תשכון כל חית השדה. ובענפיו ישכנו עוף השמים וממנו יזון כל בשר מהבעלי חיים כי זולת שמספיק מזונו לכל בני האדם עוד יספיק לכל החי לכל בשר· (י) ואחר כך ראיתי במראות ראשי על

באור

(מהראב"ע)· (ט) עפיה שפיר, עליו יפים· ואנביה שגיה, פירותיו גדולים, עד שהכל נזונים מהם· תטלל, תשכון בצלו· ומניה יתזין, מן העץ עצמו נזון כל בשרי (י) עיר וקדיש, מלאך אלהים קדוש· עיר מלשון ולבי

„מיר פֿערנער אויף מיינעם נעכטליכן לאגער, אלס ליסע
„זיך איין היילוגעס מעכטיגעס וועזן פֿאם הימעל העראב,
„(יא) וועלכעס מיט לויטער שטיממע פֿאלגענדע ווארטע
„ריף: פֿעללעט דען בוים, ענטעסטעט איהן; צערשטרייעט
„זיין לויבווערק אונד ווערפֿעט זיינע פֿריכטע אומהער; דאז
„געווילד אונטער איהם ענטפֿערנע זיך, אונד דאז געפֿליגל
„וויכע פֿאן זיינן עסטן. (יב) צוואר שאָהנע מאן דעם
„איינגעוואורצעלטן שטאמעס אין דער ערדע; יעדאך מוס ער
„געפֿעסעלט אין אייזן אונד עהרען אים גראזע דעס פֿעלדעס
„האררען, אנגעפֿייכטעט פֿאם טהויע דעס הימעלס אונד
„טהיילנעהמענד אם קרויטע דער ערדע, נעבן דען טהירן:
„—— (יג) פֿערענדערט ווערדע זיין הערץ, ניכט מעהר
„זייא עס דעם מענשליכן גלייך, איין טהירישעס הערץ
„ווערדע איהם צו טהייל: —— זא מאג ער זיבן צייטרייזע
„הינבריינגן. (יד) דיס פֿערהענגניס איזט איין מאכטשפרוך
„דער הימלישן מעכטע; זא היישט עס דער בעפֿעהל דער
„היילוגן וועזן: אויף דאס אללע לעבענדיגע ערקעננען מע=
„גען, דאס איין העהערעס וועזן איבער דער מענשליכן
„רעגירונג וואלטעט, דער זעלביגע נאך זיינם בעליבן ער=
„טהיילן, אונד דען נידריגסטן דער מענשן דאצו ערהעבן
„קאן. (טו) דיס איזט דאז טרוימבילד, דאז איך נבוכדנאצר

פירוש אבן יחייא

משכבי והנה מלאך וקדוש יורד מן השמים. (יא) והיה מכריז בכח
ואומר ככה כרתו האילן וקצצו ענפיו. הסירו עליו. ופזרו פריו באופן
שתנוד החיה שעומד תחתיו וילך לה. וכן העוף מהענפיו. (יב)
ואמנם עיקר שרשיו עזבו בארץ. ובאסור ברזל ונחשת בדשא השדה

באור

עִר, כי עצם רוחני הוּא ער תמיד ואינו כגשם שהוא עצל
וכבד. נחית, ירד. (יא) גדו, קצצו האילן, כמו
ויתגודדו. אתרו, הסירו עליו, ימרט ראשו מתרגמינן
יתר שער רישיה. ובדרו הפיצו פרותיו. תנוד, תסור
החיה מתחתיו והצפור מבין ענפיו. (יב) ברם, אך עזבו
עיקר שרשו בארץ, ויעמוד אסור בנחשתים בין העשבי'

בְּחֶזְוֵי רֵאשִׁי עַל־מִשְׁכְּבִי וַאֲלוּ עִיר וְקַדִּישׁ מִן שְׁמַיָּא
נָחִת׃ (יא) קָרֵא בְחַיִל וְכֵן אָמַר גֹּדּוּ אִילָנָא וְקַצִּצוּ
עַנְפוֹהִי אַתַּרוּ עָפְיֵהּ וּבַדַּרוּ אִנְבֵּהּ תְּנֻד חֵיוְתָא מִן־
תַּחְתּוֹהִי וְצִפְּרַיָּא מִן־עַנְפוֹהִי׃ (יב) בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי
בְּאַרְעָא שְׁבֻקוּ וּבֶאֱסוּר דִּי־פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי
בָרָא וּבְטַל שְׁמַיָּא יִצְטַבַּע וְעִם־חֵיוְתָא חֲלָקֵהּ בַּעֲשַׂב
אַרְעָא׃ (יג) לִבְבֵהּ מִן־אֲנָשָׁא יְשַׁנּוֹן וּלְבַב חֵיוָא
יִתְיְהִב לֵהּ וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלוֹהִי׃ (יד) בִּגְזֵרַת
עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא עַד־דִּבְרַת
דִּי־יִנְדְּעוּן חַיַּיָּא דִּי־שַׁלִּיט עִלָּיָא בְּמַלְכוּת אֱנוֹשָׁא
וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ וּשְׁפַל אֲנָשִׁים יְקִים עֲלַיהּ׃
(טו) דְּנָה חֶלְמָא חֲזֵית אֲנָה מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר וְאַנְתְּה

פירוש אבן יחייא

ובטל השמים ירחץ׃ ועם החיות חלקו בעשב הארץ׃ (יג) לבו ושכלו ישנו מלב האדם ולבב חיה ינתן לו עד שיעברו עליו בעומדו על התכונה הזאת שבע שנים׃ (יד) בגזרת מלאכים הדבר ובמאמר קדושים נשאל לעשות הפעל הלז עם האילן הזה למען ידעו החיים ששולט העליון במלכות האנושיי ולאשר יחפוץ יתננו ואף שהיה שפל האנשי׳ יקימהו במלכות אם יחפוץ בו׃ (טו) זהו החלום אשר ראיתי

באור

והדשאים׃ יצטבע, יכובס׃ (יג) לבביה פה נשתנה החלום מענינו, כי עד כה הי׳ המראה מן העץ הרומז על נ״נ, ועתה שב על נ״נ עצמו ואמר כי יוסר ממנו לב אנוש ויהי׳ לבו נטפש כבהמה וחיה׃ ושבעה עידנן יחלפון עלוהי, כלומר בתכונה הזאת יעמוד משך שבע עיתים, ולא נודע זמן העתים האלה כמה היה, אם ימים או שבועות או חדשים או שנים׃ (יד) בגזרת עירין פתגמא, פתשגן הדת הזה נתן בגזירת מלאכי עליון, והוא נשאל במאמר קדושים׃ עד דברת, כמו על דברת, ר״ל למען ידעו כל חי כי העליון מושל במלכות אנושא, וברצונו יתן לאשר

בֵּלְטְשַׁאצַּר פִּשְׁרֵא אֱמַר כָּל־קֳבֵל דִּי כָּל־חַכִּימֵי
מַלְכוּתִי לָא־יָכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹדָעוּתַנִי וְאַנְתְּה כָּהֵל
דִּי רוּחַ־אֱלָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ׃ (טז) אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי־
שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה וְרַעְיֹנֹהִי
יְבַהֲלֻנֵּהּ עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר בֵּלְטְשַׁאצַּר חֶלְמָא וּפִשְׁרֵא
אַל־יְבַהֲלָךְ עָנֵה בֵלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר מָרִאי חֶלְמָא
לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ׃ (יז) אִילָנָא דִּי חֲזַיְתָ דִּי
רְבָה וּתְקִף וְרוּמֵהּ יִמְטֵא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוֹתֵהּ לְכָל־
אַרְעָא׃ (יח) וְעָפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא
בֵהּ תְּחֹתוֹהִי תְּדוּר חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפוֹהִי יִשְׁכְּנָן צִפֲּרֵי
שְׁמַיָּא׃ (יט) אַנְתְּה־הוּא מַלְכָּא דִּי רְבַיְתְ וּתְקֵפְתְּ
וּרְבוּתָךְ רְבָת וּמְטָת לִשְׁמַיָּא וְשָׁלְטָנָךְ לְסוֹף אַרְעָא׃
(כ) וְדִי חֲזָא מַלְכָּא עִיר וְקַדִּישׁ נָחִת מִן שְׁמַיָּא
וְאָמַר גֹּדּוּ אִילָנָא וְחַבְּלוּהִי בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא
שְׁבֻקוּ וּבֶאֱסוּר דִּי־פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי בָרָא
וּבְטַל שְׁמַיָּא יִצְטַבַּע וְעִם־חֵיוַת בָּרָא חֲלָקֵהּ עַד דִּי־

פירוש אבן יחייא

ואתה בלטשאצר תאמר הפתרון יען כי כל חכמי מלכותי אינם יכולים להודיעני הפתרון ואתה יכול להיות רוח אלהים קדושי' בך׳ (טז) אז דניאל שתק ונשתומם שעה אחת ורעיוניו הבהילוהו כחרד וירא על הדבר׳ מה שלכן אמר אליו המלך שאל יבהל מהחלום והפתרון ויאמר אשר ידע בו כגיבור בלי חרדה׳ ואז ענה בלטשאצר אדוני החלום לשונאך ופתרונו לאויבך ולכן חרדתי ונשתוממתי׳ (יז) האילן שראית שגדל ונתחזק ורומו הגיע לשמים וענפיו לכל הארץ׳ (יח) ועליהו יפרח ופריו רב ומזון לכל בו׳ תחתיו תשכון חית השדה ובענפיו ישכון

באור

יחפוץ בו ושפל אנשים יקום׳ (טז) מרי וגו׳, לנ"נ אמר דרך מוסר, החלום יחול על אויביך ופתרונו יגיע לשונאך׳

„האטטע. זאגע מיר נון, בלטשאצר! דיא דייטונג דעס=
„זעלבען, דא פאן אללן ווייזן מיינעס רייכס קיינער איהן
„דייטן קאן; נור דוא אלליין פערמאגסט עס׳ אינדעם איין
„הייליגער גייסט גאטטעס אין דיר איזט׳ (טז) דראב ער=
„שטוינטע דניאל (גענאננט בלטשאצר) איינגע צייט, אונד
„זיינע געדאנקן שינן איהן צו בעאונרוהיגן; נאכדעם איהם
„אבר דער קעניג צוגערופן: אָ בלטשאצר! לאס דיך ווערר
„פאם טרוימע, נאך פאן דעסן דייטונג אין שרעקען זעטצן;
„ערווידערטע ער פאלגענדער געשטאלט: מיין העררר! מעגע
„דער טרוים דיינן האססערן בעגעגנען, דיא דייטונג דיינע
„פיינדע טרעפפן! (יז) דער בוים — דער דיר אים
„נעכטליכן געזיכטע גראס אונד מעכטיג ערשיהן, דעסן
„העהע גען הימעל רייכטע, אונד דעסן עסטע זיך ביס
„אן דער ערדע ענדען ערשטרעקטן׳ (יח) דער איין שענעס
„לויבווערק האטטע, אנזעהנליכע פריכטע טרוג, דאפאן
„זיך אללעס ערנעהרטע׳ אין דעסן שאטטן דאז געווילד
„דעס פעלדעס ראסטעטע, אונד דעסן עסטע דעם געפליגעל
„דעס הימעלס צום אויפענטהאלטע דיהנטן—(יט) (דיזר
„בוים) ביזט — דוא׳ אָ קעניג! דער דוא גראס אונד
„מעכטיג ביזט, אין דיינר האהייט גען הימעל רייכסט,
„אונד דיינע העררשאפט זיך ביס אן דער ערדע גרענצן
„ערשטרעקט׳ (כ) וואס אבר דעם קעניג פערנר ערשיהן
„דא נעהמליך איין מעכטיגס הייליגעס וועזן זיך פאם הימ=
„מעל העראב ליס, אונד פאלגענדעס שפראך: פעללעט
„דען בוים, אונד צערניכטעט איהן! נור שאהנעט דער וואור=
„צעל אין דער ערדע, דיא יעדאך געפעסעלט אין אייזן אונד
„עהרן אויף דעם פעלדעס גראזע ראסטען, פאם טהויא דעם
„הימעלס בעפייכטעט ווערדן, אונד איין גלייכעס לאאס

פירוש אבן יחייא

עוף השמים׃ (יט) הוא משל ממך המלך אשר גדלת ועצמת וגדולתך
גדלה עד הגיע לשמים וממשלתך לקצות הארץ׃ (כ) ואשר ראית

באור

(יט) די רבת ותקפת, אשר אתה גדלת ועצמת, ורבותך

„מיט דען טהירען דעס פעלדעס האבן זאלל, ביס זיבן צייט־ „רייטע פאראיבר זינד; — (כא) דיס דייטעט, אָ קעניג! „אויף איין האהעס שיקזאל, דאז מיינען קעניגליכן הערן „טרעפפן ווירד. (כב) דוא ווירסט נעמליך, אויס דער „מענשליכן געזעללשאפט פערבאנט, נעבן דען טהירען „דעס וואלדעס דיינן אויפענטהאלט האבען; רינדערן גלייך, „ווירד דאז קרויט דיר צור שפייזע דיהנן, אונד דעס הימ־ „מעלס טהויא ווירד דיינן קערפער נעסן: זא ווערדן דיר „זיבן צייטרייטע הינשטרייכן, ביס דוא ענדליך ערקעננעסט, „דאס איין העכסטעס וועזן איבער דער מענשליכען רעגירונג „וואלטעט, דאס זיא נאך זיינעם וואהלגעפאללן ערטהיילט. „(כג) וואס אבער יענער בעפעהל בעטריפפט, דא עס היס „דאס מאן דעס בוימעס וואורצעל שאהנן זאללטע, זא „בעדייטעט דיס, דאס דיא רעגירונג דיר ווידר צו טהייל „ווירד, זאבאלד דוא דיא אללמאכט דעס הימעלס אנער־ „קאננט האבן ווירסט. — (כד) מעגע דאהער דיר, אָ קעניג! „פאלגענדר ראטה וואהלגעפעלליג זיין, דאס דוא דיין פער־ „געהן דורך טוגענד, דיינע אונטהאטן דורך בעגינסטיגונג „דער ארמען לאסקויפפסט; אלסדאן קעננטע דיר פיללייכט „איינע פערלענגערטע פריסט אים וואהלשטאנדע געשטאט־ „טעט ווערדן. (כה) אללעס דיזעס איזט נון דעם קעניג „נבוכדנאצר ווירקליך איינגעטראפפן, (כו) נאך פערלויף

פירוש אבן יחייא

המלאך וקדוש היורד מהשמים ואומר כרתו האילן והשחיתוהו וגו'. (כא) זהו הפתרון וגזרת העליון הוא אשר הגיעה על אדוני. (כב) כי לנאותך יגרשוך מלשכון עם אנשים ובמקום הגביהך עליהם השפל תחתיהם. ועם חיות השדה אשר נתנו תחת ממשלת האנשים תהיה משכנך ויאכילוך עשב כשורים. ומטל השמים ירטבוך בהיותך לחורב ביום ולקרח בלילה ושבעה זמנים יעברו עליך בהיותך באופן הזה. עד

באור

רבת, וגדולתך גדלה והגיעה עד לשמים. (כב) ולך טרדין תהי' נגרש מחברת אנושי, טרדין המטרדין (ווערבום אימ־

שִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלוֹהִי׃ (כא) דְּנָה פִשְׁרָא מַלְכָּא
וּגְזֵרַת עִלָּיָא הִיא דִּי מְטָת עַל־מָרִאי מַלְכָּא׃ (כב)
וְלָךְ טָרְדִין מִן־אֲנָשָׁא וְעִם־חֵיוַת בָּרָא לֶהֱוֵה מְדֹרָךְ
וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין ׀ לָךְ יְטַעֲמוּן וּמִטַּל שְׁמַיָּא לָךְ מְצַבְּעִין
וְשִׁבְעָה עִדָּנִין יַחְלְפוּן עֲלָךְ עַד ׀ דִּי תִנְדַּע דִּי־
שַׁלִּיט עִלָּיָא בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ׃
(כג) וְדִי אֲמַרוּ לְמִשְׁבַּק עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי דִּי אִילָנָא
מַלְכוּתָךְ לָךְ קַיָּמָא מִן־דִּי תִנְדַּע דִּי שַׁלִּטִן שְׁמַיָּא׃
(כד) לָהֵן מַלְכָּא מִלְכִּי יִשְׁפַּר עֲלָךְ וַחֲטָיָךְ בְּצִדְקָה
פְרֻק וַעֲוָיָתָךְ בְּמִחַן עֲנָיִן הֵן תֶּהֱוֵה אַרְכָה לִשְׁלֵוְתָךְ׃
(כה) כֹּלָּא מְטָא עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃ (כו) לִקְצָת

פירוש אבן יחייא

(כג) אשר תדע ששליט העליון במלכו' האנשים ולאשר יחפוץ יתננו
ואשר אמרו לעזוב עיקר שרשו בארץ· המלכות לך קיים לבעבור תדע
כי שליטים העליונים ויכולים לתת הממלכה ולהסירה ולהחזירה ברצונם·
(כד) לכן המלך עצתי יטב לך וחטאתיך פדה בצדקה ועונותיך ברחם העניים
כי בודאי בזה תהיה רפואה לטעותך כי תחת אשר באה גאות והשפלת
האנשים· עתה תרחם על העניים ותגביהם וזה להכנעתך אל האלוה.
(כה) והנה נבוכדנאצר לקח עצת דניאל ובה ניצל מהגזר' עד עבור יב'
חדש. (כו) שבלכתו בהיכל המלכות מבבל עבר עליו רוח גאוה

באור

פערזאָנאלי)· (כג) מלכותך לך קימא המלכות עומדת לך
לעת שתדע ותכיר שהעליונים מושלים בעולם (מרש"י)·
(כד) להן, כמו לכן· מלכי ישפר לך עצתי תיטב
עליך· איעצך מתרגמינן אומלכינך· (רבינו סעדי') וחטיך,
וי"ו זו משמשת במקום ש"ין, כלומר כשתפדה חטאך בצדקה
ועונותיך בחנינות עניים· הן תהוי ארכא לשלותך, אז
תאריך ימים בשלותך· עד כה היו דברי דניאל אל המלך, ועתה
יוסיף לספר המלך כי באמת הגיע הדבר אליו· (כו) על היכל

יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר עַל־הֵיכַל מַלְכוּתָא דִּי בָבֶל מְהַלֵּךְ
הֲוָה׃ (כז) עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר הֲלָא דָא־הִיא בָּבֶל
רַבְּתָא דִּי־אֲנָה בֱנַיְתַהּ לְבֵית מַלְכוּ בִּתְקָף חִסְנִי
וְלִיקָר הַדְרִי׃ (כח) עוֹד מִלְּתָא בְּפֻם מַלְכָּא קָל מִן־
שְׁמַיָּא נְפַל לָךְ אָמְרִין נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכוּתָא
עֲדָת מִנָּךְ׃ (כט) וּמִן אֲנָשָׁא לָךְ טָרְדִין וְעִם־חֵיוַת
בָּרָא מְדֹרָךְ עִשְׂבָּא כְתוֹרִין לָךְ יְטַעֲמוּן וְשִׁבְעָה עִדָּנִין
יַחְלְפוּן עֲלָיִךְ עַד ׀ דִּי תִנְדַּע דִּי־שַׁלִּיט עִלָּיָא בְּמַלְכוּת
אֲנָשָׁא וּלְמַן דִּי־יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ׃ (ל) בַּהּ שַׁעֲתָא מִלְּתָא
סָפַת עַל־נְבוּכַדְנֶצַּר וּמִן־אֲנָשָׁא טְרִיד וְעִשְׂבָּא כְתוֹרִין
יֵאכֻל וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע עַד דִּי שַׂעְרֵהּ
כְּנִשְׁרִין רְבָה וְטִפְרוֹהִי כְצִפְּרִין׃ (לא) וְלִקְצָת יוֹמַיָּא

פירוש אבן יחייא

בראותו את יופי ההיכל והעיר׃ (כז) ואמר הלא זאת היא בבל הגדולה אש' בניתיה לבית מלכות בתוקף כחי ליקר וכבוד הדרי׃ (כח) ובעוד שהדבר יצא מפי המלך׃ נפל קול מן השמים לאמור לך אמרין נבוכדנצאר המלכות הוסר ממך׃ (כט) ומן משכן האנשים יגרשוך ועם חיות השדה יהיה מדורך ועשב כשורים יאכילוך ושבעה עתים יעברו עליך עד אשר תדע ששליט העליון במלכו' האנשים ולאשר יחפוץ יתננו ולא כאשר חשבת אתה שבנית בבל בכחך לכבוד ולתפארת למלכותך׃ (ל) ובשעה ההיא כלה הדבר והגיע על נבוכדנצאר וממשכן האנשים גורש ועשב כשורים אכל ומטל השמים נרחץ גופו עד ששערו גדל כשער

באור

מלכותא וגו'׳ כאשר התהלך אצל היכל המלך בבבל, כדרך המלכים׃ (כז) ענה מלכא וגו', קרא בגודל לבב לאמור, הלא זאת היא בבל רבתי בעיירות׃ אשר בניתי בכחי ובעוצם ידי להיות לי עיר הממלכה ולרומם יקרי והדרי׃ (כח) עדת מנך, סרה ועברה מעליך׃ ואל יעלה על לבך שנ"נ שב בהמה, כי אין כתוב רק שישכון עם החיות ויאכל

„צווועלף מאנאטע נעמליך, דא דערזעלבע איינסט ביים
„קעניגליכן פאללאסטע צו בבל אומהער גינג, (כז) ריף ער
„אויס אונד שפראך : וואהרליך! דיס איזט דיא גראסע שטאדט
„בבל, וועלכע איך מיטטעלסט מיינר גראסן מאכט צור
„קעניגליכן רעזידענץ אונד צום רוהמע מיינר הערדליכקייט
„ערבויעט האבע. — (כח) קוים האטטע דער קעניג
„דיזע ווארטע געענדיגט, אלס זיך איינע שטיממע פֿאם
„הימעל הערען ליס: עס ווירד דיר, אָ קעניג נבוכדנאצר,
„הירמיט אנגעדייטעט, דאס דוא דיינער רעגירונג ענטזע=
„טצעט זייעסט· (כט) פֿערבאננט פֿאן דער מענשליכן
„געזעללשאפֿט, זאללסט דוא מיטטן אונטר דען טהירן
„דעס וואלדעס וואהנן, אונד רינדערן גלייך פֿאם קרויטע
„דיך נעהרען; זא ווירסט דוא זיבן צייטרייםע הינבריינגן,
„ביס דוא ערקעננסט, דאס איין העכסטעס וועזן איבר דער
„מענשליכען רעגירונג וואלטעט, אונד זיא נאך זיינעם
„וואהלגעפֿאללן צו ערטהיילן פֿערמאג· (ל) זאגלייך גינג
„דיזעס פֿערהענגניס איבר נבוכדנאצר אין ערפֿיללונג:
„אויסגעשטאסן אויס דער מענשליכן געזעללשאפֿט, אס ער
„קרויט דען רינדערן גלייך, אונד זיין קערפער ווארד פֿאם
„טויא דעס הימעלס בעפֿייכטעט, זא דאס זיין האאר
„הערואב הינג, גלייך דעס אדלערס געפֿידער, אונד זיינע
„נעגל אנוואוכסן, גלייך דען קאָראַללן דער פֿעגל· (לא)

פירוש אבן יחייא

ונוצת הנשרים וצפרניו כצפורני הצפרים· כי אבד שכלו האנושי
ונהפך כעיר פרא ואהב אוכל הבהמות והדירה עמהם· תחת אשר
אהב להשכין משכנו במשכן השליט העליון ולהתלבש בלבושו מהגאוה
כי ה' מלך גאות לבש ולו משפט הגאוה להיות מלכות עולם ונכחי·
(לא) ולסוף הימים אני נבוכדנאצר נשאתי עיני לשמים· ושכלי שב

באור

עשב כמוהם וסר דעתו ונשאר כלב חיה, והעד על זה שכתוב
באחרונה עיני לשמיא נטלית ומנדעי יתיב עלי (מהרא"בע)·
(ל) ספת, הגיעה· שערה כנשרין רבה, שערותיו גדלו
כנוצת נשרים וצפורנין כצפורני עופות הדורסים· (לא)

„אבער נאך אייניגר צייט אלס איך נבוכדנאצר מיינע
„אויגן גגן היממעל ערהאב, ערלאנגטע איך אייניגעס
„בעוואוסטזיין ווידער, הירויף דאנקטע איך דעם העכסטן
„אונד לאָבּפּרייזעטע איהן, דען עוויג לעבענדן, דעסן רע־
„גירונג עוויג איזט, אונד דעסן רייך וועהרט פֿיר אונד פֿיר;
„(לב) פֿאר דעם דיא געזאממטן בעוואהנער דער ערדע
„אונוועזן גלייך געאכטעט זינד, ער, דער נאך זיינם וואהל־
„געפֿאללן פֿערפֿעהרט, מיט דעם הימּמעלס העערע זאוואהל,
„אלס מיט אירדישן וועזן, אהנע דאס יעמאנד איהם ווידער־
„שטעהן, נאך זאגן קאן: וואס בעווירקסט דוא? (לג) צור
„זעלביגן צייט ערהילט איך מיינן פֿעלליגן פֿערשטאנד ווידער;
„דיא ווירדע מיינעס רייכעס, מיין פֿאריגער גלאנץ, מיינע
„מאיעסטעט, אללעס וואורדע מיר ווידר צו טהייל; נאכ־
„דעם מיינע רעטהע אונד העפֿלינגע מיינע צוריקקונפֿט
„פֿערלאנגט האטטן· זא וואַרד איך ניכט נור אין מיינם
„רייכע ווידער אייגעזעטצט, זאנדרן אויך איינע נאך גרע־
„סערע העררליכקייט אומגאב מיך נון. (לד) יעטצט
„ערהעהע, לאבע אונד פֿערעהרע איך דען קעניג דעס
„הימּמעלס, דעסן זעממטליכס טהון וואהרהייט איזט,
„דעסן וועגע גערעכט זינד, אונד דער דיאיעניגן, וועלכע
„מיט שטאלץ איינהערגעהען, צו ערנידריגן פֿערמאג·

ה

(א) **דער** קעניג בלשאצר שטעללטע איינסט איין גראסעס
גאסטגעבאָט אן פֿיר זיינע טויזענד עדלען, מיט

פירוש אבן יחייא

עלי. ולעליון ברכתי· ולחי העולמים שבחתי והדרתי אשר ממשלתו
ממשלת עולם ונצחי· ומלכותו עם דור ודור ואף שהדורות יתמו
ימותו הוא לבדו יתמיד בנצחיותו· (לב) וכל יושבי הארץ כאין נחשבו

באור

ומנדע, עלי יתיב דעתי שבה עלי· (לב) כלה חשיבין,
כלא היו חשובים· (לג) יבעון, יבקשון, כמו אם תבעיון
בעיו· התקנת, הוכנתי· ורבו יתירה גדולה יתירה

אֲנָה נְבוּכַדְנֶצַּר עַיְנַי ׀ לִשְׁמַיָּא נִטְלֵת וּמַנְדְּעִי עֲלַי
יְתוּב וּלְעִלָּיָא בָּרְכֵת וּלְחַי עָלְמָא שַׁבְּחֵת וְהַדְּרֵת
דִּי שָׁלְטָנֵהּ שָׁלְטָן עָלַם וּמַלְכוּתֵהּ עִם־דָּר וְדָר׃ (לב)
וְכָל־דָּאְרֵי אַרְעָא כְּלָה חֲשִׁיבִין וּכְמִצְבְּיֵהּ עָבֵד בְּחֵיל
שְׁמַיָּא וְדָאְרֵי אַרְעָא וְלָא אִיתַי דִּי־יְמַחֵא בִידֵהּ
וְיֵאמַר לֵהּ מָה עֲבַדְתְּ׃ (לג) בֵּהּ זִמְנָא מַנְדְּעִי ׀ יְתוּב
עֲלַי וְלִיקַר מַלְכוּתִי הַדְרִי וְזִוִי יְתוּב עֲלַי וְלִי הַדָּבְרַי
וְרַבְרְבָנַי יְבַעוֹן וְעַל־מַלְכוּתִי הָתְקְנַת וּרְבוּ יַתִּירָה
הוּסְפַת לִי׃ (לד) כְּעַן אֲנָה נְבֻכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם
וּמְהַדַּר לְמֶלֶךְ שְׁמַיָּא דִּי כָל־מַעֲבָדוֹהִי קְשׁוֹט
וְאֹרְחָתֵהּ דִּין וְדִי מַהְלְכִין בְּגֵוָה יָכִל לְהַשְׁפָּלָה׃

ה

(א) בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם רַב לְרַבְרְבָנוֹהִי אֲלַף

פירוש אבן יחייא

נחשבים, וכרצונו יעשה בצבא השמים ויושבי הארץ ואין מוחה בידו שיאמר לו מה תעשה׳ (לג) בעת ההיא שב שכלי עלי ולכבוד מלכותי חזרתי׳ וזיו ואור כני חזר עלי׳ ולשרי ופקידי בקשו ועל מלכותי הייתי מתוקן וגדולה יתרה נתוספה אלי׳ (לד) ולכן עתה אני משבח מרומם ומהדר למלך השמים אשר כל מעשיו אמת ודרכיו דין ואשר הולכים בגאוה יכול להשפילם׳

ה (א) בלשצר מלכא וגומר הנה בלשצר זה היה בן אויל - מרודך בנו של נבוכדנצאר ועשה משתה גדול לשריו אלף ונגד האלף

באור

מן הראשונה נתוספה לי׳ (לד) כען, עתה׳ מעבדוהי קשוט וגו׳ פעולותיו אמת ודרכיו משפט׳ ודי מהלכין בגוה, ואשר מהלכים בגאוה יכול להשפיל (רשי)׳

ה (א) בלשאצר מלכא, עיי׳ הקדמה׳ לחם רב, משתה גדול כמו לכו לחמו בלחמי, וכן כתבו

וְלָקֳבֵל אַלְפָּא חַמְרָא שָׁתֵה׃ (ב) בֵּלְשַׁאצַּר אֲמַר
בִּטְעֵם חַמְרָא לְהַיְתָיָה לְמָאנֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא דִּי
הַנְפֵּק נְבוּכַדְנֶצַּר אֲבוּהִי מִן־הֵיכְלָא דִּי בִירוּשְׁלֶם
וְיִשְׁתּוֹן בְּהוֹן מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי שֵׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ׃
(ג) בֵּאדַיִן הַיְתִיו מָאנֵי דַהֲבָא דִּי הַנְפִּקוּ מִן־הֵיכְלָא
דִּי־בֵית אֱלָהָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וְאִשְׁתִּיו בְּהוֹן מַלְכָּא
וְרַבְרְבָנוֹהִי שֵׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ׃ (ד) אִשְׁתִּיו חַמְרָא
וְשַׁבַּחוּ לֵאלָהֵי דַּהֲבָא וְכַסְפָּא נְחָשָׁא פַּרְזְלָא אָעָא
וְאַבְנָא׃ (ה) בַּהּ־שַׁעֲתָה נְפַקוּ אֶצְבְּעָן דִּי־יַד־אֱנָשׁ
וְכָתְבָן לָקֳבֵל נֶבְרַשְׁתָּא עַל־גִּירָא דִּי־כְתַל הֵיכְלָא
דִּי מַלְכָּא וּמַלְכָּא חָזֵה פַּס יְדָה דִּי כָתְבָה׃ (ו) אֱדַיִן

פירוש אבן יחייא

אלו היה שותה יין כל כך היה בריא אולם וחזק נוטה אל הגופניות כי עוד היום המנהג בין האשכנזים שלוקחים מזרק יין נותנים אותו לפני חבירו שמכבד ואומרים בלשונם שישתה ואז תכף חייב חברו ההוא למלאת מזרק אחד יין וישתו שניהם יחד כל אחד במזרק שלו והוא אות אהבה ביניהם. ובלשאצר כדי להראות אהבה עם האלף שרים שלו הוצרך לשתות מזרק אחד מלא יין בחברת כל אחד מהם שהיו אלף מזרקי יין שהיה ענין גדול איך היה אפשר אצטומכתו להכיל הכמות הרב ההוא. (ב) מה שלרוב שתיית היין שישמח לבב אנוש נתגאה וזה שיביאו כלי כסף וזהב שהוציא נבוכדנצאר אביו כי בני בניו הרי הם כבניו ולכן קראו

באור

יוסיפון קסענאָפאָן והעראָדאָט שבאותה לילה שנלכדה העיר מכורש היה משתה ושמחה למלך בבל ולמלכותו לכבוד חג אחד הנקרא אצלם חג אלהים (דאז פעסט אללער געטטער). (ב) בטעם חמרא, בעצת יין שנשתכר. די הנפק, שהוציא. שגלתה, נשיו שוכבות חיקו מענין ישגלנה. ולחנתה, פלגשיו ולבני פלגשיו מתרגמינן ולבני לחינתא. (ד) אשתיו, שתו ושבחו לכל עצביהם

מיט דענן ער וויין אוס דיא וועטטע טראנק· (ב) אין זיי=
נעם רוישע בעפֿאהל ער׳ דיא גאלדנען אונד זילבערנן גע=
רעטהע׳ וועלכע זיין פֿאטר נבוכדנאצר אויס דעם טעמפל
צו ירושלם הינוועגפֿיהרן ליס, הערבייא צו האָלן׳ דאמיט
דער קעניג, זיינע עדלען׳ זיינע פֿאַוואָריטינן אונד קעבס=
וויבר דארויס טרינקן מעגן· (ג) זאגלייך בראכטע מאן
דיזע אים טעמפל דעס גאטטעס צו ירושלם ערבייטעטן
גערעטהע׳ אונד דער קעניג, זיינע עדלען׳ זיינע פֿאַוואָרי=
טינן אונד קעבסווייבר טראנקן דארויס· (ד) זיא טראנקן
וויין אונד זאנגן לאָבלידר דען גאלדנען׳ זילבערנען׳ עהרנען׳
אייזערנן׳ העלצערן אונד שטיינערן געטצן. (ה) אין דעמ=
זעלביגן אויגנבליקקע ערשיהנן פֿינגר איינר מענשן = האנד׳
וועלכע אונוויט דער לאמפע אויף דיא איבערטינכטע וואנד
(איניגע ווארטע) צייכנעטע. אלס נון דער קעניג דיא
צייכנענדע האנד ערבליקטע, (ו) ווארדע זיין געזיכט
ענטשטעללט, זיינע גדאנקן גערית֯הן אין פֿערווירונג,

פירוש אבן יחייא

אביו עם היותו זקנו· למען ישתו בהם המלך ושריו ונשיו ופלגשיו
ויהיה לו לכבוד ולתפארת מהבנין הגדול שבנה זקנו אז בארץ ישראל·
(ג) ושתו בהם היין· (ד) ושבחו על הבנין ההוא לאלהיהם אלהי
כסף וזהב עץ ואבן· (ה) מה שהיות הדבר רע בעיני ה׳ תכף
יצאו אצבעות יד אדם וכתבו נגד מנורת השולחן על סיד כותל ההיכל·
וכאשר המלך ראה דכף יד כותבת· (ו) אור פניו נשתנה ומחשבותיו
הבהילוהו וקשרי מתניו הותרו וארכבותיו מרוב הרעדה היו מכות

באור

עיי׳ פ״א· (ה) לקבל נברשתא׳ נגד מנורה׳ ופתרון
נברשתא לדעת קצת נר בר שתא כלומר נר הדולק משנה
לשנה בחדריהם כפי דרכי מלכי קדם· על גירא׳ על
הסיד כמו כאבני גיר מנופצות· פס ידא חתיכת יד וככה
פסת בר מגזרת פסו אמונים (מראבע)· (ו) וקטרי חרצה
משתריין׳ קשרי חליות מתניו ינתקו· תרגום מוקשרתם
ותקטורינון׳ ממתנים חרצין׳ ומיפרדו ושרא (מר׳ סעדי׳)·
וארכובתה וגו׳ וברכיו זו לזו מקשין כמו ישתקשקון

דאז באנד זיינר גלידר לעסטע זיך, אונד זיינע קניע וואנק=
טען איינעס געגן דאז אנדערע׳ (ז) מיט לויטר שטיממע
ריף ער: מאן האָלע שנעלל דיא זאָפֿהאָס, שטערנדייטער
אונד וואהרזאגער הערבייא! אויך זאגטע ער צו דען וויזן
בבל׳ס: דעריעניגע, וועלכר דיזע שריפֿט לעזן אונד מיר
דערן זין ערקלעהרן ווירד, זאלל אין פֿורפור געהיללט, זיין
האלז מיט איינר גילדנען קעטטע געציהרט אונד ער זעלבסט
צום בעהעררשר איבר איין דריטטעל דעס רייכס געזעצט
ווערדן׳ (ח) עס ערשיהנן נון צוואר דיא זעמטליכן גע=
לעהרטן בבל׳ס׳ אללײן נימאנד קאננטע ווערער דיא שריפֿט
לעזן, נאך דערן זין אנדייטן׳ (ט) דראב ענטזעטצטע
זיך דער קעניג זעהר, זיינע געזיכטספֿארבע ערבלאסטע,
אונד זיינע עדעלן געריטהן אין בעשטירצונג׳ (י) אלס דיא
קעניגין דיזע בעגעבענהייט ערפֿוהר, גינג זיא אין דען
שפייזעזאאל אונד בעגאן מיט פֿאלגענדן ווארטן: לאנגע
לעבע דער קעניג! אָ לאסע דיינע גדאנקן זיך ניכט פֿער=
ווירן, דיינע געזיכטספֿארבע ניכט פֿערבלאסן! (יא) עס
לעבט איין מאן אין דיינם רייכע, דעם איין הייליגר געטט=
ליכר גייסט בייאוואהנט; שאהן צור לעבעצייט דיינעס
פֿאטערס ווארדע ער אלס איין ערלייכטעטער, פֿערשטענ=
דיגער אונד מיט געטטליכר ווייזהייט ערפֿיללטר מאן גע=
פֿונדן, זא דאָס איהם דיין פֿאטער, דער קעניג נבוכדנאצר,
צום אָבערסטן דער מאַגיער, זאָפֿהאָס, שטערנדייטר אונד

פירוש אבן יחייא

ומקישות האחת אל חברתה׳ (ז) וקרא המלך בכח להביא האשפים
וגומר ואמר להם. שכל איש שיקרא הכתב הזה ויאמר פתרונו שילבש
ארגמן ורביד זהב יושם על צוארו ושליש במלכותי ישלוט׳ (ח) מה
שהחכמים לא יכלו לקרות הכתב הזה ולהודיע פתרונו למלך׳ (ט)
והמלך נבהל מאד ואור פניו נשתנה עליו׳ ושריו גם כן היו נבהלים

באור

ברחובות (מהנ״ל)׳ (ז) והמניכא, רביד הזהב מתרגמינן
מניכא דדהבא׳ ותלתי במלכותא, בשליש המלכות ימשול
(רשי) (ט) משתבשין, לשון סכסוך כמו שבוש גייסות

מַלְכָּא זִיוֺהִי שְׁנוֺהִי וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלוּנֵּהּ וְקִטְרֵי חַרְצֵהּ
מִשְׁתָּרַיִן וְאַרְכֻבָּתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן: (ז) קָרֵא מַלְכָּא
בְּחַיִל לְהֶעָלָה לְאָשְׁפַיָּא כַּשְׂדָּיֵא וְגָזְרַיָּא עָנֵה מַלְכָּא
וְאָמַר | לְחַכִּימֵי בָבֶל דִּי כָל־אֱנָשׁ דִּי־יִקְרֵה כְּתָבָה
דְנָה וּפִשְׁרֵהּ יְחַוִּנַּנִי אַרְגְּוָנָא יִלְבַּשׁ וְהַמְוֺנְכָא דִּי־
דַהֲבָא עַל־צַוְּארֵהּ וְתַלְתִּי בְמַלְכוּתָא יִשְׁלַט: (ח)
אֱדַיִן עָלְלִין כֹּל חַכִּימֵי מַלְכָּא וְלָא־כָהֲלִין כְּתָבָא
לְמִקְרֵא וּפִשְׁרֵא לְהוֹדָעָה לְמַלְכָּא: (ט) אֱדַיִן מַלְכָּא
בֵּלְשַׁאצַּר שַׂגִּיא מִתְבָּהַל וְזִיוֺהִי שָׁנַיִן עֲלוֺהִי וְרַבְרְבָנוֺהִי
מִשְׁתַּבְּשִׁין: (י) מַלְכְּתָא לָקֳבֵל מִלֵּי מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֺהִי
לְבֵית מִשְׁתְּיָא עַלַּלַת עֲנָת מַלְכְּתָא וַאֲמֶרֶת מַלְכָּא
לְעָלְמִין חֱיִי אַל־יְבַהֲלוּךְ רַעְיוֺנָךְ וְזִיוָךְ אַל יִשְׁתַּנּוֺ:
(יא) אִיתַי גְּבַר בְּמַלְכוּתָךְ דִּי רוּחַ אֱלָהִין קַדִּישִׁין בֵּהּ
וּבְיוֺמֵי אֲבוּךְ נַהִירוּ וְשָׂכְלְתָנוּ וְחָכְמָה כְּחָכְמַת־אֱלָהִין
הִשְׁתְּכַחַת בֵּהּ וּמַלְכָּא נְבֻכַדְנֶצַּר אֲבוּךְ רַב חַרְטֻמִּין
אָשְׁפִין כַּשְׂדָּאִין גָּזְרִין הֲקִימֵהּ אֲבוּךְ מַלְכָּא: (יב) כָּל־

פירוש אבן יחייא

(י) מה שהמלכה הזקנה אם המלך שהיתה זוכרת את דניאל ואת חכמתו בימי קדם כששמעה את דברי המלך נכנסה לבית המשתה כי היא לא היתה שמה מפני כבוד אלמנותה ואמרה אל המלך שלא יבהל על ככה׳ (יא) כי הנה יש איש במלכותך אשר רוח אלהים קדושים בו ובימי אביך אור דעת ושכל וחכמה כחכמת מלאך האלהים נמצא בו׳ והוא השימו רב ותועים׳ לראות׳ היות מהכמנת להבין הדבר הגדול הזה׳

באור

(י) מלכתא לקבל וגו׳ כששמעה המלכה דבר המלך ושריו נכנסה בבית המשתה׳ ומלכה זאת לדעת קצת אשת בלשאצר ולדעת אחרים אמו היתה ונקראה בשמה (מר׳ סעדי׳) (יא) ונהירו׳ כמו ונהורא׳ (יב) ואחוית (ניטאָקרים)׳

קֳבֵל דִּי רוּחַ יַתִּירָא וּמַנְדַּע וְשָׂכְלְתָנוּ מְפַשַּׁר חֶלְמִין
וְאַחֲוָיַת אֲחִידָן וּמְשָׁרֵא קִטְרִין הִשְׁתְּכַחַת בֵּהּ בְּדָנִיֵּאל
דִּי מַלְכָּא שָׂם שְׁמֵהּ בֵּלְטְשַׁאצַּר כְּעַן דָּנִיֵּאל יִתְקְרֵי
וּפִשְׁרָה יְהַחֲוֵה׃ (יג) בֵּאדַיִן דָּנִיֵּאל הֻעַל קֳדָם מַלְכָּא
עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל אַנְתְּה־הוּא דָנִיֵּאל דִּי־
מִן־בְּנֵי גָלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי הַיְתִי מַלְכָּא אַבִי מִן־
יְהוּד׃ (יד) וְשִׁמְעֵת עֲלָיךְ דִּי רוּחַ אֱלָהִין בָּךְ וְנַהִירוּ
וְשָׂכְלְתָנוּ וְחָכְמָה יַתִּירָה הִשְׁתְּכַחַת בָּךְ׃ (טו) וּכְעַן
הֻעַלּוּ קֳדָמַי חַכִּימַיָּא אָשְׁפַיָּא דִּי־כְתָבָה דְנָה יִקְרוֹן
וּפִשְׁרֵהּ לְהוֹדָעֻתַנִי וְלָא־כָהֲלִין פְּשַׁר־מִלְּתָא
לְהַחֲוָיָה׃ (טז) וַאֲנָה שִׁמְעֵת עֲלָיךְ דִּי תוּכַל פִּשְׁרִין
לְמִפְשַׁר וְקִטְרִין לְמִשְׁרֵא כְּעַן הֵן תּוּכַל כְּתָבָא לְמִקְרֵא
וּפִשְׁרֵהּ לְהוֹדָעוּתַנִי אַרְגְּוָנָא תִלְבַּשׁ וְהַמְנוּכָא דִּי־
דַהֲבָא עַל־צַוְּארָךְ וְתַלְתָּא בְמַלְכוּתָא תִּשְׁלַט׃ (יז)
בֵּאדַיִן עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר קֳדָם מַלְכָּא מַתְּנָתָךְ לָךְ
לֶהֶוְיָן וּנְבָזְבְּיָתָךְ לְאָחֳרָן הַב בְּרַם כְּתָבָא אֶקְרֵא

פירוש אבן יחייא

ויקצין על כל שאר החכמים׳ (יב) יען כי רוח אלהים יתרה ומדע
והשכל ופתירת החלומות והגדת הסודות והתרת הקשרים נמצאו בו׳
ולכן דניאל יקרא לפניך והוא יגיד הפתרון׳ (יג) ואז דניאל הובא
לפני המלך׳ ואמר לו המלך אתה דניאל וגומר׳ (יד) אשר שמעתי
עליך היות רוח אלהים בך ואור הדעת ושכל וחכמה יתרה נמצא בך׳
(טו) אודיעך כי הובאו לפני חכמי בבל למען יקרו הכתב הלז ויודיעוני
פתרונו ולא יכלו להגידו׳ (טז) ואני שמעתי עליך שתוכל פתרונות

באור

אחידן, מגיד חידות׳ ולדעת קצת אחידן לשון מסגר דברים
נעלמים ואת הדלת סגרו מתרגמינן וית דשא אחדו. (טו) ולא

וואהרזאגר ערנאננטע; (יב) אינדעם מאן איינן ערהאבענן
גייסט׳ האָהע קעננטניס אונד איינזיכט, טריימע צו דייטן׳
געהיימע דינגע צו ענטדעקקן׳ אונד דיא שווריגסטן געגענ=
שטענדע אויפֿצולעזען׳ בייא דיזעם דניאל (פֿאם קעניגע
בלטשאצר גענאננט) פֿערשפיהרט האטטע׳ לאס דאהער
דיזן דניאל הערבייארופֿן׳ אונד ער ווירד דיר דיא פֿער=
לאנגטע דייטונג אנצייגן׳ (יג) אלס נון דניאל פֿאר דעם
קעניגע ערשיהן, זא שפּראך דער קעניג צו איהם: ביזט דוא
דניאל, פֿאן דען געפֿאנגענן יהודעערן׳ וועלכע דער קעניג
מיין פֿאטער אויס יהודה הירהער פֿיהרן ליס? — (יד)
איך האבע פֿאן דיר פֿערנאממן, דאס איין געטטליכר גייסט
אין דיר וואהנט׳ אונד דוא איינן פֿארציגליכן פֿערשטאנד אונד
האהע איינזיכט אונד ווייזהייט בזיטצן זאללסט׳ (טו) פֿאן דען
הערבייאגעהאָלטן וויזן אונד זאָפֿהאָס׳ וועלכע דיזע שריפֿט
לעזן אונד דערן זין מיר אנצייגן זאללטן, איזט נימאנד,
דער דיא דייטונג אנצייגן קאן; (טז) פֿאן דיר אבר פֿערנאם
איך, דאס דוא געהיימניסע צו ענטדעקן׳ אונד שווריגקייטן
אויפֿצולעזן פֿערמאגסט; ווען דוא דאהער דיזע שריפֿט לעזן
אונד מיר דערן זין ערקלעהרן קאננסט, זא זאללסט דוא
אין פורפור געקליידעט, דיין האלז מיט איינר גילדנען
קעטטע געציהרט אונד צום בעהערשר איבר איין דריטטל
מיינעס רייכס איינגעזעטצט ווערדן. (יז) דניאל ערווידערטע
הירויף דעם קעניג; דיינע געשענקע מאגסט דוא פֿיר דיך
בעהאלטן׳ אדר יעמאנד אנדערן שפענדן; אינדעסן ווערדע
איך דעם קעניגע דיא שריפֿט לעזן אונד דערן זין אנצייגן׳

פירוש אבן יחייא

לפתור· וקשרים להתיר· מה שלכן אם תוכל הכתב לקרות והפתרון
להודעני תלבש ארגמן וגומר· (יז) אז ענה דניאל מתנותיך לך יהיו
ודורונותיך תן לאחר כי בזולתם אקרא הכתב ואודיע הפתרון· אמר
בזה הורה נדיבות גדול וכדברי נדיב אברהם אבינו למלך סדום אם

באור

כהלין, ולא יוכלו לקרא ולפתור המכתב· (יז) ונבזבזתך
כמו ונבזבא, כדתנן התם שבזבז כל נכסיו לשון הוצאה (מר׳

דניאל ה

(יח) אָ קעניג! גאטט דער העכסטע גאב דיינם פֿאטער
נבוכדנאצר רעגירונג׳ האָהייט׳ ווירדע אונד מאיעסטעט׳
(יט) זא דאס, פֿערמעגע דיזר גרעסע, אללע פֿעלקר, נאציא=
נען אונד שפראכן פֿאר איהם ערציטטערטן אונד ערבעבטן׳
נאך זיינם וואהלגעפֿאללן טעדטעטע ער׳ אונד נאך זיינם
וואהלגעפֿאללן בעפֿרייעטע ער פֿאם טאָדע; נאך זיינעם
ווילן ערהאָב ער דיזן אונד ערנידריגטע יענן׳ (כ) אלס
ער אבר איבערמיטהיג װאורדע׳ אונד זיין גייסט זיך פֿרע=
פֿעלהאפֿטער ווייזע ערהאָב, ווארד ער פֿאם קעניגליכן
טראהנע געשטירצט׳ אונד זיינער ווירדע בערויבט׳ (כא)
פֿערבאננט פֿאן דער מענשליכן געזעללשאפֿט׳ װאורדע
זיין געמיטהע דען טהירען גלייך געאכטעט׳ זיין אויפֿענט=
האלט וואר מיטטן אונטר װאלדעזלן׳ דען רינדערן גלייך
נעהרטע ער זיך פֿאם קרויט דעס פֿעלדעס׳ אונד זיינן קער=
פער בעפֿייכטעטע דער טהויא דעס הימטעלס; ביס ער
איננע װאורדע, דאס איינע העהערע געטטליכע מאכט איבר
דער מענשליכן רעגירונג װאלטעט׳ דער זיא נאך זיינעם
וואהלגעפֿאללן אויסטהיילן קאן׳ (כב) דו אבר, בלטשאצר׳
זיין זאהן, ביזט דאדורך ניכט גדעמיטהיגט װארדן׳ אב=
גלייך דו דיס אללעס ווייסט׳ (כג) זאנדערן עמפערטעסט
דיך געגן דען העררן דעס הימטעלס, אינדעם דו דיר
דיא הייליגן גערעטהע זיינעס טעמפעלס ברינגן ליסעסט׳
אונד מיט דיינן עדעלן׳ פֿאװאָריטינן אונד קעבסווייבערן
דיינן ווייז דארויס טראנקסט, יענן זילבערן׳ גאלדנען׳
עהרנען׳ אייזערנען׳ העלצרן אונד שטיינערן געטצן׳ װעל=

פירוש אבן יחייא

מאוד ועד סרוך כעל ואם אתה אכל אשר לך׳ (יח) אתה המלך
האלוה העליון מלכות וגדולה ויקר וכבוד נתן לנבוכדנצאר אביך׳
(יט) ומפני הגדולה אשר נתנה לו כל העמים אומות ולשונות היו
חרדים ויראים מלפניו אשר היה חפץ היה הורג ואשר היה חפץ היה

באור

עדי׳)׳ (יט) הוו זאעין׳ כמו ולא זע׳ די הות
צבא, אשר הי׳ חפץ׳ מחא׳ מחיה׳ (כ) וכדי רם

לְמַלְכָּא וּפִשְׁרָא אֲהוֹדְעִנֵּהּ׃ (יח) אַנְתְּה מַלְכָּא אֱלָהָא
עִלָּיָא מַלְכוּתָא וּרְבוּתָא וִיקָרָא וְהַדְרָא יְהַב לִנְבֻכַדְנֶצַּר
אֲבוּךְ׃ (יט) וּמִן־רְבוּתָא דִּי יְהַב־לֵהּ כֹּל עַמְמַיָּא אֻמַיָּא
וְלִשָּׁנַיָּא הֲווֹ זָאְעִין וְדָחֲלִין מִן־קֳדָמוֹהִי דִּי־הֲוָה צָבֵא
הֲוָה קָטֵל וְדִי־הֲוָה צָבֵא הֲוָה מַחֵא וְדִי־הֲוָה צָבֵא
הֲוָה מָרִים וְדִי־הֲוָא צָבֵא הֲוָא מַשְׁפִּל׃ (כ) וּכְדִי רִם
לִבְבֵהּ וְרוּחֵהּ תִּקְפַת לַהֲזָדָה הָנְחַת מִן־כָּרְסֵא
מַלְכוּתֵהּ וִיקָרָה הֶעְדִּיו מִנֵּהּ׃ (כא) וּמִן־בְּנֵי אֲנָשָׁא
טְרִיד וְלִבְבֵהּ ׀ עִם חֵיוְתָא שַׁוִּיו וְעִם־עֲרָדַיָּא מְדוֹרֵהּ
עִשְׂבָּא כְתוֹרִין יְטַעֲמוּנֵּהּ וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע
עַד דִּי־יְדַע דִּי־שַׁלִּיט אֱלָהָא עִלָּיָא בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא
וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יְהָקֵים עֲלַהּ׃ (כב) וְאַנְתְּה בְּרֵהּ
בֵּלְשַׁאצַּר לָא הַשְׁפֵּלְתְּ לִבְבָךְ כָּל־קֳבֵל דִּי כָל־
דְּנָה יְדַעְתָּ׃ (כג) וְעַל־מָרֵא שְׁמַיָּא ׀ הִתְרוֹמַמְתָּ
וּלְמָאנַיָּא דִּי־בַיְתֵהּ הַיְתִיו קָדָמָךְ וְאַנְתְּה וְרַבְרְבָנָיךְ

פירוש אבן יחייא

שויו ק׳

מכה ואשר היה חפץ היה מרים · או היה משפיל · (כ) וכאשר רם לבבו ותוקף רוחו להזיד הורד מכסא המלוכה והכבוד הסירו ממנו · (כא) וגרשוהו ממשכנו וגו׳ עד אשר הכיר את בוראו והכניע את לבבו · (כב) ואתה בנו בלשאצר לא השפלת לבבך עם היותך יודע כל אלה · (כג) ועל אלהי השמים התגאית ושתית בכלי הקדש אתה וגדוליך ונשותיך בדרך בזיון וקלס ואחר כך לאלוהות אשר לא ישמעו ולא ידעו שבחת · ולאלוה שנשמתך בידו וכל אורחותיך אליו לא כתת

באור

וגו׳ וכאשר רם לבבו והתנשא רוחו להרשיע, הורד מכסא מלכותו וכבודו הוסר ממנו · (כא) ערדיא, חמורי מדבר, המה מתחבאים בסבכי עץ ויערים יותר מכל חית יער · (כג)

שֵׁגְלָתָךְ וּלְחֵנָתָךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן וְלֵאלָהֵי כַסְפָּא
וְדַהֲבָא נְחָשָׁא פַרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא־חָזַיִן
וְלָא־שָׁמְעִין וְלָא יָדְעִין שַׁבַּחְתָּ וְלֵאלָהָא דִּי־נִשְׁמְתָךְ
בִּידֵהּ וְכָל־אֹרְחָתָךְ לֵהּ לָא הַדַּרְתָּ׃ (כד) בֵּאדַיִן מִן־
קֳדָמוֹהִי שְׁלִיחַ פַּסָּא דִי־יְדָא וּכְתָבָא דְנָה רְשִׁים׃
(כה) וּדְנָה כְתָבָא דִּי רְשִׁים מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין׃
(כו) דְּנָה פְּשַׁר מִלְּתָא מְנֵא מְנָה אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ
וְהַשְׁלְמַהּ׃ (כז) תְּקֵל תְּקִלְתָּא בְמֹאזַנְיָא וְהִשְׁתְּכַחַתְּ
חַסִּיר׃ (כח) פְּרֵס פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וִיהִיבַת לְמָדַי
וּפָרָס׃ (כט) בֵּאדַיִן ׀ אֲמַר בֵּלְשַׁאצַּר וְהַלְבִּשׁוּ לְדָנִיֵּאל
אַרְגְּוָנָא וְהַמְוֹנְכָא דִי־דַהֲבָא עַל־צַוְּארֵהּ וְהַכְרִזוּ
עֲלוֹהִי דִּי־לֶהֱוֵא שַׁלִּיט תַּלְתָּא בְּמַלְכוּתָא׃ (ל)
בֵּהּ בְּלֵילְיָא קְטִיל בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא כַשְׂדָּיָא׃

ו

(א) וְדָרְיָוֶשׁ מָדָאָה קַבֵּל מַלְכוּתָא כְּבַר שְׁנִין שִׁתִּין

פירוש אבן יחייא

הוד והדר׳ (כד) מה שלכן מלפניו נשלח כף יד והכתב הלז רשם׳ (כה) וזהו הכתב אשר רשם׳ מנא מנא תקל ופרסין׳ זאת היא קריאת הכתב׳ (כו) ופתרונו הוא מנא מנה וספר האלוה זמן מלכותך והשלימו׳ (כז) תקל תקלת ונשקלת במאזנים ונמצאת חסר׳ (כח) פרס פריסת ונשברה מלכותך ונתנה למדי ופרס׳ (כט) אז אמר בלשאצר שילבישו לדניאל ארגמן׳ ורביד זהב על צוארו׳ והכריזו

באור

לא הדרת׳ לא נתת הוד ושבח׳ (כד) שליח פסא די ידא, נשלח כף יד (רשי)׳ רשים, חקק כמו רשום בכתב׳ (כו) מנא מנא׳ מנה אלהים פעמים ימי מלכותך וירא והנה שלמה וספתה מלכות בבל׳ (כז) תקל תקלתא, נשקלת לפניו במאזנים ותמצא חסר מכל צד (מרשי)׳ (כח)

כע ווערדער זעהען, נאך הערן, נאך בעוואוסטזיין האבן, לאבפרייזטעסט, דען וואהרן גאטט אבר, אין דעסן הענדן דיינע זעלע איזט, אונד דער איבר אללע דיינע וועגע גע־ביטהעט, פֿערעהרטעסט דוא ניכט. (כד) דאהער וואורדע יענע האנד פֿאן איהם אבגעזאנדט, אונד דיזע שריפֿט אויפֿ־געצייכנעט. (כה) דיא אויפֿגעצייכנעטע שריפֿט לויטעט אלזא: מנא מנא תקל ופרסין: (כו) אונד פֿאל־גענדעס איזט דיא בעדייטונג דער ווארטע: מנא: גאטט האט דיינע רעגירונג בערעכנעט אונד זיא צו ענדע געהען לאסען. (כז) תקל: דוא וואורדעסט אויף דער וואגע געוואָגן אונד צו לייכט בעפֿונדן. (כח) פרס; דיין רייך ווירד דיר ענטריסן אונד מעדיען אונד פערזיען צו טהייל ווערדן. (כט) אויף בלשאצר׳ס בעפֿעהל ווארד נון דניאל אין פורפור גקליידעט, זיין האלז מיט איינר גילדנן קעטטע געשמיקט, אונד מאן מאכטע עפֿפֿענטליך פֿאן איהם בעקאנט, דאס ער איבר איין דריט־טעל דעס רייכס דיא רעגירונג האבע. (ל) אין דערזעלבן נאכט נאך וואורדע בלשאצר, קעניג דער קאלדעער, אומס לעבן געבראכט,

ו

(א) דאז רייך פֿיהל דריוש דעם מעדיער צו, אין איינעם אלטער פֿאן צווייא אונד זעכציג יאהרען. (ב)

פירוש אבן יחייא

עליו היותו שליט בשליש המלכות כי נכנסו דבריו באזניו והול עליהם. (ל) ובאותה הלילה בעצמה נהרג בלשאצר כי אחד מעבדיו הכהו כדי למצוא חן בעיני מלך מדי ופרס.

ו (א) ודריוש המדי קבל המלכות ההוא בהיותו בן ששים ושנים

באור

פרס, פרסין לשון רבים על פריסת מלכותך ועל עם פרס ומדי לוכדיך. (ל) בה בלילא, עיין הקדמה.

ו (א) ודריוש, פה מתחלת פרשה ויו לפי רוב ספרי דניאל אשר לפנינו הנדפסים בלשון עברי, ואף שלפי

דעם דריוש וואר עס געפעללינ, הונדערט אונד צוואנציג
זאטראפען אין זיינעם רייכע אנצושטעללען, וועלכע אין
דען פראפינצען צערשטרייעט זיין זאללען· (ג) איבער
דיזע זעטצטע ער דרייא גראספעצירע (פאן וועלכען
דניאל איינער וואר)׳ דענן דיזע זאטראפן רעכענשאפט
געבן מוסטען׳ דאמיט דער קעניג קיינען שאדען לייזע.
(ד) נון איבערטראף דניאל אללע פעצירע אונד זא=
טראפען, (דא ער איינעס פארציגליכען גייסטעס וואר)
אונד דער קעניג וואר שאהן דארויף בעדאכט, איהן דעם
גאנצען רייכע פארצוזעטצען· (ה) צוואר ווינשטען יענע
פעצירע אונד זאטראפען אין דעם בעטראגען דניאל׳ס,
פאן זייטן דער שטאאטספערוואלטונג אירגענד איינע בע=
שולדיגונג אויפצופינדען; זיא קאנטען איהם אבער וועדר איי=
נעס פערברעכענס׳ נאך איינר בשולדיגונג צייהען; דא ער
זעהר טרייא וואר אונד זיך קיינר נאכלעסיגקייט נאך זאנסט
איינעס פעהלערס צו שולדן קאממען ליס· (ו) יענע שפרא=
כען דאהער: וויר ווערדן אויף דניאל קיינע בשולדיגונג
פינדן, פינדן וויר זיא ניכט אין אנזעהונג זיינער רעליגיאן·

פירוש אבן יחייא

שנים· (ב) שפר קדם דריוש וגומר נראה טוב בעיני דריוש
להקי׳ על המלכו׳ מאה ועשרים שרים כי חלק מלכותו לחלקי׳ האלה
והפקיד על כל חלק שר אחד· (ג) ועל כלם מנה והפקיד שלשה
אדונים אשר דניאל היה אחד מהשלשה למען שהשרים האלה יתנו
חשבון מכל עניני ופרטי המלכות לאדונים האלה· והמלך לא יהיה
נזוק בטורח ידיעת כל הפרטים· והדברים הכוללים ידע על פי אלה
השלשה והדבר הקשה גם ישפוט הוא ויצוה בו רצונו· (ד) אז דניאל
היה מתנצח ומתגבר על האדונים חביריו ועל השרים משועבדיו· וגם

באור

ענינו פסוק זה עוד נמשך לפרשה ה׳· מדיא, עיי׳ הקדמה·
קבל מלכותא, אזי התחילה מלכות פרס ומדי ובטלה
מלכות בבל· (ג) ועלא מנהון, למעלה מאלה· טעמא,
עצה וחשבון· (ד) מתנצח, עבור חריצתו ואמונתו במלאכתו

וְתַרְתֵּין׃ (ב) שְׁפַר קֳדָם דָּרְיָוֶשׁ וַהֲקִים עַל־מַלְכוּתָא
לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא מְאָה וְעֶשְׂרִין דִּי לֶהֱוֺן בְּכָל־מַלְכוּתָא׃
(ג) וְעֵלָּא מִנְּהוֹן סָרְכִין תְּלָתָה דִּי דָנִיֵּאל חַד מִנְּהוֹן
דִּי לֶהֱוֺן אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא אִלֵּין יָהֲבִין לְהוֹן טַעְמָא
וּמַלְכָּא לָא־לֶהֱוֵא נָזִק׃ (ד) אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דְּנָה הֲוָא
מִתְנַצַּח עַל־סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא כָּל־קֳבֵל דִּי־
רוּחַ יַתִּירָא בֵּהּ וּמַלְכָּא עֲשִׁית לַהֲקָמוּתֵהּ עַל־כָּל־
מַלְכוּתָא׃ (ה) אֱדַיִן סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא הֲווֹ בָעַיִן
עִלָּה לְהַשְׁכָּחָה לְדָנִיֵּאל מִצַּד מַלְכוּתָא וְכָל־עִלָּה
וּשְׁחִיתָה לָא־יָכְלִין לְהַשְׁכָּחָה כָּל־קֳבֵל דִּי־מְהֵימַן
הוּא וְכָל שָׁלוּ וּשְׁחִיתָה לָא הִשְׁתְּכַחַת עֲלוֹהִי׃ (ו)
אֱדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ אָמְרִין דִּי לָא נְהַשְׁכַּח לְדָנִיֵּאל

פירוש אבן יחייא

לא מצד גאוה שהיה בו שהיה מכוין להשפילם רק כי להיו' שרוח אלהי היה בו מיותר עליהם לכן בכל מעשיו היה מצליח מהם והיה מתגבר עליהם · מה שלכן המלך חשב להקי' הוא לבדו על כל המלכות כאשר עשה פרעה ליוסף · (ה) ולכן האדונים והשרים מפני הקנאה היו מבקשים למצוא עלילה על דניאל בהנהגת המלוכה כדי להלשינו למלך שאינו מצליח בכל דרכיו וכמוהו כמוהם אשר לפעמים ייטיבו ולפעמים ירעו · (ו) ובהיות שלא מצאו לו עלה בהנהג' המלכות לכן הסכימו לבקשה בדת אלוהו כדי להעבירו על דתו · בחשבם שלא ינצל מאחד משתים · אם שיעבור על דת אלוהו ולטון שהוא לא יצליחהו

באור

התנשא עצמו על כל השרים · (ה) הוו בעין עלא, תואנה היו מבקשים מדניאל למצא דבר התרשלות במשפטו · ושחיתה, דבר משחת · שלו, שגגה. וי"א שלו רישול כמו לא תשלה לא תתרשל (מר' סעדי') וכן מתורגם · (ו) להן השכחנא עלוהי, אבל נמצא עליו עלילה ע"י תורת

דְּנָה כָּל־עִלָּה לָהֵן הַשְׁכַּחְנָא עֲלוֹהִי בְּדָת אֱלָהֵהּ׃
(ז) אֱדַיִן סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא אִלֵּן הַרְגִּשׁוּ עַל־מַלְכָּא
וְכֵן אָמְרִין לֵהּ דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי׃ (ח) אִתְיָעַטוּ
כֹּל ׀ סָרְכֵי מַלְכוּתָא סִגְנַיָּא וַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא הַדָּבְרַיָּא
וּפַחֲוָתָא לְקַיָּמָה קְיָם מַלְכָּא וּלְתַקָּפָה אֱסָר דִּי כָל־
דִּי־יִבְעֵא בָעוּ מִן־כָּל־אֱלָהּ וֶאֱנָשׁ עַד־יוֹמִין תְּלָתִין
לָהֵן מִנָּךְ מַלְכָּא יִתְרְמֵא לְגֹב אַרְיָוָתָא׃ (ט) כְּעַן
מַלְכָּא תְּקִים אֱסָרָא וְתִרְשֻׁם כְּתָבָא דִּי לָא לְהַשְׁנָיָה
כְּדָת־מָדַי וּפָרַס דִּי־לָא תֶעְדֵּא׃ (י) כָּל־קֳבֵל
דְּנָה מַלְכָּא דָּרְיָוֶשׁ רְשַׁם כְּתָבָא וֶאֱסָרָא׃ (יא) וְדָנִיֵּאל
כְּדִי יְדַע דִּי־רְשִׁים כְּתָבָא עַל לְבַיְתֵהּ וְכַוִּין
פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשְׁלֶם וְזִמְנִין
תְּלָתָא בְיוֹמָא הוּא ׀ בָּרֵךְ עַל־בִּרְכוֹהִי וּמְצַלֵּא
וּמוֹדֵא קֳדָם אֱלָהֵהּ כָּל־קֳבֵל דִּי־הֲוָא עָבֵד מִן־קַדְמַת
דְּנָה׃ (יב) אֱדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הַרְגִּשׁוּ וְהַשְׁכַּחוּ לְדָנִיֵּאל

פירוש אבן יחייא

עוד· ואם שיעבור על דת המלך ובעונש החטא ההוא יומת· (ז) וזאת היא העלה כי נאספו האדונים והשרים לפני המלך· (ח) ואמרו לו איך נתיעצו כל סרכי המלכות לנדור נדר למלך ולחזק איסר שכל מי שישאל שאלה מן כל אלוה ואינושי עד שלשים יום רק ממך המלך יושלך לגוב אריות· והראו לו כי היו עושים זה לטוב למלך למען כלם יראו מלפניו לפחות קדם ימים ויסחר להם הרוש' ההוא מהעבודה ההיא כל ימי קיימם· (ט) ועתה המלך קיים האיסר ותרשום בכתב שלא

באור

אלהיו (מרשי)· (ז) הרגשו, התחברו כמו נהלך ברגש (מראבע)· (ח) אתיעטו, נתיעצו כמו עטה וטעם· לקימא קים מלכא, להחזיק בדתי מלך, כיון שמלך חדש מארץ נכריה אתה ועוד ממלכתך רופפת בידך לכן צריכה היא חזוק ותקף· אסר, כמו לאסור אסר כלומר אסור חזק

(ז) נון פֿערזאממעלטן דיא פֿעצירע אונד זאטראפן זיך בייא
דעם קעניגע׳ צו דעם זיא אלזא שפראכן: לאנגע לעבע דער
קעניג דריוש! (ח) דיא זעמטליכן שטאאטסרעטהע׳ אַגאַ׳ס׳
זאַטראַפּן׳ דעפֿטערדארע אונד פּאשן׳ זינד איבעראיינגע־
קאממן׳ דאס צור בעפֿעסטיגונג דער רעגירונג איין שארפֿר
פֿערבאָט ערגעהן מעגע: דאס יעדערמאן׳ דער בינגן דריי־
סיג טאגן אן איינן גאטט אדער מענשן (מיט אויסנאהמע אן
דיך׳ אָ קעניג!) אירגענד איינע ביטטע טהוע׳ אין דיא
לעווען־גרובע געוואָרפֿן ווערדע׳ (ט) בעשטעטיגע׳ אָ
קעניג! דאהער דיזן פֿערבאָט אונד אונטערצייכנע דאז עדיקט,
דאמיט עס אונאבענדערליך זייא׳ נאך דעם אונפֿערבריכלי־
כען פערזישן אונד מעדישן געזעטצע׳ (י) דעם צופֿאלגע
אונטערצייכנעטע דער קעניג דריוש דאז עדיקט דיזעס פֿער־
באטס׳ (יא) אלס דניאל דיא אויספֿערטיגונג דיזעס עדיקטס
פֿערנאהם׳ גינג ער אין זיין הויז (אויף דעסן זעללער ווארן
דיא פֿענסטער נאך דער געגענד ירושלם׳ס הין געעפֿנעט)
פֿיל דרייא מאל דעס טאגעס אויף זיינע קניע׳ בעטעטע
צו גאטט אונד דאנקטע איהם׳ וויא ער פֿאן יע הער צו
טהון פפֿלעגטע׳ (יב) נון דראנגן יענע מעננער בייא דניאל
איין אונד פֿאנדן איהן בעטענד אונד פֿלעהענד פֿאר זיינם

פירוש אבן יחייא

(י) ויסתכה הדת הלז׳ ויהיה כמו כדת פרס ומדי אשר לא תעבור׳
ומפני זה המלך דריוש רשם הכתב והאסר׳ (יא) ודניאל אף כי ידע
שנרשם הכתב מפני זה לא נמנע מלהתפלל לאלהיו ובא לביתו מקום
אשר בחדרו חלונות פתוחות היו שם נגד ירושל׳ ופעמים שלש היה כורע
על ברכיו ומתפלל ומוד׳ לפני אלוהו כאשר היה עושה מקדם׳ (יב)
ואז האנשים האלה נאספו ומצאו דניאל מתפלל ומתחנן לפני אלוהיו׳

באור

ואמיץ תצוה לאנשי מלכותך׳ יתרמא לגוב אריותא,
יושלך לבור אריות מקום הושלך שמה בני מות׳ (ט) די
לא תעדא, חוק ולא יעבור׳ (יא) וכוין פתיחין וגו׳,
חלונות פתוחות לו בעליתו׳ ברך וגו׳, כרע על ברכיו

גאטטע׳ (יג) הירויף טראטן זיא פֿאר דעם קעניגע הין אונד רעדעטן מיט איהם פֿאן דעם פֿערבאטע וויא פֿאלגט: האסט דוא׳ אָ קעניג! ניכט איין פֿערבאט אונטערצייכנעט, דאס יעדערמאן׳ דער בינגן דרייסיג טאגן אן איינן גאטט אדר מענשן (אויסגענאממן אן דיך׳ אָ קעניג!) איין געבעט פֿעררריכטן ווירד׳ אין דיא לעווען־גרובע געווארפֿן ווערדע? — דער קעניג ערווידערטע: דיא זאכע איזט וואהר, אונד נאך מעדישן אונד פערזישן געזעטצן אונפֿערבריכליך׳ (יד) נון פֿוהרן יענע פֿארט: דניאל, איינער דער געפֿאנגענען יודן אַכטעט וועדר דיינן בעפֿעהל נאך דאז אונטערצייכנעטע פֿערבאט׳ זאנדערן פֿעררריכטעט זיין געבעט דרייא מאל דעס טאגעס׳ (טו) אלס דער קעניג דיזעס הערטע, טיס־פֿיל עס איהם זעהר׳ אונד נאהם זיך פֿעסט פֿאר, דניאל צו רעטטן׳ ביס צום אונטערגאנג דער זאננע גאב ער זיך צוואר מיהע׳ איהן פֿרייא צו שפרעכן; (טז) אלליין דיא מעננער דראנגן אין דען קעניג זעהר אונד שפראכן: דוא ווייסט עס׳ אָ קעניג! דאס נאך מעדישם אונד פערזישם גע־זעטצע יעדעס געבאט אדער פֿערבאט, דאז פֿאם קעניגע בעשטעטיגט איזט, אונאבענדערליך זייא׳ (יז) נון בע־פֿאהל דער קעניג, דאס מאן דען דניאל האלע, אונד איהן אין דיא לעוון־גרובע ווערפֿע; צו דניאל אבר שפראך ער: דער גאטט, דעסן דיהנסטעס דוא דיך בעפֿליסן, רעטטע

פירוש אבן יחייא

(יג) ואז נקרבו ואמרו לפני המלך על אסר המלך׳ הלא אסר כתבת שכל איש שישאל מן כל אלוה או אינוש דבר רק ממך עד שלשים יום שיושלך לגוב אריות׳ ענה המלך אמת הדבר וכדת פרס ומדי אשר לא יעבור׳ (יד) אז ענו ואמרו לו כי דניאל אף שהוא מן בני הגולה מיהודה מה שלכן היה ראוי להיות נכנע לא עשה חשיבות ממך המלך

באור

והתפלל והודה לאלהיו כמו שעשה קודם לכן׳ (יג) ואמרין וגו׳ על אסר, ומדברים עם המלך על דבר מצותו ואסורו׳ יציבא מלתא, אמת הדבר: (טו) שגיא באש עלוהי

בָּעֵה וּמִתְחַנַּן קֳדָם אֱלָהֵהּ׃ (יג) בֵּאדַיִן קְרִבוּ וְאָמְרִין
קֳדָם־מַלְכָּא עַל־אֱסָר מַלְכָּא הֲלָא אֱסָר רְשַׁמְתָּ
דִּי כָל־אֱנָשׁ דִּי־יִבְעֵא מִן־כָּל־אֱלָהּ וֶאֱנָשׁ עַד־
יוֹמִין תְּלָתִין לָהֵן מִנָּךְ מַלְכָּא יִתְרְמֵא לְגֹב אַרְיָוָתָא
עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר יַצִּיבָא מִלְּתָא כְּדָת־מָדַי וּפָרַס
דִּי־לָא תֶעְדֵּא׃ (יד) בֵּאדַיִן עֲנוֹ וְאָמְרִין קֳדָם מַלְכָּא
דִּי דָנִיֵּאל דִּי מִן־בְּנֵי גָלוּתָא דִּי יְהוּד לָא־שָׂם עֲלָךְ
מַלְכָּא טְעֵם וְעַל־אֱסָרָא דִּי רְשַׁמְתָּ וְזִמְנִין תְּלָתָה
בְּיוֹמָא בָּעֵא בָּעוּתֵהּ׃ (טו) אֱדַיִן מַלְכָּא כְּדִי מִלְּתָא
שְׁמַע שַׂגִּיא בְּאֵשׁ עֲלוֹהִי וְעַל דָּנִיֵּאל שָׂם בָּל
לְשֵׁיזָבוּתֵהּ וְעַד מֶעָלֵי שִׁמְשָׁא הֲוָא מִשְׁתַּדַּר לְהַצָּלוּתֵהּ׃
(טז) בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ הַרְגִּשׁוּ עַל־מַלְכָּא וְאָמְרִין
לְמַלְכָּא דַּע מַלְכָּא דִּי־דָת לְמָדַי וּפָרַס דִּי־כָל־
אֱסָר וּקְיָם דִּי־מַלְכָּא יְהָקֵים לָא לְהַשְׁנָיָה׃ (יז) בֵּאדַיִן

פירוש אבן יחייא

ולא מהכתב אשר רשמת ושלש פעמים ביום מבקש בקשתו הידועה מאלוהיו׳ (טו) אז המלך כששמע הדבר וירע מאד בעיניו בעבור דניאל שהיה אוהב אותו׳ ועליו שם לב להצילו׳ ועד בא השמש היה משתדל להצילו׳ (טז) ואז האנשים האלה נקבצו על המלך ואמרו אליו דע כי יש דת לפרס ומדי שכל אסר וקיום שיקיים המלך אין להשיב׳ (יז) מה שהוצרך המלך להרשות שישליכו לדניאל בגוב אריות ואמר אליו אלהיך אשר אתה עובד אליו תמיד ואף בזמן כזה שאת נכנס בככך

באור

מאד הרע לו כי אהב דניאל בכל לבו׳ שם בל, שם לב בהפך התיבה וי״א כמו מדה בלו והלך (עזרא ד,כ) שאמרינן עליה בנדרים מדה זו מנת המלך בלו זו כסף גלגולתא והלך זו ארנונא׳ משתדר, משתדל בחלוף דטלנרת כמו ואלו וארו שטעם שניהם והנה. (טז) הרגישו,

מַלְכָּא אֲמַר וְהַיְתִיו לְדָנִיֵּאל וּרְמוֹ לְגֻבָּא דִּי אַרְיָוָתָא
עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּה פָּלַח־
לֵהּ בִּתְדִירָא הוּא יְשֵׁיזְבִנָּךְ׃ (יח) וְהֵיתָיִת אֶבֶן חֲדָה
וְשֻׂמַת עַל־פֻּם גֻּבָּא וְחַתְמַהּ מַלְכָּא בְּעִזְקְתֵהּ וּבְעִזְקָת
רַבְרְבָנוֹהִי דִּי לָא־תִשְׁנֵא צְבוּ בְּדָנִיֵּאל׃ (יט) אֱדַיִן
אֲזַל מַלְכָּא לְהֵיכְלֵהּ וּבָת טְוָת וְדַחֲוָן לָא־הַנְעֵל
קָדָמוֹהִי וְשִׁנְתֵּהּ נַדַּת עֲלוֹהִי׃ (כ) בֵּאדַיִן מַלְכָּא
בִּשְׁפַּרְפָּרָא יְקוּם בְּנָגְהָא וּבְהִתְבְּהָלָה לְגֻבָּא דִּי־
אַרְיָוָתָא אֲזַל׃ (כא) וּכְמִקְרְבֵהּ לְגֻבָּא לְדָנִיֵּאל בְּקָל
עֲצִיב זְעִק עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל דָּנִיֵּאל עֲבֵד
אֱלָהָא חַיָּא אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּה פָּלַח־לֵהּ בִּתְדִירָא
הַיְכִל לְשֵׁיזָבוּתָךְ מִן אַרְיָוָתָא׃ (כב) אֱדַיִן דָּנִיֵּאל
עִם־מַלְכָּא מַלִּל מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי׃ (כג) אֱלָהִי
שְׁלַח מַלְאֲכֵהּ וּסֲגַר פֻּם אַרְיָוָתָא וְלָא חַבְּלוּנִי כָּל־
קֳבֵל דִּי קָדָמוֹהִי זָכוּ הִשְׁתְּכַחַת לִי וְאַף קֳדָמָךְ מַלְכָּא

פירוש אבן יחייא

כדי לעבדו הוא יצילך׃ (יח) והובאה אבן אחת והושמה על פי הבור ויחתמהו המלך בטבעתו ובטבע׳ כל גדוליו אשר לא ישתנה רצון בדניאל כי חששו פן המלך או אחד משריו ישתנה מהרצון ההוא ויוציאוהו משם אם אולי לא ימות כל כך במהרה׃ (יט) אז הלך המלך להיכל ולן בתענית׃ וכלי זמר כמשפט המלכים לא הביא לפניו ושנתו נדדה עליו׃

באור

כמו למה רגשו גוים. (יח) וחתמה מלכא בעזקתה׃ המלך חתם טבעתו וחתמו על פי הבור׃ די לא תשנא צבו, שלא ישתנה רצונו מפני רצונם ותאותם בדניאל׃ (יט) ובת טות, לן בתענית וילן מתרגמינן ובת׃ טות, תענית כדאמרינן כל חלמא בלא טות׃ ודחון, שולחן

דיך׃ (יח) מאן בראכטע איינן שטיין, לעגטע איהן אויף
דיא מינדונג דער גרובע, אונד דער קעניג פֿערזיגעלטע איהן
מיט זיינם אייגנען זיגל אונד דעם זיגל זיינר גראסן, דאמיט
ניכט נאך מעהר מוטהוויללע אן דניאל פֿעראיבט ווירדע׃
(יט) דער קעניג בעגאב זיך הירויף אין זיינן פאללאסט, מאן
ריכטעטע קיינע טאפֿל פֿיר איהן אן, זאנדרן ער לעגטע
זיך אונגעגעסן נידער אונד האטטע איינן אונרוהיגן שלאף׃
(כ) מיט דעם אנברוך דער מארגענרעטהע שטאנד דער
קעניג אויף אונד בעגאב זיך איילענדס צור לעווען־גרובע׃
(כא) אלס ער נאהע אן דער גרובע וואר, ריף ער דעם דניאל
מיט טרויריגער שטימע צו: דניאל! דיהנער דעס לעבענ־
דיגן גאטטעס! וואר אויך יענער גאטט, דעסן דיהנסטעס
דוא דיך בעפֿליסן, זא מעכטיג, פֿאן דען לעוון דיך צו
רעטטן? (כב) דניאל אנטווארטעטע דעם קעניגע: לאנגע
לעבע דער קעניג! (כג) גאטט האט איינן ענגעל געזאנדט,
דער דען ראכן דער לעוון פֿערשלאס, דאס זיא מיך ניכט
בעשעדיגט האבן: דען פֿאר איהם ווארד איך אונשולדיג
בעפֿונדן, אונד אויך געגן דיך, אָ קעניג! האנדעלטע איך

פירוש אבן יחייא

ויהיה דחון מלשון חדוה כי הניגון משמח הנפש׳ (כ) ואז המלך
השכים בהאיר השחר׳ והלך במהירות לגוב אריות׳ (כא) ובהתקרבו
לבור קרא בצעקה לדניאל בקול מר׳ באומרו דניאל עבד האלהים חיים׳
אלהיך אשר אתה עובד אליו תמיד היה יכול להצילך מהאריות׳ (כב)
אז דניאל ספר למלך ואמר׳ (כג) אלהי שלח מלאכו וסגר פי האריות
ולא הזיקוני יען כי לפניו נמצא זכות אלי׳ ואף לפניך המלך רעה

באור

במשנה׳ כך פתרו דונש לא הביאו לפניו שולחן לאכול
(רשי)׳ ולדעת קצת כמו הדון כלומר לא הובאו מיני
זמר ושירים אצל השולחן כמשפטם׳ (כ) בשפרפרא׳
בשחר כמו ברוחו שמים שפרה׳ בנגהא, בטרם יאיר
היום׳ (כג) זכו השתכחת לי, נקי כפים מצא אותי׳
חבולה וגו׳, פשע והשחתה לא עשיתי, כי שחת עמך

אונשטרעפליך׃ (כד) דראב פרייעטע זיך דער קעניג זעהר
אונד בעפאהל, דען דניאל אויס דער גרובע הערויף צו
האָלן׃ מאן בראכטע איהן הערויף אונד פאנד ניכט דיא
מינדעסטע פערלעטצונג אן איהם, וויל ער פערטרויען
אויף זיינן גאטט האטטע׃ (כה) אויף בעפעהל דעס קע־
ניגס ווארדן יענע מעננער הערבייאגעפיהרט, דיא דען
דניאל פערליימדעט האטטן׃ מאןווארף זיא נעבסט איהרן
וייבערן אונד קינדערן אין דיא לעווען־גרובע, אונד קוים
האטטן זיא דען באדן דער גרובע ערדייכט, אלס שאהן
דיא לעוון זיך איהרער בעמעכטיגטן אונד איהרע געביינע
צערמאלמטן׃ (כו) דא שריב דער קעניג דריוש אן אללע
פעלקר אונד נאציאנן, דיא אויף דער גאנצן ערדע וואהנן,
אין איהרן שפראכן: אייער וואָהל ווערדע ערהעהעט! (כז)
איך בעפעהלע הירמיט, דאס מאן אים גאנצן אומפאנגע
מיינעס רייכס פאר דעם גאטטע דניאל׳ס ערציטטערע אונד
עהרפורכט האבע; דען ער איזט איין לעבענדיגער, עוויג
דויערנדער גאטט, דעסן רעגירונג קיינן אבברוך ליידעט,
אונד דעסן געוואלט עוויג דויערט׃ (כח) ער שיטצעט
רעטטעט, טהוט וואונדער אונד צייכן אים הימעל
אונד אויף דער ערדע, ער, דער דען דניאל פאן דען לעוון
גערעטטעט האט׃ (כט) דיזם דניאל גינג עס וואהל,
וועהרענד דער רעגירונג דריוש׳ס אונד כורש׳ס דעס פערזערס׃

פירוש אבן יחייא

לא עשיתי׃ (כד) אז המלך שמח מאד ולדניאל אמר להעלות מן גוב
האריות והועלה מן הבור ושום נזק לא נמצא בו כי האמין באלוהו׃
(כה) וצוה המלך שיובאו שם האנשים ההם שהלשינו לדניאל והושלכו
לבור הם ובניהם ולא הגיעו לתחתית האריות וכל עצמותיהם שברו כי
היו רעבי׳ גם נמקים׃ (כו) ואז דריוש כתב לכל העמים והאומות
והלשונות וגומר׃ (כז) מלפני נתנה דת שבכל ממשלת מלכותי יהיו

באור

מתרגמינן ארי חבילו עמך׃ (כד) שגיא טאב עלוהי׳
מאד הוטב בעיניו׃ והסק׳ והועל כמו ואסק שמים׃
חבל, מום׃ די הימן, יען כי האמין באלהיו׃ (כה)
די אכלו קרצוהי, אשר הלשנוהו שכל המלשין את חבירו

חֲבוּלָה לָא עַבְדֵת׃ (כד) בֵּאדַיִן מַלְכָּא שַׂגִּיא
טְאֵב עֲלוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל אֲמַר לְהַנְסָקָה מִן־גֻּבָּא וְהֻסַּק
דָּנִיֵּאל מִן־גֻּבָּא וְכָל חֲבָל לָא הִשְׁתְּכַח בֵּהּ דִּי הֵימִן
בֵּאלָהֵהּ׃ (כה) וַאֲמַר מַלְכָּא וְהַיְתִיו גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי־
אֲכַלוּ קַרְצוֹהִי דִּי דָנִיֵּאל וּלְגֹב אַרְיָוָתָא רְמוֹ אִנּוּן
בְּנֵיהוֹן וּנְשֵׁיהוֹן וְלָא מְטוֹ לְאַרְעִית גֻּבָּא עַד דִּי שְׁלִטוּ
בְהוֹן אַרְיָוָתָא וְכָל־גַּרְמֵיהוֹן הַדִּקוּ׃ (כו) בֵּאדַיִן דָּרְיָוֶשׁ
מַלְכָּא כְּתַב לְכָל־עַמְמַיָּא אֻמַּיָּא וְלִשָּׁנַיָּא דִּי־דָאְרִין
בְּכָל־אַרְעָא שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא׃ (כז) מִן קֳדָמַי שִׂים טְעֵם
דִּי בְּכָל ׀ שָׁלְטָן מַלְכוּתִי לֶהֱוֺן זָאְעִין וְדָחֲלִין מִן־קֳדָם
אֱלָהֵהּ דִּי דָנִיֵּאל דִּי הוּא אֱלָהָא חַיָּא וְקַיָּם ׀ לְעָלְמִין
וּמַלְכוּתֵהּ דִּי־לָא תִתְחַבַּל וְשָׁלְטָנֵהּ עַד־סוֹפָא׃
(כח) מְשֵׁיזִב וּמַצִּל וְעָבֵד אָתִין וְתִמְהִין בִּשְׁמַיָּא
וּבְאַרְעָא דִּי שֵׁיזִב לְדָנִיֵּאל מִן־יַד אַרְיָוָתָא׃ (כט)
וְדָנִיֵּאל דְּנָה הַצְלַח בְּמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ
פָּרְסָאָה׃

פירוש אבן יחייא

חרדים ויראים מלפני אלהי דניאל אשר הוא אלהים חיים וקיים לעולם ומלכותו לא תשחת וממשלתו עד סוף העולם׳ (כח) והוא פודה ומציל ועושה אותות ונפלאות בשמים ובארץ אשר הציל לדניאל מגוב אריות׳ (כט) ודניאל מפני זה הצליח יותר מקודם במלכו׳ דריוש׳ ואחר כך במלכות כורש הפרסי אשר היה חתן דריוש וירש המלוכה אחריו.

באור

כאלו הורגו ושוחטו דתנן קרצו ומירק אחר השחיטה (מר׳ סערי׳)׳ ולא מטו לארעית גובא, לא הגיעו לתחתית הבור׳ גרמיהון עצמותם כמו חמור גרם׳ (כד) מן קדמי וגו׳, מלפני נגזרה גזירה׳ זאעין ודחלין, פוחדים ויראים את אלהי דניאל׳ (כח) אתין ותמהין, אותות ומופתים׳ (כט) במלכות דריוש ובמלכות כורש, עיין הקדמה׳

ז

(א) בִּשְׁנַת חֲדָה לְבֵלְשַׁאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל דָּנִיֵּאל חֵלֶם חֲזָה וְחֶזְוֵי רֵאשֵׁהּ עַל־מִשְׁכְּבֵהּ בֵּאדַיִן חֶלְמָא כְתַב רֵאשׁ מִלִּין אֲמַר׃ (ב) עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוִי עִם־לֵילְיָא וַאֲרוּ אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא מְגִיחָן לְיַמָּא רַבָּא׃ (ג) וְאַרְבַּע חֵיוָן רַבְרְבָן סָלְקָן מִן־יַמָּא שָׁנְיָן דָּא מִן־דָּא׃ (ד) קַדְמָיְתָא כְאַרְיֵה וְגַפִּין דִּי־נְשַׁר לַהּ חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי־מְּרִיטוּ

פירוש אבן יחייא

ז (א) בשנת חדא לבלשאצר וגו' דניאל חלם ראה · ומראות שכלו היו על משכבו · היינו כי החלום היה בלילה בהיותו ישן על מטתו ולא ביום בהקיץ כאשר יקרה לפעמי' לנביאים מה ואז כתב החלום לאות לדור אחרון שיאמינו בו בראותם שדברי החלום מתקיימים מעט לעט וכאשר יתקיים ראש החלום ככה יתקיים סופו · (ב) רואה הייתי בחזיוני בעוד לילה לאפוקי שלא היה יום כאשר אמר לעיל · והנה ארבע רוחות השמים מוציאים ועוקרים הים הגדול ממקומו · (ג) מה שבכא הד' רוחות אלו היו עולות מן הים חיות

באור

ז (א) ראש מלין, אמר יפת ראשי דברים דבר ולא כל דברים· ולפי דעתי ככה ראשית דברי דניאל (ראבע)· (ב) וארו, ואלו כמו והנה ריש מתחלף עם למד כמו מזלות מזרות, אלמנותיו ארמונותיו· מגיחין, כמו ותגח בנהרותיך, יגיח ירדן, כלומר ישאו הרוחות העבים וישאבו מים ומכח אלה הרוחות יתיבשו מי ים הגדול, ואז החיות תעלנה (מר' סעדי')· לימא רבא, כתב הרא"בע: לא ידעתי טעם ים הגדול הלא כלם ביבשה היו וכו'· ולדעתי ענינו, שהמלכיות האלה משונות תהינה בחזקן תקפן ומדותיהן משאר מלכיות אשר היו על פני האדמה· כמו שחיות הימים משונות הנה במראיהן וסגולותיהן מחיות היער, כי ארך אריה היער הוא לערך ט' רגלים וארך

ז

(א) אים ערשטן רעגירונגסיאהרע דעם בלשאצר, קעניגס צו בבל, האטטע דניאל איין טרוים=געזיכט, ערשיינונגן זיינר איינבילדונגסקראפֿט בעשטירמטן זיין לא=גער· ער שריב דאהער זיינן טרוים נידער, דעסן אינהאלט פֿאלגענדר געשטאלט איזט· (ב) דניאל פֿינג נעמליך זא אן: מיר קאם איינסט אים נעכטליכען בילדע פֿאר, אלס ווען דיא פֿיהר הויפטווינדע דעס הימעלס דאז גראסע וועלטמעער אויפֿרעגטן· (ג) אונד אויס דעמזעלבען פֿיהר גראסע טהירע שטיגן, וועלכע פֿאן איינאנדער פֿערשידן ווארן· (ד) דאז ערשטע גליך איינם לעווען, האטטע יעדאך פֿיטטיגע איינעס אדלערס; באלד זאה איך אבר, וויא איהם דיא פֿליגעל אויסגערויפֿט ווארדן, אונד זא ווארד

פירוש אבן יחייא

גדולות והוא רמז לד' מלכיות הנזכרות במה שקדם· והנה אמר חיות סבת הוית אלו הד' מלכיות דבר מדליי מהרוח ולא אלהיי· להיות כי האומות להיותם חלק האלילים אשר הם עובדים ולא חלק ה' לא יושגחו ממנו יתברך וסבת רעתם גם טובתם היא לפי טבע אשר זה ישפיל וזה ירים בהויה והפסד· או לפי אשר יגזרו כוכבי השמים וכסיליהם· וזהו אומרו רוחות השמים שר"ל רצון השמים כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת· (ד) הראשונה כאריה והוא נבוכדנאצר אשר גבר בעולם כאריה· ובקלות תנועתו במלחמה ובנצחון היה דומה כאלו היו לו כנפי נשר שהוא העוף המעופף על כל זולת· וראיתי כי נמרטו הכנפים ההם והוקמה על הארץ על רגלים כרגלי איש· והוא משל כי בסוף המלכות נחלש ובמקום קלות התנועה בכנפי נשר בא

באור

האריות הימים, מהן (Phoca Leonina) כ' ומהן (Ph. jubata) כ"ה רגלים: (ד) קדמיתא כאריה וגו', כתב הרא"בע וז"ל: והנה האריה מלכות כשדים והגאון רב סעדיה אמר כי זאת המראה על דבר העבר והוא דבר נבוכדנצר ולבב אנוש יהב ליה ששב לדעתו זהו ומנדעי יתוב עלי, וזה

דָניאל ז:

עס פֿאַן דער ערדע ערהאָבן, מיט מענשן־פֿיסן פֿערזעהן,
אונד איהם איין מענשליכעס הערץ ערטהיילט· (ה) אונד
זיהע דא! איין צווייטעס טהיר, איינם בערן גלייך, הילט
זיך אימער אויף איינר זייטע, אונד האטטע דרייא ריב־
בען אין זיינם ראכן צווישן דען צעהנן· צו איהם שפראך
מאן: אויף! פֿערצעהרע דאז פֿלייש אין גראסער מענגע!

פירוש אבן יחייא

בדותה כבדות הליכת רגלי אנוש בערך לעופפות הנשר · ולב אדם
נתן לה במקום היות לה לב אריה · והוא משל לבלשצר אשר נחלש
לבו והיה לאבן מפחד מדי ופרס אחרי שהפס יד כתב בכותל · (ה)
והנה חיה אחרת שנית דומה לדוב ולצד אחד הוקמה · ושלש צלעות
בפיה בין שיניה · והוא משל למלכות מדי ופרס · ונדמה לדוב שאינו
לוחם כל כך כאריה להיות כי דריוש המדיי לא הוצרך לכנפי נשר ולא
לכח האריה · רק לכח דוב לנצח הכשדים ובנצחו אותם נצח כל העולם

באור

איננו נכון בעיני כי מה טעם לראות במה שעבר ומה תועלת
להזכירו ע"כ· אמנם לדעתי תפש ר' סעדי' נבוכדנצר מלך
כשדים לאות ולמופת על האומה בכללה; כיכל מה שאירע
לנבוכדנצר בפרט אירע למלכות כשדים בכלל. נבוכדנצר
בכל אשר פנה הרשיע, במלכים יתקלס לכל מבצר ישחק
וגבה רוחו ולעג לאלוה ולמדותיו הישרים; עליו אמר הנביא
(ירמי' ד· מח) עלה אריה מסובכו וגו' כאשר ידאה הנשר וגו';
כן יספרו לנו סופרים הקדמונים מעם כשדים כי היו
מעולם יושבי אוהלים נוסעים והולכים ושללו שלל
ובזה רבה וירשו משכנות לא להם וישסום וילעגו לכל מוסר
השכל טבעית ונמוסית ואלהית· עליהם אמר הנביא
(חבקוק א,ו — ט)· כי הנני מקים את הכשדים הגוי המר
והנמהר וגו' יעופו כנשר וגו'· עתרבה חלפה על נבוכדנצר
והוא היה איש נדהם תועה בלא תבונה יען כי רם לבבו
ושכח צור מעוזו; גם הכשדים היו בתכלית השפלות אחרי
כי מתו גבוריהם ואבד נצחם כמו שאמר הנביא (חבקוק
ב, 'ז') על מלכות בבל בכלל; הלא פתע יקומו נושכיך וגו'

גַּפַּ֫יהּ וּנְטִילַ֫ת מִן־אַרְעָא֙ וְעַל־רַגְלַ֫יִן כֶּאֱנָ֣שׁ הֳקִימַ֔ת
וּלְבַ֥ב אֱנָ֖שׁ יְהִ֥יב לַֽהּ׃ (ה) וַאֲר֣וּ חֵיוָה֩ אָחֳרִ֨י תִנְיָנָ֜ה
דָּֽמְיָ֣ה לְדֹ֗ב וְלִשְׂטַר־חַד֙ הֳקִמַ֔ת וּתְלָ֥ת עִלְעִ֛ין בְּפֻמַּ֖הּ

פירוש אבן יחייא

שהיו תחתיהם מתחלה וזהו אומרו לצד אחד לבד והוא צד הכשדים הוקם לכונסו׳ ואומרו כי ג׳ צלעות בפיה וכן אומרים לה קומי אכלי בשר רב הוא רמז שדריוש המדיי יתן המלכות אחריו לכורש הפרסיי חתנו ואחריו ארתחשסתא והוא אחשורוש מאסתר ואחריו דריוש שהם ג׳ מלכים גבורים אשר אכלו בשר הרבה מאויביהם ובכל אשר יפנו ירשיעו׳ ולא מנה ארתחשסתא הרביעי להיות כי אלכסנדר אכל את

באור

והיית למשסות (עיי׳ באור שם)׳ נבוכדנצר שב אחרי כן אל ד׳ בכל לבבו והודיע גבורתו לעין העמים, גם הכשדים כן כמו שאמר הנביא בסוף נבואתו על הכשדים: כי תמלא הארץ לדעת את ד׳ (שם ב׳ י״ד), וכמו שכתב הרא״בע פה וז״ל: בתחלה טורפים הכשדים הכל, אחרי כי שפלו קנו לב והיו כשאר בני אדם ע״כ׳ וזהו אשר חזה דניאל על נבוכדנצר בפרט ועל מלכותו בכלל: ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנוש יהיב ליה׳ (ה) דמיה לדוב, זהו מלכות פרס ומדי אשר השחיתה מלכות כשדים׳ ונמשלת לדוב, כדאמרינן בש״ס (ע״ז ב׳ ב) שאוכלים ושותים ומסורבלין בשר כדוב׳ ולשטר חד, ולצד אחד׳ מדינות פרס ומדי הנה בצד בבל׳ ותלת עלעין, שלוש צלעות בפיו, הנה: מלכיות מדי לודי ובבל (ראז מעדישע, לידישע אונד באבילאנישע רייך) אשר כבש כורש תחת ידו׳ ויתכן ג״כ לבאר ולשטר חד וגו׳, כלומר בתחלה התפשט כורש ודודו ארתחששתא השני אך על פאה אחת מארם וכשדים, ולא היה להם כ״א עצמות כי לא היתה נצחם שלמה; אבל אחרי כן התפשטו גדודם על כל מלכות בבל, וזהו ואכלו בשר שגיא, כלומר בשר הרבה׳ (ו) כנמר, זו מלכות יון, כי חדו מנמר פרשיו, ובשנים מעטים כבש אלעקסאנדר המאצעדאני ארצות אין מספר תחת ידו ופחדו ומוראו נפל

בִּין שִׁנַּיהּ וְכֵן אָמְרִין לַהּ קוּמִי אֲכֻלִי בְּשַׂר שַׂגִּיא׃ (ו)
בָּאתַר דְּנָה חָזֵה הֲוֵית וַאֲרוּ אָחֳרִי כִּנְמַר וְלַהּ גַּפִּין
אַרְבַּע דִּי־עוֹף עַל־גַּבַּהּ וְאַרְבְּעָה רֵאשִׁין לְחֵיוְתָא
וְשָׁלְטָן יְהִיב לַהּ׃ (ז) בָּאתַר דְּנָה חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוֵי

פירוש אבן יחייא

בשרו ונלחמו במלחמה׳ (ו) אחר כך ראיתי והנה חיה אחרת כנמר ולה כנפים ארבעה מעוף על גבה וד׳ ראשים לחיה וממשלה נתנה לה׳ והוא רמז לאלכסנדר המוקדוני שהיה משונה בצורתו להיותו נולד מכח השדים והכשופים ולכן המשילו לנמר המשונה בחברבורותיו ואמר שהיה לו ד׳ כנפים לרוב קלותו לרשת בארבע רוחות השמים בכחו׳ וד׳ ראשים

באור

על כל העמים׳ ולה גפין ארבע, אחרי כן ירחף בארבע כנפיו הם: מצרים ארם אסיא הקטנה ומאצעדאניען׳ וארבע ראשין לחיותא, אחרי מותו תחץ המלכות לארבעת ראשיו שרי חיל, הם: בטאלמעוס המלך על מצרים, אנטיגאנעס על אסיא הקטנה, זעלייקוס על ארם, פיליפוס על מאצעדאניען׃ (ז) בחזוי ליליא, שלש ראשונות ראה בלילה אחת והרביעית בלילה אחרת לפי שהיא שקולה נגד שלשתן (ויקרא רבה)׳ חיוא רביעיא׳ מפרשי הפשט אשר לפני׳ נבוכו בענין חזיון הזה, כל א׳ ידלג עם חיה זאת בדרכו אשר פנה׳ לדעת ר׳ סעדיה היא מלכות אדום, ועשרה קרנים הם: מלך קונשטאנטינא ארמאניא הונגריאה אשכנז בורגר כנען צרפת ספרד רוסייא ומלך ישמעאל שבירושלים׳ אלה י׳ מלכים נכללים באדום׳ וקרן הזעירא הוא מלכות ישמעאל שבערבייא, ותלת קרנים שנפלו, הם מלך קונשטאנטינא מלך אשכנז ומלך פרס ועילם ע״כ׳ לדעת הרא״בע היא מלכות ישמעאל, ואלה הם הקרנות: בראסן אצפהן אליען היא שבא, מיכה היא מישא, מצרים אפירקי וישמעאלים השוכנים באהלים, פלשתים אלמרבטין אלגרבר מבני חם הלבנים ומלכות כושים׳ ודבר קרן קטן עודנו עתיד וזה יהי׳ בעמוד מיכאל שר הגדול, ע״כ דבריו בקצור׳ לדעת רשי היא מלכות רומי, ועשר קרנים הם עשרה המלכים שעמדו

(ו) אלסדאן ערשיהן איין אנדערעס טהיר, אין דער געשטאלט איינעס לעאפארדן, מיט פיהר פיטטיגן אויף זיינם ריקן, אויך האטטע עס פיהר קעפפע, אונד איהם ווארדע דיא הערשאפט צו טהייל· (ז) הירויף זאה איך פערנער אים נעכטליכן געזיכטע איין פיהרטעס טהיר ערשיינן, פורכט־

פירוש אבן יחייא

לחיה רמז שחלקו מלכותו באחריתו לארבעה מלכים· והממשלה הגדולה נתנה לו לבדו כי אחרי שנתחלק המלכות לא היה דומה לו בשלטון· (ז) ואמר כך ראיתי במראות הלילה מראה והנה חיה רביעית אשר הנה בחיה הד' הזאת חזר לומר ראותו החלום במראות הלילה כאשר אמר בג' הראשונות להיותה עיקריית וגדולה מכלם

באור

לרומי עד אספסיאנוס שהחריב הבית, וקרן הזעירא הוא טיטוס שחרף וגדף כלפי מעלה ע"כ· הנה אין מן הצורך להאריך בהשגות על דבריהם, כי כל רואה מבין יראה ויבין בהשקפה ראשונה, מה שיש לעורר על פרושיהם, בשגם רוב ענין המחזה איננו נמשך היטב לבאוריהם; לכן אציגה נא לפניך קורא אהוב! גם דעתי בזה, ובחר לך את אשר תבחר· לדעתי החיה הזאת גם היא משל על מלכות אלעקסאנדר, כפי שתהיה אחרי מותו ומות שרי צבאיו, אשר להם תחלק הממלכה כמו שזכרנו למעלה (פס' ב') היינו בימי זעלייצידען בארם ופטאלמעער במצרים· לכן לא חזה החוזה מין חיה מהחיות, כי היא היא המלכות הנמר אשר כבר ראה, אך עתה גם היא נמר בסגולותיה, כי מעת ההיא והלאה נהפכה למלכות עזות נוראה ומגועלה, כי רבים ממלכי ארם ומצרים הלחיצו מאד את עמם ואת ישראל, ויסרום בשוטים למען יהיו במותר כבני תאוה· מעשי חזקם ותקפם הלא המה כתובים בדברי ימים למלכי ארם ומצרים קרא בם ותשתומם *) (עיי' הקדמה)· ועתה אבאר לך בדרך הזה כל ענין החזיון· חיוא רביעיא, כמו שאמרנו היא מלכות זעלייצידען ופטאלמעער· שלשה

---

*) S. Hederich Allgem. Weltgesch. VII. §. 710 — 850. IIX. 1 — 230.

באר׳ שרעקליך אונד מעכטיג׳ דיזעס טהיר האטטע גראסע אייזערנע צעהנע, מיט וועלכן עס אללעס צערמאלמ־טע אונד פֿערצעהרטע, דאז איבריגע אבר מיט זיינן פֿיסן טראט׳ עס וואר איבריגענס אנדערס געשטאלטעט אלס יענע פֿאר איהם ערשיהנענן טהירע, עס האטטע נעמליך צעהן הערנער׳ (ח) אלס איך דיזע הערנער גענויא בע־טראכטעטע, זא בעמערקטע איך נאך איין קליינעס האָרן אין איהרער מיטטע אויף שטייגן, פֿאר דעם דרייא יענער הערנער פֿערשוואנדן׳ דיזעס הארן האטטע אויגן, וועלכע מענשן־אויגן גלייך וואַרן, אונד איינן מונד, וועלכער שטאלצע ווארטע שפראך׳ (ט) נון זאה איך פֿערנער,

פירוש אבן יהייא

ואימה ותוקף יתר ושינים מברזל גדולים יש לה והיא אוכלת בשר הרבה ומדקה ומשברת׳ ואשר ישאר רומסת ברגליה והיא משונה מכל החיות הקודמות׳ ויש לה עשר קרנים׳ (ח) ונהיותי מסתכל היטב בקרנים

באור

ועשרים מלכים — לבד הראשון אשר כבר חזה בלילה הקודמת — היו בארם, ושלשה עשר, לבד הראשון, היו במצרים עד כי נפלו יחדיו בידי הרומיים׳ דחילה וגו׳, כמו שאמרנו רבים מהם היו בני עולה ואנשי תועבה ומרמה, פחדם ומוראם נפלו על עמם כמו פטאלמעאוס פהילאָפאטאר, הוא הי׳ רע לעמו וצורר היהודים וכדומה׳ ותקיפא יתירה, כמו אנטיאכוס הגדול אשר הרחיב מאד את גבוליו וכדומה׳ ושינין די פרזל, כי נשכו מאד את עבדיהם בנשך ובמסים למען ענותם׳ רברבן אכלה וגו׳ כמו אלעקסאנדר באַלאס וכדומה אשר על ידו נהרגים כמה גדולים וקטנים ובתוכם לאאָדיצע אחות דימעטריוס ובנו אנטיגאנוס. וקרנין עשר לה, עשרה מלכים הראשונים בארם ובמצרים, אחרי מות פטאלמעאוס הראשון וזעלייקוס הראשון שני שרי צבאי אלעקסאנדר אשר הבאנו למעלה, ואלה הם: פטאלמאוס פהילאַדעלפֿוס, פטאל׳ עפֿערגעטעס, פטאל׳ פהילאָפאטאר, פטאל׳ עפיפֿאנעס ד׳ מלכי מצרים: ומלכי ארם ששה: אנטיאכוס זאטער, אנט׳ טהייס, זעלייקוס

לֵילְיָא וַאֲרוּ חֵיוָה רְבִיעָאָה דְּחִילָה וְאֵימְתָנִי וְתַקִּיפָא
יַתִּירָה וְשִׁנַּיִן דִּי־פַרְזֶל לַהּ רַבְרְבָן אָכְלָה וּמַדֱּקָה
וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַיהּ רָפְסָה וְהִיא מְשַׁנְיָה מִן כָּל־חֵיוָתָא
דִּי קָדָמַיהּ וְקַרְנַיִן עֲשַׂר לַהּ׃ (ח) מִשְׂתַּכַּל הֲוֵית
בְּקַרְנַיָּא וַאֲלוּ קֶרֶן אָחֳרִי זְעֵירָה סִלְקָת בֵּינֵיהֵן וּתְלָת
מִן־קַרְנַיָּא קַדְמָיָתָא אֶתְעֲקַרָה מִן קֳדָמַיהּ וַאֲלוּ עַיְנִין
כְּעַיְנֵי אֲנָשָׁא בְּקַרְנָא־דָא וּפֻם מְמַלִּל רַבְרְבָן׃ (ט)

פירוש אבן יחייא.

ראיתי כי קרן אחר קטן היה עולה מביניהם· ומפניו נעקרו ג' מן הקרנים הראשונים· והנה היו עינים לקרן הזה כעיני אדם ופה מדבר

באור

קאלליניקוס, זעלייקוס צערוינוס, אנט. הגדול וזעלייקוס פהילאָפאטאַר· וקראם קרנים, כי מלכים אלה היו גבורים ומרי נפש והממלכה נכונה בידם; אבל אחרי אלה, מלכי ארם ומצרים הולכים ודלים ועמודי ממשלתם רפפו, כי גברה קנאת איש באחיו, וכבר התפשטו הרומיים בארצותם ויאחזו בם אחרי המערכה המפוארת הנקראת בשם: (Antiochinum Bellum)· (ח) קרן אחרי זעירה, הוא אנטיאכוס עפיפאנעס בן שני של אנטיאכוס הגדול, הוא הוא הרשע הנודע אשר הצר מאד את ישראל יותר מכל מלכי ארם אשר היו לפניו ולאחריו· ויקרא זעירא, א) בעבור רוחו הקטנה ונדהמת כאשר יעידו עליו ימי מותו· ב) כי היה משבויי הרומיים ומשם לוקח למלך על עמו· ותלת מן קרניתא וגו', הם אחיו זעלייקוס ובנו דעמעטריוס אשר הומתו על ידו ומלך פטאלמעאוס אשר החמיס· עיני׃ כעיני אנשא ופום וגו', ענינו, לא היה בעצמותו גבור ולא עיני איש חיל לו אשר תשוטטנה בסקירה אחת על כל צבאי המערכה, אמנם עיניו כעיני אחד בני אדם הפחותים הנה, רק בפיו ידבר גבוהה גבוהה על ד' ועל משיחו, יצא עתק מפיו לאמר: אכלה ישראל אכלם עד תומם ולא ישאר להם שם ושארית; אולם בסוף עוד הוא מדבר והנה, (ט)

חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִב
לְבוּשֵׁהּ כִּתְלַג חִוָּר וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא כָּרְסְיֵהּ
שְׁבִיבִין דִּי־נוּר גַּלְגִּלּוֹהִי נוּר דָּלִק׃ (י) נְהַר דִּי־נוּר
נָגֵד וְנָפֵק מִן־קֳדָמוֹהִי אֶלֶף אַלְפִים יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ וְרִבּוֹ

פירוש אבן יחייא

גדולות׳ (ט) והנה ראיתי שהכסאות הושלכו והישיש לבדו ישב על כסאו שלא הושלך׳ אשר לבוש הישיש כשלג לבן ושער ראשו כצמר נקי כסאו שביבי אש ואופניו אש בוער׳ (י) ונהר של אש נמשך ויוצא מלפניו׳ ואלף אלפים ישרתוהו ורבוא רבבות יעמדו לפניו׳ הוא יושב לעשות דין בספרים פתוחים׳

הנה ראה דניאל כי כסאות שרי מעלה יושלכו ארצה׳ ולא יתקיים במעלה וכבוד רק ה׳ מלך ישראל שהוא ישב קיים ונצחי על כסאו ויהיה אחרון׳ והנה רמז באומרו עתיק יומין לקדמותו יתברך והיותו מחויב המציאות וראשון׳ וכאומרו אני ראשון ואני אחרון׳ ואמר לבושיה כתלג חיור ושער, ראשיה כעמר נקא לרמוז כי האציל ממנו האור כמו שהשערו׳ הם אידים יוצאים מהאדם׳ והמלבוש הוא דמות הגוף ולא השער ולא המלבוש מעצמות הגוף׳ וככה האור נאצלת ממנו יתברך והיא מתיחסת אליו כי בה פועל ה׳ כחותיו לקיים העולם ולהעמידו׳ עוד אמר כרסיה שביבן וגו׳ שר״ל כי כסאו אשר יושב בו והאופנים אשר הם תחת כסאו אשר ברצותו ללכת ממקום למקום ילך על האופנים ההם כדמות המרכבה מהמלכים הכל הוא אש׳ והוא רמז כי כשנעתקים הכחות האלהיות

באור

חזה הוית, ראיתי כסאות משפט יכינו לשבת אלהי מרום ומרומיו במשפט׳ ועתיק יומין, השם יתעלה יראה לפניו כאיש זקן אשר אסף נסיונות הרבה, ויודע באמצעות חכמות והבחנות רבות להעמיק באמתת המשפט׳ לבושיה כתלג חיור׳ כשלג לבן לבושו, המראה הלבן אות לנפש נקיה בלא חטא ורוח מושלמה׳ שביבין די נור, שביבי אש כסאו׳ גלגלוהי נור דלק, גלגליו אש בוערה׳ ענינו, אש מחיה הוא לטובים אש אכלה לרעים׳ (י) נגד ונפק, מושך ויוצא׳ אלף אלפים וגו׳, כאשר ראה מיכה וכל צבא שמים עומדים מימינו ומשמאלו, לא נוכל לדמות

ווי מאן אייניגע טהראָנן הינזעטצטע, אונד איין עהרוויר־
דיגער גרייז זיך נידערליס, דעסן געוואנד ווייס וויא שנעע,
אונד דעסן הויפטהאאר ריין וויא וואָללע וואר; זיין טהראָן
פֿלאממטע וויא פֿייערשטראהלן, אונד דעסן רעדער וואָרן גלענ־
צענד וויא פֿייערסגלוט׳ (י) איין פֿייערשטראָם ערגאָס
זיך פֿאר איהם, ער ווארד פֿאן פֿילן טויזענדן בעדיהנט, אונד
מיריאדן ערווארטעטן זיינן בעפֿעהל׳ דאז געריכט בעגאן

פירוש אבן יחייא

ממנו יתברך להשתלח בעולמות הם על ידי ניצוצות של אש והם הכסא אליו יתברך כלומר לנושא לכחותיו לא שה' יושב על כסא חלילה׃

עוד אמר נהר די נור וגו' והוא עולם המלאכים שהם נושאי הכסא ומשמשים את ה' והרמז כי ברצותו לשלוח כחותיו בעולמות אשר תכלית ההם באור אלהיי׳ הנה נושאים המלאכים האור אלהיי ההוא ועושים רצונו יתברך עם אותו האור והכונה כי הם השלוחים וכאומרו בהם גבורי כח עושי דברו׳ וכן ראה אותם ישעיהו באופן הלז וכאומרו וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא וגומר שרפים עומדים ממעל לו והנה אחר שעצמות המשיגים הנזכ' הוא של אש כאומרו פה נהר די נור וגו' והוא קראם שם שרפים כלו' גחלת אש׳ והכונה כי הם מעצמות אותו האור אלהיי שהוא ממין כסא הכבוד ומפני כי הם נושאי הכסא שהוא נור דליק צריך שיהיו מתיחסים אליו ויהיו של אש כלומר אור לא אבל אין ספק כי אותו האור מהכסא הוא אור יותר מופלג מפני שהוא אצלו יתברך ונאצל ממנו ראשונה׳ ואחר כך נבראו המלאכי' והיו שרפים ונהר די נור כלומר אור נמשך מהאור הראשון וזהו אומרו נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי מפני שהמלאכים

באור

על יוצר הכל מימינו ומשמאלו ולא יעמוד לפניו כל יצור, אולם דברי כל אלה במשל כמעשה בני אדם (מר' סעדי')׳ דינא יתיב׳ המשפט נתישב לפניו (רשי׳) וספרין פתיחו׳ ע"ד מספרך אשר כתבת (שמות לב, לב לג) ויכתב בספר זכרון לפניו (מלאכי ג׳ טז) אין לפניו צורך וחפץ לכתוב כי אין שכחה לפני גדול עצה ורב העליליה׳ אולם במשל כתב: ויכתב בספר זכרון לפניו זה לצדיקים למען יוזכרו תמיד לפניו לטובה ועל הרשעים כתב ועם צדיקים

הירויף, אונד דיא ביכער ווארדן געעפֿנעט· (יא) זאראן זאה
איך, דאס — אָב דער שטאלצן רעדן׳ דיא יענעס האָרן
פֿיהרטע — דאז טהיר געטעדטעט׳ זיין קערפער צער=
שטעהרט אונד איין רויב דער פֿלאממע ווארד· (יב) אויך
דען איבריגן טהירן ווארדע צוואר איהרע העררשאפֿט גע=
נאממן; דאך גאב מאן איהרם לעבן איינע פֿריסט ביס צו
איינער געוויסן צייט אונד שטונדע· (יג) איך זאה נון
פֿערנער אים נעכטליכן בילדע׳ וויא יעמאנד איינעם מענ=
שען= זאהנע גלייך, אים געוועלקע דעס היממעלס ערשיהן,
זיך יענם גרייזע נעהערטע אונד פֿאר דעמזעלבן שטעהן
בליב· (יד) איהם ערטהיילטע מאן הירויף העררשאפֿט׳
ווירדע אונד רעגירונג, אונד מאכטע איהם אללע פֿעלקער
אונד נאציאנן נאך איהרן פֿערשידענן שפראכן דינסטבאר;
זיין רייך זאללטע איין עוויג דוירענדעס, אונאונטערבראָכענעס

פירוש אבן יחייא

הם חוץ ממנו יתברך ולא אלו כמו כסא הכבוד· ופירש כי הם לאלפים ורבבות בהפך דעת הפילוסוף אשר כללם בעשרה עלות ועלולי' ובסדר המרכבה הזאת ה' מסביב עולמו ויושב לדין עם הספרים פתוחים.

(יא) חזי הוית וגו' הייתי רואה אז מקול הדברים הגדולים אשר הקרן היה מדבר כי החיה נהרגה ונאבד גופה וניתן לשריפת אש והוא רמז למקדון המלכות הד' אחרי עבור זמן הרבה·

באור

אל יכתבו (מר'סעדי')· (יא) באדין מן קל מליא רברבתא
וגו'׳ חוזר לענינו הראשון עוד אנטיאכוס מדבר דברי גאות
וחמס, פתע צבה בטנו ומעיו חמרמרו ונפל למשכב· חזה
הוית עד וגו'׳ במעמד הזה ראיתיהו ימים כבירים עד שמת
בחרפה גדולה ונאבד גופו ע"י חלים רעים ונאמנים· ויהבת
ליקדת אשא׳ רמז על אש הקדחת אשר עלה כ"כ בראשו
עד שהיה כאיש אויל ומשוגע *) (עיי' הקדמה)· ואנטיאכוס
זה אות ומופת למלכות יון בכלל שנעקרה ונאבדה· (יב)
ושאר חיותא׳ עד הנה חזה בדרך פרט׳ עתה ישוטטו

---

*) S. Allg. Weltgesch. VIII. §. 31. 32.

רִבְוָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן דִּינָא יְתִב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ׃ (יא)
חָזֵה הֲוֵית בֵּאדַיִן מִן־קָל מִלַּיָּא רַבְרְבָתָא דִּי קַרְנָא
מְמַלֱּלָה חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי־קְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד
גִּשְׁמַהּ וִיהִיבַת לִיקֵדַת אֶשָּׁא׃ (יב) וּשְׁאָר חֵיוָתָא
הֶעְדִּיו שָׁלְטָנְהוֹן וְאַרְכָה בְחַיִּין יְהִיבַת לְהוֹן עַד־זְמַן
וְעִדָּן׃ (יג) חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוֵי לֵילְיָא וַאֲרוּ עִם־עֲנָנֵי
שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה הֲוָא וְעַד־עַתִּיק יוֹמַיָּא מְטָה
וּקְדָמוֹהִי הַקְרְבוּהִי׃ (יד) וְלֵהּ יְהִיב שָׁלְטָן וִיקָר
וּמַלְכוּ וְכֹל עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא לֵהּ יִפְלְחוּן
שָׁלְטָנֵהּ שָׁלְטָן עָלַם דִּי־לָא יֶעְדֵּה וּמַלְכוּתֵהּ דִּי־

פירוש אבן יחייא

(יב) ושאר החיות הסירו ממשלתם ואורך בחיים נתן להם עד זמן ועת והוא רמז לעת וזמן מוגבל וקצר אשר מלכו הג' מלכיות הקודמות ואחר כך הסירו ממשלתם׃ (יג) ועוד ראיתי במראות הלילה להיות המלכות החמישי דבר גדול וקיים אמ' בו במראות הלילה כאשר אמרו במלכות הד' כי לחשיבותו לא כללו במראה מהשלש' חיות הקודמות׃ והנה עם ענני השמים היה בו כבן אדם ועד הישיש הגיע ולפניו הקריבוהו׃ (יד) ואליו ינתן הממשלה והכבוד והמלכות׃ וכל העמים ואומות ולשונות אליו יעבדו וממשלתו ממשלת עולם אשר לא תסור כראשונים ומלכותו לא תותק׃ והוא משיח צדקנו אשר יגיע לפני ה'׃ ואליהו

באור

רעיוניו בדרך כלל על ממלכות רבות אשר תקומנה אחרי כן; וראה בחזיונו כי עוד רבות תהינה נמשלו לבהמות יער, ולא במוסר אב אך במוסרות ינהלו עמם וינהגו בכבדות עבדיהם — ע"ז ראה כי גם מהמה תסור ממשלתן, עד זמן ועידן, ענינו, עד כי רוח העת (צייטגייסט) יגבר ומאורי תבונה יהילו, לב אבן מקרבם יוסר ולב בשר יהי להם, ויהיו לאנשים, וזהו אשר חזה: (יג) וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה, ימים באים והנה עם ענני שמים, רמז כי לא יהי' עוד ענני השך, משפטי הבל ושטי כזב (פֿאראורטהיילע)

לָא תִתְחַבַּל: (טו) אֶתְכְּרִיַּת רוּחִי אֲנָה דָנִיֵּאל בְּגוֹ
נִדְנֶה וְחֶזְוֵי רֵאשִׁי יְבַהֲלֻנַּנִי:(טז) קִרְבֵת עַל־חַד מִן־
קָאֲמַיָּא וְיַצִּיבָא אֶבְעֵא־מִנֵּהּ עַל־כָּל־דְּנָה וַאֲמַר
לִי וּפְשַׁר מִלַּיָּא יְהוֹדְעִנַּנִי: (יז) אִלֵּין חֵיוָתָא רַבְרְבָתָא
דִּי אִנִּין אַרְבַּע אַרְבְּעָה מַלְכִין יְקוּמוּן מִן־אַרְעָא:
(יח) וִיקַבְּלוּן מַלְכוּתָא קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין וְיַחְסְנוּן
מַלְכוּתָא עַד־עָלְמָא וְעַד־עָלַם עָלְמַיָּא: (יט) אֱדַיִן
צְבִית לְיַצָּבָא עַל־חֵיוְתָא רְבִיעָיְתָא דִּי־הֲוָת

פירוש אבן יחייא

הנביא יקרבהו לפניו ואליו נתן הממשלה לעד ולעולם· (טו) נכרתה
רוחי תוך נרתיקה והוא הגוף ממני דניאל ומראות ראשי הבהילוני·
(טז) וקרבתי אצל אחד מן עומדים והאמת שאלתי ממנו על כל
זה שיאמר אלי ופתרון הדברים יודיעני. (יז) אלה החיות הגדולות
ההם ארבע ירמוז לד׳ מלכים שיקומו מן הארץ ושנת הקמתם תהיה

באור

המחשיכים אור חפנימי, אך השגותיהם, תהינה כעצם
השמים לטוהר· ועד עתיק וגו׳ הקרבוהי, רמז׳ את
אלהים יתהלכו כרי ארץ וידעו כי ישרים דרכי ד׳ וכל
מעשיו במשפט וברחמים, וילמדו לעשות כן· (יד) ולה
וגו׳ וכל עממיא וגו׳ יפלחון וגו׳ הטעם, חוקי ישרים
ימשלו אז בארץ׳ ויבינו המלכים וישכילו לאמים: כי
המלך לא ימשל במשפט אך המשפט ימשל
בו, מגן הוא המלך למשפט׳ והמשפט מגן
בעדו· כמו שאמר הנביא: (ישעי׳ ל״ב, א׳) הן לצדק
ימלך מלך וגו׳, ענינו, בשביל צדק ימלך מלך· ואמר
עוד: והי׳ אמונת עתך חוסן ישועת חכמה ודעת (שם טז)·
זהו מה שהבטיחנו הנביאים בימי העתיד, כי כלם
ידעו למקטנם ועד גדולם את חוקי ד׳ כי טובים המה,
ושכן במדבר משפט וצדקה בכרמל תשב, והי׳ מעשה
צדקה שלום· זהו, ימות המשיח שהבטחנו הקדושים

רייך, אונד זיינע רעגירונג אונפערלעצבאר זיין· — (טו)
דראב ווארד מיין גייסט אין זיינער קערפערהיללע מעכטיג
ערשיטטערט, אונד מיינע איינבילדונגסקראפט אין
ערשטוינן גזעטצט· (טז) איך נעהערטע מיך נון איינם
דער דא שטעהענדן אונד באט איהן, מיר איינע וואהרע
אויסקונפט איבר אללעס דיזעס צו געבן· ער קינדיגטע
מיר נון דיא בעדייטונג דער דינגע פאלגענדער מאסען
אן: (יז) „יענע גראסן טהירע, דערן אנצאהל פיהר איזט,
„זינד פיהר קעניגע, דיא אויף ערדן זיך ערהעבן ווערדן·
„(יח) נאך איהנן אבער ווערדן דיא געהייליגטן דער העהערן
„מעכטע דאז רייך עמפפאנגן, אונד עס ביס אין עוויגע
„אונדענקליכע צייטן אלס איהר ערבטהייל בעהאלטן·„
(יט) איך ווינשטע נון אויך דיא וואהרע בדייטונג דעם פיהר=
טען טהירעס צו וויסן, דאז' פערשידן פאן אללן איבריגן·
איין פורכטעררעגענדעס אנזעהן, אייזערנע צעהנע אונד
עהרנע הופן האטטע' אללעס צערמאלמטע, פערצעהרטע

פירוש אבן יחייא

סבת הראיית ולא אלהית כי לא יושגהו ממנו יתברך· (יח) אך
תקומת המלכות החמישי תהיה מאת ה׳ מן השמים כי יקבלו המלכות
הקדושי עליון ויחסנוהו עד עמוד העולם הזה ולעולמי עולמים מהעולם
הבא· (יט) ואז רציתי לעמוד על החיה הרביעית אשר היתה

באור

פה אחד, כמו שאמרו ז״ל (שבת סג ברכות לד) אין בין
עה״ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד,
ועיי׳ מה שכתב ע״ז הרמ״בם (ה׳ מלכים פ׳ יב)· (טו)
אתכרית, לשון חלוף ומכירה כמו ואכרה לי (הושע ג׳
ב׳ עיי׳ באורי שם)· כלומר, חלפה רוחי בגופי ונבהלה
מאד· בגו נדנה, הגוף לרוח כנדן לחרב כמו וישב חרב
אל נדנה (מראבע)· (טז) קרבת וגו׳, קרבתי אצל א׳
מהעומדים· יציבא, דבר נכון ואמת בקשתי לדעת
ממנו· (יח) ויקבלון, אז באחרית הימים, האומה
המתקדשת במעשי קדושי עליון תקבל המלכות, ויחסנון,
וירשוה עד עולם ועד· (יט) אדין צבית ליציבא, אז

אונד מאנכעס מיט זיינן פֿיסן צערטראט; (כ) אויך וואס
דיא צעהן הערנער אויף זיינם קאפּפֿע בעדייטן, זא וויא
יענעס אנדערע האָרן, דאז שפּעטער ענטשטאנד, פֿאר דעם
דרייא דער פֿאריגן נידערשטירצטן; דאז האָרן נעמליך,
דאז מיט אויגן פֿערזעהן וואר, איינן גראסשפּרעכענדן מונד
אונד איין גרעסליכרעס אנזעהן אלס דיא איבריגן האטטע·
(כא) (איך האטטע נעמליך געזעהן, דאס דיזעס האָרן איי־
נען קאַמפּף מיט דען הייליגן וועזן בעגאָננן אונד זיא זאגאר
בעזיגט האטטע, (כב) ביס ענדליך יענער גרייז ערשיהנן
וואר, דער דען הייליגן דער העהערן מעכטע דאז רעכט
שפּראך אונד דיא צייט הערבייאגעקאממן וואר, דא דיזע
הייליגן דאז רייך ערערבט האטטן·) (כג) יענער ערווי־
דערטע הירויף: „דאז פֿיהרטע טהיר בעדייטעט, דאס
„איינע פֿיהרטע מאכט אויף ערדן ענטשטעהן, דיא
„פֿערשידען פֿאן אללן מעכטן זיין, דיא גאנצע ערדע צער־
„ניכטן, צערשטאמפּפֿן אונד צערמאלמן ווירד· (כד) וואס
„דיא צעהן הערנער בעשריפֿט, זא בעדייטעט עס, דאס אויס
„דיזר מאכט צעהן קעניגע ענטשטעהען ווערדן, נאך דענן
„נאך איין אנדערער זיך ערהעבן, דער פֿערשידן פֿאן דען
„פֿאריגן זיין אונד דרייא קעניגע צו גרונדע ריכטן ווירד·
„(כה) דיזר ווירד שטאלצע רעדן געגן דען העכסטן פֿיהרן,
„אונד דיא געהייליגטן דער העהערן מעכטע צערניכטן;
„אויך ווירד ער צייכן אונד געזעטצע אבענדערן וואללן·
„איהם ווערדן אלזא יענע פרייז געגעבן ווערדען ביס צו

פירוש אבן יחייא

משונה מכלם· היתה לה כל המקרים שקדם· (כ) וולתם עוד ראיתי
זה שמראה הקרן הקטן יותר גדול מחברותיה. (כא) והקרן הלז
עושה מלחמה עם קדושי' ויכולה בהם. (כב) עד שבא הישיש וניתן
הדין מהטענה היא אשר טוענים עם הקרן לקדושי עליון כי הגיע

באור

הפצתי לעמוד על אמתת הענין של חיה הרביעית אחרי כי
היא משונה מאד מהקודמות· (כ) וקרנא דכא, קרן הזה
אשר עינים לו· (כא) עם קדישין ויכלין להון, כידוע

שַׁנְיָה מִן־כָּלְּהֵון דְּחִילָה יַתִּירָה שִׁנַּיהּ דִּי־פַרְזֶל
וְטִפְרַיהּ דִּי־נְחָשׁ אָכְלָה מַדֳּקָה וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַיהּ רָפְסָה׃
(כ) וְעַל־קַרְנַיָּא עֲשַׂר דִּי־בְרֵאשַׁהּ וְאָחֳרִי דִּי־סִלְקַת
וּנְפַלוּ מִן־קֳדָמַיהּ תְּלָת וְקַרְנָא דִכֵּן וְעַיְנִין לַהּ וּפֻם
מְמַלִּל רַבְרְבָן וְחֶזְוַהּ רַב מִן־חַבְרָתַהּ׃ (כא) חָזֵה
הֲוֵית וְקַרְנָא דִכֵּן עָבְדָה קְרָב עִם־קַדִּישִׁין וְיָכְלָה
לְהוֹן׃ (כב) עַד דִּי־אֲתָה עַתִּיק יוֹמַיָּא וְדִינָא יְהִב
לְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין וְזִמְנָא מְטָה וּמַלְכוּתָא הֶחֱסִנוּ קַדִּישִׁין׃
(כג) כֵּן אֲמַר חֵיוְתָא רְבִיעָיְתָא מַלְכוּ רְבִיעָאָה תֶּהֱוֵא
בְאַרְעָא דִּי תִשְׁנֵא מִן־כָּל־מַלְכְוָתָא וְתֵאכֻל כָּל־
אַרְעָא וּתְדוּשִׁנַּהּ וְתַדְּקִנַּהּ׃ (כד) וְקַרְנַיָּא עֲשַׂר מִנַּהּ
מַלְכוּתָה עַשְׂרָה מַלְכִין יְקֻמוּן וְאָחֳרָן יְקוּם אַחֲרֵיהוֹן
וְהוּא יִשְׁנֵא מִן־קַדְמָיֵא וּתְלָתָה מַלְכִין יְהַשְׁפִּל׃ (כה)
וּמִלִּין לְצַד עִלָּיאָ יְמַלִּל וּלְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין יְבַלֵּא וְיִסְבַּר

פירוש אבן יחייא

העת והמלכות ירשו קדושים׳ (כג) וכן אמר אלי החיה הרביעית מלכות רביעית תהיה בארץ משונה מכל המלכיות ויאכל כל הארץ ותדשן ותדוק אותה׳ (כד) והקרנים עשר׳ מאותו המלכות יקומו עשרה מלכים׳ ואחר יקום אחריהם הוא משונה מהראשונים ושלשה מלכים ישפיל׳ (כה) וזה האחרון ידבר דברים כנגד אל עליון ולקדושי עליונים יבלא וישחית ויחשוב לשנות מועדים ודת וינתנו בידו עד מועד

באור

שאנטיאכוס הרשע עלה לירושלים והרג צדיקים וישרים׳ (כב) ודינא יהיב, ד׳ גזר ואמר: הדין עם קדושי עליונים׳ (כה) ומלין וגו׳ אנטיאכוס הרע חרף מאד ד׳ אלהי מערכות ישראל, וישבר לוחות העדות ויבער תורת אלהים חיים׳ יבלא, יכלה קדושי עליון ובתוכם אליעזר כ״ג זקן בן תשעים שנה, וחנה עם שבעה בניה׳ הנהרגים על

לְהַשְׁנָיָה זִמְנִין וְדָת וְיִתְיַהֲבוּן בִּידֵהּ עַד־עִדָּן וְעִדָּנִין
וּפְלַג עִדָּן׃ (כו) וְדִינָא יִתִּב וְשָׁלְטָנֵהּ יְהַעְדּוֹן לְהַשְׁמָדָה
וּלְהוֹבָדָה עַד־סוֹפָא׃ (כז) וּמַלְכוּתָא וְשָׁלְטָנָא
וּרְבוּתָא דִּי מַלְכְוָת תְּחוֹת כָּל־שְׁמַיָּא יְהִיבַת לְעַם
קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין מַלְכוּתֵהּ מַלְכוּת עָלַם וְכֹל שָׁלְטָנַיָּא

פירוש אבן יחייא

מועדים וחצי. (כו) ולמשפט ישב הישיש העליון וממשלתו מהקרן ההוא יסודו להשמידו ולאבדו עד כלה׳ (כז) והמלכות והממשלה וגדולת המלכיות אשר תחת השמים תנתן לעם קדושי עליון אשר מלכותו מלכות עולם וכל הממשלות יעבדוהו וישמעו לקולו׳

הנה המלכות הרביעית הזה הוא מפורסם שהוא מלכות ההווא אשר מלך בכיפה ואחר כך נחלק לשני לאומים מתחלפים בדת׳

ומי הם אלה העשרה מלכים הוא נסתר לנו הידיעה להיות כי לא הגיע עדין הקץ למען נוכל לעשות החלוקה בזמן ולדעת מתי מלכו העשרה מלכים אלו ומי המה אלה׳ והקרן אשר יקום באחרונה וישפיל שלשה מלכים׳ אולי כי יהיה אומת גוג ומגוג אשר קבלנו שעתידה ללחום עם ישראל וה׳ ישפילנה וירשו בני ישראל מלכות העולם׳

באור

קדוש השם׳ ויסבר להשניה וגו׳, הוא בטל קרבנות שבת ומלה והעמיד צלם בהיכל ועשה כל התועבות במקדש ד׳ *) עדן, הוא שנה כמו למועדה מימים ימימה וכמו שכתבו המפרשים למעלה ד, י״ג, ועדנין, שתי שנים, ופלג עדן, חצי שנה, הרי שלשה שנים וחצי, העת שהוסר התמיד ועולת החדש ממזבח ד׳ שהי׳ מתועב בין הגוים עד שבא יהודה מכבי וסיעתו וטהרו, כמו שנאמר בפירוש ביוסיפון לרומיים וז״ל: הוא (אנטיאכוס) החמיס מקדש אל והסיר עולת הבקר וערב ממזבח ד׳ שלשה שנים וששה חדשים **)

---

*) S. 1. Macc. 1, 47 — 60. 2. Macc. 6, 1 — 18. 7, 1 — 41. S. 14. Allg. Weltg VIII. S. 17 — 26. S. 795 — 97. Nouveau Dictionnaire historique par Choudon et Delandine tome premiér. huit. edit. p. 314.

**) Joseph. jud. Krieg. B. S. 4. Allg. Weltg. VIII. S. 792.

„איינער צייט, מעהרערן צייטן אונד איינער
„האלבן צייט· (כו) אלסדאן אבר ווירד איבער איהם
„גריכט געהאלטן ווערדן: איהם ווירד דיא רעגענטשאפט
„ענטריסן, אונד ער זעלבסט ענדליך צור פערניכטונג
„אונד אויסראטטונג פערדאממט ווערדן· (כז) דיא רעגי=
„רונג, הערשאפט אונד האהייט דער געזאממטן רייכע
„אונטער דעם גאנצן הימעל ווערדן דאן יענעם פאלקע,
„דאז פאן דען העהערן מעכטן געהייליגט איזט, צו טהייל
„ווערדן, דעסן רייך נון עוויג דוירענד זיין ווירד, אונד דעם

פירוש אבן יחייא

ואומרו ויתיהבון בידיה עד עדן עדנין ופלג עידן חוזר לחיה ולא לקרן כי אחר אשר פתר ענין החיה וקרניה אמר שקדושי עליון והם יש' ינתנו ביד החיה הזאת מהמלכו' ההווה עד זמן מעידנין מיעוט רבים שנים והם ב' אלפים משנים כי אלף שנים הם עת א' ויום א' לפני ה' וכאומרו כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול. ואח"ז כי ביום אכלך ממנו מות תמות שהוא יומו של הקב"ה. ולכן לא השלים יומו אדם הראשון כי חסרו מיומו ע' שנה· ופלג עידן רצונו לומר וחלק חה מהעת הבא אחרי תום הב' עתות הקודמות· שהוא מעת הנבואה הזאת עד אלפים שנה וקצת זמן מהאלף הבא וכמו שלש מאות שנה. וזהו אשר ראה אח"כ באומרו עד ערב בקר אלפים ושלש מאות שר"ל השכוס הלז משנים·

באור

(עיי' להלן ח' י"ד)· (כו) להשמדה, המלכות הזאת נשמדה, כמו שאמרנו למעלה (פ' י"ב) שאחרי מות אנטיאכוס, מלכי זעלייצידען הולכים ודלים ולא היו עוד לתפארת, ובכלל לא היו לשם ולתהלה כ"א מאה שנים: ולהובדה עד סופא, ככה יאבדו כל המלכיות הבאות אחרי כן, כל זמן שתהינה כחיות בער· ולא זכר הפותר אותן בפירוש, כי אין צורך לזוכרן, עבור שלא תהינה משונות ביותר כחיה הרביעית· ומלכות ארם בל תהיה עוד מלכות חזקה וקימת כי פעם נפלו עם ארם בידי זאראצען פעם בידי נוצרים ופעם בידי תוגרים·*) (כז) לעם קדישי

*) Tables chronologiques par L. M. Chanden et F. A. Delandine.

(כח) „אללע הערשאפֿטן דיהנן אונד געהארכן ווערדן „״
היר שלאס נון יענער זיינע ווארטע, אונד איך דניאל עמ־
פפֿאנד איינע אונרוהע אין מיינן געדאנקן׳ אונד מיינע גע־
זיכטספֿארבע ווארד ענטשטעללט; אינדעסן בליב דיא זא־
כע אין מיינם איננערן אויפֿבעוואהרט.

ח

(א) **אים** דריטטן רעגירונגסיאהרע דעס קעניגס בלשאצר
האטטע איך דניאל איין צווייטעס טרוימגעזיכט
נאך יענעם מיר צוערשט ערשינענען׳ (ב) איך זאהע נעמ־
ליך אים געזיכטע (עס קאם מיר פֿאר, אלס ווערע איך אין דער
רעזידענץ שושן אין דער פראפֿינץ עילם) איך זייא נאהע

פירוש אבן יחייא

(כח) עד כה היה סוף דברי המלאך׳ ואני דניאל הרבה
רעיוני ומחשבותי הבהילוני וזיו פני נשתנה להיות כי הדבר שמרתי
בלבי תמיד כדי להבינו ולא יכולתי. כי הנה לא הוא ולא הבאים
אחריו ידעו הקץ וגם אשר יבואו אחרינו ויהי מה לכספנו הדבר כסוס
עגור נכספף׳

ח (א) בשנת שלש למלכות בלשצר וגו׳ ספר כי נראה אליו חזון
אחרי הנראה אליו בתחלה׳ אשר בזה הודיענו זמן התראות
החזון ההוא אליו בעצמו ולא על ידי שליח׳ (ב) ועוד ספר המקום
שנראה אליו בו החזון ההוא והו אומרו ואראה בחזון ובראותי אותו
הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה׳ כי עילם היה שם הממלכה

באור

עליונין׳, לעם קדושים הדבקים באלהים חיים כעליונים׳
(כח) וזיוי ישתנון, מראות יופי ותארי נשתנו׳ בלבי
נטרתי, צפנתי בלבבי׳

ח (א) הנראה, אשר נראה כמו העיר ההוללה, ההלכוא אתו
(מראבע)׳ (ב) ויהי, מאמר מוסגר עד ואראה;
לכן חזר ואמר ואראה בחזון׳ כדין מאמר מוסגר, כמו
ויאמר יצחק אל ישראל אביו ויאמר אבי ועוד רבים׳

לֵהּ יִפְלְחוּן וְיִשְׁתַּמְּעוּן׃ (כח) עַד־כָּה סוֹפָא דִי־
מִלְּתָא אֲנָה דָנִיֵּאל שַׂגִּיא ׀ רַעְיוֹנַי יְבַהֲלֻנַּנִי וְזִיוַי
יִשְׁתַּנּוֹן עֲלַי וּמִלְּתָא בְּלִבִּי נִטְרֵת׃

ח

(א) בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת בֵּלְאשַׁצַּר הַמֶּלֶךְ חָזוֹן
נִרְאָה אֵלַי אֲנִי דָנִיֵּאל אַחֲרֵי הַנִּרְאָה אֵלַי
בַּתְּחִלָּה׃ (ב) וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַיְהִי בִּרְאֹתִי וַאֲנִי בְּשׁוּשַׁן
הַבִּירָה אֲשֶׁר בְּעֵילָם הַמְּדִינָה וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַאֲנִי

פירוש אבן יחייא

ושושן היא העיר הראשונה וראש המלכות ההוא· עוד סיפר מהות
החזון· וזהו אומרו ואראה בחזון כאלו הייתי על אובל אולי· כי
הנה הדבר האמיתי יחול עליו שם אבל וכאומרו אבל אשמים אנחנו
שר"ל בודאי אשמים אנחנו· והדבר של ספק יחול עליו שם אולי
כי אולי הוא ככה או הפכו· והשלם הזה דניאל שהיה רואה בית
המקדש חרב היה משוטט מחשבתו בזה אם יהיה דבר אובל ואמיתי
שישיב ה' את שבות ציון· או אם יהיה דבר מוספק ואולי שלא
ישיבם לרוב חטאם· ובהיות כי ההשפעה תושפע על האדם לפי
הכנתו לכן תכף נתגלה אליו סוד כל העתיד מבנין הבית השנית
ובנין הבית העתיד אשר תהיה בנין אובל וקיים ואמיתי עומד לעד·
וזהו אומרו ואראה בחזון לפי אשר הייתי משוטט מחשבתי על אובל

באור

בראותי, אמר יפת ראה הי' במראה הנבואה כאלו הי'
בשושן וכאלו הי' על יובל אולי כי דניאל בבבל היתה
(מראבע)· **בשושן הבירה**, .זוזא עיר ממלכה היתה
לרוב מלכי פרס· **בעילם המדינה**' עילם או (Elymais)
אשר תקרא עתה (Luristan), מדינה בגליל. זוזיאנא במלכות
פרס, בין נהר איילאוס ובין אראַאַטעס· והיתה מפוארת
מאד עבור עמה (Elymäi) אשר. הפרו אדמתם, והיו בעלי
מלחמה רובי קשת והכו כל אויביהם מסביב, גם אנטיאכוס

הָיִיתִי עַל־אוּבַל אוּלָי׃ (ג) וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה
וְהִנֵּה ׀ אַיִל אֶחָד עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל וְלוֹ קְרָנָיִם
וְהַקְּרָנַיִם גְּבֹהוֹת וְהָאַחַת גְּבֹהָה מִן־הַשֵּׁנִית וְהַגְּבֹהָה
עֹלָה בָּאַחֲרוֹנָה׃ (ד) רָאִיתִי אֶת־הָאַיִל מְנַגֵּחַ יָמָּה
וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְכָל־חַיּוֹת לֹא־יַעַמְדוּ לְפָנָיו וְאֵין
מַצִּיל מִיָּדוֹ וְעָשָׂה כִרְצֹנוֹ וְהִגְדִּיל׃ (ה) וַאֲנִי ׀ הָיִיתִי

פירוש אבן יחייא

אולי שהם שני הפתים׳ (ג) ואשא עיני וגומר סיפר איכות החזון ואשא עיני הבחינה ואראה והנה איל אחד בהוא רמז למלכות פרס ומדי שהוא המלכות השני שבנו המקדש שני וזהו אומרו עומד לפני האובל כי עמידתו והוויתו מהאיל הלז אשר בנה הבית תהיה לפני ובטרם בוא הזמן העתיד אשר יבנה בו בנין הבית הקיים והאובל העומד לעד׳ או בנין האיל לא יהיה אובל רק אולי ומסופק כאשר ראינו שנחרב אחרי ת״כ שנה לבניינו׳ ולו קרנים אשר מיעוט רבים שנים והוא רמז שהמלכות הזה השני הוא משני אומות היינו פרס ומדי׳ ואומרו גבוהות רמז שיגבהו וימלכו על הכל ואומרו שא׳ גבוה מן השנית והיא העולה באחרונה רמז כי בראשונה אף כי פרס ומדי היו לעם אחד הנה המולך היה דריוש המדאי׳ ואחרי מותו מלך כורש הפרסיי ושני מלכים פרסיים אחריו ולכן נתיחס הגבהות למלכות פרס אשר יורמז בשם קרן יותר

באור

עפיפַאנעס גרשו בחרפה גדולה מעירם כאשר רצה להחמיס היכלם׳ מדינה מפוארה הזאת תקרא ג״כ עלימאטיס או (דיא עלימאישע לאנדשאפט)׳ להבדילה ממדינת עלימאיס במלכות מדי׳ בהררי אָראַנטעס בין אַטראָפּאַטענע ובין כהאָראַמיטהרענע; לכן גם פה נאמר בעילם המדינה ולא מדינת עילם כמשפט׳ א ו ב ל, כמו יובל ועל יובל ישלח שרשיו׳ האלף תחת יוד כי ישי כמו אישי (מראבע)׳ א ו ל י, או (Eulaeus) נחל נובע בהררי הצפוני של קאססאער, ויוציא מימיו תחת המעברה לפאת מערבי של עיר שושן׳ מימי נַחַל זֶה שְׁהוֹרִים הֵמָּה מאד ולא ישחיתו; לכן שמו מלכי פרס אותם בכלי כסף בנסיעתם למרחוק׳ ויתכן

אם שטראמע אולי׳ (ג) היר זאהע איך מיך אום, אונד
ווארד איינעס ווידדערס געוואהר, דער אם אופער דעס שטראמעס
שטאנד, דיזער האטטע הערנער, וועלכע זעהר האך ווארן;
דאך ווער איינעס דערזעלבן העהער אלס דאס אנדערע׃ דיז
זעס העהערע אבער קאם שפעטער הערויף׃ (ד) איך זאהע
נון, וויא דער ווידדר אום זיך שטיס, נאך וועסטן, נארדן אונד
זידן, זא דאס קיין טהיר איהם ווידערשטעהען קאנגטע, אונד
נימאנד פאז זיינר מאכט בעפרייעט ווארדע׃ זא פערפוהר
ער נאך אייגענם וויללן, אונד נאהם אימממער אן גרעסע צו׃
(ה) הירויף בעמערקטע איך איינן יונגן ציגענבאק, פאן וועס׃

פירוש אבן יחייא

מקרן ומלכות מדי׃ (ד) מה שהאיל הלז שהוא מלכות פרס ומדי היה
מנגח בכל פינות האדמה וכל חיות שהוא רמז לשאר המלכיות לא יעמדו
לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונם בכל העולם והגדיל׃ (ה) ואני
הייתי מבין וגו׳ ובהיותי מבין ומבחין היטב בעניני האיל והמלכות
הוה השני ואראה׳ כי וראה של מעלה מוסך עלמו ואחד עמו׃
והנה צפיר העזים בא מן המערב הוא רמז למלכות יון השלישי ולהיותו
כולד אלכסנדר המלך הראשון מהמלכות ההוא מכחות השדים והכשופים

באור

שע״ז נקרא אובל לשון אמרת — כמו שכתב הרב אבן
יחייא ע״ש — עבור מימיו הנאמנים אשר לא יכזבו *)׳
(ג) איל אחד, זו מלכות פרס, והקרנים גבוהות׳ מדי
ופרס גוים עצומים׃ והגבוהה וגו׳, עם פרס גדולים
וחזקים היו ע״י כורש מעם מדי׃ (ד) ימה, כורש כבש
בבל וכל הגלילות נגד פאת ימה׃ צפונה, דריוש
היסטאספעס וארתחששתא הלחים עם יון ועם עם זקיטען
בפאת הצפוני וכבשם׃ ונגבה׳ בפאה זאת תפש קאמביזעס
מצרים ואנטיאפיען ולכדם׃ והנה לא זכר פאת מזרחה, כי
כפי הידוע לנו לא לכדו הפרסיים בצד זה מאומה׃ (ה)
צפיר העזים, זה אלעקסאנדר׃ מן המערב, מאצעדאניען
היתה במערבי של פרס׃ ואין נוגע בארץ, לא ישקוט

---

*) Mannert Geogr. V. 2 H. S. 472. Funke's Real - Schul-
Lexicon. 2 T. S. 320 u. 410.

טען הערקאממענד, אונד זיך איבער דיא גאנצע ערדע פֿער-
בריימענד, אהנע דאס ער יעראך דיא ערדע בעריהרטע· איין
פֿיהלעסטיגעס הארן האטטע דיזער באק צווישן זיינן אויגן·
(ו) ער נעהערטע זיך נון יענעם הארנרייכן ווידדער, וועלכן
איך אם אופֿער דעס שטראמעס שטעהן זאהע, אונד ליף מיט
עמפערטער קראפֿט אויף איהן צו· (ז) אלס ער דען ווידדער
ערדייכט האטטע, פֿיהל ער איהן מיט וואוהט אן, שלוג
נאך איהם, צערשמעטטערטע זיינע ביידען הערנער (דער
ווידדער וואר צו שוואך איהם ווידערשטאנד צו לייסטן)ווארף
איהן צור ערדע נידער אונד צערטראט איהן, זא דאס נימאנד
דען ווידדער פֿאן זיינער געוואלט עררעטטן קאננטע· (ח)
דיזער ציגען-באק ווארד נון אונגעמיין גראס· אינדעם ער
אבער איבערמעכטיג ווארדע, צערבראך איהם דאז גראסע
הארן, אן דעסן שטעללע פֿיהר עסטיגע הערנער הערויף קא-

פירוש אבן יחייא

שעשה נקטניבור מלך מצרי׳ אביו אשר על ידם נהפך לנחש ושכב עם
כחניה ראש המלכה אשת פיליפוס המ קדני לכן יחסו לעזים ולשעירים
אשר הם חלק שמאל· מה שיאם מלכות פרס הבונה בית המקדש לאיל
זכר אילו של יצחק אשר נקרב במקום ההוא· וקראו צפיר להיותו צעיר
לימים כשגבר בעולם· בא מן המערב שמוקדוניא ארצו היא מערבית
לפירסיאה ארץ האיל הפרסיי· על פני כל הארץ כי יצא לכבוש כל
העולם: ואין נוגע בארץ כי כל המלכים נתנו לו הממשלה ואין אחד
בהם שיגע בארץ כדי למלוך עליה לפחדם ממנו להיות לו בין עיניו
קרן חזות· ר״ל שהיה תקיף בחכמתו צופה ומביט לכל ומשפיל בקרנו
ומלכותו החזק לאשר ירים ידו ורגלו· (ו) ויבוא עד האיל בעל
הקרנים וגו׳ רמז לביאת אלכסנדר בלט לבית דריוש כמתנכר לדעת את
מוצאו ואת מובאו: וירץ אליו בחמת כוחו רמז שחזר לבוא אליו
בעם כבד למלחמה: (ז) וראיתי כי תכף בהגיעו אל האיל ובטרם

באור

ולא ירגיע, בכנפי נשר ישוטט בארצות רבות וילכדן: קרן
חזות, מסובך (מראבע)· בין עיניו, בעין חכמה
ובתחבולות יעשה מלחמה. (ז) ולא היה׳ מאמר מוסגר עד
וישליכהו· (ח) הגדיל, אחרי שכבש אלעקסאנדר ארצות

מֵבִין וְהִנֵּה צְפִיר־הָעִזִּים בָּא מִן־הַמַּעֲרָב עַל־פְּנֵי
כָל־הָאָרֶץ וְאֵין נוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וְהַצָּפִיר קֶרֶן חָזוּת בֵּין
עֵינָיו׃ (ו) וַיָּבֹא עַד־הָאַיִל בַּעַל הַקְּרָנַיִם אֲשֶׁר רָאִיתִי
עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל וַיָּרָץ אֵלָיו בַּחֲמַת כֹּחוֹ׃ (ז) וּרְאִיתִיו
מַגִּיעַ ׀ אֵצֶל הָאַיִל וַיִּתְמַרְמַר אֵלָיו וַיַּךְ אֶת־הָאַיִל
וַיְשַׁבֵּר אֶת־שְׁתֵּי קְרָנָיו וְלֹא־הָיָה כֹחַ בָּאַיִל לַעֲמֹד
לְפָנָיו וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּרְמְסֵהוּ וְלֹא־הָיָה מַצִּיל
לָאַיִל מִיָּדוֹ׃ (ח) וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עַד־מְאֹד
וּכְעָצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה וַתַּעֲלֶנָה חָזוּת אַרְבַּע

פירוש אבן יחייא

עשות מלחמה חזקה כאלם האיל ונעשה מר ורך ושפל בערך הצפיר כי לא עשה מלחמה חזקה עמו כדי להשמר ממנו מפני אולשתו אם שלכן תכף הכה הצפיר היוני את האיל הפרסיי וישבר את שתי קרניו והוא רמז להשפילו את ב׳ אומות מדי ופרס שהקרן והמלכות היה שלהם יחד׳ ואף כי לפעמים כשהממלכה אחת ישבר במלחמה הראשונה עוד ישוב להתחזק ולעמוד כנגד מנגדה וישוב לאיתנה הראשון׳ ספר כי מלכות פרס לא כן עשה כי אחרי שהאיל קבל ההכאה הראשונה לא היה בו עוד כח לעמוד לפני הצפיר וזה יען כי הכהו מכה רבה והפילו ארצה ואח״כ רמסו׳ כי לא היה מציל לאיל מידו לא משאר המלכים ולא מעמיו כדי שיכול לקום עוד׳ (ח) וצפיר העזים אלכסנדר הגדיל עד מאד וכבש את כל העולם׳ וכעצמו נשברה הקרן וגו׳ ספר כי אחרי הגיע אלכסנדרוס מוקדון אל התכלית אחרון מהעולם והגדולה נשברה הקרן והמלכות הגדולה שלו כי מת חוץ לארצו מסם המות שהשקיתו׳ ותעלינה חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים שהם הד׳ מלכים שחילק להם המלוכה בחייו׳ היינו רומנום ברומה׳

באור

פרס ומדי, התגבר מאד וילך במלחמותיו עד עבר לאינדוס מקום לא הי׳ בו איש חיל מעולם׳ נשברה, אחרי כן מת׳ ארבע תחתיה, נחלקה מלכותו לארבע מחלקות (עיי׳ ז, ו)׳ לארבע רוחות השמים, מאצעדאניען

תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם׃ (ט) וּמִן־הָאַחַת
מֵהֶם יָצָא קֶרֶן־אַחַת מִצְּעִירָה וַתִּגְדַּל יֶתֶר אֶל־
הַנֶּגֶב וְאֶל־הַמִּזְרָח וְאֶל־הַצֶּבִי׃ (י) וַתִּגְדַּל עַד־
צְבָא הַשָּׁמָיִם וַתַּפֵּל אַרְצָה מִן־הַצָּבָא וּמִן־הַכּוֹכָבִים
וַתִּרְמְסֵם׃ (יא) וְעַד שַׂר־הַצָּבָא הִגְדִּיל וּמִמֶּנּוּ הֻרַים
הַתָּמִיד וְהֻשְׁלַךְ מְכוֹן מִקְדָּשׁוֹ׃ (יב) וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל־
הַתָּמִיד בְּפָשַׁע וְתַשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה וְעָשְׂתָה
וְהִצְלִיחָה׃ (יג) וָאֶשְׁמְעָה אֶחָד־קָדוֹשׁ מְדַבֵּר וַיֹּאמֶר
אֶחָד קָדוֹשׁ לַפַּלְמוֹנִי הַמְדַבֵּר עַד מָתַי הֶחָזוֹן הַתָּמִיד

פירוש אבן יחייא

אלאכאנדרוס באלכסנדריאה· אורודוס בעכו· ואנטיוכוס באנטיוכיא·
(ט) ומן האחת מהן ר"ל מן הקרן האחת היותר צעירה שבהן והוא מלכות אנטוכיא יצא מלך אחד שלא נסתפק בחלקו ותגדל אל הנגב והוא מצרים שכבש אנטיוכס· ואל המזרח והוא פרס· ואל הצבי והוא ארץ ישראל אשר צבי ויופי היא לכל הארצות. (י) ותגדל אחד עד צבא השמים שהם המין ישראלי שהוא חלק שמים כי חלק יהוה עמו· ותפל ארצה מן הצבא והוא רמז לעם רב מישראל שהרג אנטיוכוס ומן הככבים והוא רמז לקורבנו שריהם וכהניהם וזקניהם· ותרמסם והוא רמז לשעבוד אשר שעבדם בפרך· (יא) ועד שר הצבא הגדיל הוא רמז כי יתגאה על יהוה שהוא אלוהי ישראל ושרו והתמיד ממנו יתברך שהיו מקריבים ישראל בבקר ובערב הרימו ומנעו· והושלך מכון

באור

במערב אסיאטי בצפון ארם במזרח מצרים בנגב· (ט) קרן אחת, זה אנטיאכוס באשר בארנו למעלה בפ׳ זין׳ מצעירה, נלאו כותבי הקורות מלספר את רוע מזגו ונפש בהמתו· אפס קצהו תראה בדברי ימים לאומות (Allgem. Weltg. VIII. §. 28.)· ותגדל יתר וגו׳, גדול הי׳ ממלך מצרים וכבוש יכבשהו אם לא פאפיליוס מגדולי רומי יעכבהו (Ibid. §. 24.)· ואל הצבי, זה א"י צבי לכל הארצות· (י) עד צבא השמים, משל על עם ישראל·

מען, נאך דען פֿיהר זייטן דעס הימעלס הין· (ט) אויס
איינעם דערזעלבן וואוקס איין קליינערעס עמפאר, דאס זיך
אבער אימער מעהר אויסברייטעטע, נאך זידן' אָסטען אונד
נאך יענם געפריזענן לאנדע הין· (י) עס ערהאב זיך זאגאר ביס
צום הימלישן העערע הינאן, ווא עס אייניגע דיזעס העערעס
אונד דער שטערנע צור ערדע וואַרף, אונד זיא מיט פֿיסען
טראט· (יא) ענדליך ערהאב עס זיך זאגאר ביס צו יענעם
העערפֿיהרער עמפאר, דעם ער זיין טעגליכעס ענטריס, אונד
זיינן טעמפעלזיטץ אומשטירצטע· (יב) איינע געוויסע צייט
ווארד הירויף בעשטימט, וויא לאנגע דער פֿרעפֿעל איבר
דאז טעגליכע אָבזיגן, דיא וואהרהייט אין שטויב טרעטן,
אונד זיין אונטערנעהמן געלינגן זאלל· (יג) הירויף פֿער=
נאהם איך דיא שטימע איינעס הייליגן וועזענס, וועלכעס דען
אורטהיילספרעכער פֿראגטע: „וויא לאנגע זאלל דיא פֿער=

פירוש אבן יחייא

מקדשו כי החריב בית המקדש פעמים הרבה· (יב) וצבא תנתן על
התמיד וגו' הוא רמז לרשעי ישראל המשומדים אשר הם מהצבא הנז'
והם יועצים לתת הפשע על התמיד ולשחוט החזיר ולהקריבו על
המזבח· ולשליך אמת ארצה והוא הספר תורה. שההיכל הנקראת
תורת אמת להשליכו ארצה ולהעמיד תחתיו צלם בהיכל· והצבא
מהמשומדים ההם בעצתם עשתה כל הפעולות הרעות האלה והצליחה·
(יג) ואשמעה אחד קדוש מדבר וגו' ספר כי דניאל תמה תמיה גדולה
על הרעה הזאת והיה כוסף לדעת קיצו ובין כך שמע שאחד קדוש

באור

ומן הכוכבים· הרג כהני אל שמים· (יא) ועד שר צבא
הגדיל, חרף אלהים צבאות· הרם התמיד וגו', בטל
עולת התמיד ועשה כל התועבות במקדש ה' כנזכר בפר'
זין (עיי' עוד להלן פ' יד)· (יב) וצבא תנתן וגו', זמן
מועד הנתן שהיות התמיד מסולק בשביל פשע שומם זה ע"ז
כלומר שתהא ע"ז נותנת בירושלים תחת התמיד· וצבא'
זמן כמו הלא צבא אנוש עלי ארץ (רשי)· (יג) לפלמוני,
מלה מחוברת מן פלוני אלמוני (שמואל א' כא, ג): ועניננ
פה: איש נפלא ומכוסה, ונהיה כאלם אם נשאל מאתנו

„הייסונג אין ערפֿיללונג געהן? דאזטעגליכע ענטווייהעט, דער
„פֿרעפֿעל אָבזיגענד, דאז היילינטהום אונד דאז העער דער
„ערנידריגונג פרייזגעגעבן זיין? —" (יד) דיזער אנטוואר־
טעטע מיר: „ביס צווייא טויזענד אונד דרייא
„הונדערט אבענדע אונד מארגען; אלסדאן ווירד דאז

פירוש אבן יחייא

מהמלאכים הקדושים היה מדבר ומשפיע בינה למבינים עצמם אליה׳
ואז אמר אחד קדוש והוא הכחש האלהית מדניאל לפלמוני המלאך
הנעלם המדבר הנזכר המשפיע הבינה עד מתי יתמידו פרטי החזון
הלז להיות התמיד שומם בהיות הפשע גובר׳ ותנתן הקדש והוא
בית המקדש וצבא ישראל למרמס׳ (יד) ואז ענני פלמוני המדבר
ומשפיע׳ עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש׳

אמר בן יחייא הנה הפקידה אשר פקד יהוה את עמו בימי
כורש לתת להם לחם והתורה והמקדש היתה פקידה חלושה וכפי
הכנתם כי הגדולים שבישראל לא רצו לעלות מן הגלות ולא עלו עם
עזרא רק הריקים שבהם וכאומרם ז"ל לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה
כסלת נקיה׳ ולהיות כי מרשעים יצא רשע חטאו בבית שני ויענם
יהוה פעם אחר פעם ולא שבו אליו ולכן בסוף נחרב ביתו ונשרף היכלו
ונגלו ישראל בין העמים׳ ושאלת דניאל פה למלאך המדבר על ידיעת
קץ הגלות וחרבן הבית לא היה על הגזרה הפרטית מאנטיוכוס כי
ממנה נגאלו על ידי חשמונים אחרי ימים מעטים שלא יפול על זמן
כזה האמירה ואתה סתום החזון כי לימים רבים׳ רק על ידיעת
הקץ האחרון כי שם יתמו ואז ימותו כל צרות ישראל ולא ישובו עוד
לחטוא ולקבל עונש והוא בזמן ביאת המשיח׳ ואז ענהו המלאך כי
יתמיד מעת החזון ההוא עד הערב והלילה מהבקר והיום מאלפים

באור

שמו ומהותו׳ עד מתי וגו׳, שעור הכתוב: עד מתי
נפרץ החזון הקשה של תמיד ושל פשע שומם! ר"ל שיהא
תמיד מסולק והפשע משמים יהי׳ תת וקדש וגו׳, שעורו:
וקדש וצבא תת למרמס, ועניינו כפי תרגומו׳ (יד) עד
ערב בקר אלפים ושלש מאות׳ ידוע לנו מספרי חשמונאים
ומדברי ימים לעמים׳ ששתי פעמים (Allg. Wg. VIII,
§. 792. Anmerk. f) החמים אנטיאכוס המקדש וטמאהו׳

וְהַפֶּשַׁע שֹׁמֵם תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס׃ (יד) וַיֹּאמֶר אֵלַי עַד עֶרֶב בֹּקֶר אַלְפַּיִם וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנִצְדַּק קֹדֶשׁ׃

פירוש אבן יחייא

ושלש מאות שנה שאז נצדק קדש לעד ולעולם · והנה משנברא העולם עד שקם כורש הפרסי שלשת אלפים ושנ"א שנים שאז בימים ההם ומעט קודם בימי בלשאצר ודריוש ראה דניאל החזיונות האלה · נאמין כי בסוף החמשת אלפים ושבע מאות שנה לבריאת העולם בקירוב אם מעט קודם או מעט אחר כך יבוא קיצנו בעזרת ה' למען יוכלו לשבת בני ישראל בטח על אדמתם כשלש מאות שנה מהאלף הששי למען יתראה לעין כל היות האמת אתם ויהנו בגוף ונפש מן העולם הזה תחת אשר נענשו בעול גלות האומות בגוף ונפש ויהיו המאות שלשה להיות כי בסך ההוא יפול החזקה ויקומת הדבר היותו בלתי מקריי בהתמידו הסך ההוא · ואחר כך באלף השביעי יהפך העולם לתהו כאשר בתחלה כי שית שנין הוי עלמא וחד חריב והוא שנת השמיטה מהאלפים · ואין להאשים העליון על אורך הגלות בעולם הזה ועל קוצר טוב הגאולה אחר תחיית המתים · יען כי העולם הלז ההווה ונפסד הוא מז העובדי אלילים הנפסדים והעולם הנצחי הוא מישראל אשר להם הנפשות אלהיות הנצחיות · ואם ישראל נענשו בעול הגלות אפילו הריקים שבהם יהנו בטוב הגן עדן הגופני והעולם הבא הרוחני · ואותו הטוב הגופני מהעולם הזה אשר ינתן להם בסוף האלף הששי הוא לאות ומופת שהם בני עליון · ויראו כל העולם ויושבי תבל סבלותם מקדם ומעלת ישראל וישערו מטובם הגופני הטוב הרוחני אשר ירשו בני הגלות אחר המות ולנצח נצחים וכן לתת שכרו גם כן לגוף החמרי אשר קבל עונש בגלות ·

באור

פעם הא׳, הוא בעצמו כאשר שמע במלחמה במצרים תלונות אנשי ירושלים עליו, ויבא ירושלמה ויהרג ארבעים אלף פעם אחד, ויטמא המקדש ויקרב על המזבח קרבן תועבה (Ibid. §. 17.); אך כאשר יצא משם ישובו ויהרוס · ופעם השני, שתי שנים אחרי זה (Ibid. §. 792. Anm. f.), ע"י שר צבאו אפפאָללניוס (Ibid. §. 26.). מעת ההיא הוסר התמיד לגמרי עד שלש שנים ומחצה כנזכר למעלה (ז, כה) הרי ה׳ שנים ומחצה · אמנם כבר, לערך יוד חדשים

(טו) וַיְהִי בִּרְאֹתִי אֲנִי דָנִיֵּאל אֶת־הֶחָזוֹן וָאֲבַקְשָׁה
בִינָה וְהִנֵּה עֹמֵד לְנֶגְדִּי כְּמַרְאֵה גָבֶר׃ (טז) וָאֶשְׁמַע
קוֹל־אָדָם בֵּין אוּלָי וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר גַּבְרִיאֵל הָבֵן
לְהַלָּז אֶת־הַמַּרְאֶה׃ (יז) וַיָּבֹא אֵצֶל עָמְדִי וּבְבֹאוֹ
נִבְעַתִּי וָאֶפְּלָה עַל־פָּנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי הָבֵן בֶּן־אָדָם
כִּי לְעֶת־קֵץ הֶחָזוֹן׃ (יח) וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי נִרְדַּמְתִּי עַל־
פָּנַי אָרְצָה וַיִּגַּע־בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי עַל־עָמְדִי׃ (יט) וַיֹּאמֶר
הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה בְּאַחֲרִית הַזָּעַם כִּי
לְמוֹעֵד קֵץ׃ (כ) הָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם

פירוש אבן יחייא

(טו) ויהי בראותי וגו' ספר כי אחרי ראותו את החזון ביקש להבינו וראיתי שהיה עומד לנגדי כמראה גבר׳ ר"ל שהיה משגיח עליו אחד שהיה מראהו כמראה גבר והוא הקדוש ברוך הוא יתברך׳ (טז) ושמעתי שקול זה שהיה כמראה גבר אשר היה רואה אותי היותי בין אולי ובין הספקות כדי להבין החזון׳ שקרא לגבריאל ואמר אליו הבן להלז את המראה׳ (יז) ותכף בא אצל עומדי והוא רמז שהתחיל להשפיע בינה עליו אשר מצד חולשת שכלו נבעת ונפל

באור

קודם לכן, החל הצורר לקצות בישראל והרג שלשה מלאכי סנהדרין בפשע ומרמה (Ibid. §. 15.); הרי ויו שנים וד׳ חדשים שצבא וקדש הי׳ למרמס׳ היינו, אלפים ושלש מאות יום שפתר המדבר׳ וכמעט כון לחשבון זה הראבע ובעל מאור עינים בפ׳ כ"ג ע"ש׳ ויתכן עוד, שענין ערב בקר הוא׳ ערב לבד ובקר לבד, לפי עולות התמיד שהקריבו א׳ בבקר וא׳ בערב, ר"ל עד שתבא השמש ותצא אלפים ושלש מאות פעמים׳ כלומר אלף ומאה וחמשים יום או ג׳ שנים וב׳ חדשים׳ היינו׳ מעת שהוסר התמיד עד שהכה יהודה מכבי את שר צבא ליזיאס׳ ויקנא ד׳ בציון ויחמול על מקדש תפארתו׳ וזהו כונת הפותר: ונצדק קדש׳ בעת ההיא עשה ד׳ תשועה גדולה בישראל,

„הייליגטהום ווידער גערעכטפֿערטיגט ווערדן׳„ (טו) נאכדעם
איך דניאל דאז געזיכט געהאבט, ווינשטע איך איינע אויפֿ=
קלעהרונג דעסזעלבן צו פֿערנעהמען, אונד זיהע דא! איין
וועזן אין איינער מענשליכן געשטאלט שטאנד מיר געגענאיבר׳
(טז) איך פֿערנאהם דיא שטיממע איינעס מענשן אויס דער
מיטטע דעס שטראמעס אולי, וועלכער פֿאלגענדעס ריף:
גבריאל! ערקלעהרע דיזעם דיא ערשיינונג׳ (יז) ער קאם נון
אן מיינן שטאנדאָרט (איך ערשראק, אלס איך איהן אנקאממן
זאה׳ אונד פֿיהל אויף מיין אנגעזיכט) אונד שפראך צו מיר:
„מערקע דיר, אָ מענשן=זאָהן! דען דיא פֿערהייסונג ציהלט
„אויף איינע געוויסע צייט הין׳„ (יח) אינדעם ער נון מיך
זא אנרעדעטע, פֿיהל איך אין איינן טיפֿן שלאף, מיט דעם
אנטליץ צור ערדע געבייגט; הירויף בעריהרטע ער מיך, ריכ=
טעטע מיך ווידער אויף, (יט) אונד פֿוהר פֿארט: „זיהע!
„איך וויל דיר אנצייגן, וואס אם ענדע דער אונגנאדע ער=
„פֿאלגן ווירד: דען יענע בעשטיממונג ערררייכט אלסדאן איהרע
„ענדשאפֿט׳ (כ) דער הארן=שטארקע ווידדער, דען דוא זאה=

פירוש אבן יחייא

על פניו כאשר יקרה להרבה מהנביאים׳ והוא קראני לאמר הבן
בן אדם כי החזון הלז הוא יקר הערך מאד להיותו ידיעת עת הקץ׳
(יח) ואפילו שהיה עוזרני בדבורו עם כל זה הייתי נרדם נופל על
פני ארצה עד שעזרני במישוש ויגע בי ויעמידני על עומדי׳ (יט)
ויאמר אלי הנני מודיעך את אשר יהיה באחרית הזעם מהגלות האחרון
כי למועד מהגלות ההוא אשר נועד לישראל על חטאתיו יש קץ כי לא

באור

וילכו לירושלים ויהרסו במות אלילים ויטהרו המקדש,
וינתצו מזבח הראשון אשר טמאו ויבנו מזבח חדש לד׳ ויעשו
כלי מקדש זהב וכסף, ואז — לערך ד׳ חדשים אחרי
מפלת ליזיאס — התאספו עדת ישורון ויקריבו עולת
הבקר הראשון אחרי הוסרו ג׳ שנים וחצי בפי שבארנו
למעלה (ז׳ כה)׳ (יז) כי לעת קץ החזון, ענינו, לעת
מוגבל וידוע יכון החזון הזה׳ (יט) באחרית הזעם,
באחרית ימי זעם אשר על ישראל על חטאותם׳ כי למועד,

העסט, בעדייטעט דיא מעדישן אונד פערזישן קע־
ניגע׳ (כא) דער ציגען באק אבער דען קעניג צו יון;
דאז גראסע הארן צווישן זיינן אויג נעמליך, איזט דער ערשטע
קעניג; (כב) דאס צערבראכנע, אן דעסן שטעללע פיר אנ־
דרע הערנער ענטשטאנדען — עס ווערד אויס דיזער נאטיאן
פיהר קעייגרייכע ענטשטעהן, דיא איהר אבר ניכט אן מאכט
גלייך קאממן׳ (כג אם ענדע איהרער רעגירונג אבער, מיט
דעם אונטערגאנגע דער פרעפלער, ווירד איין קעניג ענטשטעהן,
פרעכן אנגעזיכטס אונד שארפזיניגן פערשטאנדעס; (כד)
,,דעסן מאכט זעהר גראס זיין ווירד, דאך ניכט אויס אייגנער
,,קראפט׳ וואונדערבאר ווירד ער פערדערבן אנריכטן אונד
,,זיין אונטערנעהמן ווירד איהם געלינגן; זעלבסט דיא מעכ־
,,טיגסטן אונד דאז פאלק דער הייליגן ווירד ער פערניכטען׳
,,(כה) מיט איבערשוועגליכעם גליקע ווירד מאנכע היטער־
,,ליסט אין זיינן הענדן גדייהען, האכמוטספאלל אונד פרייא־
,,מיהטיג ווירד ער פילע גראסן שטירצן, אונד זאגאר איבער
,,דען העכסטן געביהטער זיך ערהעבן — דאך ענדליך זעלבסט

פירוש אבן יחייא

יתמיד לנאת הרעה והזעם על ישראל׳ (כא) ויאמר לו משל האיל
אשר ראה בחזון ומשל הצפיר השעיר׳ (כב) והנשברת וגומר ר״ל
כי אחרי השבר קרן הצפיר יעמדו הד׳ מלכיות אלכסנדר׳ אבל לא
יהיה להם הכח מאלכסנדר כי לא יהיו במדרגתו וכחו׳ (כג)
ובאחרית מלכותם כשירצה ה׳ להתם ולכלות הפושעים מישראל לעונש
חטאתם יעמוד אנטיוכוס שהוא מלך עז פנים ומבין חידות שנראה כי
היה חכם גדול בחכמת הכישוף והאיצטגנינות ואף חכמתו עמדה לו
להמליכו על כל זולת ולולי רחמי ה׳ שהספילו אין כל אומה ולשון
יכול עליו׳ (כד) ועצם כחו אבל לא יהיה במדרגת הכח מאלכסנדר
כי לא אנטיוכוס שגבר בחיו ולא הד׳ מלכים יחד שמלכו אחריו הגיעו

באור

הזה קץ החזון, לעת ההיא הוא מוגבל ומכוון׳ (כא)
המלך הראשון, זה אלעקסאנדר הגדול׳ (כב) ולא
בכחו, לא בכחו יגברו מלכיות אלה כי חלשים המה ממנו,
אחרי כי יפרדו איש מאחיו ולא היה קשר האחדות במו׳

מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס׃ (כא) וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן
וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר־בֵּין עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן׃
(כב) וְהַנִּשְׁבֶּרֶת וַתַּעֲמֹדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע
מַלְכֻיוֹת מִגּוֹי יַעֲמֹדְנָה וְלֹא בְכֹחוֹ׃ (כג) וּבְאַחֲרִית
מַלְכוּתָם כְּהָתֵם הַפֹּשְׁעִים יַעֲמֹד מֶלֶךְ עַז־פָּנִים
וּמֵבִין חִידוֹת׃ (כד) וְעָצַם כֹּחוֹ וְלֹא בְכֹחוֹ וְנִפְלָאוֹת
יַשְׁחִית וְהִצְלִיחַ וְעָשָׂה וְהִשְׁחִית עֲצוּמִים וְעַם־
קְדֹשִׁים׃ (כה) וְעַל־שִׂכְלוֹ וְהִצְלִיחַ מִרְמָה בְּיָדוֹ
וּבִלְבָבוֹ יַגְדִּיל וּבְשַׁלְוָה יַשְׁחִית רַבִּים וְעַל־שַׂר־שָׂרִים

פירוש אבן יחייא

לכח אלכסנדר· ונפלאות ישחית והם הענינים הקשוטים שבמקדש אשר היו אצלם לנפלאות ועם כל קוטאו בזה הצליח ועשה יותר רעה כי השחית עצומים והם ישראל גוי גדול ועצום· ועם קדושים והם בני אהרן הקדושים כהני יהוה· (כה) ועל שכלו וגו' ר"ל כי לפי שכלו ולפי אשר יחשוב הוא מצליח להיות מרמה בידו הייכו להיותו ערום מה שעל כן יתגאה אחד ובלבבו יגדיל· ובשלוה ישחית רבים כי להיות בני אדם חשובים לפניו כחגבים· בהיותם בשלוה עמו על לא חמס בידם ישחיתם· וגאותו יעוררהו לעמוד גם כן על שר השרים והוא ה' מלך המלכים יתברך כי יבטל התמיד ומילה ושבת· מה שעל כן באפס יד ישבר כי ה' ימיתנו באפס ובאין יד בן אדם וכאשר קרה כי נחלה בהשגחה מחולי רע· ולצעקת פיל אחד נהפך רכבו ונפל בארץ ונשברו

באור

(כג) כהתם הפושעים, כשיגיע הזמן שיתמו פושעי ישראל· מלך עז פנים, זה אנטיאכוס כאשר בארנו· (כד) ולא בכחו, אך במרמה וחלקלקות יצליח, במרמה לקח עם מצרים ותחפנחס לו לעם, בחלקלקות לשונו דבר עם פהילאָפאטאָר והחמים אותו ואת עמו ואת ארצו (ibid. §. 16.) (כה) ועל שכלו, כמו הוקם על ועניגו, במעלת הצלחתו· והצליח מרמה, גם מרמה אחרת יצליח בידו, בבואו לשערי ירושלים דבר שלום וטוב עם שרי העיר אחרי כן הרג וישומם הכל (1. Macc. 1 §. 30. 31.)·

יַעֲמֹד וּבְאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר׃ (כו) וּמַרְאֵה הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר
אֲשֶׁר נֶאֱמַר אֱמֶת הוּא וְאַתָּה סְתֹם הֶחָזוֹן כִּי לְיָמִים
רַבִּים׃ (כז) וַאֲנִי דָנִיֵּאל נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי יָמִים וָאָקוּם
וָאֶעֱשֶׂה אֶת-מְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל-הַמַּרְאֶה
וְאֵין מֵבִין׃

ט

(א) בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ בֶּן-אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִזֶּרַע מָדָי
אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים׃ (ב)
בִּשְׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר

פירוש אבן יחייא

עצמותיו׃ (כו) ומראה הערב וגו' אחרי שביאר לו כל פרטי החזון הנה כסה ממנו ביאור הקץ באומרו ומראה הערב והבקר אשר נאמר אמת הוא׃ ר"ל הוא דבר שנמסר לה' אלהים אמת ואין זולתו אשר ידעה ולכן סתום החזון בידיעת זה ואל תבקשהו כי הוא דבר שיהיה לימים רבים ואין לגלותו׃ אבל הדברים אשר יהיו לימים מעטים מהמלכיות כבר ביארתים אליך מה שלכן אגזור אומר אני המדבר כי דניאל אף כי נתגלה אליו הקץ במשל הנה לא ידע מעולם אמיתות הנמשל ממנו וכל אשר אמרו בו המפרשים הקודמים ואשר אמרתי אני ויאמרו הבאים אחרי. הוא כלכלוך השום עבור כי כן נלכלך׃ ואין לנו בו ידיעה אמיתית׃ ואף שגדול דור אחר במקרה יבין הנמשל מהקץ הנה הבורא ית' מונע ממנו הכתובה על ספר וכאשר קרה ליעקב אבינו באומרו האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אליכם באחרית

באור

שר שרים, זה השם יתעלה׃ ובאפס יד ישבר, בסוף כאשר רצה פעם שלישית לעלות לירושלים להשמידם עד תומם׳ ויהי בדרך ויפול מעל מרכבתו ויחלה וימות בחרפה גדולה׃ (Joseph jud. Kr. B. 12. K. 13. Allgem. Weltg. VIII. §. 31, 32.) (כז) נהייתי ענין שבר, נצטערתי ונדכתי על הפרענות עתידה לבא (מרשי)׃ ואין מבין, אין איש מבין שאני נדכא ונחלה, כי התחזקתי לפני השרים (מהנ"ל)׃

„אויס אָהנמאכט אונטערליגן· (כו) יענעס געזיכט· אין
„וועלכעם פֿאן איינעם געוויסן אבענדע אונד מארגען דיא פֿער־
„הייסונג געוועזן, איזט וואהרהייט; פֿערשליסע דאהער דיא
„וויי‍זזאגונג אין דיינעם הערצן: אויף איינע שפעטע צייט
„טריפֿט זיא איין· —" (כז) דארויף בליב איך, דניאל,
וועהרענד אייניגער צייט שוואך אונד ענטקרעפֿטעט; ענדליך
אבער מאכטע איך מיך אויף, אונד זא זעהר מיך אויך יענעס
געזיכט אין ערשטוינען געזעטצט האטטע, שיקטע איך מיך
דענאך ווידער צור פֿערוואלטונג דער קעניגליכן געשעפֿטע,
זא דאס עס נימאנד מערקטע·

ט

(א) **אים ערשטן רעגירונגסיאהרע דעס דריוש זאהן אַחשורש**
פֿאן מעדישער אבקונפֿט, וועלכער דיא רעגירונג
דעס כלדעאישן רייכס ערהילט, (ב) אים ערשטן יאהרע זיינער

פירוש אבן יחייא

הימים· ואחז"ל ביקש יעקב לגלות הקץ לבניו ונתכסה ממנו והתחיל
ליסרם ולברכם כאומרו ראובן בכורי אתה וגומר· (כז) ואני דניאל
וגו' סיפר כי נהיה ונחלה ימים לרוב סבירת אומרו על ההתגברו'
שהתגבר שכלו בעת החזון ההוא ועם כל זה קמתי לעשות מלאכת
המלך בהיותי תמיד משתומם על המראה שהוא אותו החלק מהחזון
מידיעת הקץ אשר לא פירשו המלאך ואין מבין כי גם נתנה לגדולי
ישראל לפרשה ולא יכולו·

ט (א) בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש וגומר הנה דריוש זה
אינו דריוש בן אחשורוש אשר לקח אסתר· כי אותו מלך על כל
הגוים כאשר ירש הממלכה כלה מאביו אחשורוש הנקרא ארתחשסתא
המולך מהודו ועד כוש אשר הוא ירשה מכורש מלך פרס· והוא כורש
ירשה מדריוש זה שהיה חמיו ומלך מסכן וליקנותו הומלך על מלכות כשדים
אשר הוא מלכות נבוכדנאצר המולך על כל הארץ· (ב) בשנת אחת וגו' ביאר

באור

ט (א) **לדריוש**, עיי' הקדמה· (ב) **בינותי** בספרים
וגו' שבעים שנה וגו', לפי דעת כל המפרשים, טעה
דניאל בענין הכתוב ובחשבון שבעים שנה· ידמה שהפקידה

רעגירונג אלזא דאכטע איך איינסט איבער דיא אנצאהל דער יאהרע נאך, וועלכע, צופאלגע דער געטטליכן פערהייסונג אן דען פראפעטן ירמיה, דיא צערשטערונג ירושלם'ס בעענדיגן זאללטן אונד דערן אנצאהל זיבענציג זינד ׳ (ג) איך וואנדטע הירויף מיין אנגעזיכט צו גאטט דעם אללמעכטיגן, אום פאר איהם

פירוש אבן יחייא

כי הזמן מהשנה אחת מדריוש אשר בו קרה אליו הנמשך אינו השנה הראשונה למולכו במלכות הקטן שירש אביו׳ אבל השנה האחת למלכו כאשר הומלך על מלכות כשדים שהוא מלכות כל העולם ׳ ולכן כתב בשנת אחת כעמים ׳ אני דניאל בקשתי להבין דבר מתוך דבר בידיעת מספר

באור

הנאמרה מפי ירמיה (כט י׳): לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם, על בנין המקדש נאמר, ואע״פכ טעה והחל למנות שבעים שני החרבן מעת שהוליך נ״נ את יהויקים לבבל עד שנה אחת לכורש; אבל באמת הפקידה נאמרה על ישראל, וחשבון שבעים שנה החלה מעת שנתפס צדקיהו, י״ח שנים אחר גלות יהויקים, עד שנת תרתין לדריוש הפרסי, ואז באמת בנו המקדש כמו שמפורש בעזרא ׳ כן דעת כל המפרשים אשר לפני, והוא מדרש חז״ל (מגילה יב) ׳ אמנם כבר תמה ר׳ יהודה הלוי, הובא בראב״ע, לאמר: איך יטעה דניאל החכם החוזה בי״ט שנים? — ואני אוסיף עוד ואומר: איך ישגה ברואה, יטעה בענין הכתוב׳ תינוקות בית רבן ידעו? הלא בפירוש נאמר שם: והקמותי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל מקום הזה׳ מזאת ומכל הפרשה שם נראה בפירוש שהפקידה נאמרה על השבתם לארץ, וכן נראה מירמי׳ (כה יא יב) ומדברי ימים ב׳ (לו כו)? — עוד זאת יש להעיר על דברי המפרשים שעיקר הפקידה של שבעים שנה הי׳ למלאות לחרבות ירושלים בשנת תרתין לדריוש׳ א״כ מדוע נאמר בראש עזרא ובסוף ד״ה בימי כורש: לכלות דבר ד׳ מפי ירמיה וגו׳, יותר הי׳ ראוי לאמר כן בימי דריוש (עזרא ה׳), בעת שכלו שבעים שנה של חרבן הבית ובנו מקדש אל? — לכן נראה לדעתי׳ שלא טעה דניאל כלל וכלל, לא בענין הכתוב ולא בחשבון

הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְמַלְּאוֹת לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַםִ שִׁבְעִים שָׁנָה׃ (ג) וָאֶתְּנָה

פירוש אבן יחייא

השנים אשר היה דבר יהוה אל ירמיה שנדר למלאת מעט חורבות ירושלם אחרי עברו ע' שנה· וראוי לדעת זמן הע' שנה אם מתחיל ממלכות כשדים· או מעת הגלות· (ג) ואתנה את פני אל יהוה האלהים· שהוא אדון שלי ביחוד אף כי אלהותו מתפשט בכל הארץ· לבקש ממנו הידיעה הזאת בתפלה ותחנונים בצום ושק ואפר למען דעת אם האיחור הוא מפני שעדין לא הגיע העת· או

באור

השנים, ע"פי מה שאמרנו פעמים רבות בבאורנו לתרי עשר, שרוב נבואות נביאינו הקדושים על תנאי הנה נאמרות, כלומר אם ייטיבו ישראל דרכיהם ויישרו אורחותיהם; אז יקבלו כל הטוב הנאמר מאתו יתברך, ואם לא אזי רק יקבלו כפי העת כפי הכנותיהם וכפי מעלליהם· ועתה נאמר שכבר בימי הכורש היתה העת המכונת מאתו יתברך, עת הבנות ירושלים ומקדש אל ועת השבתם לאדמתם; אמנם המה לא היו מוכנים וראוים לגאולה שלימה, כמו שנראה מירמי' וחגי שאף בבית שני עדן לא היו מושלמים, וכמו שכתב הכוזרי (מאמר שני יג) וז"ל: "כבר הי' הענין אלוקי מזומן לחול (בבית שני) כאשר בתחלה, אלו היו מסכימים כלם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו קצתם ונשארו רובם וגדוליהם בבבל וכו'" ואמר עוד שם: "שבואו ענינים הקוצרים מפני קצורם כי הענין אלוקי איננו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו אם מעט ואם הרבה" ע"ש ותמצא נעם· ומעתה דניאל החוזה בנה בספרים, וראה שעברו שבעים שנה הנגזרים על עם בבל וכשדים (ירמי' כה יב); ראה שעברו שבעים שנה הנאמרים על גלות ישראל (שם כט יוד); ראה שעברו שבעים שנה של פקידת הארץ ימי שבתותיה (ד"ה ב, לו, כא עיי' רשי שם); ע"ז שפט בעין שכלו שעת הזאת ודאי היא העת המכונת משם יתעלה להבנות המקדש וחרבותיה, אך ראה שאין דורו ראוי לכך, לכן התחנן ובכה·

אֶת־פָּנַי אֶל־אֲדֹנָי הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה
וְתַחֲנוּנִים בְּצוֹם וְשַׂק וָאֵפֶר׃ (ד) וָאֶתְפַּלְלָה לַיהוָה
אֱלֹהַי וָאֶתְוַדֶּה וָאֹמְרָה אָנָּא אֲדֹנָי הָאֵל הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
מִצְוֺתָיו׃ (ה) חָטָאנוּ וְעָוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ וּמָרָדְנוּ וְסוֹר
מִמִּצְוֺתֶךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ׃ (ו) וְלֹא שָׁמַעְנוּ אֶל־עֲבָדֶיךָ
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּשִׁמְךָ אֶל־מְלָכֵינוּ שָׂרֵינוּ
וַאֲבֹתֵינוּ וְאֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ׃ (ז) לְךָ אֲדֹנָי
הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה לְאִישׁ יְהוּדָה
וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּרֹבִים וְהָרְחֹקִים
בְּכָל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתָּם שָׁם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר
מָעֲלוּ־בָךְ׃ (ח) יְהוָה לָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים לִמְלָכֵינוּ
לְשָׂרֵינוּ וְלַאֲבֹתֵינוּ אֲשֶׁר חָטָאנוּ לָךְ׃ (ט) לַאדֹנָי

פירוש אבן יחייא

ספק כי הגיע העת שמא גרם החטא׳ וירפא הדבר בתפלות ותשובה ומעשים טובים׳ (ד) ואתפללה ליהוה אלהי שיקרב הקץ ויחלה חורבות ירושלם אחרי אשר התודיתי בעד עמי ישראל ואומרה אנא יהוה האל הגדול והנורא והנה חסר הכתרו יתברך שם הגבורה להיות כי אמר גוים משעבדים בבניו ואיה גבורותיו ולכן אמר גדול ונורא ולא הזכיר שם גבור שומר הברית לשומרי מצותיו כי נותן להם שכר המצות שעושים ושומר החסד לאוהביו׳ כי אוהבי יהוה כל מעשיהם יהיו לשם שמים ולכן כל פעולותיהם הגופניות יקראו מצות ולכן יהוה נוהג עמהם מדת החסד שהוא לפנים משורת הדין׳ (ה) חטאנו במעשה וכאומר ובדרך חטאים לא עמד עוינו בדבור וכאומרו ובמושב לצים לא ישב׳ והרשענו במחשבה וכאומרו אשר לא הלך בעצת רשעים׳ ומרדנו כי כלם אלה עשינו במזיד׳ וסור ממצותיך וממשפטיך כי פשענו וכיוונו כדי להכעיסך לסור ממצותיך׳ (ו) וכל זה עשינו

באור

(ה) וסור, שם הפועל כמו זכור את יום השבת, והטעם,

צו בעטען אונד צו פֿלעהען, פֿאסטענד אונד אין זאק' אונד אשע געהיללט׳ (ד) איך פֿלעהטע אלזא צום עוויגן מיינם גאטטע, בייכטעטע אונד שפראך: אָ העדר! גראסר אונד פֿורכטבארער גאטט! דער דוא דיין בינדניס אונד דיינע טרייע העלטסט, דענן דיא דיך ליבן אונד דיינע געבאטע ערפֿיללן! (ה) וויר זינדיגטן, פֿרעפֿעלטן, פֿערגינגן אונס אונד געריהטן אויף אבוועגע, אינדעם וויר פֿאן דיינן געבאטען אונד געזעטצען וויכן׳ (ו) אונד דיינען דינערן, דען פראפֿעטן ניכט געהארכטן, וועלכע אין דיינעם נאמן צו אונזערן קעניגן, אָבערן אונד פֿארעלטערן זא וויא צום געמיינן פֿאלקע גערעדעט האטטן׳ (ז) דייז, אָ העדר! איזט דיא גרעכטיגקייט, אונזער דיא שאַאם; אונזער, דער מעננער אין יהודה, דער איינוואהנער ירושלמ׳ס אונד דעס גאנצן ישראל, זא וואהל דער נאהען, אלס אויך דער ענטפֿערנטן, אין אללען לענדערן, וואהין דוא זיא איהרעס פֿרעפֿעלס וועגן, דען זיא געגן דיך פֿעראיבט, פֿערטרייבען ליסעסט׳ (ח) יאַ העדר, אונזער איזט דיא שאאם, אונזערר קעניגע, אָבערן אונד אַהנען, דיא וויר געגען דיך געזינדיגט האבן׳ (ט) דעס העררן אונ־

פירוש אבן יחייא

אחרי התראו' רבות מנביאיך אשר לא שמענו אל עבדיך הנביאים אשר דברו בשמך לכלנו׳ הן לגדולים מלכינו ואבותינו והם זקני העם׳ והן לפחותים כי גם דברו והתרו לעם הארץ׳ (ז) מה שלכן לך יהוה הצדקה כי בצדק שפטת עמך ישראל בשפטים גדולים׳ ולנו הפחותים איש יהודה ויושבי ירושלם וכל ישראל וגומר בכל הארצות אשר הדחתם שם׳ הבושת במעל אשר מעלנו בך והבן כי דניאל לענותנותו השים את עצמו בחברת ישראל הפחותי׳ ולכן אמר בלשון מדבר בעדו לנו׳ האמנם כאשר ביאר סבת הבושת והוא מפני המעל׳ דבר בלשון נסתר להוציא עצמו מן הכלל כי הוא לא מעל ואם נגלה היה לעון הדור וזהו אומרו במעלם אשר ימעלו בך׳ (ח) ולנו הגדולים מלכינו ושרינו ואבותינו הבושת לאשר חטאנו לך׳ (ט) ליהוה אלהינו הרחמים וגו׳ כי לולי רחמי יהוה שסלח לישראל

באור

סור סרנו (מראבע)׳ (ז) כיום הזה, כאשר אנחנו רואים

זערס גאטטעס אבער איזט דיא בארמהערציגקייט אונד דיא פֿער-
צייהונג; אונזערס גאטטעס, געגן דען וויר אונס פֿערגינגען,
(י) דעסן געטט־יכען שטיממע וויר ניכט געהארכט, דעסען
געזעצע וויר ניכט נאכגעפֿאלגט, דיא ער אונס דורך זיינע דיה-
נער דיא פראפהעטן פֿארגעלעגט׃ (יא) יאַ גאַנץ ישראל איבער-
טראט דיין געזעץ, וויך דאפֿאן אב אונד גאב דיינער שטיממע
קיין געהער, אונד זא טראף אונס יענער פֿעראיידיגונגספֿלוך,
וועלכער אין דעם געזעצבוכע דעס געטטליכן דיהנערס משה'ס
אנגעצייכנעט איזט; דען וויר האבן אונס געגן איהן פֿערגאנגן׃
(יב) דאהער ליס ער זיינע פֿערהייסונגען איבער אונס אונד אונ-
זערע בעהעררשער אין ערפֿיללונג געהן, אונד שיקטע איין גרא-
סעס אונגליק איבר אונס, וועלכס נאך ניא אונטר דעם גאנצן
הימממל זא וויא אין ירושלם ערפֿאלגט איזט (יג) דיזס אונגליק,
זא וויא עס אים געזעצבוכע מאזעס פֿערהייסן ווארד, טראף וויר-
קליך איין; דאך פֿלעהטן וויר ניכט דען עוויגן אונזערן גאטט אן,
דאס וויר פֿאן אונזערן פֿרעפֿעלטהאטן אבגעגאנגען אונד איבר
זיינע וואהרהייט נאכגעדאכט העטטן׃ (יד) דער עוויגע בע-
שלייניגטע אלזא דאז איבעל אונד ליס עס אין ערפֿיללונג געהן;
דען דער עוויגע אונזער גאטט איזט גערעכט אין אללן זיינען
האנדלונגן, וויר אבער געהארכטן ניכט זיינער שטיממע׃ (טו)
יעצט אָ עוויגער אונזער גאטט! דער דוא דיין פֿאלק אויס

פירוש אבן יחייא

כבר חרון אפו היה מכלם יען כי מרדנו בו ועשינו העונות במזיד כי
על השגיאות לא היו חייבים כליה׃ (י) ויען שלא שמענו בקול
יהוה אשר היה מתרה בנו ע׳ הנביאים ללכת בתורותיו׃ (יא)
ויען שכל ישראל עברו תורתך בכונת מכוין כדי להכעיסך וסור
לבלתי שמוע בקולך׃ ואף כי לא כלה ישראל הנה יען כי חטאנו התיך
עלינו האלה והשבועה הכתובה בפרשת כי תבוא בספר תורת משה׃
(יב) והנה הקים את דברו אשר דבר שם עלינו ועל שופטינו אשר
שפטונו והתעו אותנו׃ להביא עלינו רעה גדולה לשלם על פשעינו
אשר לא נעשתה רעה כמוה תחת כל השמים׃ כאשר נעשתה

באור

היום׃ (יא) ותתך, ענינו הצקה כמו תתך חמתי (ד"ה

אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בּוֹ׃ (י)
וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּתוֹרֹתָיו
אֲשֶׁר נָתַן לְפָנֵינוּ בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ (יא) וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת־תּוֹרָתֶךָ וְסוֹר לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ בְּקֹלֶךָ
וַתִּתַּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר כְּתוּבָה בְּתוֹרַת
מֹשֶׁה עֶבֶד־הָאֱלֹהִים כִּי חָטָאנוּ לוֹ׃ (יב) וַיָּקֶם
אֶת־דְּבָרָיו ׀ אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלֵינוּ וְעַל־שֹׁפְטֵינוּ אֲשֶׁר
שְׁפָטוּנוּ לְהָבִיא עָלֵינוּ רָעָה גְדֹלָה אֲשֶׁר לֹא־
נֶעֶשְׂתָה תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר נֶעֶשְׂתָה
בִּירוּשָׁלָםִ׃ (יג) כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֵת
כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת בָּאָה עָלֵינוּ וְלֹא־חִלִּינוּ אֶת־פְּנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָשׁוּב מֵעֲוֺנֵנוּ וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתֶּךָ׃
(יד) וַיִּשְׁקֹד יְהוָה עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי־
צַדִּיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה
וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקֹלוֹ׃ (טו) וְעַתָּה ׀ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר

פירוש אבן יחייא

בירושלם׃ (יג) כאשר כתוב בתורת משה ככה באה הרעה ולא חסר ממנו דבר׃ לסבת כי לא חלינו את פני יהוה אלהינו שירחם עלינו בשובנו מעונינו ובהשכיל באמתך והוא למידת תורת יהוה וחכמתו המודיעים אמיתות יהוה׃ כי אם ישראל בגלותם היו שבים בתשובה ומחלים פני יהוה ולומדים תורתו הוא למען רחמיו היה עובר על פשע׃ (יד) מה שלבלתי שובם אל יהוה שקד על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק הוא על כל מעשיו אשר עשה בהיות שלא שמענו בקולו׃ (טו) ועתה יהוה אלהינו וגומר אחרי שהשלים הוידוי התחיל התפלה באומרו ועתה יהוה אלהינו אשר אלהותך אל עלינו

באור

ב, יב, ז)׳ (יד) וישקד וימהר כמו שוקד אני (ירמי׳
א, יב)׳ (יז) למען אדני, למען שם הקדש הנקרא על

הוֹצֵאתָ אֶת־עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ־
לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ׃ (טז) אֲדֹנָי כְּכָל־
צִדְקֹתֶךָ יָשָׁב־נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַםִ
הַר־קָדְשֶׁךָ כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֺנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַםִ
וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל־סְבִיבֹתֵינוּ׃ (יז) וְעַתָּה שְׁמַע
אֱלֹהֵינוּ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר
פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי׃ (יח) הַטֵּה
אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַחה עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ
וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי ׀ לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ
אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ
הָרַבִּים׃ (יט) אֲדֹנָי ׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי
הַקֲשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־
שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ׃ (כ) וְעוֹד אֲנִי
מְדַבֵּר וּמִתְפַּלֵּל וּמִתְוַדֶּה חַטָּאתִי וְחַטַּאת עַמִּי יִשְׂרָאֵל

פירוש אבן יחייא

בהוציאך את עמך מארץ מצרים ביד חזקה מה שבזה עשית לך שם בעולם ביום הזה כי התמיד השם ההוא עד הנה ויתמיד לנצח. אף כי חטאנו במעשה ורשענו במחשבה׳ (טז) יהוה ככל המון צדקותיך וחסדיך שעשית בעולם תעשה גם זה עמנו וישוב נא אפך וחמתך מעירך ירושלם מקום אשר יש בו הר קדשך׳ אשר בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלם ועמך לחרפה לכל סביבותנו להיות ששפכת עליהם חמתך׳ (יז) ועתה שמע וגומר אחרי שהתפלל בשם כל ישראל התפלל עוד בשמו באומרו ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו׳ והאר בפניך על מקדשך השמם׳ אשר עתה הוא חשוך בהיות שהסתרת פניך ממנו והיה לאכול׳ וזה תעשה גם למען שמך יהוה המחולל בגוים בהיות בית מקדש מלך אשר היה נותן שם ותהלה לשם יהוה שמם ונחרב ושועלים הלכו בו׳ (יח) הטה

באור

מקדשך כמו שנאמר מקדש אדני כוננו ידיך׳ (יט) שמעה.

דעם לאנדע מצרים מיט שטארקער האנד געפיהרט אונד דיר גראסן רוהם ערווארבן האסט׃ אַך וויר האבן געזינדיגט! אך וויר האבן געפרעפעלט! (טז) דאך הערר! אום דיינער אללגערעכטיגקייט ווילליגן ווענדע אב דיינען צארן אונד דיינען גרים פאן ירושלים דיינער שטאדט אונד דיינם היילגן בערגע׳ דען אום אונזערער אונד אונזרער פארפאהרען פערגעהונגן ווילן איזט ירושלים אונד דיין פאלק צור שמאך, אללען דיא אום אונס זינד׃ (יז) ערהערע נון אבער, אָ גאטט! דאז געבעט דיינעס קנעכטעס אונד זיין פלעהן; לאס דיין אנט⸗ליץ ווידער לייכטן דעם פערוויסטעטן היילגטהומע, דיינעט⸗ווילן, אָ הערר! (יח) אָ מיין גאטט! נייגע דיין אהר אונד פערנים! לאס דיין אויגע היננבליקן אונד זיהע! וויא פערהעערט דיא איזט, דיא שטאדט׳ אויף וועלכער דיין נאמע גענננט איזט׃ ניכט אים פערטרויען אויף אונזרע טוגענד, פלע⸗הען וויר היננגעווארפן פאר דיר; זאנדערן אים פערטרויען אויף דיינע גראסע בארמהערציגקייט׃ (יט) אך עוויגער! ערהערע׃ אַך הערר! פערגיב׃ אַך גאטט! מערק אויף אונס, באלד, פערצייך ניכט! אום דיין זעלבסט ווילן׳ מיין גאטט! דען דיין נאמן איזט איבער דיינע שטאדט אונד דיין פאלק גענעננט׃ (כ) אלס איך נון זא שפראך, אונד

פירוש אבן יחייא

אלהי אזנך ושמע תפלתנו׃ פקח עיניך וראה שוממותנו ושממות העיר אשר נקרא שמך עלי' כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנתנו לפניך כי ידענו את רשענו׃ רק על רחמיך הרבים אשר תעבור על פשע ותמחול אשם לשבים אליך׃ (יט) ואחרי שהתפלל לה' שיראה על ישראל למען רחמיו התפלל עוד שיראה עליהם למען כבודו׃ וזהו אומרו ה' שמעה תפלתי וסלחה לעונות ותקשיב מהר ועשה המעשה מהסליחה ושוב ישראל על אדמתם למענך אלהי ולמען כבודך כי שמך נקרא בשכבר על עירך ועל עמך ולמה יאמרו הגוים מבלתי יכולת יהוה להצילם מהאויב התקיף גלו מארצם ונשרף היכל יהוה׃ (כ) ועוד אני מדבר ומתפלל וגומר ר"ל שבעוד שהייתי

באור

לתחנונינו, סלחה לחטאתינו, הקשיבה, אזנך לצעקתינו,

בעטענד מיינע אונד מיינעס פֿאלקס ישראלס פֿערגעהונגן בע־
קעננטע, אונד היגגעווארפֿן פֿאר דעם עוויגן מיינם גאטט, פֿיר
זיינן הייליגן בערג פֿלעהעטע; (כא) איך האטטע מיין געבעט
נאך ניכט געענדיגט, אונד זיהע דא! דער מאַן, גבריאל,
דער מיר דאז ערשטע מאהל אים געזיכטע ערשיהנן ווארֿ,
נעהערטע זיך מיר אים שנעללן פֿלוגע אונד בעריהרטע מיך
צור צייט דער אבענדשטונדע· (כב) בעלעהרענד רעדעטע
ער מיט מיר וויא פֿאלגט: זיהע! איך קאמּמע יעצט, דיך
וויזהייט צו לעהרן; (כג) אלס דוא צו בעטן אנפֿינגסט,
ערגינג דאז ווארט (דעס העררן); איך אבר בין בשטימט,
עס דיר צו פֿערקינדיגן, דען דוא ביזט איין ליבלינג (גאטטעס).
מערקע דאהער אויף דיא רעדע, אונד פֿערשטעהע דאז
געזיכט! (כד) זיבענציג וואָכען: יאהרע זינד בע־
שטיממט פֿיר דיין פֿאלק אונד דיינע הייליגע שטאדט,

פירוש אבן יחייא

מדבר בתפלה ומתודה חטאתי וחטאת עמי ישראל׳ ומפיל תחינתי לפני יהוה אלהי על הר קדש השמם שישיב שבותו׳ (כא) אשר הזמן שהייתי מדבר בתפלה היה בעת מנחת ערב׳ והנה האיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה׳ מועף ביעף הוא לשון תוספות ור״ל שבהיותו מתוסף לבוא אלי בהיות שעף אלי פעם אחרת בחזון הראשון׳ והתוספות הוא רמז להשפעה׳ נוגע אלי׳ (כב) ובהבינו תפלתי וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי מן השמים במצות אלהי להשכילך בינה בידיעת קץ הגלות׳ (כג) ולא תחשוב כי לרוב

באור

(כא) מועף, מענין עוף יעופף, פעול בשקל מוצק· ביעף׳ לדעת קצת מן יעף והוא שם בשקל בִיקָר, ולדעת אחרים, והוא הנכון, שרשו עוף והיוד נוספת כמו במלת יְקים מן קום· וטעם הכתוב: המלאך אשר ראיתי בתחלה בחזון׳ עתה מועף אלי בפריחה ומרוצה רבה ונוגע אלי בעת עלות מנחת ערב׳ (כג) בתחלת תחנוניך יצא דבר, מלפני שם הנכבד, כדרך הדבר יצא מפי המלך׳ והטעם, דבר שנגזר להיות ככה בלא

וּמַפִּיל תְּחִנָּתִי לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהַי עַל הַר־קֹדֶשׁ אֱלֹהָי׃
(כא) וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר
רָאִיתִי בֶחָזוֹן בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף נֹגֵעַ אֵלַי כְּעֵת מִנְחַת־
עָרֶב׃ (כב) וַיָּבֶן וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמַר דָּנִיֵּאל עַתָּה יָצָאתִי
לְהַשְׂכִּילְךָ בִינָה׃ (כג) בִּתְחִלַּת תַּחֲנוּנֶיךָ יָצָא דָבָר וַאֲנִי
בָּאתִי לְהַגִּיד כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה וּבִין בַּדָּבָר וְהָבֵן בַּמַּרְאֶה׃
(כד) שָׁבֻעִים שִׁבְעִים נֶחְתַּךְ עַל־עַמְּךָ ׀ וְעַל־עִיר

פירוש אבן יחייא

תחינותיך אשר הרבית והכנעת בתפלה נשמעה תפלתך׳ כי תכף כשהתחלת תחנוניך יצא דבר וציווי מאת יהוה לגלות לך את אשר שאלת׳ ואני באתי להגידה׳ וסבת זה הוא להיותך איש חמודו׳ ולכן בין בדבר המפורש אשר אומר׳ והבן במראה מהדבר הסתום׳ (כד) הנה נחתך הגזרה ונתחתם בשמים על עמך ועל עיר קדשך שהיו שבעים שמיטות מעת חורבן בית ראשון עד חורבן בית שני שהם ארבע מאות ותשעים שנה׳ היינו שבעים שנה מגלות בבל ות״כ שנים מבית שני׳ אשר בגלות ישראל אחרי החרבן מבית שני יכלא הפשע והוא החטא במחשבה וכאומרו נאום פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים

באור

תוספת ולא מגרעת׳ כי חמודות, כי איש חמד ד׳ אתה׳ ובין בדבר, לכן בין בדבר כמו וברכך (דברים נג)׳ (כד) שבעים שבעים וגו׳, פסוקים האלה מהקשים שבספר הזה, והמפרשים רבו כמו רבו עליהם, ואנכי לא אציג לפניך אך את אשר בינותי בספרים והנפתי מהם בנפה אחר נפה׳ ואומר: כי הפסוק הזה הוא כלל להבאים אחריו עד סוף הפרשה, וכן יאמר: כי שבעים שמטות ימים תעבורנה, והעת תבא המכלת פשע ועון ע״י פרענות וגלות, למען יביא השם אחרי כן צדק עולמים, וכל היעודים אשר ייעדונו כל הנביאים פה אחד ולא היו עדן בבית השני עד היום הזה׳ שבועים, מלת שָׁבֻעַ שם מופשט ממספר שבע הונח על זמן מחובר משבעה זמנים אחרים, או שהם ימים כמו שבע שבועת תספר לך, או שהם שנים כמו מלא שבע זאת לדעת הרמבן׳

קָדְשֶׁךָ לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְהָתֵם חַטָּאוֹת וּלְכַפֵּר עָוֺן
וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ (כה) וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר

פירוש אבן יחייא

ולהתם ק׳

לנגד עיניו · ולהתם ולהשלי׳ החטאת והוא החטא במעשה וכאומרו בני אם יפתוך חטאים וגו׳ אם יאמרו לכה אתנו וגומר ולכפר העון בדבור ולהעבירו כאלו לא היה. מה שבגלות בבל לא תמו העונות והחטאים כי הנה אחר כך בבית שני שבו לחטוא עוד כבראשונה · ואמנם בגלות האחרון הזה יתמו ויסופו כל העונות כי גלות גדול כמוהו יכפר עון ולא יחטאו עוד בית ישראל· ולכן בסופו יבוא המלכות החמישי לישראל ויובא הצדק והוא הלוחות לבית עולמים במקדש. אשר חסרו בבית שני · ויחתם וירסם חזון ונביא כי ישכוך

באור

ופה ענינו זמן משבעה שנים, שני שמטה; א״כ שבעים שבועים, או שבעים שמטות, עולים למספר ת״צ שנים (עיי׳ פסוק אחר זה)· נחתך, פעל סתמי (אימפערזאנעל) נפעל משרש חתך וענינו נגזר ונפסק· כי כמו שנאמר מן בין הגזרים, ותגזר אמר (איוב כב כח); כן נאמר ממלת חתיכה המורגלת בפי חז״ל נחתך, וכמו נחתכו גזר דינם, מופת חותך בקדמונינו ז״ל· לכלא, כמו לכלה בהא, והלמד הוא למד המהפך ומעביר ענין לענין ומובן בענין להיות, כמו ויבן את הצלע לאשה, להיות אשה· וענינו להיות עת כלות פשע· וטעמו, אחרי שכלו ת״צ שנים ממוצא דבר, תבא עת הגלות המכלת וממרקת הפשע ע״י רעות רבות· ולהתם, כתיב חתם וקרי התם, טעם שניהם, ע״י צרות רבות אשר ימצאום יתתמו בסוף חטאתיהם ולא יזכרו ולא יפקדו עוד· ולהביא צדק עולמים, אמנם כמו שתמצאום כל הרעות כן תגיעום כל הטובות, כי אחרי סור חטאותם ותמו עונם, יביא השם צדק עולמים צדק אמיתי וקים נצח נצחים· כי ישראל נושע בד׳ תשועת עולמים· ולחתום· כמו נחתם בטבעת המלך, כלומר למלאות כל חזון ונביא וכל היעודים הטובים· ולמשח קדש קדשים,

(ביס) צור פֿערניכטונג דעס פֿרעפֿעלס, פֿערטילגונג דער זינדע אונד פֿערזעהנונג דער מיסעטהאט, ווארויף ענדליך דאַן דיא עוויגע גרעכטיגקייט ווידר הערבייאגפֿיהרט׳ ווייסזאגונג אונד פראָפֿעציאונג בעזיגעלט אונד דאז אללערהייליגסטע גע־זאלבט ווירד · (כה) וויסע אלזא אונד ערקעננע׳ דאס פֿאַן יענעם אויסגעשפראכענען ווארטע וועגן דער ווידערער־

פירוש אבן יחייא

יהוה את רוחו על כל בשר ובניכם חלומות יחלומון אף כי הם צעירים לימים · מה שבבית שני חסרה הנבואה ולמשוח קדש קדשים בשמן המשחה · מה שחסר השמן ההוא בבית שני · (כה) ותדע ותשכל מוצא הדבר מתי יתמיד הגלות בבבל · ויתמיד בית שני · ויתחיל הגלות הארוך · כי עד שיבוא הנגיד כורש שנקרא משיח יהוה להשיב ישראל ולבנות ירושלם ויצא דבר אל היש יעברו שבועים

באור

בבית עולמים אשר לא הי׳ בבית שני · (כה) ותדע ותשכל, עתה יבאר הפותר בפרט מה שדבר בקודם בכלל ויאמר: מן מצא דבר וגו׳ שבועים שבעה וגו׳, נבוכו המפרשים בכתוב זה· לדעת רשי אחר שפירש בקודם השבועים שבעים על ע׳ דגלות בבל (היינו מחרבן המקדש בימי צדקי׳), ועל ת״כ של בית שני, יבאר עתה: שבועים שבעה, מחרבן הבית עד כורש, ועוד היו יותר ג׳ שנים אלא מתוך שלא שלמה שבוע לא נמנו · ושבועים ששים ושנים, היינו, מימי כורש עד בנין המקדש בימי דריוש הפרסי י״ד שנים, ומבנינו עד חרבנו, ת״כ שנים· ואף שהם עוד ארבע שנים שנותרו משבוע השמיני, לא נמנו לפי שלא מנה אלא שבועים עכ״ד רשי בקיצור · ולדעת הרא״בע׳ ענין שבועים שבעה מימי כורש עד ארתחששתא בימי נחמי׳ ע״ש — אמנם טרם אגיד דעתי ראיתי להקדים לך איזה הקדמות מוכרחות · הנה לדעת אייזעבוס (הובא בס׳ מאור עינים, ספר חמישי פ׳ לד) מלך כורש ל׳ שנים, אחריו קאמבעזוס ח׳ שנה׳ אחריו האחים מאגא ז׳ חדשים, אחרי׳ דריוש הפרס ל״ו שנה, ובשנת שתים שב זרובבל לבנות ההיכל ונשלם בשנתו הששית ע״כ דבריו· (עיי׳ בהקדמתנו לתרי עשר) · — שוב הביא בעל

בויאונג ירושלים'ס אן, ביס צום געזאלבטן רעגענטן זיבן וואָכן־ יאהרע זינד; צווייא אונד זעכציג וואָ־ כען־ יאהרע לאנג ווירד דיא שטאדט זאמט שטראסע אונד פֿארמויער ערבויעט בלייבן: דאך דיס אללעס אונטר דראנגזאל דער צייטן· (כו) נאַך פֿערלויף דער צווייא אונד זעכציג וואָכן־ יאהרע אבער ווירד דער געזאלבטע

פירוש אבן יחייא

שבעה· ובזה ביאר זמן הגלות בגלוי בקירוב· כי לא גלה הזמן הקצוב בהחלט לכל דבר· ושבועים ששים ושנים תשוב ארץ ישראל לבנינה בבית שני ובבנתה רחוב וחרוץ ר"ל חריצי הארץ וכל מקומותיה· ובצוק העיתים כי בעיתים, הרבה מהזמן ההבי' השני יהיה צוק וצרה לישראל כבימי החשמונים וזולתם· והנה מנין הששים ושנים שבועות יהיה מהעת אשר הותחל בימי כורש מלאכת הבנין אף כי נתבטל· ובזה

באור

מאור עינים (שם פ' לו) שלדעת הרלב"ג בית שני עמד תל"ז שנה וחצי ע"ש· אולם לדעת בעל צמח דוד, דריוש הפרסי מלך בשנת ת' שנה וחורבן בית שני היה בשנת תת"לד לאלף הרביעי (עיי' חלק שני)· ועתה נקוט כלל זה בידך: שהמלאך הפותר לא חשב אך שבועים, היינו שמטות, לכן לא ישגיח אם יחסרו בחשבון אחד איזה שנים פרטיות, או יעדפו באחר; אמנם בסך החשבון הוכרח להיות הכל מכון יפה· ומעתה הנני אבאר לך פסוקים האלה בפרט על שני דרכים: מן מצא דבר, היינו' משנה שקרא דריוש המדי לכורש בן אחיו לעזור אותו נגד אויביו (עיי' הקדמה), ובעת ההיא התחיל להמצא דבר ד' בפי הנביאים שינתן לכורש כל ממלכות ארץ, עד משיח נגיד' הוא דריוש הפרסי (היסטאספיס), שבועים שבעה, שבע שמטות שנים· צא וחשוב: א' בעת שקרא דריוש לכורש, ל' מכורש, ח' מקמבעזוס, חצי ממאגא ושש מדריוש הפרסי בעת שכלה הבנין, הרי מ"ה וחצי שנה או שבע שמטות' והשנים החסרות בהן תמצא עודפות בחשבון הבא· ושבועים ששים ושנים' הרי תל"ד, אמנם כבר הבאתי שבית שני עמד תל"ז וחצי· נכה ג' וחצי ותן לראשון

לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם עַד-מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים
שִׁבְעָה וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב
וְחָרוּץ וּבְצוֹק הָעִתִּים׃ (כו) וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים
וּשְׁנַיִם יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית

פירוש אבן יחייא

ביאר התמדת בית שני בקירוב׳ (כו) ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת מלאכת הקדש מכורש המשיח כי אין עוזר לו׳ כי העיר והקדש ישחי׳ העם הבא עם הנגיד טיטוס׳ והנה יחס ההשחתה היא אל העם ולא אל טיטוס כי לפי אשר כתב יוסיפון הוא היה מרחם על העיר והעם וקנו מהעיר והקדש בהשחת׳ הזאת יהיה בשטף ור״ל השחתה גדולה כשטף מים רבים. ועד קץ המלחמה יהיה נכרתת

באור

ותמצא מכון ששים ותשע שמטות או תפ״ג שנה׳ זהו דרך הראשון׳ בדרך השני, אני אומר בענין מן מצא דבר עד שבועים שבעה, כדעת ר׳ סעדי׳ לאמר: משיצא הדבור להשיב ירושלים שבועים שבעה, כלומר מ״ט שנה קודם דריוש כבר בשר הבורא להשיב ולבנות ירושלים׳ ועתה כפי מה שהבאתי בשם בעל צמח דוד, מלך דריוש בשנת ת׳, והבית נחרב בשנת תת״לד, הרי תל״ד שנה, או ששים ושנים שבועים והבן׳ תשוב ונבנתה, אחרי שעכבום צרי יהודה כמפורש בעזרא, לכן אמר תשוב׳ וחרוץ׳ הם חריצים שעושין סביב החומה לחזוק העיר שקורין קאנא (canal) בלעז (רשי)׳ וזה הי׳ בימי ארתחששתא השני בימי נחמי׳׳ ובצוק העתים, בימי חשמונאים וכדומה׳ (כו) יכרת משיח׳ לדעתי כוון על מה שנאמר לנו בדברי ימים לעמים (Weltg. IX. §. 464.) מפי אייזעבוס לאמר: אחר החרבן הרג פֿעספאזיאנוס כל השרידים משבט יהודה׳ מיראה פן יתנו להם ראש ומשיח וישובו לעשות מלחמה לבנות ירושלים ע״כ׳ ואף שזה הי׳ אחר החרבן׳ זכר הפותר זאת בת״זלה׳ עבור שזה הוא עיקר׳ כי באיש משיח היו יכולים לשוב עיר הקודש׳ ואין לו׳ ואיננו (רשי), או ענינו ואין לו שם ושארית׳ עם נגיד הבא, כי פֿעספאז״

עִם נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַשֶּׁטֶף וְעַד קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת׃ (כז) וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד־כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל־שֹׁמֵם׃

י

(א) בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס דָּבָר נִגְלָה לְדָנִיֵּאל אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמוֹ בֵּלְטְשַׁאצַּר

פירוש אבן יחייא

שוממות כי רבים מישראל כחול מתו במלחמת טיטום ובניהם במלחמת הפריצים׳ (כז) ושבוע אחד והוא סוף השבועים שבעים יגביר ברית לרבים׳ ר״ל כי טיטום יקרא לשלו׳ לישראל שיכרתו ברית עמו ויכנעו לפניו ויגביר לעשות עמהם טובה׳ וחצי השבוע מהשבוע הלז האחרון ישבית זבח ומנחה מבית המקדש׳ ואחר כך ישרוף המקדש

באור

יאנוס הקיסר בעצמו לא לכד ירושלים כי אם בנו טיטוס ועמו אשר נעשה לקיסר אחרי מות אביו. וקצו בשטף, יקצנו העיר בארבע קצותיה בשטף ובסערת חימה׳ ועד קץ מלחמה, עניגו, עד קץ כל מלחמה תהיה נחרבת, כמו שייעדו לנו הנביאים׳ באחרית הימים יכתתו חרבותם לאתים וגו׳ ולא יהי׳ עוד מלחמה׃ (כז) והגביר ברית לרבים שבוע אחד וגו׳׳ לדעת רוב המפרשים יכון בזה על קריאת השלום שקרא טיטוס לשרי ישראל תמיד קודם החרבן, ובתוך השבוע הצר ירושלים והשבית זבח ומנחה׃ אמנם לפי דבריהם לא יכון החשבון של שבועים שבעים (עיי׳ רשי), כי לא תמנה כ״א ששים ותשע, וזה לחוץ מאד׃ לכן נראה לדעתי שבוע זו הוא שבוע השנ.ים, והגברת הברית הוא הטוב שהטיב פעספאזיאנוס אחר החרבן לחכמים רבים ובפרט לר״י בן זכאי כמבואר בנזקין ובס׳ צמח דוד׃ וימי מלכותו אחר החרבן עד שנתקסר טיטוס, שבע שנים הי׳ (עיי׳ צמח דוד ח׳ שני)׃ גם עוד הי׳ להם לישראל מקדש נאה מפואר

אויסגעראטטעט אונד פערניכטעט, דיא שטאדט אונד דאז
הייליגטהום פאן איינעם פאלקע דעס קאממענדן רעגענטן
צערשטעהרט אונד אין קריגס-שטורם עראבערט ווערדן:
זא ווירד זיא ביס צום ענדע אללער קריגע פערעדעט בליי-
בען׳ (כז) צוואר ווירד יענער (רעגענט), וועהרענד איי-
נעס וואכן-יאהרעס איין בינדניס מיט דען גראסען
שליסן; דאך שאהן צור העלפטע דיזעס וואכן-יאהרעס ווירד
ער שלאכט- אונד שפייזע-אפפער פערניכטן, אונד זיגענד
ווירד דעס גרייעלס-פיטטיג זיך ערהעבן; ביס ענדליך פער-
דערבען אונד צערשטעהרונג אויף דען פערהעערער טרעפן
ווירד׳ —

י

(א) אים דריטטן רעגירונגסיאהרע דעס פערזישן קעניגס
כורש ווארדע דניאל (דעם יעצט גענאננטען

פירוש אבן יחייא

וישימהו משומם וגלוי אשר עליו יעברו כנף שקוצים והם העופות טמאות אשר שמה יעברו ושם יקננו׳ ועד כלה ונחרצה תתך חמתו על עם ישראל שהוא שומם׳

י (א) בשנת שלש לכורש מלך פרס וגו׳ דבר נגלה לדניאל ונומר אשר הדבר הלז הוא דבר אמת וקיים בצבא גדול שהוא בענין

באור

מאד באלקסאנדריע של מצרים אשר הקים חוניו (אָניאס)
בן שמעון הצדיק׳ מקדש הזה נזכר כמה פעמים בתלמוד
(מנחות קט) ובספרי דברי ימים לעמים (Allg. Wg. IX.
(§. 52. Anm. g.) שם הי׳ מקריבים זבחים ומנחות כבמקדש
ירושלים׳ אמנם אחרי כן כאשר התקוממו מריבי עם
בישראל שלח פעספאזיאנוס את פקיד העיר (לופוס) להחריבו;
אולם לא עשה זאת כ״א סגר ההיכל והמקדש ולא היו יכולים
עוד להקריב קרבנותיהם כבראשונה (ibid. §. 454. Anm. I.)
וזהו הענין וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה והבן׳ ועל
כנף שקוצים, כנף לשון גובה ככנף עוף הפורח (רשי)׳
י (א) ואמת הדבר וגו׳, טעם הכתוב: אמת הוא הדבר
אבל לא יקוים מיד כ״א אחר צבא גדול, היינו זמן

בלטשאצר) איינע זאכע אָפֿפֿענבארט׳ וואהרהייט ענטהילט
צוואר דיזע זאכע, דאך זאלל זיא ערשט שפעט אין ער־
פֿיללונג געהן; אום זיא אלזא צו מערקן, ווארד איהם דיא
זעלבע אים געזיכטע ערקלערט׳ (ב) עס וואר נעמליך
צו דער צייט׳ אלס איך דניאל דרייא פֿאללע וואָכן מיך
דער טרויער ווידמעטע: (ג) איך האטטע וועדער פֿיינעס
בראד גענאסן, נאך פֿלייש אונד וויין אין מיינן מונד גע־
בראכט, נאך מיך מיט אירגענד איינס עהלע געזאלבט,
אונד דיס דרייא פֿאללע וואכן לאנג׳ (ד) אם פֿיר אונד
צוואנציגסטן טאגע דעס ערשטן מאנאטס נון בעפֿאנד איך
מיך אם אופֿער דעס גראסן שטראָמס חדקל׳ (ה) היר
בליקטע איך אויף אונד געוואהרטע איינן מאן, אין פֿיינער
ליינן געקליידעט, זיינע לענדן ווארן מיט איינם גאלדנן גע־
שמיידע אומגירטעט׳ (ו) זיין קערפער גלענצטע וויא קרי־

פירוש אבן יחייא

גדולת נבא ישראל במלכות החמישי וויו ונבא במקום בית כי אותיות
בומף מתחלפות ויען כי אמר שנגלה לדניאל ביאר כי הדבר אמוסם
אחד ויש הבנה גדולה בו כשהאדם בהקיץ והבנה גדולה בו אפי' במראה
הנבואה׳ והוא רמז כי כאשר דניאל לא הבין כמשל אלו החזיונות
שלו בהקיץ אחרי שעבר ממנו הרוח הקדשיי׳ הנה אפי' בעת המראה
לא היה מבינו וזה לא היה מפני קוצר המשיג רק מפני עומק המושג
אשר רצה לה' להעמיקו ולהסתירו למען לא יגלוהו בני האדם׳ ולהיות
שדניאל היה מכין עצמו לידיעות אלה׳ לבלתי היות כילות למעלה
היו משפיעים בו כל הידיעו' והוא היה כותבם ואמנם לא הבין מהם
ולא יובן מזולתו רק ענין הארבע המלכיות׳ והמלכות החמישי לא
נודע דבר אמיתי וקיים׳ (ב) וספר אופן ההכנה שעשה לקבל השפע
ההוא כי היה בשעבדו האמר׳ ובעמדו מתאבל כדי להספי' נפש
המרגש' שהשיחה במעונה׳ (ג) ובמונעו ממנו תענוגי נפש הלוחת
מאכילת הפת ההכרחי לקיים מהיפה והנחמד׳ ואמנם היה אוכל

באור

רב, ולמען הבין הדבר היטב, יובן לו הבינה ממנו במראה׳
ובינה, שם ובעבור מלה זעירא שלאחריו הנגינה נוסגת
אחור למלעיל׳ (ב) שבועים ימים, ימים ממש היינו כ״א

וֶאֱמֶת הַדָּבָר וְצָבָא גָדוֹל וּבִין אֶת-הַדָּבָר וּבִינָה
לוֹ בַּמַּרְאֶה׃ (ב) בַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי דָנִיֵּאל הָיִיתִי
מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים׃ (ג) לֶחֶם חֲמֻדוֹת
לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא-בָא אֶל פִּי וְסוֹךְ לֹא-סָכְתִּי
עַד-מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבֻעִים יָמִים׃ (ד) וּבְיוֹם עֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל-יַד הַנָּהָר
הַגָּדוֹל הוּא חִדָּקֶל׃ (ה) וָאֶשָּׂא אֶת-עֵינַי וָאֵרֶא
וְהִנֵּה אִישׁ-אֶחָד לָבוּשׁ בַּדִּים וּמָתְנָיו חֲגֻרִים בְּכֶתֶם
אוּפָז׃ (ו) וּגְוִיָּתוֹ כְתַרְשִׁישׁ וּפָנָיו כְּמַרְאֵה בָרָק וְעֵינָיו
כְּלַפִּידֵי אֵשׁ וּזְרֹעֹתָיו וּמַרְגְּלֹתָיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל

פירוש אבן יחייא

לחיות מהפת קיבר השחור · ובמונעו הבשר שהוא מועיל בחיים · ובמונעו היין והסיכה שהוא דבר מותריי · אשר בהשפלת החמר ג' שבועים יתעלה השכל והנפש אלהית ותשיג את מבוקשה כי לא יעיקה הגר השורר הגופני · (יד) וביום הכד' לחדש הראשון משנת שלש לכורש הנז' אשר הם הג' שבועות ימים הנז' שהיה השבוע מא' יום מהקץ להקן נראה אלי כי הייתי על שפת הנהר הגדול חדקל והוא משל שראה השפעה גדולה ממים חיים ממעייני השמים אלה עליו לרוב הכנתו אליה · (ה) ואשא עיני וארא והנה איש שלם אחד מיוחד בתארו ושלימותו · והוא משל לאל יתברך לבוש בדים הלבנים והוא משל כי ה' עוטה אור כשלמה · ומתניו חגורים בכתם אופז אשר הוא זך ונקי' מכל סיג והוא רמז לעולם המלאכים אשר הם נקיים מכל חמר ודמה היותם חגורת האל להיותם בגד מה דומים אליו בפשיטות ומתדבקים בו וסרים אל משמעתו · (ו) וגויתו כתרשיש

באור

יום' (ג) לחם חמודת, לחם נאה ונחמדי לא סכתי, בשריי (ד) חדקל, הוא נהר טיגריס הידוע · (ה) בכתם אופז, אלף נוספת כמו אזרוע, וכתם הוא עגול שיש בו פז · (ו) תרשיש, אבן יקרה, מראה כמראה זהב, תקרא כריזאליטה

וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הָמוֹן׃ (ז) וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל
לְבַדִּי אֶת־הַמַּרְאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־הָיוּ עִמִּי לֹא־
רָאוּ אֶת־הַמַּרְאָה אֲבָל חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם
וַיִּבְרְחוּ בְּהֵחָבֵא׃ (ח) וַאֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי וָאֶרְאֶה
אֶת־הַמַּרְאָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְלֹא־נִשְׁאַר בִּי כֹּחַ
וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ׃ (ט)
וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וּכְשָׁמְעִי אֶת־קוֹל דְּבָרָיו
וַאֲנִי הָיִיתִי נִרְדָּם עַל־פָּנַי וּפָנַי אָרְצָה׃ (י) וְהִנֵּה־יָד
נָגְעָה בִּי וַתְּנִיעֵנִי עַל־בִּרְכַּי וְכַפּוֹת יָדָי׃ (יא) וַיֹּאמֶר
אֵלַי דָּנִיֵּאל אִישׁ־חֲמֻדוֹת הָבֵן בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי
דֹּבֵר אֵלֶיךָ וַעֲמֹד עַל־עָמְדֶךָ כִּי עַתָּה שֻׁלַּחְתִּי אֵלֶיךָ

פירוש אבן יחייא

והיא אבן יקרה מעין התכלת · והוא רמז לשמים אשר הם מגשמיות דק ויקר ומראה תכלתיי ופניו כמראה ברק · ר"ל שפניו והשגחתו במלאכים הוא באור דק דומה לברק · עיניו והשגחתו בעולם הגלגלים הוא באור נשמיי דומה לאור הלפידי אש · וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחשת קלל הוא רמז לעולם השפל שהוא קצות הבריאה · אף כי יראה היותו קלל ומלוטש ויפה הנה הוא מנחשת שר"ל מענין נחשת הווה ונפסד שאין לו העמדה וקיום · וקול דבריו כקול המון הוא רמז שהשפעתו ודבריו בעולם הזה הוא בההמון האינושי · (ז) וראיתי אני דניאל לבדי את המראה להיותי מוכן אליה · ואמנם האנשים אשר היו עמי לא זכו לראותה לבלתי היותם מוכני' · אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא · (ח) באופן שנשארתי אני לבדי וראיתי את המראה · ולא נשאר בי כח להיות אחרי אלום · אז שהוד שלי וההדר מהשגת הרוח הקדש אשר נשפתי נהפך עלי במקום הוד למשחי' כי לא עצרתי כח מפני המראה וכמעט שמתו כחותי מפני המראה וכמעט שמתו כחותי לגמרי · (ט) ואשמע את קול

באור

או טאפאציער · קלל, לטוש · כקול המון, רב המשמיע

זעליט, זיין אנטליץ שטראלטע וויא דער בליץ, זיינע אוי־
גען פלאממטען וויא ברעננענדע פאקעלן, זיינע ארמע אונד
פיסע ווארן וויא פאלירטעס ערץ אונד דער טאָן זיינער
ווארטע רוישטע וויא דער איינער פאלקסמענגע · (ז) איך
אלליין זאהע דיזעס געזיכט, דיא מעננער אבער, וועלכע
בייא מיר ווארען, זאהן עס ניכט; אינדעס איבערפיל זיא
איינע ענטזעטצליכע אנגסט, זא דאס זיא דיא פלוכט ער־
גריפפען אום זיך צו פערבערגען · (ח) אלס איך נון זא
אלליין דא שטאנד אונד דיא וואונדערבארע ערשיינונג זאה,
ענטשוואנדען מיר מיינע קרעפטע, מיינע געזיכטספארבע
פערוואנדעלטע זיך ביס צור ענטשטעללונג, זא דאס איך
ענדליך גאנץ ענטקרעפטעט בליב; (ט) אינדעס הארכטע
איך אויף, וואס ער וואהל זאגן ווערדע · אלס איך נון דען
רוישענדען טאָן זיינער ווארטע פערנאהם, פיהל איך בע־
טייבט מיט מיינעם אנגעזיכטע צור ערדע נידער · (י)
אונד זיהע דא! איך פיהלטע מיך פאן איינער האנד בעריהרט
אונד אן מיינן קניען אונד הענדען בעוועגט · (יא) הירויף
שפראך ער צו מיר: דניאל, דוא ליבליכער מאן! מערקע
אויף דיא ווארטע, דיא איך דיר יעצט פערקינדיגע, אונד
בלייבע רוהיג אויף דיינעם ארטע שטעהן, דען איך בין
צו דיר געזאנדט · אינדעם ער זא מיט מיר רעדעטע, שטאנד

פירוש אבן יחייא

דבריו מהאיש הלזה שהוא השפעתו על הזולת בהיותי נרדם על פני
ופני ארצה מפני העייפות · (י) והנה הרגשתי כאלו יד נגעה בי
ותניעני על ברכי וכפות ידי כי מפני חולשת הכח לא יכולתי לעמוד
על רגלי ועמדתי על ארבע היינו ב' ברכי וב' כפות ידי · והיתה
היד הזאת יד והשפעת המלאך אשר באמצעותו היה החזיון לבלתי
סבלי ראות פני אלהים · (יא) ויאמר אלי דניאל איש חמודות הבן
בדברים אשר אני דובר אליך · ועמוד על עמדך כי עתה שולחתי
מאת אלהיך אליך · וכזה קרה ליעקב אבינו כי אלם והנה סלם

באור

קולו למרחוק · (ח) למשחית, להשחתה כמו סוסים

איך אימער נאך ערשיטטערט דא · (יב) ער אבר פֿוהר
פֿארט: פֿירכטע דיך ניכט, דניאל, דען זייט יענעם טאגע,
דא דוא דיר ערנסטליך פֿארגענאממן האסט נאכצודענקן אונד
דיך פֿאר דיינם גאטטע צו קאסטייען, איזט דיין וואונש ער=
הערט ווארדען; דאהער קאממע איך יעצט אויף דיין גע=
הייס · (יג) דער שוטצענגעל דעס פערזישן רייכס קעמפֿטע
מיט מיר איין אונד צוואנציג טאגע לאנג, אלליין מיכאל,
איינער דער אנגעזעהענסטן ענגעל קאם הערבייא, מיר
בייאשטאנד צו לייסטען · זא בליב איך דען בייא דען
פערזישן קעניגן · (יד) יעטצט קאממע איך, דיר צו ער=
קלערן, וואס דיינעם פֿאלקע איינסט אם ענדע דער טאגע
בעגעגנען ווירד, דען דיא וויזזאגונג ווירד ערשט אין שפע=
טען צייטען אין ערפֿיללונג געהן · — (טו) אינדעם ער זא
מיט מיר רעדעטע, נייגטע איך מיין אנגעזיכט צור ערדע

פירוש אבן יחייא

מוכן מראה וראה השתלשלות העולם וראה כי הנה א׳ נצב עליו ויאמר וגומ׳ וכן זה אחרי שראה השתלשלות הנמצאות ראה והנה יד נגעה בו ויאמר וגו׳ ובדברו עמי הייתי מרעיד כי אפי׳ המראה מהמלאך לא היה יכול כחי לסבלה · (יב) ויאמר אלי דניאל אל תירא כן אתה בלתי מוכן אל הנבואה ולכן קרו אליך כל המקרים האלה כי מן היום הראשון אשר נתת אל לבך להבין הידיעות האלה ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ואני באתי בעד הדברים ההם · (יג) והנה שר מלכות פרס וגו׳ הע׳ אומות יש להם בשמים ע׳ שרים וכן לישראל יש שר אחד והוא מיכאל · ואמנם יתחלף שר ישראל בהנהגת עמו · מהנהגת שאר השרים לאומותיהם כי שרי העמים הם המה אלהיהם ויפעלו

באור

מזוינים משכים היו בהשכמת הבקר (רשי) · (יב) באתי בדבריך, בשביל דבריך · (יג) ושר מלכות פרס, רוח המחסה לפרס (שוטץ=גייסט) · לנגדי, למולי להלחם עמי · עשרים ואחד יום, הימים אשר התענית · ואני נותרתי, בעזרתו יכולתי עמוד ואותר אצל מלכי פרס ·

וּכְדַבְּרוֹ עִמִּי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עָמַדְתִּי מַרְעִיד׃ (יב)
וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל־תִּירָא דָנִיֵּאל כִּי ׀ מִן־הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן
אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת־לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ
נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ וַאֲנִי בָאתִי בִּדְבָרֶיךָ׃ (יג) וְשַׂר ׀ מַלְכוּת
פָּרַס עֹמֵד לְנֶגְדִּי עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם וְהִנֵּה מִיכָאֵל אַחַד
הַשָּׂרִים הָרִאשֹׁנִים בָּא לְעָזְרֵנִי וַאֲנִי נוֹתַרְתִּי שָׁם אֵצֶל
מַלְכֵי פָרָס׃ (יד) וּבָאתִי לַהֲבִינְךָ אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָה לְעַמְּךָ
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־עוֹד חָזוֹן לַיָּמִים׃ (טו) וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי

פירוש אבן יחייא

בהם כאלוהות ולא יושגחו מזולת שריהם׳ ואמנם ישראל הם מושגחים אם׳ ואם מיכאל יפעל גם יהיה במצות קונו ולא יעשה קטנה או גדולה בלי רשותו׳ וספר המלאך גבריאל כי בכ"א יום שדניאל היה מתפלל בעד עמו להרחיק מעליהם הרעה׳ שר מלכות פרס אשר לפי טבע מערכות השמים היה ראוי שישתעבד ישראל לפרס היה לנגדו מגבריאל שהיה מחלה פני אל שלא יגלה ישראל באומרו לפני האלוה יתברך שלא היה ראוי להסיר ממנו לאם חקו ואשר השמים נתנו אליו ברצון קונו׳ והנה מיכאל שהוא אחד והמיוחד מהשרים הראשונים רואי פני המלך ה׳ בא לעזרני באופן שנותרתי בפשרה להיות שם בזמן גלות ישראל תחת פרס אצל מלכי פרס למען לא ישעבדו בהם בפרך וכן היה כי עבודה מתוקה עבדו אבותינו לפרס׳ והם עוררו בנין בית המקדש׳ (יד) ותכף באתי להבינך את אשר יקרה לעמך באחרית הימי׳ מזמן הקץ כי יש עוד חזון מדבר שיקרה לימים רבים זולת החזון מהמלכיות שראית בשכבר׳ (טו) ובדברו עמי כדברים האלה

באור

וענין הדבר בלא משבצות המראה הוא: כורש, בעצת יועציו, לא רצה בתחלה לתת רשיון לישראל לבוא לירושלים; אך באמצעות התפלה והתחנונים אשר השתפך דניאל לפני אלהיו, השם נתן בלב המלך לשנות טעמו, ויותר דניאל לחן ולרחמים בעיני המלך להתפלל לפניהם תמיד והרשה

כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה נָתַתִּי פָנַי אַרְצָה וְנֶאֱלָמְתִּי׃ (טז) וְהִנֵּה
כִּדְמוּת בְּנֵי אָדָם נֹגֵעַ עַל שְׂפָתָי וָאֶפְתַּח־פִּי וָאֲדַבְּרָה
וָאֹמְרָה אֶל־הָעֹמֵד לְנֶגְדִּי אֲדֹנִי כַּמַּרְאָה נֶהֶפְכוּ צִירַי
עָלַי וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ׃ (יז) וְהֵיךְ יוּכַל עֶבֶד אֲדֹנִי
זֶה לְדַבֵּר עִם אֲדֹנִי זֶה וַאֲנִי מֵעַתָּה לֹא יַעֲמָד
בִּי כֹחַ וּנְשָׁמָה לֹא נִשְׁאֲרָה בִי׃ (יח) וַיֹּסֶף וַיִּגַּע־בִּי
כְּמַרְאֵה אָדָם וַיְחַזְּקֵנִי׃ (יט) וַיֹּאמֶר אַל־תִּירָא אִישׁ־
חֲמֻדוֹת שָׁלוֹם לָךְ חֲזַק וַחֲזָק וּכְדַבְּרוֹ עִמִּי הִתְחַזַּקְתִּי
וָאֹמְרָה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כִּי חִזַּקְתָּנִי׃ (כ) וַיֹּאמֶר הֲיָדַעְתָּ

פירוש אבן יחייא

נתתי פני ארצה ונאלמתי מפני חולשת כחי׃ (טז) והנה כדמות בני אדם נוגע על שפתי ואפתח פי ואדברה׃ כי בתחלה בראותו כמראה איש שהיתה מדרגה גדולה מחזיון׃ ובראותו כמראה יד סתם והיא יד נוגע בו שהיא גם כן מראה גדולה נאלם לא פתח פיו ועמד מרעיד׃ ואמנם כאשר בא בעב הענן מכוסה עבה ועננית וגשמיית כמראה אדם סבל כחו המראה ההיא ותכף פתח פיו והוא התשוב׳ לדברי המדבר כי שם איש יורה על מעלה ושם אדם יורה על פחיתות וידבר ויאמר שהם ב׳ אופני הדבור הלשון הקשה והרך׃ ואשר אמר אל העומד לנגדו הוא אדוני במראה הראשון הגדול נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח׃ (יז) ולכן איך יוכל עבד אדוני זה ר״ל העבד ממך אדוני זה אשר אראה במראה הזאת לדבר עם האדון שלי זה אשר ראיתי במראה הגדולה הקודמת כי מעתה ומעכשיו אם יבוא עוד לדבר עמי פעם אחרת לא יעמוד בי כח גופני והנשמה לא ישאר בי כי תפרד מן הגוף וכאומרו מות נמות כי אלהים ראינו׃ ולכן הנה אדוני דבר אתה עמי

באור

לבנות ירושלים׃ (טז) כדמות בני אדם, נשתנה המלאך לדמות בן אדם שלא יבהל (מר׳ סעדי׳) (יז) והיך, כמו ואיך׃ (כ) ויאמר הידעת וגו׳ ועתה אשוב וגו׳, נמשך על סוף פסוק י״ג, וענין הדבר, בדברי גבריאל האחרונים: ששרים עומדים לנגדו להלחם נגד ישראל, רק מיכאל הי׳

אונד פערשטוממטע גאנץ· (טז) אונד זיהע דא! איין וועזען גלייך איינער מענשליכן געשטאלט בעריהרטע מיינע ליפפן, איך עפפנעטע הירויף מיינן מונד צום רעדן אונד זאגטע צו דעם מיר געגנאיבער שטעהענדען: מיין העדר, בייא יענם אנבליקקע שאהן פערוואנדעלטע זיך מיין קערפערבויא, זא דאס איך גאנץ קראפטלאז בליב. (יז) וויא קענטע איך דיין דיהנער אלזא יעצט מיט מיינעם העררן רעדן׳ דא איך נון געוויס אללע קרעפטע פערליהרען אונד אטהעמלאס בלייבן ווירדע· (יח) זאדאן בעריהרטע מיך אבערמאלס איינע מענשליכע געשטאלט, ריכטעטע מיך ווידער אויף· (יט) אונד שפראך צו מיר: פירכטע ניכטס, דוא געליבטער מאן! דיר ערגעהעט עס וואהל, בלייבע שטאנדהאפט אונד פעסטן מוהטס· אלס ער מיר דיזעס געזאגט, פיהלטע איך מיך ווירקליך געשטערקט· הירויף שפראך איך: זא רעדע דען מיין העדר, דען דוא האסט מיר מוהט איינגעפלעסט. (כ) יענער אבער פערזעטצטע:

פירוש אבן יחייא

ואשמע ואל ידבר עמי עוד אדוני האחר פן אמות. ור"ל בשם אדוני המדרגה מהמראה אם קטנה ואם גדולה· וככה אמרו ישראל למשה אדונם דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות· (יח) מה שעשה כן ויוסף ויגע בי כמראה אדם ויחזקני שרוצה לומר כי הוסיפה עלי השפעה נבואיית עד אשר כחי שבלה ועמדתי חזק עמה· (יט) ויאמר אל תירא מן המות איש חמודות כי שלום לך והוא שלום הבריאות מכלו׳ ושיווי הד׳ ליחות בגוף האיכותי· ואל תירא פן יאבד עמך מהעולם הזה האבד· ופן יאבד מהעולם שכלו ארוך כי בשניה׳ יש להם תקוה מתקומה ולכן חזק וחזק מהנ׳ יראות אלה· מה שדברו עמי כדברים האלה התחזקתי ואומרה ידבר אדוני כי חזקתני· (כ) ויאמר הידעת כלו׳ כבר ידעת למה באתי אליך כאשר

באור

לו לעזר׳ והוא יבא עתה להגיד אחרית הימים ; חלחלה מלאה מתני דניאל רעדה ורתת אחזתו ולא ידע ולא הבין עוד דברי המלאך. ע"ז החזיק המלאך אותו ואמצהו ויאמר: הידעת, כלומר עתה אחרי החזקתיך ותשוב לבך׳

האסט דוא עס געמערקט, וועסהאלב איך צו דיר געקאמ־מען בין? יעטצט וואללטע איך דען קאמפף מיט דעם שוטצענגעל דעס פרס פֿאם נייען בעגיננען, זא וויא איך אבער פֿאן דא הינוועג גינג׳ זיהע דא׳ דער שוטץ־ענגעל דעס יון קאם, (כב) (וואהרליך איך פֿערקינדיגע דיר, וואס אין דער שריפֿט דער וואהרהייט אויפֿגעצייכנעט איזט׳) ניכט איינער לייסטעטע מיר געגן דיזע איינן ביישטאנד, אלס אייער שוטץ־ענגל מיכאל׃

יא

(א) איך וואר עס אויך, דער אים ערשטן רעגירונגסיאהרע דעס מעדער דריוש׳ איהם בייאשטאנד לייסטעטע אונד איינע פֿעסטע שטיצע איהם וואר׳ (ב) יעצט וויל איך דיר וואהרהייט פֿערקינדיגן: זיהע! דרייא קעניגע ווערדן נאך אין פערזיען ענטשטעהען; דאך איין פֿירטער ווירד איינן גרעסרן רייכטהום אלס אללע איבריגן צוזאמ־

פירוש אבן יחייא

הודעתיך במה שקדם׳ (כא) והוא להגיד לך בשם אבל ובאמיתות את הרשום בכת' אמתי שר"ל את אשר נגזר באמת על ישראל מהגליות ואין להשיב׳

ואחרי אשר הודיעתו אליך אשוב להלחם עם שר פרס לפני ה' לראות אם אוכל להקל עול גלותו מעל עמך ישראל וכאשר אצא מללחום עמו׳ הנה שר יון בא ללחום עמי על גלות ישראל בין יון אשר תראה ג"כ אם אוכל להקל עול גלותו׳

מה שיהיה קשה מאד להשיג יען כי אין שום אחד משרי מעלה מתחזק עמי על אלה השרים כי אם מיכאל שריכם וכל צבא השמים

באור

התוכל לדעת ולהבן סבת בואי אליך? ועתה חוזר במה שסיים׳ לאמר, כאשר נותרתי אצל מלכי פרס רציתי לשוב׳ בעזר מיכאל, להלחם עם שר פרס; אמנם אך יצאתי למלחמה והנה שר יון בא ויפיל שר פרס׳ (כא) אבל, מאמר מוסגר עד ואין׳

לָמָּה-בָּאתִי אֵלֶיךָ וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם-שַׂר
פָּרָס וַאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שַׂר-יָוָן בָּא׃ (כא) אֲבָל אַגִּיד
לְךָ אֶת-הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת וְאֵין אֶחָד מִתְחַזֵּק
עִמִּי עַל-אֵלֶּה כִּי אִם-מִיכָאֵל שַׂרְכֶם׃

יא

(א) וַאֲנִי בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ הַמָּדִי עָמְדִי לְמַחֲזִיק
וּלְמָעוֹז לוֹ׃ (ב) וְעַתָּה אֱמֶת אַגִּיד לָךְ
הִנֵּה-עוֹד שְׁלֹשָׁה מְלָכִים עֹמְדִים לְפָרַס וְהָרְבִיעִי

פירוש אבן יחייא

והמלאכים שריהם הם כנגדי באומר' כי ה' נתן משטרם בארץ וככה גזרו מערכות השמים וכסיליהם ואין להשיב · כי הנה ישראל יש להם מזל קשה בשמים אשר גוזר עליה' ההשפלה והיגוני · וכאשר יראו את ה' ישדד המערכות ועל כרחם יגביה קרנם על כל זולת וכאשר ירעו דרכם יניחם למקרי ופגעי הזמני' והוא לא ירע עמם כי אין רע יורד מלמעלה רק מזלם גרם ·

יא (א) ואני בשנת אחת לדריוש וגו ר"ל כי אין אחד מתחזק על אלה רק מיכאל שריכם ואני · אשר בשנת אחת לדריוש המדי התחיל עומדי למחזיק ולמעוז לו לישראל ולהיות נגדיי לשרים ההם · (ב) ועתה אמת אגיד לך מהרשום בכתב אמת · הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס שהוא היה השנית זולת דריוש המדיי שקבל המלכות מבלשאצר הבבליי שהיה היה הראשונה · והם

באור

יא ואני וגו', נמשך לפרשה שלפניה ושעורו: כמו שמיכאל שרכם מתחזק עתה עמי; כן עמדתי לו בעת שנה אחת לדריוש, בעת שהלשינו יועציו על דניאל ועל דתו' ובאמצעותי נפלו בשחת אשר כרו' ודריוש הודה לאלהי השמים (עיי' פ' ו)· (ב) הנה עוד שלשה וגו', ענינו: עד המלך הרביעי העשיר והחזק לא יהי' כ"א ג'

יַעֲשִׁיר עֹשֶׁר־גָּדוֹל מִכֹּל וּבְחֶזְקָתוֹ בְעָשְׁרוֹ יָעִיר הַכֹּל
אֵת מַלְכוּת יָוָן׃ (ג) וְעָמַד מֶלֶךְ גִּבּוֹר וּמָשַׁל מִמְשָׁל
רַב וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ׃ (ד) וּכְעָמְדוֹ תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתֵחָץ
לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם וְלֹא לְאַחֲרִיתוֹ וְלֹא כְמָשְׁלוֹ
אֲשֶׁר מָשָׁל כִּי תִנָּתֵשׁ מַלְכוּתוֹ וְלַאֲחֵרִים מִלְּבַד־
אֵלֶּה׃ (ה) וְיֶחֱזַק מֶלֶךְ־הַנֶּגֶב וּמִן־שָׂרָיו וְיֶחֱזַק עָלָיו

פירוש אבן יחייא

כורש וארתחשסתא והוא אחשורוש ודריוש בנו בן אסתר׳ והרביעי למלכות פרס שהוא דריוש בן אסתר יעשיר עושר גדול מכל אשר קדמהו׳ ובכל חזקתו ובכל עושרו יוכרח להעיר ולגלו׳ כל אשר לו את מלכות יון אשר יקח כל אשר לו מידו ויעיר יהיה מגזרת את מקורה הערה׳ (ג) אשר יעמוד במלכות יון מלך גבור והוא אלכסנדרוס מוקדון ומשל ממשל רב ונפלא ועשה כרצונו בעולם שכלם יתכחשו לו. (ד) ובתוך ימי העמידה שלו תשבר מלכותו מאליו ולא במלחמה שהשקוהו אנשי ביתו סם המות׳ ותחץ לארבע רוחות השמים כי בהרגישו באפיסת כחותיו עוד בחיי׳ חייתו חלק מלכותו לד׳ שרים ממשפחתו׳ בחיו׳ כי לא היה לו אז בן מה שאחרי מותו ילדתו אמו ונשאר ערום

באור

מלכים אחר כורש, והם: קאמביזעס׳ זמערדיס ודריוש היסטאספים׳ והרביעי וגו׳, זה קסערקסעס׳ ובחזקתו בעושרו, שעורו: ובתזקתו באמצעות עשרו׳ או ענינו, ובחזקתו ובעשרו׳ יעיר הכל, כי ישכור חיילים רבים מעמים סביבותיו ובחמשים רבבות חלוצי צבא יצא למלחמה נגד מלכות יון; אמנם זאת היתה המכשלה הראשונה לפרסים כי נפלו חללים לפני היוניב, לכן לא חשב כ״א אלה ארבעה אף שהיו, לפי רושמי הקורות, ארבע עשר מלכי פרס׳ (ג) ועמד מלך גבור׳ זה אלעקסאנדר הגדול מלך יון׳ (ד) ותחץ וגו׳, כבר פרשתיו פ׳ ז׳ו ופ׳ ח׳, ח׳׳ ולא לאחריתו, מלכותו לא תחלק לבניו, אשר המה האחרית והתקוה לאדם, כ״א בניו מערקולעס ואלעקסאנדר יהרגו ע״י קאסאנדער ופאליזפערגאן׳ ולא במשלו, פרשתי

מענבריינגן, אונד מיט זיינער מאכט אונד זיינעם רייכ=
טהומע ווירד ער אללעס געגן דאז יונשע רייך אויפביטען·
(ג) יעדאך היר ווירד איין טאפפערער קעניג זיך ערהעבן,
דער זיינע העררשאפט וויט אויסברייטן אונד נאך בעליבען
פערפאהרן ווירד· (ד) נאכדעם ער אבער זיינע העהע ער=
רייכט האט, ווירד זיין רייך צערפאללן אונד נאך דען פיר
הימּמעלסגעגענדען הין צערטהיילט ווערדן; דאך אן
קיינן זיינער נאכקאממענשאפט, אויך ווירד קיינעס דעם זיי=
ניגן גלייכן: דען זיין רייך ווירד צערשפליטטערט זיין, אויך
נאך אן אנדערע אויסער יענן פרייס געגעבן ווערדען· (ה)
מעכטיג ווירד דער קעניג דעם זידענס זיין, אויך דער

פירוש אבן יחייא

מבלי לבוש מלכות כי כבר חלקו אביו בחייו· ולא לאחריתו כי לא זכה
לאורך ימים והדבר הלז לא קרה לו בשני הירידה באחרית ימיו רק
בשני העמידה ובעומדו בתוקף ימיו· ולא ימשול עוד מושל אחר
שימשול במושלו אשר משל וזה יען כי מלכותו הגדול אשר היה יחידי
אליו תנתש ממנו ותחן לארבע מושלים כאשר קדם ולמושלים אחרים
מלבד אלה· כי נתבלבל הדבר אחר כך ותטפו אלה לאלה ומלך יון
שהוא אנטיוכס לקח ארץ מצרים מיד מלכה· וכן מלכו במקומות אחרי'.
(ה) ויחזק מלך הנגב וגו' בא להודיענו פרטי הדברים מהלוקת
מלכות אלכסנדר ואיך נמשכו המלחמות בין המלכים ההם אשר נחלק
להם המלכות והוא כי מלך הנגב והוא מצרים יהיה חזק תחלה במלכות'

באור

ה, כא· ולאחרים מלבד אלה, ענינו, בלעדי אלה
ארבע מלכיות לארבע רוחות השמים, תנטש מלכותו לאחרים
כי תחלק עוד לממלכות קטנות כמו קאפפאדאציען, ארמעניען
ביטהימען וכהנה· (ה) ויחזק מלך הנגב, בנגבו של ארץ
יהודה' והוא פטאלמעוס לאגוס מלך מצרים המולך בליביען,
קידענע, אראביען, פאלעסטינא, צעלעזיריען ובמחוזי ימים
של אסיא הקטנה· ומן שריו, שעורו לפי הנגינה: עוד
אחד משריו, היינו משרי מלך גבור הנזכר, יחזק והוא,
זעלייקוס ניקאטאר· ויתכן עוד, שטעם מן שריו כמשמעו,
ר"ל אחד משרי מלך הנגב יחזק, כי זעלייקוס הזה הי'

אָבערן איינער (דעם געדאכטן יונשן קעניגס); דיזער לעטצטערע
ווירד יענם אן מאכט איבערלעגן זיין, אונד אין איינם גראסן
רייכע מעכטיג רעגירן· (ו) צוואר ווערדן ביידע נאך פֿער־
לויף איינינגער יאהרע זיך פֿעראייניגן, אונד דיא פרינצעסין
דעס קעניגס דעס זידענס ווירד זיך מיט דעם קעניגע
דעס נארדענס פֿערמעהלן, אום פֿרידן צו שטיפֿטן;
אלליין איהרעס ארמעס קראפֿט ווירד ניכט אויסדויערן; ווערער
ער (איהר פֿאטער) נאך זיינע מאכט ווערדן זיך ערהאלטן
קעננן: זא ווירד זיא זאמט איהרעם געפֿאלגע, פֿאטער אונד
אונטערשטיצער דעם שיקזאלע פרייס געגעבן ווערדן צו
דיזער צייט· (ז) אינדעס ווירד איין שפרעסלינג, איהרם

פירוש אבן יחייא

באופן שאחר המלכים ומלך הצפון והוא יון ביניהם יתכחשו לו וישתעבדו
להיות שריו ועבדיו · וא"כ אחד מן שריו והוא מלך יון יחזק עליו וימשול
בממשל גדול מממשלתו כי יקח רוב ארצו מידו ובמקום היותו משריו
של מלך הנגב ישוב להיות מלכו ואדוניו · (ו) ולקץ שנים יתחברו
מלך הנגב ומלך הצפון וישובו להיות חברים ואהובים וזה בהתלבשות
זיווג וחיתון יולד ביניהם · כי בת מלך מצרים היפה בנשי' תבוא
אל מלך הצפון להזווג עמו כדי לעשות מישרים ושלום אחת ביניהם ·
ועם כל אהבת מלך הצפון לבת מלך הנגב לא תעצור היא כח הזרוע

באור

ימים" רבים שר צבא אצל פטאלמעוס בברחו מבבל מפני
אנטיגאנוס· ויחזק עליו, מלכות זעלייקוס מלך צפון
הזה, רבה תהיה מן מלכות לאגוס מלך הנגב׳ כי הוא מושל
בכל ארצות בני קדם, מהר טוירוס עד נחל אינדוס׳
ובממלכות רבות מאסיא הקטנה׳ בין טוירוס וים עגאע׳
(ו) ולקץ שנים וגו׳, החזון הזה נתמלא בימי פטל:
פהילאדעלפֿוס מלך מצרים ואנטיאכוס טהעאָס מלך צפון׳
כי אחרי מלחמות רבות עשו שלום, בתנאי: שיגרש אנטיאכוס
אשתו לאאָדיצע עם שני בניה׳ זעלייקוס ואנטיאכוס היעראקוס,
ויקח בתו בערעניצע ובן הנולד ממנה יירש המלכות · אולם
אחר שתי שנים במות פהילאדעלפֿוס שב אנטיאכוס ויקח
אשתו הראשונה׳ באהבתו אותה׳ ותברח בערעניצע עם

וּמָשָׁל מִמְשָׁל רַב מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ (ו) וּלְקֵץ שָׁנִים יִתְחַבָּרוּ
וּבַת מֶלֶךְ־הַנֶּגֶב תָּבוֹא אֶל־מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לַעֲשׂוֹת
מֵישָׁרִים וְלֹא־תַעְצֹר כּוֹחַ הַזְּרוֹעַ וְלֹא יַעֲמֹד וּזְרֹעוֹ
וְתִנָּתֵן הִיא וּמְבִיאֶיהָ וְהַיֹּלְדָהּ וּמַחֲזִקָהּ בָּעִתִּים׃
(ז) וְעָמַד מִנֵּצֶר שָׁרָשֶׁיהָ כַּנּוֹ וְיָבֹא אֶל־הַחַיִל וְיָבֹא

פירוש אבן יחייא

והשעבוד שישתעבד מלך הצפון לאביה מלך הנגב · באופן שלא יוכל לעמוד מלך הנגב מפני זרועו ושעבודו הקש' ממלך הצפון · מה שלכן תנתן ביד אביה ר"ל שתברח אליו היא בת מלך הנגב עם אנשיה שהביאוה ליון · ועם היולדת אותה והיא האומנת שלה שהיתה תמיד עמה כמשפט השרות ועם המחזיקה בעיתים והם אנטגנייה אשר על פיהם תשק מעת לעת · שהם החכמים יודעי העיתים
(ז) ויעמוד משעיף אחר משרשי הבת מלך הנגב זאת מי שישיב מלך הנגב על כנו ובסים מלכותו כבראשונה · והוא שבן בנה או בן

באור

בנה׳ מחמת צוררת׳ לעיר החפשית דאפֿנא׳ אך גם שמה פגעה חרב היונה ותהרג היא ובנה וכל המחזיקים עמה ע"י איקאַדיאָן וגענניים, אחרי כן השקה לאאָדיצע ג"כ כוס התרעלה לאישה אנטיאכוס ויגוע וימת · ועתה קרא הכתוב עם התרגום ותבינם· לא תעצור׳ בערעניצע· ולא יעמוד׳ פהילאדעלפֿוס עם גודל גבורתו· ומחזיקה בעתים׳ עם כל מחזיקה בעת בעותים וצרה.
(ז) ועמד וגו׳ אחרי כן יעמוד פטאלמעוס עפֿערגעטעס אח בערעניצע על כנו וכסא ממלכת אביו פהילאדעלפֿוס, ויקנא קנאת אחותו׳ ויבא עם חיל גדול במעוז מלך צפון׳ הוא זעלייקוס קאללינִיקוס וילכדה עם חלק גדול מארם וישב בשלל רב למצרים· במעוז׳ שם קבוץ (קאללעקטיפֿום)· והעד ועשה בהם·
(ח) וגם אלהיהם וגו׳, ע"ד התול (איראָניש) כלומר לא נסכיהם בלבד אך גם אלהיהם בעצמם יקח· עם כלי חמדתם וגו׳, שני אלפים וחמש מאות כלי חמדה הביא עפֿערגעטעס בשבי למצרים ובתוכם עצבי כסף וזהב אשר הוליך קאמביזוס

בְּמָעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְעָשָׂה בָהֶם וְהֶחֱזִיק׃ (ח) וְגַם
אֱלֹהֵיהֶם עִם-נְסִכֵיהֶם עִם-כְּלֵי-חֶמְדָּתָם כֶּסֶף
וְזָהָב בַּשְּׁבִי יָבִא מִצְרָיִם וְהוּא שָׁנִים יַעֲמֹד מִמֶּלֶךְ
הַצָּפוֹן׃ (ט) וּבָא בְּמַלְכוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְשָׁב אֶל-
אַדְמָתוֹ׃ (י) וּבָנָו יִתְגָּרוּ וְאָסְפוּ הֲמוֹן חֲיָלִים רַבִּים
וּבָא בוֹא וְשָׁטַף וְעָבָר וְיָשֹׁב וְיִתְגָּרוּ עַד-מָעֻזֹּה׃
(יא) וְיִתְמַרְמַר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיָצָא וְנִלְחַם עִמּוֹ עִם-
מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הָמוֹן רָב וְנִתַּן הֶהָמוֹן בְּיָדוֹ׃

פירוש אבן יחייא

בתה יבוא בכח אל החיל ממלך הצפון אשר במצרים לשמירת העיירו' ולהכניע עם הנגב· ואחר אשר יהרגם ויסיר מעליו את עולו עוד ילך לבקש מלך הצפון בארצו וינצחהו ויבוא במעוז שלו ובערי המבצר ועשה בהם נקמה ואחר כך יחזיק בעדו וימשול בהם· (ח) וגם אלוהיהם עם נסכיהם ושריהם והכניסם מהאלוהות ועם כלי חמדתם כסף וזהב יביא בשבי למצרים עיר הנגב· באופן ששנים רבות יעמוד מלך הנגב במנוחה משעבוד מלך הצפון ואדרבא הוא ימשול בו· (ט) ואח"כ

באור

ממצרים לפרס, לכן כאשר הושיבם בהיכלם כנוהו בשם עפערגעטעס (וואהלטהעטער)· (ט) ובא וגו', שתי שנים אחרי כן ישוב זעלייקוס ויפול עלמלכות הנגב; אך עפֿערגעטעס· יכה אותו ואת מחניהו עד תומם, וישב באנשים מעטים לאדמתו בעיר אנטיאכיא *)· (י) ובנו יתגרו, אחרי כן יתגרו במלחמה בני קאלליניקוס והם: זעלייקוס צערוינוס ואנטיאכוס הגדול, נגד מלך הנגב הוא: פטאלמעוס פהילאָפּאטאר, מלך רך וחלש אוהב משגל ותענוגות בני אדם· אמנם צערוינוס לא מלך כ"א ג' שנים ומעשי מלחמתו במצרים לא נודע לנו; אולם תוקף אנטיאכוס ומעשי גבורתו ידועים מאד, לכן כתיב ובנו וקרי בניו, ולכן אמר ג"כ, ובא בוא, לשון יחיד על אנטיאכוס שהי'

---

*) Justin. XXVII. 2. S. 535. Allg. Wg. VII. §. 746—50.

שטאממע ענטשפראסן, זיך אויף זיינעם טהראָן ערהעבן, דיזער ווירד, פֿעראייניגט מיט דעם העערע, געגן דיא פֿעסטע דעס קעניגס דעס נארדענס אנריקן, היר גראסע טהאטן פֿעראיבן אונד טאפּפֿערקייט צייגען׃ (ח) זעלבסט איהרע געטטער, זאמט דערען מעטאלנן בילדערן אונד קאסטבארן געראטהן פֿאן זילבער אונד גאלד, ווירד ער געפֿאנגן נאך מצרים פֿיהרען: זא ווירד ער איניגע יאהרע דעם קעניגע דעס נארדענס ווידערשטאנד לייסטן׃ (ט) דאן ווירד דיזער איינן איינפֿאלל אין דעס זידליכן קעניגס רייך וואגן, דאך באלד ווידר אין זיין לאנד צוריק קעהרן מיססן׃ (י) זיינע זעהנע אבער ווערדן זיך ריסטן אונד איין גראסעס העער פֿאן מעכטיגען קריגערן צוזאממען ברינגן, מיט איהנן הינציהען, יענעס רייך איבערשוועממען אונד ביס צו דען פֿעסטן פֿארריקקן׃ (יא) ערביטטערט ענדליך ווירד דער קעניג דעס זידענס אויסציהן אונד מיט דעם קעניגע דעס נארדענס פֿעכטן,

פירוש אבן יהייא

מלך הצפון ישוב להלחם עם מלך הנגב ובא במלכותו׃ ואחכ ישוב אל אדמתו בבושת פנים כי יאבד במלחמה׃ (י) ואחר כך בניו ממלך הצפון ברואותם שאביהם אבד במלחמה ההיא יסכימו להתגרות עם מלך הנגב ויאספו המון חילים רבים מכל גויי הארץ ובא אביו מלך הצפון עם החילים ההם בוא ושטף ועבר כי ילחו׳ עם כל מקומות מלך הנגב אשר יעבור בהם וישחיתם וישטפם עד שיגיע וישוב למקום המעוז והמבצר ממלך הנגב׃ (יא) ואז יעשה מר מלך הנגב וימלא חימה על מלך הצפון ויצא ממעוזו ונלחם עמו והעמיד מלך הנגב המון רב מכל מלכותו באופן

באור

העיקר, כי הוא יבא כשטף מים רבים ויעבור על מדינותיו, ויקח זעלייקיא, טירוס, פטאלמאיס עד דאָרא׃ וישוב, אחר השקטת מלחמה של ד׳ חדשים עוד, ויקח כל ארץ הגלילי וארץ גלעד ורבת עמון, ככה הלוך ילך ולקוח, עד מעוזה, זה ראַפֿיא עיר מבצר מצרים׃ (יא) ויתמרמר מלך הנגב׳ עתה ייקץ המלך הנגב מתרדמת אולתו כי ראה כי כלתה עליו הרעה, ויצא, בעצמו למלחמה אצל ראפֿיא׳ בין רהינאָקאָלורא ובין גאַצאַ

ער ווירד איהם איינע גראסע פֿאלקסמאכט ענטגעגען שטעללן
דיא איהם גאנץ אונטערגעבן זיין ווירד. (יב) דיזעס העער
ווירד זיגן, מיט האהעם מוהטע שטרייטן אונד מיריאדן ער־
לעגן — דאך דער זיג ווירד ניכט פֿאללקאממן זיין; (יג)
דען דער קעניג דעס נארדענס ווירד ווידער איינע גרע־
סערע מאכט, אלס דיא פֿאריגע וואר, אויפֿשטעללן; נאך
פֿערלויף איינינגר יאהרע נעמליך ווירד ער מיט איינער גראסן
העערעסמאכט פֿאן פֿוספֿאלק אונד רייטערייא ווידר יענן אויס־
ציהען׃ (יד) אום דיזע צייט ווערדען פֿילע געגן דען קעניג
דעס זידענס אויפֿשטעהען; אויך דיא אויסגעארטעטן יינגלינגע
דיינעס פֿאלקס ווערדען זיך ערהעבן, אום דיא ווייסזאגונג צו
ערפֿיללן, אבר זיא ווערדען אונטערליגן׃ (טו) דער קעניג דעס
נארדענס ווירד אלזא אויסריקן, דעממע אויפֿווערפֿן אונד
פֿעסטע שטעדטע עראָבערן; דיא טרופפן דעס זידענס ווערדן

פירוש אבן יחייא

שבמלחמה ההיא ינתן המון מלך הצפון בידו׃ (יב) באופן שבנצחון
ההוא יתגאה מאד המון מלך הנגב וירום לבבו ויפיל רבואות ממלך הצפון׃
ולא יעוז זמן הרבה עם כל נצחונו מלך הנגב על מלך הצפון׃ (יג) כי
ישוב מלך הצפון והעמיד המון רב מן הראשון ולקץ העתים משנים מה
אשר יתחזק בהם יבוא בו במלך הנגב מלך הצפון בחיל גדול וברכוש רב
כדי שיוכל להאריך זמן עמידתו שם כרצונו׃ (יד) ובעתים ההם רבים

באור

ונתן ההמון בידו, ענינו כמו וכל אשר יש לו נתן בידי׃
וטעמו׳ הוא בעצמו יצא בראש מחנהו וילחם כאיש גבור׃
(יב) ונשא ההמון וגו׳, טעם ונשא הוא כפל, כלומר
אחרי כי יראו ההמון׳ כי מלכם יצא לפניהם׳ יתנשא
ההמון, ולבבם כלב אריה יהי׳, וככה ישאו הנצוח ויפילו
מעם אנטיאכוס כעשרת אלפים ושלש מאות איש רגלי וד׳
אלפים יוליכו בשבי והנשארים ינוסו׃ ולא יעוז, אף
שהיתה עתה ביד פהילאפאטאר להכות אויבו עד תומו
ולהכניע מלכי צפון עד עולם; אולם הוא הי׳, כאשר
אמרנו, איש נדהם ומפונק, לא אהב מלחמה עד עת הלחץ,
לכן לא יעוז, כלומר נצחונו ועוזו לא יהי׳ שלימה כמו

(יב) וְנִשָּׂא הֶהָמוֹן יָרוּם לְבָבוֹ וְהִפִּיל רִבֹּאוֹת וְלֹא
יָעוֹז׃ (יג) וְשָׁב מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הָמוֹן רַב מִן־
הָרִאשׁוֹן וּלְקֵץ הָעִתִּים שָׁנִים יָבוֹא בוֹא בְּחַיִל גָּדוֹל
וּבִרְכוּשׁ רָב׃ (יד) וּבָעִתִּים הָהֵם רַבִּים יַעַמְדוּ עַל־
מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וּבְנֵי ׀ פָּרִיצֵי עַמְּךָ יִנַּשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן
וְנִכְשָׁלוּ׃ (טו) וְיָבֹא מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְיִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה

פירוש אבן יחייא ורם ק׳

יעמדו על מלך הנגב כי מן שריו וגדוליו ורבי המלכות יקומו עליו להורגו ולתתו ביד מלך יון · ובני פריצי עמך אשר תחת מלך מצרים יהיה ידם עם השרים המורדים במלך הנגב ויתנשאו להעמיד חזון ולבאר הנבואות כי מלך הנגב סופו ליפול ביד מלך הצפון ונכשלו כי יודע הדבר למלכות ויתלו כלם על עץ · (טו) ויבוא מלך הצפון זה והוא אנטיוכוס וישפוך סוללה על מצרים ערי הנגב ולכד עיר מבצרות והוא עיר המלוכה · באופן שזרועות כח מלך הנגב לא יוכלו לעמוד לפני מלך הצפון · ולמבחרי עמו

באור

שיספר והולך · (יג) וש ב, אנטיאכוס הנזכר בימי פטאל· עפיפאנעס· ולקץ עתים שנים, ארבעה עשר אחר המערכה בראפיא· וברכוש לשון רכש כלומר יבוא באנשי רגלי ורוכבי רכש ויכו שר צבא סקאָפאס אצל פאַנעאס, ויקח כל הארצות אשר לקח פהילעפאטאר ממנו· (יד) רבים יעמדו וגו׳ כמו פהיליפפ מלך מאצעדאניען וקשר אשר קשר עליו אגאטהאקלעס· ובני פריצי עמך׳ גם יהודים רבים עמדו לאנטיאכוס כנודע מספורי אייזעבוס; כי חשבו להעמיד החזון ויבואו להם הימים אשר דברו הנביאים, אמנם נכשלו, כי מלכי צפון היו להם אח״כ לשוטט ולצנינים· (טו) ויבא וגו׳ וישפוך וגו׳, אחר המערכה בפאנעאס ינוס סקאָפאס עם הפליטים לערי מבצרות צידון וגאצא; אמנם אנטיאכוס ישפוך סוללה, ואף שאנשים בתוכם כאנשי חיל ילחמו׳ זרועותם לא יעמדו מפני הרעב ההוות בקרבם· ועם מבחריו, ואף ששלחו ממצרים לעזר כל רכב בחור ושרי צבאות הנבחרים, ללא מועיל יהי׳, כי אין כח לעמוד·

וְלָכַד עִיר מִבְצָרוֹת וּזְרֹעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמֹדוּ וְעַם
מִבְחָרָיו וְאֵין כֹּחַ לַעֲמֹד׃ (טז) וְיַעַשׂ הַבָּא אֵלָיו
כִּרְצוֹנוֹ וְאֵין עוֹמֵד לְפָנָיו וְיַעֲמֹד בְּאֶרֶץ־הַצְּבִי וְכָלָה
בְיָדוֹ׃ (יז) וְיָשֵׂם פָּנָיו לָבוֹא בְּתֹקֶף כָּל־מַלְכוּתוֹ
וִישָׁרִים עִמּוֹ וְעָשָׂה וּבַת הַנָּשִׁים יִתֶּן־לוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ
וְלֹא תַעֲמֹד וְלֹא־לוֹ תִהְיֶה׃ (יח) וְיָשֵׁב פָּנָיו לְאִיִּים
וְלָכַד רַבִּים וְהִשְׁבִּית קָצִין חֶרְפָּתוֹ לוֹ בִּלְתִּי חֶרְפָּתוֹ
יָשִׁיב לוֹ׃ (יט) וְיָשֵׁב פָּנָיו לְמָעוּזֵּי אַרְצוֹ וְנִכְשַׁל וְנָפַל

פירוש אבן יחייא

לא יהיה גם כן כח לעמוד· (טז) ויעשה מלך הצפון הבא אליו למצרים כרצונו ואין עומד לפניו כי כלם המלך והעם יכתנו בידו לרצונם· ואחר כך אנטיוכוס אחרי השפילו את מצרים עד עפר יספים לעמוד בארץ הצבי והיא ארץ ישראל ולכלותה וזה יען כי אנשי שלום היו אז ישראל למצרים· (יז) וישם פניו לבוא בישרים והוא עם ישראל בתוקף כל מלכותו עמו כדי להשחיתם ולהשפילם· ועשה מה שהספים כי יצא מחשבתו אל הים וישפיל את ישראל· ובת הנשים יתן לו להשחיתה והוא הגזרה אשר

באור

(טז) בארץ צבי׳, א״י צבי לכל ארצות· וכלה בידו׳ כמו וכָלָה בידו, כלומר כל צעלעזיריען ופאלעסטינא אשר הי׳ מגמתו יהי׳ בידו· (יז) וישם פניו, אח״כ לקחת כל מצרים בערמה, ויבא בחלקלקות ובמרמה, ועשה ישרים עמו כאיש אהב נאמן׳ ויתן בתו קלעאָפאטרא לו לאשה ויסיתה להשחית מלכותו ולתתה בידו; אולם זאת לא תעמוד, כי היא היתה בת מישרים׳ ולא לו, לעזרת אביה תהי׳, כי חשקה נפשה באישה׃ (יח) וישב וגו׳, אח״כ יסב פניו אל איי עגאע שמה ילכוד ערים רבים· והשבית קצין, זה לוציוס סציפיאָ שר צבא הרומיים, המכה ארם בשדה ארם כ״ד אלף פעם אחת, הוא יבוא וישבית חרפתו אשר הרף לו אנטיאכוס בנפילתו לאיי הים, ובאמרו בגאון: מי הם הרומיים לשפוט שפוט עלי! בלתי חרפתו וגו׳

זיך ניכט האלטן, אונד מיט זיינן בעסטן קריגערן ווירד ער
זיך ניכט בעהויפטן קעננן׃ (טז) דען דער איינפאללענדע
ווירד נאך אייגנעם ווילן פערפאהרן, זא דאס איהם ניאמאנד
ווירד ווידערשטעהן קעננן; אויך אין דאז געפריזנע לאנד ווירד
ער ערשיינען אונד עס גאנץ אין זיינע געוואלט ברינגן (יז) הירויף
ווירד ער דאז גאנצע רייך (דעס קעניגס דעס זידענס) אין זיינע גע=
וואלט צו ברינגן זוכן; זיך טרייליך געגן איהן שטעללן אונד דאר=
נאך האנדלן, ער ווירד איהם איינע קעניגסטאכטער צור געמאה=
לין אנביטן, אום עס צו פערדערבן; אבר עס ווירד ניכט געלינגן
אונד ניכט צו זיינער גונסט אויספאללן׃ (יח) דאן ווירד ער זיך
געגן דיא קיסטענלענדער ווענדן אונד פילע ערָאבערן; איין
פירשט ווירד אבער דער שמאך, דיא ער איהם צוגעפיגט,
דערגעשטאלט ענדיגן, דאס ער זיא איהם ניא ווידער פערגעל=
טען קאן׃ (יט) ענדליך ווירד ער זיך געגן דיא פעסטונגן
זיינעס אייגנען לאנדעס צוריק ווענדן, אונד זא זיינן אונטער=
גאנג פינדן, אינדעם ער פאללן אונד ניכט מעהר זיין ווירד׃

פירוש אבן יחייא

גזר שכל בת ישראל הנכנסת לחופה תבעל קודם מן השר שלו׃ ולא
תעמוד מלכותו זמן רב מפני טעותיו ולא לו תהיה הממלכה כי יאבדה
ככה׃ (יח) כי ישב פניו להשפיל איים מאיי הארץ ולכד רבים מהם׃
ובין כך ישבית החשמונאי קצין ישראל חרפתו מאנטיוכוס לו לישראל
כי ינצחהו במלחמות ובלתי עזר זולתו רק עזר שמים חרפתו ישיב לו
לאנטיוכוס׃ (יט) וישב פניו אנטיוכוס לברוח למעוזי ארצו ונכשל
ונפל מפני פחד קול הפיל ולא ימצא עוד חי כי אם מת רצון עצמות

באור

הוא יכה את אנטיאכוס ומחנהו אצל מאגנעזיא בנהר היללוס,
עד אשר בלתי יוכל אנטיאכוס להשיב חרפתו וגמולו לו
לעולם, כי יגרשהו מכל אסיא הקטנה ויפול ולא יוסיף
קום׃ (יט) וישב וגו׳, אח״כ ישוב לארצו ויסב מדינותיו
בארץ קדם לשלם המס לרומיים, ויהי בעילם ויאבה הוא
ואנשיו לשלוח יד בהיכלם, ויקבצו עם עילם עליו ויהרגהו,

(כ) אויף זיינער שטעללע ווירד זיך איינער ערהעבן, דער איינען·ערפרעססער אין דאס שענע רייך הינזענדען, אבער אין קורצער צייט פערניכטעט ווערדען ווירד; אונד צוואר ניכט געוואלטזאמער ווייזע, אויך ניכט אים שלאכטגעטיממל· (כא) אן זיינע שטעללע ווירד איין פעראכטונגסווירדיגער טרעטען, דעם דיא קעניגסווירדע ניכט צוגעדאכט וואר; דיזער ווירד פרייאמיטהיג איינהער געהען אונד זיך דורך גלאטטע הייכעלייא אין דען בעזיץ דעס רייכעס זעטצן· (כב) פאר איהם ווערדן דיא איינהערשטרעמענדן טרופפן וועגגעשוועמט אונד פערטילגט ווערדן, אונד זעלבסט דער פירשט, מיט דעם ער אים בונדע שטעהט· (כג) יא געגן זיינע בונדעסגענאססן ווירד ער הינטערליסטיג האנדעלן, מיט איינער גערינגן פאלקס־

פירוש אבן יחייא

מוכן אל המות׃ (כ) ועמד על כן ונסים מלכותו במקומו בנו אלופטר מעביר ישראל מדתו גם הוא ונגש הדר מלכות שהוא ישראל ובימים אחדים ישבר ולא בהתראות פנים במלחמה׃ (כא) כי דיאמתריאוס בן סליקוס אשר היה איש נבזה ולא מזרע המלוכה יכה כל חילו ויקח מלכותו מידו ויעמוד על כנו הממלכה׃ באופן הלז כי בראותו שעם כל גאונו העם לא נתנו עליו הוד מלכות להיותו נבזה ומבוא אספיות בא בשלוה והחזיק מלכות מעצמו בחלקלקות ובפתויים ודברים

באור

זהו: ונכשל ולא ימצא עוד, בעירו *) (כ) ועמד וגו׳ אחריו יעמוד בנו זעלייקוס פהילאָפאטאר, הוא העביר נוגש העלידאָר מקצה אל קצה מלכותו לאסוף כסף מסים, ויעבירהו ג״כ לנגש את הדר מלכות, זו אי׳, צבי ארצות, וירצה לשלוח יד באוצר ד׳ ולגשת בקדש הקדשים, וידוע מס׳ חשמונאים ב׳ (ג׳א׳) המאורע שמה· ישבר וגו׳ במלחמה, כי העלידאר יכה אדוניו בשלי לסבב המלוכה לו· **) (כא) ועמד נבזה, זה אנטיאכוס עפיפאנעס בזוי הי׳ מאוד כמו שפרשתי למעלה (ז׳ ח׳ ח, ט׳)· ולא נתנו וגו׳ לא לו

---

*) Allg. Weltg. VII. §. 759 — 850.

**) Ibid. VIII. §. 1 — 6.

וְלֹא יִמָּצֵא׃ (כ) וְעָמַד עַל־כַּנּוֹ מַעֲבִיר נוֹגֵשׂ הֶדֶר
מַלְכוּת וּבְיָמִים אֲחָדִים יִשָּׁבֵר וְלֹא בְאַפַּיִם וְלֹא
בְמִלְחָמָה׃ (כא) וְעָמַד עַל־כַּנּוֹ נִבְזֶה וְלֹא־נָתְנוּ
עָלָיו הוֹד מַלְכוּת וּבָא בְשַׁלְוָה וְהֶחֱזִיק מַלְכוּת
בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ (כב) וּזְרֹעוֹת הַשֶּׁטֶף יִשָּׁטְפוּ מִלְּפָנָיו
וְיִשָּׁבֵרוּ וְגַם נְגִיד בְּרִית׃ (כג) וּמִן־הִתְחַבְּרוּת אֵלָיו
יַעֲשֶׂה מִרְמָה וְעָלָה וְעָצַם בִּמְעַט־גּוֹי׃ (כד) בְּשַׁלְוָה

פירוש אבן יחייא

טובים באומרו כי הוא לא היה רוצה להיות מלך רק מנהיג ודבר כדי לשמרם מן המזיקין ולהעמיד השלום ביניהם· (כב) ואחרי התחזקו במלכות ישוב לאכזר וזרועות השטף והם גבורי המלכות שהיו שוטפים זולתם· הם ישטפו מלפניו כי יכניעם וישפילם עד עפר· וגם הנגיד מהעם בעלי ברית והוא יהודה מכבי ראש ישראל· ישטף מלפניו· (כג) כי יהרגהו במרמה אשר יעשה התחברות אליו במלחמה ועלה עליו ועצם כאשר יהודה מכבי יהיה במעט גוי· מה שהיה מהבוז

באור

יאות המלוכה כ״א לדעמעטריוס בן זעלייקוס המומת· בשלוה, במנוחה ובשלוה החל לשבת על כסאו לאמר כי יפרוש שלום והשקט במדינותיו, ובחלקלקות לשונו יחזיק המלוכה ע״י אייםענעס ואטטאלוס· (כב) וזרעות השטף, היינו חיל מצרים יושבי נילום, אשר אם ישטוף מימיו ויעברו פיו כזרועות ממנה תלכנה· ועניננו: צבא מצרים אשר כזרם ישטופו עליו לא יעמדו מלפניו· בשבת אנטיאכוס על כסאו שתי שנים אחרי מות קלעאפאטרא שלחו איילוים ולעננוים׳ אפטרופסי פטאלמעוס פהילאמעטאר, גדוד גדול על אנטיאכוס, לבקש מטנו צעלעזיריען ויהודה׳ אשר רצה אבין אנטיאכוס הגדול לתת למוהר ולמתן לקלעאפאטרא ולא נתן· ע״ז יצא אנטיאכוס למולם ויכם בין הררי קאססיוס ופעלוזיום· וגם נגיד ברית, ישבר מלפניו, זה פהילאמעטאר הנזכר אשר יבוא בברית עמו כאשר נבאר בפסוק אחר זה· (כג) ומן התחברות וגו, אחרי

**וּבְמִשְׁמַנֵּי מְדִינָה יָבוֹא וְעָשָׂה אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ אֲבֹתָיו
וַאֲבוֹת אֲבֹתָיו בִּזָּה וְשָׁלָל וּרְכוּשׁ לָהֶם יִבְזוֹר וְעַל
מִבְצָרִים יְחַשֵּׁב מַחְשְׁבֹתָיו וְעַד־עֵת׃ (כה) וְיָעֵר כֹּחוֹ
וּלְבָבוֹ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב בְּחַיִל גָּדוֹל וּמֶלֶךְ הַנֶּגֶב יִתְגָּרֶה
לַמִּלְחָמָה בְּחַיִל גָּדוֹל וְעָצוּם עַד־מְאֹד וְלֹא יַעֲמֹד
כִּי־יַחְשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשָׁבוֹת׃ (כו) וְאֹכְלֵי פַת־בָּגוֹ
יִשְׁבְּרוּהוּ וְחֵילוֹ יִשְׁטוֹף וְנָפְלוּ חֲלָלִים רַבִּים׃ (כז)
וּשְׁנֵיהֶם הַמְּלָכִים לְבָבָם לְמֵרָע וְעַל־שֻׁלְחָן אֶחָד כָּזָב**

פירוש אבן יחייא

לדימתריאוס לקום עליו בחיל גדול בהוצאו אותו במעט גוי ומרמה
עשה בזה׃ (כד) ובשלוה יבוא במשמני מדינה ויאכל הכל בפיתויו
ודברי חלקלקותיו ועשה אשר לא עשו אבותיו ואבות אבותיו לרשת
משכנות לא לו בדברי חלקות ובאשר בראשונה יבזור להם בזה ושלל
ורכוש כדי למשוך לבם לאהבתו ויחשוב מחשבותיו תמיד לבוא ללחום
על מבצרי זולתו׃ ועד עת מעט׃ (כה) נתעורר כחו ורצונו לבוא
על מלך מצרים בחיל גדול וגם מלך מצרים יתגרה בו בחיל גדול ועצום
עד מאד יותר מחיל דימתריאוס׃ ועם כל עוצם חילו ממלך הנגב
לא יעמוד יען כי יחשבו עליו מחשבות רעה כדי להמיתו׃ (כו)

באור

הכותו מחנה מצרים שלח את אפפלאניוס בדברי שלום ואמת לפהילאמעטאָר לאמר: הלא אחים אנחנו, דודך אני, אשר רק טובתך ושלומך יבקש ולהכין כסאך; אמנם לבבו לא כן יחשוב ובמרמה זאת בא במעט גוי במצרים עד תחפנחס וישלול שלל רב:
(כד) להם יבזור, נמשך על במעט גוי בפסוק הקודם. ועד עת, כל ימי החורף אזן ותקן דברים הצריכים למלחמה למען יוכל לצאת בעת האביב׃
(כה) ויער כחו, בצאתו למצרים פעם שנית יעיר כל כחו בים ובחרבה ויצג מערכה מול מערכת מלך הנגב ויכם מכה רבה ויקח בתרמית את פעלוזיום, בלי שפק ע״י שוחד שהשחיד לשרי צבאות, כי רק באמצעות אלה הי׳ יכול להתפשט על כל מצרים עד אלקסאנדריא, גם

מאכט ווירד ער אויסריקן אונד זיגן; (כד) אין איין פֿרידלי=
כעס אונד פֿעטטעס לאנד איינציהן אונד דארט טהאטן פֿער=
איבן, וויא זיינע עלטערן אונד פֿארעלטערן ניכט פֿעראיבט,
פֿילע בייטע אונד רויב אונד גוט אן יענע פֿערטהיילן אונד ווי=
דער דיא פֿעסטונגן אנשלעגע פֿאסען· דיס אללעס איינע צייט
לאנג· (כה) הירויף ווירד ער זיינע מאכט אונד זיינן מוטה
ווידר דען קעניג דעס זידענס אויפֿביטען, אונד זיך
אן דיא שפּיטצע איינר גראסן ארמעע שטעללן· דער קעניג
דעס זידענס ווירד זיך עבענפֿאללס צום קריגע ריסטן, מיט
איינם גראסן אונד צאהלרייכן העערע, דיזר ווירד ניכט בע=
שטעהן, דען עס ווערדן אנשלעגע ווידער איהן געפֿאסט ווער=
דען· (כו) זיינע אייגענע טישגענאסן ווערדן איהן צו גרונדע
ריכטן, יענעס העער ווירד דאהער שטרעמן אונד פֿילע ווערדן
ערשלאגן אויף דעם פלאטצע פֿאללן· (כז)ביידע קעניגע
ווערדן בעזעס אויף איינאנדער אים זיננע האבן אונד אן איינער

פירוש אבן יחייא

מאוכלי פת בגו שישברוהו וימיתוהו מה לכן שאילו ישטוף וישחית
מלך הצפון ויפיל ממנו חללים רבים · (כז) והנה שני המלכים האלו
אף כי היו שונאים זה את זה ומפני שנאתם זאת כל אחד מהם היה
מראה עצמו אוהב לישראל כן יתוסף על שונאו · לא כפיהם כן לבם ·
כי כל אחד מהם לבבם להרע עם ישראל ועל שלחן אחד באוכלם כל
אחד מהם עם ישראל כזב ידברו כי יראו היותם אוהבי' ובלבם יחשבו
להרע עמהם · ועם כל זה לא תצלח כונתם הרעה כי עוד היה קץ וזמן

באור

פהילאמעטאר נפל בידו. וזהו, וללא יעמוד וגו', מפני
המרמה ותוך של אנטיאכוס ומחשבות רעות שרי צבאיו
וזהו ג"כ, (כו) ואוכלי פתבגו ישברוהו וירמז
ג"כ על מאקראָן שנפל מעמו ובגד בבריתו ועל לענעאוים
אשר לא באמונה הי' עושים· (כז) ושניהם מלכים
וגו'׳ כאשר ראו יושבי אלקסנדרי' שנפל מלכם ביד
אנטיאכוס ונואשו ממנו וינשאו אחיו פעסקאן על כסאו·
וכשמעו אנטיאכוס דברים אלה עלה למצרים פעם שלישית
לאמר: לעזור פהילאמעטאר בא ולהכינו על כסאו· ולהחזיק

שאפֿעל שפייזענד ווערדן זיא טריגליך מיט איינאנדער רעדן·
דאך דיס ווירד ניכט געלינגן; דען דאז ציל זאלל ערשט אין
שפעטער צייט עררייכט ווערדן· (כח) ער ווירד דאהער צו־
ריק נאך זיינם לאנדע ציהן מיט גראסעם געווינגע, זיינן זין
געגן דען היילִיגן בונד ריכטן, עס פֿאללפֿיהרען אונד
נאך זיינר הייטאט צוריק קעהרן· (כט) צו איינער אנדערן
צייט ווירד ער ווידר אינס זידליכע איינפֿאללן; אללין עס
ווירד ניכט דעם פֿאריגן אונד לעטצטן מאלע גלייכן· (ל)
דען שיפֿפֿע אויס כתים ווערדן ווידר איהן לאנדן, זא דאס ער
דען מוהט פֿערליהרן אונד אומקעהרן ווירד· ערגריממט אויף
דען היילִיגן בונד ווירד ער מאנכעס אויספֿיהרן אונד דאן
צוריקקעהרן, נאכדעם ער זיך מיט דען אבטריננִיגן פֿאם היי־
ליגן בונדע פֿעראייניגט האבן ווירד· (לא) דיא טרופפן, דיא
ער צוריק געלאסן, ווערדן דאז בעפֿעסטיגטע הייליגטהום

פירוש אבן יחייא

גדול אז עד בוא המועד מגלות ירושלם· (כח) וישוב מלך הצפון
לארצו ברכוש גדול משלל מצרים· ולבבו חושב ומתקרט על הברית
שכרת ועשה עם ישראל עם קדם כששב לארצו· (כט) למועד ההוא
בשנה האחרת ישוב במצרים ארץ הנגב· ולא תהיה הפעם הזאת כמלחמה
הראשונה והאחרונה אשר נלא מלך הצפון· יען כי עתה ינולא מלך

באור

דבריו הרשה לפהילאמעטאר לצאת ולבוא כאיש חפשי
ויאכלו יחדיו על שולחן אחד; אבל לבבם לא הי׳ עמם·
ולא תצלח, כי בעת ההיא ישלח פֿעסקאן ויועציו לגדולי
רומי לאמר: הושיעו לנו! וישלחו מלאכים אל אנטיאכוס
ויען אליהם: כי לא לרשת מצרים בא, כ״א להשיב
פהילאמעטאר על כסאו; אבל בלבבו לא כן ידמה, רק
ראה, כי עוד חזקו יושבי אלקסאנדריא ושאר מבצרי מצרים,
ולא עת עתה לבא בחזקה עם מצרים ורומים, ע״ז ישוב
לארצו. אך פלוזיום מבצר מפתח מצרים נשאר בידו· (כח)
ולבבו על ברית קדש׳ ישראל להפר מצותם כמבואר
בספרי חשמונאים ובבאורי פ׳ ז׳ ופ׳ ח׳· ועשה, וכן יעשה·
(כט) למועד ישוב וגו׳, בעת ההיא עשה פהילאמעטאר

יְדַבֵּרוּ וְלֹא תִצְלָח כִּי־עוֹד קֵץ לַמּוֹעֵד׃ (כח) וְיָשֹׁב
אַרְצוֹ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל וּלְבָבוֹ עַל־בְּרִית קֹדֶשׁ וְעָשָׂה
וְשָׁב לְאַרְצוֹ׃ (כט) לַמּוֹעֵד יָשׁוּב וּבָא בַנֶּגֶב וְלֹא־
תִהְיֶה כָרִאשֹׁנָה וְכָאַחֲרוֹנָה׃ (ל) וּבָאוּ בוֹ צִיִּים
כִּתִּים וְנִכְאָה וְשָׁב וְזָעַם עַל־בְּרִית קוֹדֶשׁ וְעָשָׂה וְשָׁב
וְיָבֵן עַל־עֹזְבֵי בְּרִית קֹדֶשׁ׃ (לא) וּזְרֹעִים מִמֶּנּוּ

פירוש אבן יחייא

הצפון׃ (ל) כי יבואו בו בנגב לעזרה אניות רבות מרומיי׳ ולכן נכאה במלחמה ההיא מלך הצפון ושב מלך הנגב וזעם על הברית שעשה עם ישראל עם הקדש׳ וישוב ויהיה לו הבנה מחברה ורעות עם מלך הצפון שהוא גם כן מעוזבי הברית שעשה עם הקדש כי שני המלכים בפיו ידברו תמיד לישראל ולבבם לא נכון עמו ולהכחשתם אלו לאלו שניהם כרתו ברית עם ישראל ואח״כ נועדו יחד להפר בריתם אתו ולהשחיתו. (לא) וזרועים ממנו יעמדו וגו׳ ר״ל כי לבסוף מי שהיה הזרוע והעוזר ממנו מלך הנגב והם הרומיים יעמדו ראשונה במלכות וירשו

באור

שלום עם פֿעסקאן אחיו ועם יושבי אלקסאנדרי׳ ובשמעו אנטיאכוס כאלה ויחר אפו ויסר עתה מסוה החנופה מעל פניו ויודה ויאמר כי יבוא לרשת כל מצרים לו לנחלה׃ כראשונה ואחרונה, אמנם לא יצליח עתה לבא במעט גוי למבצרי מצרים כבפעם ראשון ואחרון׃ (ל) ובאו וגו׳, כי יבואו ציים דרך מאצעדאניען מרומי לעזור מצרים׃ בתוכם צירי רומי ובראשם פאפיליוס אשר יקח משענת בידו ויכתר מעגלה בחול סביב לאנטיאכוס ויען ויאמר לו: „לא תצא ממעגלה הזאת עד כי תענה אותי אם תעזוב מצרים ושלום יהי׳ לך מהרומים או לא תעזבה ומלחמה תהי׳״ ונכאה, ויען ויאמר בלב נדכא ונבזה׳ כי יסור למשמעתו ויעש כל אשר יצוו הרומים׃ ושב וזעם וגו׳, ע״ז ישוב ויעשה חרון אפו בברית קדש ישראל ונלוו אליו רבים מרשעי ישראל אשר המירו דתם בדת גלולי נכר׃ (לא) וזרועים וגו׳ וחללו וגו׳, עיי׳ בבאורנו לפ׳ ח, י׳ — י״ג׃ (לב)

יַעֲמֹדוּ וְחִלְּלוּ הַמִּקְדָּשׁ הַמָּעוֹז וְהֵסִירוּ הַתָּמִיד וְנָתְנוּ
הַשִּׁקּוּץ מְשֹׁמֵם׃ (לב) וּמַרְשִׁיעֵי בְרִית יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת
וְעַם יֹדְעֵי אֱלֹהָיו יַחֲזִקוּ וְעָשׂוּ׃ (לג) וּמַשְׂכִּילֵי עָם
יָבִינוּ לָרַבִּים וְנִכְשְׁלוּ בְּחֶרֶב וּבְלֶהָבָה בִּשְׁבִי וּבְבִזָּה
יָמִים׃ (לד) וּבְהִכָּשְׁלָם יֵעָזְרוּ עֵזֶר מְעָט וְנִלְווּ
עֲלֵיהֶם רַבִּים בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ (לה) וּמִן־הַמַּשְׂכִּילִים
יִכָּשְׁלוּ לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד עֵת קֵץ כִּי־עוֹד
לַמּוֹעֵד׃ (לו) וְעָשָׂה כִרְצֹנוֹ הַמֶּלֶךְ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְגַּדֵּל

פירוש אבן יחייא

אותו והוא תחלת המלכות הרביעי׳ והמלכות ההוא בסופו חללו המקדש המעוז ר״ל החזק והעצום שבנה הורודוס ויסירו ויבטלו התמיד מלהקריבו בערב ובבקר׳ ונתנו במקדש הצלם שקוץ משומם אשר אין ממשות בו כי הכל הוא מעשה תעתועים׳ (לב) וטיטוס הרומיי אשר יעשה כל המסופר בחלקות לשון יחניף למרשיעי׳ מישראל התורה והברית מאלהיהם והם הפריצים הצדוקים אשר היה מושך לכנס לעבודתו׳ ועם טיטוס יודעי אלהיו ועובדים אותו אשר היו רוצים לשוב לארצם מפני פחד ישראל שהיו הורגים אותם במלחמה׳ הוא טיטוס יחזקם בדבריו הטובים למען יעשו מלחמה עם ישרא׳ (לג) ומשכילי עם

באור

ומרשיעי, כמו השטרונים ומענלוים ודומיהם׳ **יודעי אלהיו**, כמו מתתיהו ובניו׳ (לג) **ונכשלו בחרב**׳ כגון אליעזר כ״ג זקן בן תשעים שנה, אשר ענה בצאת רוחו תחת חרב הרשעה, לאמר: ד׳ אלהים! אתה יודע יסורי פצעי יפצעוני רודפי נקי׳ היתה לאל ידי להסירם; אך עדן אמת המה לנשמתי, כי לכבוד שמך הגדול ותורתך הקדושה קבלתים!—(חשמ׳ ב ב, ו׳ י״ח) (לד) ובהכשלם יעזרו עזר מעט, ע״י יהודה מכבי׳ אשר התלהב רוחו בראותו התכשלות הישרים, והכה ארם אבל עזרתו לא היתה בתחלה גדולה כ״א עזר מעט כי לא הכם בראשונה מכה רבה׳ **ונלוו וגו׳**, איש מלחמה הזה נסע בכל גלילות ישראל

ענטווייהן, דאז טעגליכע אָפּפֿער אבשאפֿפֿז אונד דעז גרייעל
דער צערשטערונג אויפֿשטעללן׃ (לב) דורך שמייכעלייא ווירד
ער יענע בונדבריכיגע אן זיך לאקקען; דאך דאז פֿאלק,
דאז זיינן גאטט פֿערעהרט, ווירד זיך ערמאננן אונד פֿילע
טהאטן פֿעראיבן; (לג) דען דיא וויינזען דעס פֿאלקס ווערדן
פֿילע בעלעהרן: זא ווערדן זיא צוואר איינגע צייט דורך
שווערדט, פֿייער, געפֿאנגענשאפֿט אונד רויב פֿאללן, (לד)
דאך דורך איהרן פֿאלל ווירד איהנן איינע גערינגע הילפֿע
ווערדן, אויך ווערדן זיך פֿילע פֿערשטעללטער ווייזע צו איה=
נען האלטן׃ (לה) איינינגע דער וויינזען ווערדן פֿאללן, דאמיט
דורך זיא דיא איבריגן געלייטערט, גערייניגט אונד גלענצענד
ווערדן, ביס צו יענעם ציהלע; דען דיס טריפֿט ערשט צור
בעשטיממטען צייט׃ (לו) יענער קעניג ווירד אלזא נאך זיי=

פירוש אבן יחייא

ישראל וחכמיהם יבינו לרבים את התורה והמצוה למען לא ימירו
דתם׳ ואע״פ כן נכשלו ישראל ויהרגו מאויביהם מי בחרב ומי בלהבת
אש ומי ילך בשבי ומי יבוזו את כל אשר לו וישוב ערום מבלי לבוש
וזה ימים רבים׳ (לד) ואחרי הכשלם ישראל בחרבן הבית מטיטוס
יעזרו עזר מעט במלכות ביתר שעמד כ״ב שנה ונלוו עליהם בביתר
רבים מישראל בחלקלקות כי היו יראים לבוא שמה מפחדם מאשר קרה
אחר כך כי כלם נהרגו על ידי הרומיים׳ (לה) ומן המשכילים
וחכמי ישראל יכשלו וישחתו לצרוף בהם ולברר וללבן עונות ישראל
כי הם מזבח כפרה לחטאת ישראל וכאומרו בקרובי אקדש וזה יתמיד
עד עת הקץ מהמשיח אשר יהיה עוד למועד הידוע אללו ית׳׳
(לו) ועשה כרצונו המלך הידוע המלך קוסאנטינו מרומי אשר שב
לדת ישוע הנצרי ונתן לכומריו רומי וכל ארץ קאנסטאנטינא רומאנה

באור

לאסוף לו אנשים (חשמ׳א׳, ג׳, י — כ״ד׳ חשמ׳ב׳, ח׳, א׳)׃
בחלקלקות, כי רבים מהם עמדו לו מיראתם מפניו׃
(לה) ומן המשכילים, שעור הכתוב: יפלו כמה מהמשכילים,
או בחרב יונה או בקשת מלחמה, למען נסות הנשארים
להתלהב נפשם ולצרפם להיותם מוכשרים לקבל טובה בעת
הישועה׃ (לו) ועשה כרצונו, עתה חוזר וכולל רעות

נעם בעליבן פֿערפֿאהרען, זיך ערהעבן, איבער יעדע מאכט
שטאלצירען אונד זעלבסט ווידער דען גאטט דער געטטער
לעסטערנדע רעדן פֿיהרן; (זא ווירד עס איהם געלינגן, ביס
דאז שטראפֿגעריכט פֿאָללענדעט, יאַ ביס עס פֿעלליג אויס=
געפֿיהרט זיין ווירד·) (לז) ער ווירד וועדער דיא געטטער
זיינער פֿעטער, נאך דער פֿרויען רייצענדסטע, נאך אירגענד
איינע גאטטהייט פֿערעהרן, זאנדערן זיך איבער אללעס ער=
העבען· (לח) דאך דען גאטט דער פֿעסטונגן (זיגעס=גאטט)
ווירד ער אויף זיינם פֿוסגעשטעללע פֿערעהרן, איינן גאטט,
דען זיינע פֿארפֿאהרן ניכט ערקאננטן, ווירד ער מיט גאלד,
זילבער, ערדעלגעשטיין אונד אנדערן קאסטבארקייטן פֿערעה=
רען, (לט) אונד איהם בעפֿעסטיגטע טעמפעל וויהן; אויך
דיאיעניגן, דיא דען פֿרעמדן גאטט אנערקעננן, ווירד ער
עהרע ערצייגן, זיא צו בעפֿעהלסהאבערן איבר פֿילע ערנעננן

פירוש אבן יחייא

ומאוז מוריכיון ויתרומם ויתגדל זה המלך על כל אל וחזק מאמר סרי
ואילי הארץ · ועל אל אלים והוא האלוה יתברך ידבר נפלאות
מגשמיותו בהיותו פשוט · ומשלושו בהיותו אחד שהם דברים גדולים
ונפלאות אחרות אשר בדת ההיא והצליח הדת ההוא עד כלה וזעם
בישראל כי נחרצה וכריתה נעשתה בהם · (לז) ועל אלהי אבותיו
מקוסטאנטינו זה שהיה צדק מכוכבי השמים לא יבין כי ימרוד בו
אחרי הכנסו בדת החדשה ומחמדת הנשים לפי דעתו מרים הנצרית ·
ועל כל אלוה מאלהי האמונות האחרות גם כן לא יבין כי על כלם
יתגדל הוא לפי דעתו · (לח) ולכבד לאלוה אשר לפי דעתו נתן לו

באור

אנטיאכוס ואכיותיו השפלות, למען יספר אח"כ עת קצו,
עת כי שלם ד' לאויבו כמפעלו· על כל אל, כמו אילי
ארץ · ועל אל אלים, עיי' באורי לפ' ז', כה· והצליח,
מאמר מוסגר עד סוף הפסוק· (לז) ועל חמדת וגו' מדוע
הפסיק בין הדבקים? גם ידענו שאנטיאכוס הי' איש נואף
ומשגל? — אך יכון על תבנית אשה היפה בנשים שעבדו
בני קדם, הנקראת בשם (אטארגאטיס) או (אסטארטע)·
היא עשתרות אלהי צידונים והיא הנזכרת בשם: מלכת

עַל־כָּל־אֵל וְעַל אֵל אֵלִים יְדַבֵּר נִפְלָאוֹת וְהִצְלִיחַ
עַד־כָּלָה זַעַם כִּי נֶחֱרָצָה נֶעֱשָׂתָה׃ (לז) וְעַל־אֱלֹהֵי
אֲבֹתָיו לֹא יָבִין וְעַל־חֶמְדַּת נָשִׁים וְעַל־כָּל־אֱלוֹהַּ
לֹא יָבִין כִּי עַל־כֹּל־יִתְגַּדָּל׃ (לח) וְלֶאֱלֹהַּ מָעֻזִּים
עַל־כַּנּוֹ יְכַבֵּד וְלֶאֱלוֹהַּ אֲשֶׁר לֹא־יְדָעֻהוּ אֲבֹתָיו
יְכַבֵּד בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְאֶבֶן יְקָרָה וּבַחֲמֻדוֹת׃ (לט)
וְעָשָׂה לְמִבְצְרֵי מָעֻזִּים עִם־אֱלוֹהַּ נֵכָר אֲשֶׁר הִכִּיר

פירוש אבן יחייא יכיר ק׳

הטוו והושיבו על כנו ומלכותו והוא ישוע הנכרי יכבד· אשר האלוה הזה אשר לא ידעוהו אבותיו יכבד בזהב וכסף ואבן יקרה ודברים חמודים בבית תפלה אשר יעשה לו לכבוד ולתפארת ברומי וקוסטאנטינה׳ (לט) וכן יעשה לכל עיר מבצר ומעוז כי ירבה שם כבוד לאלוה הזה אשר הכיר מחדש כי בכל עיר ועיר יהיה בית תפלה גדולה הנקרא דומו מויסקובאטו אשר ינהיגהו הגמון ויסקובו· אחד לכל עיר ועיר והמשיל ההגמונים והכומרים בשאר העם הרבים כי הם הם המושלים באומה הנכרית· ואדמה יחלק במחיר׳ כי במחיר עבודת

באור

שמים (ירמי׳ ז, י״ח׳ ומ״ד, יז׳)؛ גם לזאת לא יבין כי רצה לשסות היכלה בעילם· ותקרא ג״כ חמדת נשים בעבור שרוב נשים מקטרות לה כמו שנאמר בירמי׳ (מד׳ טו)׳ ועל כל אלוהי וגו׳, כי השחית כל עצבי הגוים סביבותיו וישסה היכלותיהם· (לח) ולאלהי מעוזים׳ הוא א׳ מאלהי נכר שעבדו הרומיים בעת נצחונם, הנקרא (יופיטער קאפי־טאלינוס) לאמר; כי הוא העזוז והגבור, הוא המעוז בעת צרה, הוא המחסה מבצריהם· ובהיות אנטיאכוס בימי נעוריו ברומי למד מהם לעבוד אלהי הזה, אשר לא ידעהו אבותיו, הארמים· (לט) ועשה למבצרי מעזים, שעורו: ועשה כל למבצרי מעזים, ועניינו: ע״י זהב וכסף הנזכר בקודם יעשה׳ לכבוד אלהי מעוזים, מבצרים הם היכלות, אשר היו בימים ראשונים בחיל וחומה סביבותם כערי מבצר׳

יַרְבֶּה כָבוֹד וְהִמְשִׁילָם בָּרַבִּים וַאֲדָמָה יְחַלֵּק בִּמְחִיר׃
(מ) וּבְעֵת קֵץ יִתְנַגַּח עִמּוֹ מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיִשְׂתָּעֵר עָלָיו
מֶלֶךְ הַצָּפוֹן בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים וּבָאֳנִיּוֹת רַבּוֹת וּבָא
בַאֲרָצוֹת וְשָׁטַף וְעָבָר׃ (מא) וּבָא בְּאֶרֶץ הַצְּבִי וְרַבּוֹת
יִכָּשֵׁלוּ וְאֵלֶּה יִמָּלְטוּ מִיָּדוֹ אֱדוֹם וּמוֹאָב וְרֵאשִׁית בְּנֵי
עַמּוֹן׃ (מב) וְיִשְׁלַח יָדוֹ בַּאֲרָצוֹת וְאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא
תִהְיֶה לִפְלֵיטָה׃ (מג) וּמָשַׁל בְּמִכְמַנֵּי הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף
וּבְכֹל חֲמֻדוֹת מִצְרָיִם וְלֻבִים וְכֻשִׁים בְּמִצְעָדָיו׃ (מד)
וּשְׁמֻעוֹת יְבַהֲלֻהוּ מִמִּזְרָח וּמִצָּפוֹן וְיָצָא בְּחֵמָא גְדֹלָה

פירוש אבן יחייא

הכומרים האדמה יחלק להם כי לכל אחד מהם יתן חלק מהאדמה והכנסותיה הנקרא בלשונם ביניפיציאו איספריטואל׳ (מ) ובעת קץ יתנגח עמו עם ראש אומת אדום מלך הנגב שהוא התוגר המולך עתה על מצרים׃ וישתער עליו על ראש אומת אדום התוגר הנזכר שהוא גם כן מלך הצפון כי כל ארץ יון היא תחת ממשלתו׃ ובא עליו ביבשה ברכב ופרשים ובים באניות רבות ובא בארצות אדום ושטף ועבר כי בכחו יעור על כלם וישטפם וילכדם׃ (מא) ואחר כך יבוא אל ארץ הצבי והיא ארץ ישראל אשר תחת ממשלתו אשר ימרדו

באור

עם אלהי נכר, שעורו: עם אשר יכיר אלהי נכר ירבה כבוד׃ במחיר, חלף משכורתם׃ (מ) ובעת קץ׳ חוזר למלחמותיו ועניינו, בעת קצו בעת אשר יתנגח עמו מלך הנגב, והוא, בעלות אנטיאכוס פעם שלישית נגד פעסקאן אשר הושיבו אנשי אלקסאנדרי׳ על כסא אחיו אשר נפל בידי אנטיאכוס כמו שבארנו למעלה׃ וישתער עליו מלך הצפון, זה בסערת חימה ובחיל גדול ויכם מכה רבה אצל פעלוזיום ויחן באלקסאנדרי׳ ללכדה׃ עמו, עם מלך הצפון, עליו על מלך הנגב שזכר׃ (מא) ורבות יכשלו, עיי׳ פ׳ כ״ח׳ אדום ומואב וגו׳, כי ידם היתה עם אנטיאכוס כמו שנראה מחשמונאים א׳, ה׳ (מב) וארץ מצרים,

אונד דאז לאנד אונטער זיא פערטהיילען, צור בעלאהנונג׃
(מ) אלס אבער דאז ציהל איינטרעפן, אינדעם דער קעניג דעס
זידענס מיט איהם קעמפפען ווירד, ווירד ער, דער קעניג דעס
נארדענס ווידער דיזן מיט וואגען, רייטערן אונד איינער גראסן
פלאטטע איינהערשטירמן, אין דיא לענדער איינפאללן אונד
אללעס איבערשוועממן; (מא) אויך אינס געפריזענע
לאנד איינדרינגן, ווא פילע אונטערליגן ווערדן: אייניגע
אבער ווערדן פאן זיינער געוואלט פערשאהנט בלייבן, נעמ־
ליך דיא צו אדום, מואב אונד דעם פארדערטהיילע דער
זעהנע עמון׃ (מב) ער ווירד זיינע מאכט אין דען לענדערן
אויסברייטן; אויך דאז לאנד מצרים ווירד ניכט פערשאהנט
בלייבן, (מג) דארט ווירד ער זיך דער גאלד־ אונד זילבער־
שעטצע אונד אללער איבריגן קאסטבארקייטן בעמעכטיגן,
ליביער אונד כושער אין זיינעם געפאלגע פיהרען׃
(מד) ענדליך ווערדן איהן געריכטע פאן אסטען אונד נארדן

פירוש אבן יחייא

ימרדו בו בעוד שישפיל ארצות אדום׳ ורבות מעירי ארץ הצבי יכשלו
כי יכלם וישמידם׳ ואלה ימלטו מידו אשר לא ישמיד קצת מהערים
אשר היו מימי קדם לאדום ומואב וראשית ארץ בני עמון׳ (מב)
אבל השאר ישחית בחמתו מפני המרד שמרדו בו כי ישלח ידו בארצות
ההם וגם ארץ מצרים לא תהיה לפליטה כי גם היא ידם במעל׳
(מג) ומשל במכמני הזהב והכסף ובכל חמודות מצרים כי יקח את
כל רכושם׳ ויהיו במצעדיו לובים וכושים כי ילך גם כן אל ארצם
וישפילם׳ (מד) ובין כך שמועות יבהלוהו ממזרח מארץ תוגרמה
ומצפון ארץ יון כי מרדו בו ויצא בחימה גדולה להשמיד ולהחרים רבים מהם

באור

כל מצרים נפלה בידו אם לא מלאכי רומי יעבבוהו כאשר
בארנו׳ (מג) וכושים, אומות האלה היו תמיד בברית
עם מצרים; לכן כאשר גבר אנטיאכוס לקח מהם בשבי
והלכו לרגליו׳ (מד) ושמועות יבהלוהו, בסוף כאשר
נפל בפעם רביעית על מצרים לתפשה בחזקה׳ וצירי רומים
מנעוהו, כאשר בארנו פס׳ ל׳, יבהלוהו, שמועות רעות
ממזרח, כי יעלו עליו עם פארטהערן, ומצפון, כי קרץ

הער ערשרעקקן, זא דאס ער אין פֿאללער וואוהט אויסציהן ווירד, אום פֿילע צו פֿערטילגן אונד אויסצוראטטן׃ (מה) ער ווירד זיין פראכט־צעלט צווישן דעם מעערע אונד דעם הייליגן געפריזנען בערגע אויפֿשלאגן, היר אבער זיין ענדע ערלייכן, זא דאס איהם נימאנד העלפֿן קאן׃

יב

(א) אום דיזע צייט ענדליך ווירד מיכאל, דער גראסע שוטץ־ענגעל, וועלכר דיינעם פֿאלקעם זאכע פֿער־טריטט, דיא אָבערהאנד געווינגן; עס ווירד נעמליך איינע אנגסטפֿאללע צייט זיין, וועלכע נאך ניא געוועזן איזט, זייטדעם פֿעלקער זינד בים דאהין׃ אלסדאן אבער ווערדן אללע דיאעניגן אונטער דיינעם פֿאלקע, דיא מאן אים בוכע פֿערצייכנעט פֿינדעט, פֿאס אונטערגאנגע ערדעטטעט ווערדן׃ (ב) פֿילע דער אים שטויבע דער ערדע שלומערנדען ווערדען

פירוש אבן יחייא

גם כן כאשר עשה בנגב׳ (מה) ולמען לא ישובו למרוד בו עוד בני ארץ הנגב יטע אהלי אפדנו והיכלו בין ימים להר צבי קדש והוא הר המוריה מקום בית המקדש וזה להפקיד את העם שיחשבו היותו שמה׃ ואז אחרי היותו התוגר מלך כל הארץ יבוא קיצו ולא יהיה עוזר לו כי אז יתחיל המלכות החמישי מישראל׃

באור

מצפון בא, זה ארטאַקציאַס ועם ארמאניען׃ ויצא בחמא וגו׳, ע״ז יצא ממצרים וחשב להשמיד ולהרוג כל היהודים בקצף גדול׃ (מה) אהלי אפדנו, כמו שאפוד החשוב שבבגדים כן אהלי אפדנו החשוב שבאהלים (מר׳ סעדי׳)׃ בין ימים, בין ים התיכון וים ההרשה (שטיללע מעער). להר צבי קדש, בהררי ארץ יהודה׃ ובא עד קצו, עתה תבא עת קצו במדינת עילם כאשר בארנו פר׳ ז׳ יא׳

יב (א) ובעת ההיא, כבר אמר המשורר: נודע ד׳ משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע; לכן כאשר חזה

לְהַשְׁמִיד וּלְהַחֲרִים רַבִּים׃ (מה) וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ
בֵּין יַמִּים לְהַר צְבִי־קֹדֶשׁ וּבָא עַד־קִצּוֹ וְאֵין עוֹזֵר
לוֹ׃

יב

(א) וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמוֹד מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל הָעֹמֵד
עַל־בְּנֵי עַמֶּךָ וְהָיְתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא־
נִהְיְתָה מִהְיוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַהִיא וּבָעֵת הַהִיא
יִמָּלֵט עַמְּךָ כָּל־הַנִּמְצָא כָּתוּב בַּסֵּפֶר׃ (ב) וְרַבִּים
מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת־עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה

פירוש אבן יהייא

יב (א) כי בעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך להיות סניגוריס. והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא והוא שיהיה בעולם דבר וחרב ורעב וחולאים וחיה רעה ושבי וביזה. ובעת ההיא ימלט מהצרה ההיא עמך כל הנמצא כתוב בספר החיים לצדקתו. כי הרשעים שמה יתמו ואז ימותו. (ב) ואז יתחדש מופת תחיית מתים כי רבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי העולם והם הצדיקים ואלה לחרפות לדראון עולם והם הרשעים. וסבת תחייתם למען שהרשעים יודו בפומבי

באור

דניאל, ע"י השפעות גבריאל, מפלת הצורר, תתעוררנה התפעליות נפשו, כחות דמיונותי' תתגברנה, נשמתו מתלהבת ורוחו מרחפת על פני ימים הבאים, ימים שהם כאלה, מתחילים בצרה וצוקה ואחריהם אחרית ותקוה' לכן אמר הכתוב, בעת ההיא, כי עת הבאה תהי' כעת הזאת ממש. וכמו כן מצאנו בנבואת יואל שאמר ג"כ מטעם זה: ואחרי כן אשפוך וגו' (יואל ג' א'), בימים ההם ובעת ההיא (שם ד' ד') אף שנבואתו נמשכת על אחרית הימים. כתוב בספר, ככתוב ויכתב בספר זכרון לפניו. (ב) ורבים מישיני וגו' יחיו המתים כמו שנאמר בישעי' (כ"ו י"ט) יהיו מתיך וגו'

לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם׃ (ג) וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר
הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד׃ (ד)
וְאַתָּה דָנִיֵּאל סְתֹם הַדְּבָרִים וַחֲתֹם הַסֵּפֶר עַד־עֵת
קֵץ יְשֹׁטְטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדָּעַת׃ (ה) וְרָאִיתִי אֲנִי
דָנִיֵּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אֲחֵרִים עֹמְדִים אֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת
הַיְאֹר וְאֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר׃ (ו) וַיֹּאמֶר לָאִישׁ
לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר עַד־מָתַי

פירוש אבן יחייא

היות אמונתם שקר ואשר האמינו גם רדפו אחרי ההבל ויהבלו · והם יכירו כי שקר נחלו אבותם · (ג) והמשכילים והם היראים את ה' יהנו מזיו השכינה בקיום כמשה אדוננו אשר קרן עור פניו מפני הזכתו מהאור השכליי · אבל לא יהיה קירון עור פניו באותה המדרגה רק כזוהר הרקיע שהוא גשם ספיריי זך · ומצדיקי הרבים אשר בחייהם עשו צדקות יהוה וסבבו שזולתם גם כן פעלו ועשו הטוב וזכו וזיכו את הרבים · יהנו מזיו השכינה במדרגה יותר גדולה כי יהיה קירון עור פניהם ככוכבים וזה יהיה לעולם ועד כי לא יחטאו עוד אשר לסבת החטא יאבדו מעלתם ומדרגה ישתלמו בשלימות השכליי בהעדר המונעים ומעיקים מהגבלות ושטן ויצר רע ויפרד נפשם מחמרם אחרי ימים רבים בנשיקה בלי כוח וכאב כלל ויתדבק בימין ה' כנז' · (ד) ואתה דניאל סתום הדברים

באור

לדראון, ענינו בזיון · (ג) ומצדיקי רבים, המישרים עמם בדרך הצדקה · (ד) עד עת קץ, הישועה בימי אנטיאכוס, ואז ישוטטו רבים בספר זה ותרבה דעת ויראת אלהים, כי יראו נפלאותיו כי אין מעצור לו להושיע ברב או במעט, מתוך כך תתחזק אמונתם בה' כי יחיש מעשהו באחרית הימים · או ענינו: חתום הדברים וכתבם בדרך נסתר למען לא ירוץ כל קורא בו, ובזה ישוטטו רבים ויעיינו בם היטב ויתרבה חכמה ודעת · (ו) ויאמר, האחד מהם. עד מתי קץ הפלאות, טרם אבאר פסוקים האלה אקדים מה שכתב הרא"בע בענין הזה וז"ל: קרוב מג' שנים ותצי

ערוואכן, איינינע צום עוויגן לעבן, אנדערע צור עוויגן שאנדע אונד שמאך· (ג) דיא וויזן אבער ווערדן שטראהלן ווערפן וויא דער ריינע גלאנץ דעס היממעלס, דיא, וועלכע פילע צור גערעכטיגקייט (טוגענד) בעפערדערט האבן, וויא דיא שטערנע אויף עוויגע צייטען· — (ד) דוא אבער, דניאל, שליסע דיזע ווארטע איין אונד פערזיגלע דיא ראללע ביס אויף דיא צייט דעס ענדעס· פילע מעגן זיא דורכשווען, גראס ווירד דאז רייך דער ערקעננטניס זיין! — (ה) היריוף זאה איך דניאל אויף, אונד זיהע! צווייא אנדערע (ענגעל) שטאנדען, איינער אם דיסזייטיגן אופער דעס שטראמס, אונד איינער אם יענזייטיגן אופער דעס שטראמס· (ו) דער איינע פראגטע דען אים ביסוס געהיללטן ענגעל, וועלכער איבר דיא וואסער וואגן דעס פלוסעס שוועבטע: וויא לאנגע איזט ביס

פירוש אבן יחייא

וכאשר תכתבם על ספר לא תוסיף בהם ביאור. וחתום הדבר ביאור הספר עד עת קץ· יען כי יודע אני שישוטטו רבים לכרסם ותרבה הדעת בהם ורצוני שלא יבינום· כאשר היא האמת שבכל אלה הדברים הסתומים כל אשר יאמר בו מהמפרשים הוא הבל· ופירושי הקודמים בו אשר יצא אל הים הכן אשר ביארו יוכיח· וה׳ יזכנו לראות עין בעין בשוב ה׳ ציון ואז נבין הדברים כהוייתם· (ה) וראיתי אני דניאל וגו׳ סיפר כי בחזיונו ראה שנים אחרים עומדים והוא רמז לשכל ולדמיון שהם אחרים וזרים זה לזה הא׳ רוחני והא׳ גופני עומדים אחד הנה לשפת היאור וא׳ הנה לשפת היאו׳ והוא רמז שהיו מוכנים לקבל השפע המכונה בחימי היאור· (ו) ויאמר כל א׳ מאלו לאיש לבוש הבדים והוא גבריאל אשר ממעל למי היאור

באור

עמד בית שני בלא עולה, אח״כ חרב והלכו בגולה׳ וקרוב ממספר זה יעמדו ישראל בצרה לעתיד ע״כ· וכתב עוד: וחבר דניאל אלה המספרים שאינם בזמן אחד עבור כי קרוב ממספר הימים שעמדה ירושלים בצרה לפני גלות כמספרם יעמדו בצרה לפני בא הגואל ע״כ· א״כ איפה, גם נחבר אנחנו שני מספרים יחד היינו, מספר ימים שעמדו ישראל בצרה אין כמוה בימי אנטיאכוס ומספר שיעמדו בימי העתיד· ועתה נבאר דבר דבור על אופניו· קץ הפלאות,

צו יענעם מערקווירדיגן ענדע הין? (ז) דא פֿערנאהם איך דען אים ביסוס געהיללטן ענגעל, דער איבער דיא וואַגן דעס פֿלוסעס שוועבטע, מיט צום הימעל אויפֿגעהאבענן רעכטן אונד לינקן האנד בייא דעם עוויג לעבענדן שווערן: דאס נאַך איינער צייט, צווייא צייטן אונד איינער האלבען צייט, ווען נעמליך דיא צערשטרייאונג אונד דיא נידערגעבייגטע מאכט דעס הייליגן פֿאלקס צו ענדע זיין וויר, דיס אללעס פֿאללבראכט זיין ווירדע· (ח) איך הערטע דיס צוואר, אהנע עס יעדאך צו פֿערשטעהן· איך פֿראגטע דאהער: מיין הערר! וואן איזט דאז ענדע דיזעס אללעס? (ט) יענער ערווידערטע: געהע נון, דניאל! דען דיזע ווארטע מיסען איינגעשלאסן אונד פֿערזיגעלט בלייבן ביס צור צייט דעס ענדעס· (י) פֿילע ווערדן אינדעס גערייניגט, געגלעטעט אונד געלייטערט ווערדן, דיא פֿרעפֿלער ווערדן איהר ציהל פֿערפֿעהלען, אללע פֿרעפֿלער ווערדן עס ניכט פערשטעהן וואללען, נור דיא וויזן ווערדן עס פֿערשטעהן· (יא) פֿאן יענער צייט אן, דא דאז טעגליכע אָפּפֿער אבגעשטעללט, אונד דער גרייעל דער פֿערוויסטונג אויפֿגעשטעללט ווארדן זינד טויזענד צווייא הונדערט אונד נייונציג טאגע· (יב) הייל דעם הארענדען, דער עס ערררייכט!

פירוש אבן יחייא

הוא המשפיע ההשפעה עליהם · עד מתי קץ הפלאות האלה · (ז) ואז שמעתי את גבריאל שהרים ידיו אל השמים ונשבע בחי העולם שהוא האלוה ית' שהוא מעמיד העולם וקייו כי למועד מועדים וחצי אשר אז יכלה ההתנפצות מהיד והכנע והגלות מעם קדש תכלינה כל אלה ויהיה כל העולם תחת אמונה אחת כי ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד · והנה פירו' מועד מועדים וחצי הוא כאשר ביארתי בעדן עידנין ופלג עידן · (ח) ואני שמעתי

באור

לשון רבים כי על שתי קצים שאל על קץ אנטיאכוס וקץ העתיד· (ז) למועד מועדים וגו' כבר בארנו פ' ז', כ"ה מפי יוסיפון הרומים שג' שנים וחצי עמד המזבח בלא זבח ע"ש וכמספר הזה יעמוד בימי העתיד· אולם מתי יהי' זה? אין לנו לדעת, כי גם מדניאל הי' נעלם· וככלות נפץ טעם נפץ·

קֵץ הַפְּלָאוֹת׃ (ז) וָאֶשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים
אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל־
הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֵצִי
וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד־עַם־קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָל־אֵלֶּה׃ (ח)
וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי וְלֹא אָבִין וָאֹמְרָה אֲדֹנִי מָה אַחֲרִית
אֵלֶּה׃ (ט) וַיֹּאמֶר לֵךְ דָּנִיֵּאל כִּי־סְתֻמִים וַחֲתֻמִים
הַדְּבָרִים עַד־עֵת קֵץ׃ (י) יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ
רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים וְלֹא יָבִינוּ כָּל־רְשָׁעִים
וְהַמַּשְׂכִּלִים יָבִינוּ׃ (יא) וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד וְלָתֵת
שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים׃ (יב)

פירוש אבן יחייא

הדברים האלה ואמנם לא הבנתי פירושם ואז אמרתי אדוני מה אחרית אלה הדברים ופירושם׃ (ט) ויאמר לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ׃ (י) וסבת סתומם למען יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים אשר יקדשו ה׳ וימותו על שמו בהאמינם ביאת המשיח בקרוב׃ והרשיעו רשעים אשר לא יאמינו בביאת המשיח וימירו דתם׃ ולכן רצוני שלא יבינו כל רשעים׃ והמשכילים יבינו דבר מה בו׃ (יא) כי מעת שהוסר התמיד והוא קרבן בית ראשון בזמן דניאל שאז נתן בעולם כבוד לשקוץ שומם וריק מכל ידיעה אשרי המחכה להגיע אל הזמן שיהיה על אלף מאתים ותשעים שנה׃ (יב) עוד אלף שלש מאות שלשים וחמשה שנה אחרים שהם בין כלם אלפים ותר"כה

באור

ענין פזור כמו כי נפץ העם וענין שבר כמו נפץ וזרם (ישעי׳ ל׳ ל׳) ושעור הכתוב: אחרי כלות שבר יד ישראל ונפוצותיהם בקרב העמים ויקבץ ד׳ נדחיהם אז תכלינה כל אלה ר"ל: קץ אנטיאכוס וקץ העתיד׃ (ח) מה אחרית אלה, על שניהם שאל׃ (י) יתבררו וגו׳ עיי׳ פר׳ י"א פ׳ ל"ה (יא) ימים אלף וגו׳, אחרי שעודפים כמה ימים על ג׳ שנים וחצי של פסוק זין, לכן פרטם בפרט במספר ימים, גם לאמר אח"כ: (יב) אשרי המחכה וגו׳, כי מ"ה

אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ לְיָמִים אֶלֶף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה׃ (יג) וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין׃

נאָך איין טויזענד, דרייא הונדערט פינף אונד דרייסיג טאגן׃ (יג) דוא אבער שיידע הין צום ציהלע, רוהע אונד ערהעבע דיך צו דיינעם לאָזע, אם ענדע דער צייטען! —

פירוש אבן יחייא

שנה · שאם תחברם עם שלשה אלפים ושנ"א שנה מבריאת העולם עד ימי דניאל וכורש מעט פחות או הרבה יהיו ששת אלפים בקירוב אם פחות או יתר כי הדברים הסתומים האלה אי אפשר לדבר בם כי אם בקירוב אשר אז יפסד העולם ויפרדו מחמירתם הנפשות התשובות וידבקו בקונם אשר הוא האושר האחרון המלטייר המקוה והחוכה מכל שלם · (יג) ואתה דניאל לך לקץ חייך בעולם הזה · ואחר כך במותך תנוח במנוחת גן עדן · ולקץ הימים תעמוד ותחיה בתחיית המתים · ותזכה גורלך הטוב בעולם הבא ·

תם ונשלם שבח לנעלם והיתה השלמתו בחג הפסח שנת פ"רת בימיו צדיק כה למשה דתו"סקייא ביתה האלוף אחי ודודי דון גדליה בן יחייא אשר תחת ממשלת הדוכס מפי"ררה ירום הודו בברכי מכני זלעבות המגפ' אשר בדרום"אניאה ארץ מגורי ה' יזכני להראות מתורתו נפלאות ומשגיאות ינקני׃

באור

ימים אחרי הקמת מזבח בימי יהודה מכבי היתה הצלחתם שלימה וכמו כן יהי' בעתיד אשרי המחכה כי לא ידענו מה עד יערה לנו רוח ממרום · (יג) ותנוח ותעמוד, תחי' ממותך ונבלתך תקום בקץ הימים (והנון במקום מם) בימים אשר יהי' ד' אחד ושמו אחד אמן׃

BNEI EPHRAIMSCHE LE... BETH-HA-MIDRASCH